IORDAN IOVKOV

Iordan Iovkov (1880—1937) cunoştea temeinic scriitorii români, îi citea, ştia să-i aprecieze şi căuta întotdeauna asemănări cu scriitorii noştri... Îi plăcea Ion Creangă pentru frumoasa lui limbă populară, aprecia piesele lui Caragiale, în special comedia *o scrisoare pierdută,* vorbea de Liviu Rebreanu ca de un scriitor deosebit de talentat... Dar, dintre toţi, se pare că Mihail Sadoveanu era scriitorul cel mai apropiat lui. Între ei existau afinităţi din punct de vedere al stilului, al tematicii, al limbii, ambii au atâtea lucruri comune şi nu este deloc de mirare că amândoi tipăresc în acelaşi an cărţi care se aseamănă nu numai din punct de vedere al stilului *(Hanul Ancuţei* şi *Nopţi la hanul din Antimovo).*

IORDAN STRATIEV

IORDAN IOVKOV

INIMĂ DE FEMEIE

POVESTIRI ALESE

ÎN ROMÂNEŞTE DE MIRCEA TH. POPESCU
PREFAŢĂ DE LAURA BAZ-FOTIADE

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI
EDITURA MINERVA
BUCUREŞTI, 1973

UNIVERSUL POVESTIRILOR LUI IOVKOV

PREFAŢĂ

Marile talente nu se opresc niciodată la un singur gen literar. Inspiraţia îi îndeamnă să-şi încerce forţele în diferite domenii, pentru a-şi găsi cea mai desăvârşită formă de exprimare a gândirii lor artistice. Acest deziderat este pe deplin valabil în cazul lui Iordan Iovkov – prestigiosul clasic bulgar, a cărui creaţie poate fi considerată un mozaic de genuri literare: poezie, schiţe şi povestiri, nuvele, dramaturgie şi romane. Cea mai mare importanţă în opera sa o au genul scurt şi dramaturgia, scriitorul îmbogăţind tezaurul literar bulgar cu lucrări de valoare universală, ce şi-au păstrat nealterată strălucirea până în zilele noastre.

Pe cât de complexă şi bogată este creaţia sa, moştenire lăsată poporului bulgar, pe atât de simplă şi modestă îi este biografia. Născut la 9 noiembrie 1880 în satul Jeravna, regiunea Sliven, Iordan Iovkov este penultimul din cei şase copii ai agricultorului înstărit Ştefan Iovkov şi al soţiei sale Pena Soiceva. Ei au avut cinci băieţi şi o fată. Tatăl său era un om întreprinzător, energic şi deosebit de cinstit. Ştia carte şi deseori lua parte la viaţa socială, in- teresându-se de treburile obşteşti ale satului în calitate de membru în comitetul comunal, al şcolii sau al bisericii. Trăsătura sa principală era simţul dreptăţii şi echităţii. Era un om aspru, dar drept. Cei din sat îl stimau şi deseori apelau la el pentru a le descurca unele lucruri încâlcite. În 1880 cumpără pământ la ţară ocupându-se cu agricultura şi creşterea vitelor, în special cu oeritul, dar familia nu şi-o aduce decât în anul 1897, când se stabileşte în satul

Cifutkioi (astăzi Iovkovo). Venit aici, viitorul scriitor îndrăgeşte plaiurile şi oamenii de pe aceste meleaguri, pe care îi va descrie cu multă dragoste în operele sale.

Mama scriitorului, Pena, deşi femeie simplă, era vestită prin energia şi optimismul ei, prin darul ei de a povesti nuanţat şi plastic întâmplări de demult sau peripeţii autentice, trăite de ea ori auzite, pe care ştia să le redea cu

o adevărată forţă evocatoare. Întreaga energie latentă a unor caractere tari, purtând în de bogăţia spirituală a poporului bulgar, a fost transmisă cu prisosinţă penultimului lor vlăstar, Iordan, care în anii de maturitate creatoare a reuşit să-i dea o expresie vie prin eroi, fapte şi idei îmbrăcate într-o minunată formă artistică.

Iordan Iovkov îşi începe studiile în satul natal, apoi în clasa a IV-a se transferă în Kotel şi îşi termină liceul la Sofia în anul 1900. După absolvirea liceului intră în învăţământ şi este dascăl prin satele dobrogene, mai întâi la Ciflic Musubei (Dolen Izvor). După doi ani se înscrie la Şcoala de ofiţeri de rezervă din Kneajevo, pe atunci o suburbie a Sofiei. În 1903, când termină cursurile, doreşte să facă studii superioare şi se înscrie la Facultatea de ştiinţe juridice din cadrul Universităţii din Sofia, dar după câteva luni îi moare tatăl şi, neavând posibilităţi materiale, este nevoit să se întoarcă acasă, să-şi reia meseria de dascăl prin satele din Dobrogea de sud, până la izbucnirea războaielor balcanice. De fapt aceasta este perioada de acumulare a lui Iovkov. Fire sensibilă şi receptivă, viitorul scriitor începe să studieze mediul înconjurător, oamenii cu care venea în contact, să le asculte păsurile şi să pătrundă în universul lor de gânduri şi frământări, să le înţeleagă caracterul şi bogăţia sufletească. Trăind în mijlocul lor, Iovkov descoperă treptat chipul ţăranului bulgar, care va deveni mai târziu eroul central al bogatei sale creaţii. De fapt Dobrogea de sud, ca şi Jeravna, trezeşte în scriitor acea forţă latentă de creator şi apărător (prin puterea talentului său) al celor mulţi şi obidiţi.

Dar nu numai simpla observare şi înregistrare a vieţii sociale l-a născut pe marele povestitor Iordan Iovkov. În aceşti ani de dăscălie, pe lângă activitatea profesională, cititul era marea lui pasiune. Faţă de Ivan Vazov scriitorul manifesta o adevărată pietate; măiestria şi originalitatea operei acestuia erau pentru el jalonul adevăratei arte. Cu deosebită plăcere îi citea pe Ţanko Ţerkovski, Todor Vlaikov şi mai ales pe Elin Pelin; pe ultimul îl va asemui cu Liviu

Rebreanu al nostru. Acelaşi interes manifesta şi faţă de literatura străină, îndeosebi faţă de marii clasici ruşi, pe care-i citea în original: A. S. Puşkin, N. Gogol, Turgheniev, Lev Tolstoi şi Cehov. Mai târziu se va interesa îndeaproape şi de literatura română. De la marii maeştrii ai cuvântului scris – bulgari şi străini – el va învăţa să toarne în tipare proprii universul său poetic.

Primele încercări literare aparţin liricii (debutează cu poezia *Soartă,* scrisă în 1905 şi publicată în revista *Selska Probuda,* condusă de Ţanko Bakalov). Treptat versurile sale apar în ziarul *Săznanie,* revistele *Novo objtestvo* şi *Hudojnik.* Lirica însă nu-l satisface. Simte că marea sa chemare este proza. În 1910 publică prima povestire, *Jeluirea ciobanului,* în revista *Prosveta,* nr. 6. Urmează apoi o serie de alte povestiri apărute în revista lui Anton Straşimirov *Nabliudatel,* în revista lui Dimităr Podvărzaciov *Zveno* şi în altele.

Izbucnirea războaielor balcanice îl plasează pe Iovkov pe o altă orbită. El este mobilizat pe front, unde îndeplineşte o serie de misiuni şi participă la lupte; la 18 iunie 1913 este grav rănit, apoi decorat cu „Ordinul vitejiei". Refăcându-şi sănătatea, se stabileşte în Sofia, unde îl găsim funcţionar al Ministerului Afacerilor Interne.

Perioada de acalmie nu durează mult, căci izbucneşte primul război mondial şi Iordan Iovkov îmbracă din nou haina militară. De data aceasta este trimis grănicer lângă râul Mesta, la graniţa dintre Grecia şi Bulgaria. După zece luni este transferat în Sofia în calitate de ziarist, corespondent militar al ziarului *Voenni izvestia.*

Participarea la războaiele balcanice şi la primul război mondial îi oferă scriitorului prilej de a aduna un bogat material, pe care îl va folosi în povestirile sale de război publicate în ziarul *Voenni izvestia* şi în revistele *Narodna armia* şi *Olecestvo,* aducându-i recunoaşterea unanimă – atât a cititorilor, cât şi a criticii literare – de excelent scriitor de război.

Frontul îi deschide lui Iovkov un alt orizont, ţăranul bulgar

îi apare într-o nouă ipostază, aceea de soldat. Îl urmăreşte în deaproape, caută să pătrundă în universul lui psihologic, să-i înţeleagă gândurile, frămîntările, să filtreze vicisitudinile războiului prin prisma şi viziunea lui. De aici izvorăşte puternicul umanism iovkovian impregnat în povestirile sale din această perioadă.

Este interesantă atitudinea scriitorului faţă de aceste evenimente la care ia parte activă. Nu le înţelege caracterul şi n-are atitudine diferenţiată faţă de de. În război Iovkov vede în primul rînd bărbăţia, fapta eroică a unei anumite persoane şi a maselor, vitejia şi conştiinţa datoriei, abnegaţia şi jertfirea de sine, dar nu ascunde faptul că războiul, plagă a omenirii, nu este numai o epopee eroică, ci e un amestec de eroism şi moarte, de slavă şi distrugere, de însufleţire şi cruzime. Deşi Iovkov nu se ridică ferm împotriva războiului, totuşi o face prin compasiunea arătată faţă de cei ce suferă de pe urma lui, prin umanismul care emană din povestirile sale, făcând apel la cele mai nobile sentimente ale sufletului uman. Nu este un scriitor de război de tipul lui Lev Tolstoi; pentru autor câmpul de luptă nu capătă contururi concrete, detalii, ci mai curând este arena în care individul îşi poate manifesta înaltele sale calităţi de eroism, curaj, vitejie şi abnegaţie, care existau în el latent, manifestate poate şi în viaţa paşnică prin acurateţea muncii sale, dar neobservate, nefiind puse într-o situaţie excepţională. Aceştia sunt eroii din povestirile: *Bulgăroaica, Balkan, Consătenii, Escadronul alb, Prima victorie. Trandafirii albi, De revelion* şi altele, în care Iovkov descoperă laturi noi ale ţăranului bulgar îmbrăcat în mantaua militară, care consideră războiul ca o muncă grea, ca o datorie pe care trebuie s-o îndeplinească cu aceiaşi conştiinciozitate cu care îşi face lucrările câmpului şi ale gospodăriei. El este supus, disciplinat şi răbdător. Sunt momente însă când glasul pămîntului îl cheamă. Dorul de casă, de satul natal şi mai ales grija că ogorul său rămâne nearat în primăvara aceasta, că acest pămînt nu aşteaptă şi-şi cere drepturile sale, îi face pe eroii din nuvela

Consătenii să privească războiul cu alţi ochi şi să fie nerăbdători de a-l vedea odată terminat. Iată ce spune soldatul Stoil sublocotenentului Varenov, simţind primele adieri ale primăverii:

„Stoil privea ogorul, întârziindu-şi răspunsul.

— Ce să ne mai tot gândim atâta, zise Varenov. Trebuie să mai răbdăm încă puţin.

— Noi om răbda cum om răbda, răspunse molcom Stoil. Noi răbdăm, domnule sublocotenent, dar, vezi, el, pământul, nu aşteaptă. Uite, na, parcă-ţi vorbeşte!...”

Iovkov adună povestirile scrise în această perioadă în două volume; primul, apărând în 1917, îi aduce nu numai consacrarea ca scriitor, dar şi marele premiu „Ivan Vazov”, acordat de Academia de ştiinţe; al doilea apare în 1918.

După anii de război tema aceasta începe treptat să dispară din orbita preocupărilor scriitorului, pentru a face loc unei vaste panorame a vieţii satului din perioada antebelică.

Demobilizându-se, Iovkov se întoarce în învăţământ, funcţionând mai întâi în Dobrici şi apoi în Varna, fără a neglija pasiunea scrisului, ce-i completa viaţa şi-i aducea satisfacţie morală. Aici compune nuvela *Secerătorul,* pe care o publică în anul 1920 în editura „Obrazovanie”. În toamna aceluiaşi an lui Iovkov i se propune să plece în Germania sau România să lucreze la una din legaţiile bulgare din aceste ţări. Iovkov alege a doua alternativă şi astfel este numit ataşat de presă la Legaţia bulgară din Bucureşti. De ce face el această alegere? Iovkov nu rămăsese indiferent faţă de viaţa culturală ce se desfăşura în ţara vecină. Încă înainte de a pleca la Bucureşti, se interesează îndeaproape de literatura română. Caută să-şi lărgească orizontul literar şi foloseşte orice prilej pentru a se informa asupra problemelor ce-l preocupau. Astfel, Petăr Ikonomov, contemporan şi prieten cu Iordan Iovkov, mărturiseşte: „La un moment dat, a început să se intereseze de literatura română şi să mă întrebe despre scriitorii români mai de vază – nuvelişti şi romancieri. Acest

lucru m-a surprins la început, dar după o lungă discuţie cu el i-am înţeles marea dorinţă de a se duce la Bucureşti, ca ataşat de presă, pentru a-şi lărgi orizontul literar, pentru a cunoaşte literatura română şi, dacă se va putea să urmeze o facultate.

I-am înşirat numele câtorva poeţi, nuvelişti şi romancieri (...), caracterizându-le opera în câteva cuvinte...

La plecare spre Bucureşti, i-am recomandat lui Iovkov câteva reviste: *Viaţa românească, Ramuri* şi i-am dat o scrisoare pentru prietenii mei – poeţi şi scriitori – în al căror cerc mă aflam ca student şi mai târziu ca profesor de liceu şi preot".

În România Iovkov stă şapte ani – de la 20 septembrie 1920 până la 21 iunie 1927.

La început a locuit pe lângă cimitirul Belu, apoi s-a mutat în fosta clădire a şcolii bulgare de pe Calea Călăraşi, iar din 1925 până în 1927 a locuit pe strada Franzelari nr. 27.

De la Iordan Stratiev, poet bulgar, cu care Iordan Iovkov a lucrat împreună la legaţie, aflăm că acesta muncea foarte mult „se ocupa de paşapoarte, traducea toate documentele din bulgăreşte în româneşte şi din româneşte în bulgăreşte, făcea toată corespondenţa în limba română – o preocupare care-i răpea tot timpul", necesar creaţiei artistice. Iar Atanas P. Madjearov, de asemenea contemporan al scriitorului, reliefează un alt aspect din perioada lui bucureşteană. El afirmă că Iovkov învăţa cu multă sârguinţă limba română. Adeseori îşi nota o serie de cuvinte neînţelese şi se interesa de sensul lor, de varietatea semnificaţiilor şi nuanţelor lor. În felul acesta, Iovkov reuşeşte să înveţe bine limba română, să facă cunoştinţă de aproape cu cultura ţării noastre, să citească în original operele scriitorilor români, să urmărească cu atenţie evenimentele politico-sociale şi să fie la curent cu presa vremii. Faţă de ţara noastră şi poporul român, scriitorul bulgar a nutrit multă simpatie şi chiar admiraţie, mai ales când constata că intelectualii şi oamenii politici progresişti români apreciau just unele personalităţi de vază ale

Bulgariei şi se interesau de evenimentele ce se petreceau în ţara vecină.

în cei şapte ani petrecuţi în capitala ţării noastre, Iovkov devine un foarte bun cunoscător al literaturii române. În această privinţă, deosebit de interesantă este mărturisirea ce-o face Iordan Stratiev: „Iovkov cunoştea temeinic scriitorii români, îi citea, ştia să-i aprecieze şi căuta întotdeauna asemănări cu scriitorii noştri. (Aici trebuie sa mărturisesc cu recunoştinţă că Iovkov mi-a fost primul îndrumător în literatura română.) Îi plăcea Ion Creangă pentru frumoasa lui limbă populară, aprecia piesele lui Caragiale, în special comedia *O scrisoare pierdută,* vorbea de Liviu Rebreanu ca de un scriitor deosebit de talentat, «un Elin Pelin de mari proporţii», era entuziasmat de povestirile simple ale lui Brătescu-Voineşti. Dar, dintre toţi, se pare că Mihail Sadoveanu era scriitorul cel mai apropiat lui. Între ei exitau afinităţi din punct de vedere al stilului, al tematicii, al limbii, ambii au atâtea lucruri comune şi nu este deloc de mirare că amândoi tipăresc în acelaşi an cărţi care se aseamănă nu numai din punct de vedere al stilului, dar şi titlurile sunt cam aceleaşi: *Hanul Ancuţei* şi *Nopţi la hanul din Antimovo"*[1].

Cunoscând îndeaproape literatura română şi apreciind-o cu căldură, el va căuta s-o popularizeze şi în Bulgaria, printr-o serie de traduceri făcute la înapoierea în patrie.

în Bucureşti Iovkov vine ca scriitor deja format, cu întregul său univers de eroi, de imagini de trăiri şi concepţii expuse în cele două volume de povestiri şi în nuvela *Secerătorul,* pe care le publicase, în afară de aceasta el avea deja în arsenalul său poetic impresii şi imagini adunate din îndelungaţii ani de dăscălie la ţară, care nu îmbrăcaseră încă o formă artistică. În pofida muncii istovitoare din cadrul Legaţiei şi al unor greutăţi de ordin

[1] Această problemă este dezbătută pe larg în : Laura Baz-Fotiade, *Locul lui Iordan Iovkov în relaţiile literare româno-bulgare din secolul al XX-lea,* revista *Studii de literatură, universali,* voL III, Bucureşti, 1961 p, 237-255.

material, furându-şi din orele de odihnă şi sacrificându-şi sănătatea şi aşa destul de şubredă, Iordan Iovkov îmbogăţeşte, la Bucureşti, tezaurul literaturii bulgare cu trei volume de povestiri – *Ultima bucurie* (notăm că numai două-trei din bucăţile cuprinse aici nu sunt scrie la noi în ţară), *Legende din Star a Pianina* şi *Nopţi la hanul din Antimovo*, publicate treptat la Sofia.

Iovkov este scriitorul ale cărui rădăcini sunt implântate adânc în atmosfera, pământul şi viaţa satului bulgar. De aici îşi trage seva, de aici îi izvorăşte inspiraţia. El însuşi mărturiseşte că a trăit 30 de ani la ţară. „în acest răstimp, spune el, eu m-am format şi mi-am creat o anumită atitudine faţă de viaţă, faţă de oameni. Din această perioadă am toate emoţiile şi trăirile cele mai puternice, de atunci dăinuie toată experienţa mea de viaţă şi toate imaginile mele – întregul univers în care trăiesc.” Acest univers palpită puternic în toată opera sa. Ori de câte ori Iovkov a încercat să iasă din graniţele lui, să descrie oameni şi fapte produse de imaginaţia sa, de şi-au pierdut forţa autenticităţii, vigoarea sugestivă, iar măiestria artistică s-a diminuat. Un caz tipic în această privinţă este romanul *Moşia de lângă hotar,* în care încearcă să contureze evenimentele din timpul răscoalei bulgare din septembrie 1923. Dar este ştiut faptul că în anul respectiv Iovkov nu era în Bulgaria, ci la Bucureşti şi deci n-a luat parte la răscoală, n-a fost martor ocular pentru a avea imaginea clară a evenimentului, ca să-l treacă prin prisma trăirilor sale şi să-l redea cu tăria autenticităţii.

La el fuziunea dintre creator şi imaginea satului bulgar este indisolubilă. Rămânând credincios acestei imagini, el se înrudeşte cu contemporanul său Elin Pelin, iar generaţiilor viitoare de scriitori le lasă o tradiţie bogată, pe care aceştia o vor dezvolta pe o treaptă superioară de viziuni, mesaje şi mijloace artistice, ilustrând noua atmosferă din satul socialist bulgar, întâlnită în opera lui Stoian Daskov, Andrei Guleaşki şi alţii.

! n cele trei cărţi scrise la Bucureşti ni se dezvăluie noi

faţete ale creaţiei iovkoviene. În volumul *Ultima bucurie* se simte în surdină ecoul războiului; apoi această temă dispare complet, cedând locul atmosferei satului din perioada antebelică – *Nopţi la hanul din Antimovo* sau alunecă şi mai mult în timp în *Legende din Stara Pianina* (tradusă în româneşte în anul 1966 şi apărută în volum separat la Editura pentru literatură universală). În de Iovkov reînvie viaţa bulgară din epoca renaşterii – după cum observă acad. Petăr Dinekov – în cele mai dramatice manifestări ale ei, cu personaje şi caractere puternice, animate de sentimente şi pasiuni excepţionale, într-un cadru de asemenea neobişnuit şi romantic (vremurile de restrişte ale cârdjaliilor, cu atrocităţile şi samovolnidile din timpul robiei, otomane, cu romantismul haiducesc şi răscoalele populare, cu natura montană frumoasă, dar în acelaşi timp nespus de sălbatică).

Scriitorul se adresează trecutului nu pentru că aparţine în întregime lui. Pornind de la el tinde către contemporaneitate, creează adevăruri valabile şi azi. Slăveşte trecutul nu pentru că ar fi fost desăvârşit, ci alege doar acele raze luminoase, acele caractere tari, care s-au opus răului şi au înălţat demnitatea umană; Iovkov le reînvie pentru a sădi în noile generaţii de cititori calităţi morale, trăsături de caracter veşnic valabile şi care împing spiritul uman spre perfecţiune şi înălţare.

Pornind de la acest crez, Iovkov zămisleşte o lume a binelui, o lume a principiilor etice, o lume a moralei, dar n-o caută într-un univers iluzoriu, creat de fantezia sa poetică, ci o caută şi o găseşte în viaţa concretă, cotidiană, a omului simplu, a poporului bulgar în mijlocul căruia s-a născut şi a trăit.

De pildă în nuvela *Secerătorul,* în povestirile *Străinul, Albena, Serafim* şi altele se simte influenţa idealismului etic al lui Lev Tolstoi. Însă la Iovkov există ceva înălţător, căci eroii săi nu-s nişte bogătaşi, făcând acte de filantropie, ci scriitorul ne uimeşte cu modestia şi nobleţea faptelor unor eroi, pe care poate viaţa i-a aruncat la periferia ei. Astfel

este Serafim din povestirea cu acelaşi nume, un bătrân sărman, bolnav şi zdrenţăros, care, după ce munceşte toată vara ca să-şi cumpere o haină mai călduroasă pentru iarnă, întâlnind-o pe Pavlina, la fel de bătută de soartă, dar şi cu bărbatul bolnav, îi dă ei toţi banii şi gestul este făcut fără emfază, fără socoteli mercantile, ca un imperativ al modului său de a gândi.

În aceeaşi lumină nobilă este învăluit Kolio, căruţaşul cel tuciuriu din povestirea *Ploaie de vară.* El o salvează pe Paraskeviţa, care, cuprinsă de disperare, încercase să se înece.

Iovkov, ca un mare realist, priveşte omul cu toate contradicţiile sale. În el forţele binelui se înfruntă cu cele ale răului. Eroii lui nu sunt nici îngeri, dar nici demoni. Rali îl pradă pe tatăl său, dar în cele din urmă îi cere iertare. Dafin, într-un moment de nesăbuinţă, comite o crimă; apoi găseşte forţe să-şi răscumpere greşeala şi să se întoarcă iar în mijlocul oamenilor; Sarandoviţa este ispititor de frumoasă, dar în anumite ipostaze se manifestă spiritul său mercantil etc. În tot acest conglomerat de bine şi rău, Iovkov pledează pentru încrederea faţă de om, căci fiecare, mai devreme sau mai târziu, va găsi puteri şi mijloace pentru răscumpărarea păcatului, redobândirea personalităţii şi stima semenilor săi.

Citind cu atenţie povestirile lui Iordan Iovkov observăm că sunt pătrunse de o profundă compasiune faţă de suferinţele oamenilor. Revelatoare în această privinţă sunt: *Pe sirma de telegraf, Străinul, Pribeagul, în timpul ciumei, Serafim, Capete de viteji* şi altele. De aceea eroii lui sunt tăcuţi, păstrând în sufletul lor o taină. Vorbesc rar şi puţin, ca oamenii care au îndurat multe în viaţă. Nu este o particularitate a unuia sau a altuia dintre eroi: este o viziune unitară asupra felului de a fi al omului obişnuit să tacă, apăsat de nevoi, adunând într-însul durere, ură şi nădejde, aşteptând ziua la care au visat generaţii. Sunt oameni simpli, de obicei ţărani săraci, chinuiţi şi exploataţi de orânduirea nedreaptă în care au trăit.

Dar Iovkov are şi un ideal de dreptate şi înălţare spirituală. Acesta e visătorul, purtătorul mesajului; îl întruchipează bătrânul meşter Sali Iaşar, care visează să facă o faptă măreaţă, să lase o urmă în viaţa sa, să fie pomenit de generaţii de-a rândul; visul i se împlineşte prin „cântecul roţilor”. La fel de visători sunt şi bătrânii Gheno şi Mosco din *Nopţi la hanul din Antimovo,* moş Sterio din *Fraţii Senebir,* ori Moş Rusi din *Capete de viteji.*

întâlnim însă şi alt tip de eroi, în înfăţişarea cărora există ceva măreţ şi excepţional. De obicei ei nu vorbesc, ci acţionează. Iovkov îi prezintă ca oameni tineri şi frumoşi, dar în acelaşi timp maiestuoşi şi aspri. Nu întâmplător subliniază aceste calităţi. Un bătrân i se adresează lui Indje: „Nu te cunosc, dar ascultă ce vreau să-ţi spun: eşti tânăr, eşti frumos, eşti voinic. Bine-ar fi să avem un stăpân ca tine.” Aceiaşi frumuseţe bărbătească o găsim şi la un alt erou iovkovian, Sibil, frumuseţe recunoscută chiar de reprezentantul autorităţii asupritoare turceşti, în faţa căreia acesta rămâne uimit şi e gata să-i comute pedeapsa.

Iovkov s-a închinat întotdeauna în faţa bărbăţiei, eroismului şi a frumuseţii. Aceste calităţi fac să pălească trăsăturile negative ale eroului său, care vin în contradicţie cu cele pozitive, dar prin aceasta îl fac mai pământean, mai real.

Lumea eroilor lui Iordan Iovkov este deosebit de bogată şi pitorească, dar în cadrul ei locul central îl ocupă portretele feminine, în jurul cărora gravitează tema dragostei, a frumuseţii şi perfecţiunii, prezentată prin prisma creatorului. În fiecare ciclu de povestiri întâlnim femei de o frumuseţe rară; în *Cântecul roţilor* ne întâmpână Şakire, Ţvetana, Maria, în *Nopţi la hanul din Antimovo* Sarandoviţa, Albena, în *Inimă de femeie* Anicika şi Asie, în *Dacă puteau vorbi* Vasilisa, în *Legende din Stara Pianina* – Tiha, Bojura şi Jenda, fiecare din de cu farmecul frumuseţii lor. Iovkov subliniază că frumuseţea fizică nu este elementul predominant, ci doar un corolar al bogăţiei sufleteşti, al acelei forţe interioare care face să emane

sentimente înălţătoare şi dă vieţii o lumină vie, un sens nobil şi trăiri puternice, care-l transformă pe om, făcându-l mai bun, mai înţelept, mai fericit.

în portretele feminine Iovkov reliefează frumuseţea, vigoarea, isteţimea lor. Iar criticul literar bulgar, prof. Gheorghi Ţanev, observă:

„Calitatea cea mai mare este frumuseţea – din ea se nasc şi celelalte. Ea are o putere care nu se poate măsura cu nicio forţă fizică. Frumuseţea îi atrage pe toţi. Este o desfătare pentru toţi, în afară de cei în a căror inimă clocoteşte invidia. În faţa ei (a frumuseţii) nimeni nu este indiferent. Devine o forţă morală, care nu ţine seamă de niciun fel de măsuri şi legi în afara ei. Se ridică deasupra binelui şi răului; acest lucru este caracteristic pentru oameni şi popoare cu un suflet simplu, curat, primitiv, cunoscut încă din literatura clasică greacă."

Aceste portrete feminine sunt prezentate într-o atmosferă de romantism, au o formă artistică elevată, care reliefează şi mai mult farmecul frumuseţii lor. Nu întâmplător Iovkov subliniază că la hanul din Antimovo veneau nu numai drumeţi de rând, ci şi boieri, sau chiar paşa cobora „să bea o cafea şi s-o vadă pe Sarandoviţa". Frumuseţea se ridică deasupra păcatului. Exemplu caracteristic este povestirea *Albena,* în care eroina cu acelaşi nume este autorul moral al unei crime, atrăgându-şi oprobiul întregului sat. Oamenii sunt gata s-o omoare cu pietre, dar cu o privire ea-i linişteşte şi-i împacă, fiindcă ochii ei sunt fermecători, iar autorul adaugă: „Femeia asta-i păcătoasă, dar tare frumoasă". Eroinele lui Iovkov iubesc cu pasiune şi abnegaţie, trec peste primejdii, prejudecăţi şi tradiţii, calcă chiar moartea în picioare şi se jertfesc pentru omul iubit. Astfel este Rada *(Sibil),* Albena sau Bojena din povestirile cu acelaşi titlu.

Unii critici bulgari din trecut, situându-se pe poziţii sociologizante, apreciau greşit povestirile scrise după primul război mondial, afirmând că în de predomină doar o atmosferă patriarhală, idilică, iar autorul lor are vederi

apolitice. Nu se poate afirma că Iovkov a fost un luptător. Era mai curând un visător, un mare scriitor democrat. N-a participat niciodată direct la viaţa politică, dar asta nu înseamnă că a fost indiferent faţă de soarta poporului său. Dimpotrivă, prin arta sa, a luat totdeauna poziţie faţă de nedreptate şi suferinţele omului şi a încercat să reflecte frământările sociale prin prisma umanismului său. Drept mărturie stă nuvela *Secerătorul,* unde găsim tabloul luptei sociale din satul Liuleakovo, cu cele două pături antagoniste: bogătaşul Yălcean şi ţăranii sărăciţi de el, al căror exponent este Grozdan. Conflictul este puternic, viaţa satului bulgar se conturează cu întregul arsenal de contradicţii şi ciocniri sociale. Mai găsim şi un învăţător socialist, în persoana lui Radulov; deşi creionat sumar „el este redat în mod realist şi veridic. Cu toate că Iovkov ar fi putut aprofunda acest conflict pentru a crea o amplă panoramă a vieţii sociale a timpului, totuşi n-o face, situându-se pe poziţii idealiste. El vede rezolvarea conflictului social printr-o renaştere spirituală a eroilor şi împăcarea conflictelor de clasă. După ce Vălcean îi ia în mod obuziv toată averea lui Grozdan şi conflictul ajunge la apogeu, deodată toată povestirea capătă alte contururi: idealiste, de împăcare şi renaştere spirituală: Vălcean, fiind în pericol de moarte, este salvat de Grozdan, iar acesta, drept recunoştinţă, îi înapoiază întreaga avere. Cu toate aceste deficienţe, nuvela are şi calităţi artistice – tablourile se succed sugestiv şi cu forţa autenticităţii, iar ceea ce Iovkov subliniază cu pregnanţă este legătura indisolubilă dintre ţăran şi pământ, dragostea cu care îl munceşte. Din acest punct de vedere el ne aminteşte de Ion al lui Liviu Rebreanu.

Analizând concepţiile scriitorului bulgar, academicianul Petăr Dinekov arată că Iovkov scoate în evidenţă forţele etice viguroase, ce se ascund în sufletul oamenilor şi prin aceasta se manifestă umanismul, dragostea faţă de om, credinţa sa în el. Umanismul îi este mărginit de concepţia sa despre lume. Această credinţă a sa ia câteodată forme

netipice, reflectând concepţiile idealiste ale scriitorului, exprimând iluziile lui asupra posibilităţilor de transformare a lumii prin intermediul moralei, cu ajutorul educaţiei. Aceste iluzii sunt deosebit de claie, mai ales în momentul când Iovkov caută să rezolve pe această cale marile conflicte sociale. Ceea ce îl face să idealizeze trecutul cu formele lui perimate, iar în metoda artistică îl împinge spre o oarecare diminuare a realismului.

Dar ceea ce e deosebit de preţios în opera lui Iovkov este tocmai faptul că ne înfăţişează oameni simpli, obişnuiţi, din popor, ce-şi iubesc munca, pământul şi patria. El ni-i înfăţişează cu multă dragoste şi căldură, descoperind cele mai frumoase calităţi ale poporului bulgar. Aceşti oameni simpli sunt purtătorii unor înălţătoare calităţi etice, ai unui adânc şi sincer umanism. Tocmai în aceasta constă credinţa fără margini a scriitorului în popor, în forţele şi viitorul lui.

Iovkov a fost remarcabil şi ca scriitor animalier, în volumul *Dacă puteau să vorbească.* Prin acest volum intră în marea familie de scriitori animalieri, înrudindu-se şi cu Emil Gârleanu al nostru. Subtilitatea observaţiilor şi fineţea cu care ambii urmăresc universul spiritual al necuvântătoarelor se apropie foarte mult. De asemenea şi legătura indisolubilă ce se creează între om şi animal este redată nuanţat şi veridic de ambii scriitori. Dar fiecare dintre ei are o manieră proprie de a pătrunde în labirintul sufletesc al vieţuitoarelor, de a le amplasa în tablouri de natură diferite – la Iovkov predomină toamna şi iarna, la Gârleanu – primăvara şi vara. Culorile tablourilor sunt diferite la unul şi la celălalt, dar forţa sugestivă rămâne inegalabilă la ambii creatori.

Deseori ne întrebăm: cum scria Iordan Iovkov? Ne răspunde însuşi scriitorul, într-o mărturisire făcută în februarie 1932 amicului său, profesorul Spiridon

Kazandjiev[2], cu care se întâlnea deseori la cafeneaua „Biad" de pe str. Rakovski din Sofia, unde era locul lui preferat, şi despre care afirma: „Acolo e frumos. Această cafenea este al doilea cabinet al meu. Seara, între orele 5—7 este puţină lume şi eu stau liniştit, fumez şi reflectez asupra lucrărilor mele. S-ar putea spune că acolo îmi «scriu» povestirile, iar acasă numai le «transcriu». Eu poate de aceea nu pot să compun la masa mea de birou. Întotdeauna mi s-a părut straniu să Compui stând cu tocul în mână în faţa uriei hârtii albe. Aceasta nu-i artă, ci mai curând o născocire, o fantezie searbădă. Mie îmi place ca în momentul când mă gândesc la o întâmplare să simt oamenii şi viaţa în jur. De aceea adevăratele mele ore de creaţie sunt la cafenea: stau singur, mă uit pe fereastră, văd strada unde se desfăşoară viaţa şi mă gândesc la eroii mei, de parcă şi ei ar fi undeva pe acolo, în acest tumult al vieţii. Astfel devin mai concreţi, mai reali şi nu vin la mine ca nişte fantome, dintr-o lume imaginară."

De aceea limba folosită de Iordan Iovkov este bogată, cu multe nuanţări, ceea ce îi dă o mare expresivitate. Izvorul său de inspiraţie este limba vorbită a poporului şi folclorul bulgar. Naraţiunea din povestirile sale se desfăşoară liniştit, el vorbeşte pe un ton calm, simplu, fără o frază stufoasă, exprimând idei clare. La fel şi eroii săi – oameni simpli – îşi deapănă câteodată firul amintirilor de parcă ar face o confesiune în faţa propriei lor conştiinţe. Ei vorbesc cumpătat, conştienţi de adevărurile ce le spun; de aici se simte emanaţia unei profunde sincerităţi, se creează o atmosferă de cordialitate, lipsită de orice formalism şi convenţionalism. Dialogul la Iovkov are un dublu aspect – cel direct şi cel indirect – când eroul discută cu propriul său eu, îşi pune o serie de probleme şi cere de la conştiinţa sa să-i dea răspuns. Se produce acea interiorizare a eroului, când el ne apare în esenţa sa, îi cunoaştem nu forma sa

[2] Spiridon Kazandjiev a notat toate discuţiile purtate între ei şi le-a publicat în vol. Î*ntâlniri şi discuţii cu Iordan Iovkov,* Sofia, 1930.

exterioară, ci valoarea lui umană.

Natura este cadrul permanent în întreaga lui creaţie. Ea ia parte nemijlocită la gesturile şi faptele personajelor. Eroii proiectează de multe ori în natură tristeţile şi bucuriile lor, iar Iovkov descrie natura aşa cum o văd personajele sale. Omul se contopeşte cu natura căreia scriitorul îi atribuie elemente de viaţă. Aşa cum o descrie el, se dovedeşte a fi nu numai un pictor, dar şi un poet îndrăgostit de frumuseţile ei. În scrierile lui Iordan Iovkov este vie dragostea de natură, dragostea de glie, dragostea de trecut, dragostea de vitejia străbună. În de trăieşte întregul pământ bulgăresc cu toate datinile lui.

*

Demn de remarcat este şi faptul că Iovkov, întors în patrie în 1927 continuă să se intereseze de ţara noastră şi caută să facă cunoscute publicului bulgar evenimentele şi situaţia din România, venind zilnic la Direcţia presei pentru a citi ziarele româneşti şi a selecta cele mai importante ştiri.

în afară de informările privitoare la viaţa culturală şi socială din ţara noastră, Iordan Iovkov popularizează în Bulgaria şi literatura română, traducând din opera diferiţilor scriitori români. El însoţeşte întotdeauna aceste traduceri de scurte note despre scriitorul respectiv şi creaţia sa. Astfel din Mihail Sadoveanu traduce *Necunoscutul,* din Cezar Petrescu povestirile *întoarcerea eroului* şi *Socoteala,* din Al. Brătescu-Voineşti *Sărmanul Trie* şi *Nicufor,* dar cele mai multe traduceri le face din Gheorghe Brăescu: *Intre două surprize, Lecţia, La dentist, Profilaxia, Alarma.*

Se poate observa faptul că şi în domeniul traducerilor Iovkov se orientează tot spre genul scurt.

Aceste traduceri dovedesc încă o dată că scriitorul bulgar cunoştea temeinic limba şi literatura română. Prin traducerile sale el popularizează literatura română în Bulgaria. Face cunoscut publicului bulgar nu numai conţinutul ei de idei, ci şi calităţile artistice ale literaturii

noastre, deoarece traducerile sunt făcute cu măiestrie şi multă exactitate. Această muncă neobosită dovedeşte dragostea şi importanţa ce o acordă scriitorul bulgar literaturii române.

Iordan Iovkov fiind un mare partizan al prieteniei şi cunoaşterii reciproce dintre poporul român şi cel bulgar, se străduieşte să popularizeze şi succesele obţinute de noi în domeniul teatrului şi istoriei.

Din articolul său *Ceva despre teatrul din România,* găsit în arhiva scriitorului, reiese că Iovkov era entuziasmat şi îndrăgostit de teatrul românesc. În acest articol relatează că în Bucureşti s-a jucat cu mult succes piesa *Omul cu mârţoaga* de G. Ciprian, iar trupa lui Georges Pitoeff din Paris a început repetiţia acestei comedii. Montarea, după cum anunţă Iovkov, va fi de proporţii fantastice, subliniindu-se deopotrivă atât partea comică, cât şi cea dramatică a piesei.

în acelaşi articol scriitorul bulgar aminteşte de numărul relativ mare de teatre din Bucureşti unde, în afară de Teatrul naţional, mai există şi alte teatre particulare, finanţate de stat, cu condiţia să joace piese româneşti.

Iovkov remarcă o altă trăsătură a teatrului românesc: succesele obţinute în studierea mijloacelor stilistice. El menţionează că pe scenele romaneşti nu se joacă ceva împestriţat, supraîncărcat cu elemente folclorice, ci se promovează fondul şi spiritul naţional. El este entuziasmat de succesul dramaturgiei româneşti şi de actorii ei. Atât la Teatrul Naţional, cât şi la unele teatre particulare, cum ar fi Teatrul Bulandra, se află în repertoriu unele piese care se joacă luni de-a rândul, ca de exemplu: *Titanic vals, Muşcata din fereastră* şi altele.

Tot în arhiva scriitorului se află un alt articol, intitulat *Istoria românilor,* din care reiese că Iovkov cunoştea opera lui Nicolae Iorga – *Istoria poporului român,* în două volume, editată în limba germană, tradusă apoi în limba română de Otilia T. Enache-Ionescu în cinci volume (1922—1928). El mai cunoştea şi o altă operă a lui Nicolae Iorga, *Histoire des*

Roumains et de leur civilisation, apărută la Paris în anul 1920, iar a doua ediţie la Bucureşti 1922.

Din toate cele expuse reiese că Iordan Iovkov cunoştea temeinic viaţa culturală din ţara noastră, iar faţă de noi a nutrit întotdeauna cele mai frumoase sentimente de prietenie şi dorinţă de colaborare, înainte de a veni la Bucureşti, Iovkov i se va confesa lui Konstantin Konstantinov: „Ştii, eu îi iubesc pe români”. Această mărturisire ne îndreptăţeşte şi mai mult să-l apreciem ca un bun prieten al poporului nostru, ca un militant al strângerii legăturilor dintre ţara noastră şi vecina de pe malul drept al Dunării – Bulgaria.

*

În toamna anului 1937 Iordan Iovkov se îmbolnăveşte grav şi pleacă împreună cu soţia sa, Despina Iovkova, în staţiunea balneară Hisarea pentru a se trata. Într-o noapte având o criză puternică, este transportat de urgenţă la Plovdiv, internat la Spitalul catolic şi operat, dar fără rezultat.

El se stinge din viaţă la 15 octombrie 1937, în vârstă de numai 57 de ani. Dispariţia sa timpurie a însemnat o pierdere grea pentru literatura bulgară, căreia i-a îmbogăţit tezaurul cu preţioase şi variate volume, a căror faimă a trecut repede peste hotare, intrând în patrimoniul literaturii universale.

Astfel povestirile sale apar în străinătate mai întâi în reviste, ziare sau antologii, în diferite limbi, ca: estonă (1920), polonă (1927), engleză (1930), română (1932), germană (1933), sârbă (1934) etc; iar în volum separat apar *Nopţi la hanul din Antimovo,* în limba sârbă (1931) şi română (1933), *Secerătorul,* în jârbă (1933) şi un volum de povestiri în limba polonă (1928). După moartea sa, opera lui Iovkov cunoaşte o mare popularitate, atât în ţările învecinate, cât şi în cele mai îndepărtate. Au apărut traduceri în: română, rusă, ungară, sârbă, polonă, turcă, greacă, germană, franceză, chineză, arabă, finlandeză,

japoneză, italiană, spaniolă etc.

În România opera şi personalitatea lui Iordan Iovkov sunt semnalate mai întâi de Emanoil Bucuţa în revista sa *Boabe de grâu,* în care, chiar din 1930, îl prezintă cititorului român cu prilejul publicării în traducere a unor povestiri din opera sa. În aceste relatări Bucuţa ne informează că scriitorul bulgar ştia româneşte şi citea mult literatura română, mai ales pe Mihail Sadoveanu. De altfel Bucuţa îl considera pe Iovkov un Sadoveanu al Bulgariei.

Tot în această revistă (de la nr. 5 la nr. 10) V. C. Hrisicu publică în anul 1932 traducerea povestirilor din volumul *Nopţi la hanul din Antimovo.* Câteodată şi aceste traduceri sunt însoţite de comentarii şi prezentări făcute de E. Bucuţa. După ce aceste povestiri apar în *Boabe de grâu,* traducătorul V. C. Hrisicu le publică în volum, tipărindu-le în anul 1933.

După 1944 interesul faţă de Iordan Iovkov creşte din nou la noi în ţară. În 1964 Atanasie Gospodinov traduce piesa acestuia – *Milionarul,* fiind difuzată de câteva ori la radio, în interpretarea celor mai buni actori.

De asemenea în anul 1966 apare volumul *Legende din Stara Pianina* în tălmăcirea lui Constantin Velichi, însoţită de o prefaţă semnată de traducător.

TABEL CRONOLOGIC

Prin forţa realismului său, prin vigurosul său talent, prin plasticitatea imaginilor şi subtilitatea viziunii artistice, Iordan Iovkov este, neîndoielnic, un scriitor de talie mondială.

LAUR A BAZ-FOTIADL

1880 La *9* noiembrie se naşte Iordan Ştefanov Iovkov în satul Jeravna, regiunea Sliven, într-o familie de ţărani, fiind al cincilea din cei şase copii ai lui Ştefan Iovkov şi ai Penei Boiceva. Tatăl scriitorului era înzestrat cu o inteligenţă nativă, foarte întreprinzător, ştiutor de carte şi cu un dezvoltat simţ al dreptăţii. Deseori a luat parte activă la viaţa socială, fiind cunoscut ca un om cinstit şi drept. Mama sa, Pena, femeie simplă, era energică şi optimistă şi avea darul de a povesti minunat şi plastic întâmplări de demult sau peripeţii autentice trăite ori auzite de ea, pe care ştia să le redea cu o adevărată forţă evocatoare. Întreagă această energie latentă a unor caractere tari, purtând în de bogăţia spirituală a poporului bulgar, a fost transmisă cu prisosinţă penultimului ei vlăstar – Iordan.

1900 Absolvind liceul la Sofia (şcoala primară o urmează până în clasa a patra în satul natal, când se transferă la Kotel), Iordan Iovkov îşi începe cariera de dascăl de ţară – primul sat în care se stabileşte fiind Ciflik Musubei (Dolen Izvor).

împreună cu familia, în anul 1897, se stabileşte în satul Ciufutkioi (astăzi Iovkovo).

1902 Se înscrie la Şcoala de ofiţeri de rezervă din Kneajevo – pe atunci o suburbie a Sofiei. După terminarea cursurilor intră student la Facultatea de ştiinţe juridice din cadrul Universităţii din Sofia, pe care n-o termină.

1904 Moare Ştefan Iovkov, tatăl său. Neavând posibilităţi materiale, viitorul scriitor este nevoit să se întoarcă din nou la ţară, unde îşi continuă activitatea începută cu câţiva ani în urmă. Munca în învăţământ începe să-l pasioneze tot mai

mult, mai ales că deseori e presărată de o mulţime de greutăţi materiale, cărora este nevoit să le facă faţă, atât la şcoală cât şi în viaţa sa particulară. Trăind alături de ţăranul bulgar, Iovkov îl descoperă treptat cu întreaga sa bogăţie sufletească, cu mizeria în care se zbate, îi înţelege suferinţele şi i le împărtăşeşte întru totul. Ţăranul bulgar va deveni eroul central al bogatei sale opere literare.

Dar nu numai simpla observare şi înregistrare a vieţii sociale l-a născut pe scriitorul Iovkov. Cititul era marea sa pasiune. Urmărea cu deosebit interes viaţa literară din ţară, în cadrul şcolii organiza şi participa la diferite manifestări culturale, citea literatură bulgară şi străină, în original sau în traduceri, ducea dispute aprinse pe teme literare cu colegii săi sau cu criticii vremii, uimindu-i nu numai prin erudiţia sa, ci şi prin modul realist de a înţelege şi interpreta lucrurile. Iovkov avea o fire sensibilă şi receptivă. De la marii maeştri ai cuvântului, bulgari şi străini, el a învăţat să-şi toarne în tipare proprii universul poetic. Debutul şi-l face în domeniul liricii.

1905—1910 Iordan Iovkov începe să scrie versuri. *Soarta* este prima poezie apărută în 1905 în revista *Selska prob uda,* condusă de Ţanko Bakalov. Treptat versurile sale apar în ziarul *Săznanie,* revista *Novo obştestvo* şi revista *Hudojnik.*

1910 Iovkov abandonează poezia pentru a-şi dedica întregul său talent prozei. Prima povestire, *Jeluirea ciobanului*, apare în revista *Prosveta,* nr. 6 din 1910. Treptat el publică noi povestiri în revista lui Anton Straşimirov, *Nabliudatel,* în cea a lui Dimităr Podvărzaciov, *Zveno,* şi în altele.

1912 Izbucneşte primul război balcanic. Ca ofiţercomandant de companie, Iovkov este trimis pe front. Îndeplineşte o serie de misiuni militare, participă direct la lupte şi, la 18 iunie 1913 este rănit grav şi decorat cu „Ordinul vitejiei”. Refăcându-şi sănătatea se stabileşte la Sofia, unde îl găsim funcţionar al Ministerului Afacerilor Interne.

1916 Perioada de acalmie nu durează mult, deoarece în 1914 izbucneşte primul război mondial şi Iovkov îmbracă din nou uniforma militară. De această dată este trimis grănicer lângă râul Mesta, la graniţa dintre Grecia şi Bulgaria. După zece luni este transferat la Sofia în calitate de ziarist, corespondent militar al ziarului *Voenni izvestia.*

Frontul îi deschide lui Iovkov un alt orizont: ţăranul bulgar îi apare într-o ipostază nouă, de soldat. Iovkov îl urmăreşte îndeaproape, caută să pătrundă în universul lui psihologic, să-i înţeleagă gândurile, să filtreze vicisitudinile războiului prin prisma şi viziunea lui. De aici izvorăşte puternicul umanism iovkovian impregnat în povestirile sale de război, pe care le publică treptat în ziarul *Voenni izvestia,* în revistele *Narodna Armia* şi *Otecestvo,* aducându-i preţuirea unanimă, atât a cititorilor, cât şi a criticii literare, ca excelent scriitor „de război", de o factură cu totul personală. În de Iovkov nu se opreşte asupra detaliilor de pe câmpul de luptă, ci se înclină în faţa eroismului, abnegaţiei şi măreţiei soldatului simplu, a ţăranului bulgar îmbrăcat în manta militară, privind războiul ca o datorie, ca o muncă pe care trebuie s-o ducă la bun sfârşit. În aceasta constă frumuseţea povestirilor lui Iovkov din perioada respectivă, dar şi poziţia idealistă faţă de acestr războaie. El nu-şi pune întrebarea asupra carac terului lor, n-are atitudine diferenţiată faţă de de, pentru scriitor războiul este o plagă pentru omenire, care zdrobeşte fericirea creată cu multă trudă.

1917 în luna octombrie apare primul său volum de *Povestiri* care-i aduce nu numai consacrarea ca scriitor, dar şi marele premiu „Ivan Vazov", conferit de Academia de Ştiinţe.

1918 în anul următor repurtează un nou succes cu volumul al doilea de *Povestiri,* care continuă aceeaşi tematică militară.

1919 Războiul ia sfârşit, iar Iovkov se întoarce la vechea sa ocupaţie de dascăl, de această dată la Dobrici şi Vama,

fără a neglija pasiunea scrisului.

1920 La Varna Iovkov încearcă să depăşească graniţele înguste ale genului scurt şi publică nuvela de proporţii mai ample, *Secerătorul.* Mai târziu o reface şi scoate o a doua ediţie în 1930.

1920—1927 începe perioada bucureşteană, fructuoasă şi poate cea mai importantă din întreaga activitate literară a scriitorului. În toamna anului 1920 este numit ataşat de presă la Legaţia bulgară din Bucureşti. Mai târziu îndeplineşte funcţia de secretar şi translator. În România, Iovkov stă şapte ani – de la 20 sepembrie 1920 până la 21 iunie 1927. Faţă de ţara noastră, de cultura poporului român, scriitorul bulgar a manifestat un viu interes. Chiar înainte de a veni la noi, el se interesează îndeaproape de literatura română, de curentele ei literare, de reprezentanţii ei de vază. Contemporanii şi amicii lui Iovkov mărturisesc că el învăţa cu multă sârguinţă limba română. Adeseori îşi nota o serie de cuvinte ce nu le înţelegea şi se interesa de sensul lor, de varietatea semnificaţiilor şi nuanţelor lor. În scurt timp reuşeşte să-şi însuşească limba, astfel încât traducea toate documentele din bulgăreşte în româneşte şi din româneşte în bulgăreşte, făcea toată corespondenţa necesară în limba română. Citea în original operele scriitorilor români, urmărea cu atenţie evenimentele social-politice şi presa vremii. Contemporanul său, Iordan Stratiev – poet bulgar cu care lucra împreună la legaţie – declară că

Iovkov cunoştea temeinic scriitorii români, îi citea, ştia să-i aprecieze şi căuta întotdeauna asemănări cu confraţii lor de breaslă din ţara sa. El arată că Iovkov i-a fost primul îndrumător în literatura română, trezindu-i interesul faţă de Ion Creangă, pentru frumoasa lui limbă populară. I-a vorbit de piesele lui I.L. Caragiale, în special de comedia O *scrisoare pierdută,* de Liviu Rebreanu, ca de un scriitor deosebit de talentat şi era entuziasmat de povestirile simple ale lui Brătescu-Voineşti. Dar, dintre toţi, se pare că Mihail Sadoveanu era scriitorul cel mai apropiat lui Iovkov, menţionează I. Stratiev.

Mai târziu, întors în Bulgaria, el va căuta să popularizeze literatura română, făcând o serie de traduceri din operele celor mai reprezentativi scriitori ai noştri. Faţă de ţara şi poporul român Iovkov a nutrit multă simpatie şi admiraţie, militând pentru cunoaşterea reciprocă şi strânse relaţii de prietenie.

În cariera sa literară, perioada bucureşteană, s-a dovedit a fi deosebit de fructuoasă. În pofida muncii istovitoare din cadrul legaţiei şi a unor greutăţi de ordin material, furându-şi din orele de odihnă şi sacrificându-şi sănătatea şi aşa destul de precară, îmbogăţeşte tezaurul literaturii bulgare cu trei volume de povestiri *Ultima bucurie, Legende din Stara Pianina* şi *Nopţi la hanul din Antimovo* – care marchează apogeul creaţiei sale în domeniul prozei. De sunt scrise în România şi publicate treptat la Sofia.

1926 Apare volumul de povestiri *Ultima bucurie* din care o bună parte sunt scrise în Bucureşti. Câţiva ani mai târziu (1933) publică a doua ediţie, purtând un alt titlu – *Cântetul roţilor.*

1927 I. Iovkov se întoarce definitiv în patrie. Tot în acelaşi an îi iese de sub tipar volumul *Legende din Stara Pianina,* pătrunse de un profund lirism, de o gândire viguroasă, de o etică sobră, ce-şi trage seva din tradiţiile unui popor înrobit secole de-a rândul, dar nu îngenunchiat. Legendele oglindesc aspecte din vremurile de restrişte ale stăpânirii otomane.

1928 Apare cel de al treilea volum de povestiri scrise la Bucureşti, *Nopţi la hanul din Antimovo,* având în centru figura celor două hangiţe, Vasilka şi Sarandoviţa, prin care autorul exprimă convingerea că în viaţă acţionează forţe etice puternice şi că sufletul omului este capabil de o renaştere morală.

1930 întors în ţară, Iovkov îşi încearcă forţele şi în domeniul dramaturgiei, scriind patru piese: *Albena,* dramă (1930); *Milionarul,* comedie (1930), tradusă şi în limba română de Atanasie Gospodinov în 1960 şi difuzată de câteva ori la radio; *Boreana,* dramă (1932) şi *un om*

obişnuit, dramă (1936). Piesele sale s-au jucat ani de-a rândul cu succes pe scenele teatrelor din Sofia şi din provincie. La noi în ţară Iovkov este prezentat pentru întâia oară ca scriitor de revista *Boabe de grâu,* în care chiar din 1930 i se publică în traducere unele povestiri. În aceiaşi revistă (de la nr. 5 la nr. 10) V. C. Hrisicu publică în anul 1932 traducerea povestirilor din volumul *Nopţi la hanul din Antimovo.* Uneori aceste povestiri sunt însoţite de comentarii popularizând personalitatea şi opera lui Iovkov. După ce aceste povestiri apar în *Boabe de grâu,* traducătorul V. C. Hrisicu le tipăreşte într-un volum separat, în 1933.

1934 Iordan Iovkov se manifestă şi ca romancier cu două volume: *Moşia de lângă hotar* şi *Aventurile lui Gorolomov,* neterminat, apărut postum în *1938.*

1935—1936 Din ultimii săi ani de viaţă mai amintim două volume de povestiri: *Inimă de femei* (1935) şi *Dacă puteau să vorbească* (1936). Ulti mul a constituit o adevărată revelaţie pentru cititor, Iovkov dezvăluindu-şi noi laturi ale talentului său.

1937 în ziarul *2ora* apar o serie de traduceri ale lui Iordan Iovkov din literatura română, însoţite de scurte date despre autorul respectiv; din M. Sadoveanu traduce povestirea *Necunoscutul,* din Cezar Petrescu *îrjtoarcerea eroului,* din Al. Brătescu-Voineşti *Sărmanul Trie* şi *Nicuşor,* iar din Gheorghe Brăescu *Intre două surprize, Lecţia, La dentist, Profilaxia, Alarma.* În toamna aceluiaşi an, marele scriitor bulgar, fiind grav bolnav, se internează la Spitalul catolic din Plovdiv, unde urma să i se facă o operaţie, care s-a dovedit ineficientă.

Iordan Iovkov moare la 15 octombrie, în vârstă de numai 57 de ani. Dispariţia sa timpurie a însemnat o pierdere grea pentru literatura bulgară, căreia i-a îmbogăţit tezaurul cu preţioase şi variate volume.

1938 Ca un omagiu adus scriitorului, numai la un an după moartea sa, editura „Haemus" îi publică întreaga operă, în 15 volume.

1956 Editura „Bălgarski pisatei” tipăreşte *Opere complete* de Iordan Iovkov, în 7 volume. De asemenea se editează în volume separate cele mai de seamă din creaţiile sale. Ultima ediţie de *Opere complete* a apărut în 1970, în 6 volume, sub îngrijirea lui Simeon Sultanov.

1960 Atanasie Gospodinov traduce în limba română, piesa lui Iovkov, *Milionarul,* care e difuzată de câteva ori la radio.

1966 Apare în traducerea lui Constantin N. Velichi volumul de povestiri *Legende din Stara pianina,* însoţit de un cuvânt înainte semnat de traducător.

L. B.-F.

CÂNTECUL ROŢILOR (1933)

CÂNTECUL ROŢILOR

Faima lui Sali Iaşar, vestitul meşter rotar de la Aii Anife, mersese departe. Meşter ca el nu fusese nicicând în Aii Anife şi cine ştie dacă va mai fi vreodată. Prin satele vecine nici vorbă să găseşti unul ca el, dar nu găseai nici chiar la oraş, în acel oraş mare, aşezat în mijlocul unei câmpii nemărginite, din care porneau drumuri fără număr, ca razele unui astru, şi unde, din alte vremi, cei mai de vază meşteri au fost tot rotarii. Dar se întâmplă uneori. Un har divin îl ridicase pe Sali Iaşar deasupra celorlalţi. Venise întâmplător, aşa cum vin prin sate acei vraci vestiţi, tămăduitori de grele boli, care scapă pe oameni de la moarte cu iarba fiarelor, cu un vârf de fier înroşit în foc sau prin cuvinte magice.

Sali Iaşar putea, pe bună dreptate, să fie asemuit cu aceşti oameni. Ca oricare fierar era puternic şi spătos, însă de felul lui era blând, liniştit, dus mereu pe gânduri. Vorbea puţin, dar vorba lui era deschisă, înţeleaptă şi măsurată, iar cei care îl ascultau credeau că văd în ochii lui ceva nespus, tăinuit cu grijă. Pasămite undeva, în sufletul lui Sali Iaşar, se ascundea un alt fierar, care şi el călea fierul, dar numai scânteile şi văpăile acestui foc ascuns ardeau în ochii lui visători.

Sali Iaşar era un om simplu, cu mâinile mereu murdare; călea fierul şi făcea căruţe, dar chipul lui era de înţelept şi impunea respect, cât se poate de firesc, chiar celor care nu-l cunoşteau şi nu ştiau ce iscusită-i mâna lui.

Mai avea o deprindere ştiută de tot satul: în fiecare seară, puţin înaintea amurgului, când ceasul arăta pentru alţii că este încă devreme, Sali Iaşar îşi lăsa deodată lucrul şi închidea atelierul. Ciracii şi calfele îşi spălau în grabă feţele murdare de cărbuni şi plecau care încotro. Nicio rugăminte, nicio stăruinţă nu-l putea convinge pe Sali Iaşar să rămână să termine o treabă, oricât era de mare graba. „O facem, spunea el, se poate şi mâine, şi mâine e zi de la

Dumnezeu.” Spunea asta cu blândeţe, dar cu tărie – şi parcă se topea deodată în altă lume, desprins de tot ce-i pământean, uitând totul, cufundat în strania visare care-i umplea ochii umbriţi de sprâncenele stufoase. Arunca o haină pe umerii asudaţi şi pornea spre casă, puţin adus din spate, calm, cu ochii în pământ. Oamenii care îi ieşeau în cale îl salutau cu cinste şi, privindu-l cu mirare, gândeau că, fără îndoială, o boală rea îi roade inima lui Sali Iaşar, că el merge grăbit spre casă nu ca să se odihnească, ci ca să rămână singur cu gândurile lui.

De fapt, nimeni nu gusta dulceaţa odihnei mai bine decât Sali Iaşar. Ajuns acasă, se aşeza afară, pe bancă, singur, cu privirea pierdută departe în câmpie. Îi aduceau cafea, fuma ţigară după ţigară, se odihnea. Trupul îşi lepăda cu fiori dulci oboseala. Cu gândurile împrăştiate Sali Iaşar se bucura de tot ce-i oferea privirea.

Pe pajiştile înverzite, parte umbrite, parte scăldate în soare, păşteau oile. Cârduri de gâşte albe se întorceau în sat, iar mânjii se desprindeau din herghelie şi, nechezând cu coamele în vânt, se luau la întrecere.

Rândunelele ameţite de luminile albe, pe care amurgul le înghesuia spre cer, zburau ştergând pământul şi apoi ţâşneau brusc în sus, ca nişte săgeţi... Cocostârcii, liniştiţi şi ţanţoşi, se adunau pe la cuiburi. Sali Iaşar îi privea cum îşi hrănesc puii, cum se trag apoi la o parte, cum îşi spun ceva în şoaptă. Pe urmă, aruncându-şi gâtul lung spre spate, – voiau oare să cerceteze cerul şi să-l vadă pe Dumnezeu? — începeau să clămpăne, triumfător şi gălăgios, din pliscurile lungi. Iar dincolo de pomii grei de fructe, în care se frângeau reflexele înserării, se auzea într-un icnet prelung, strigătul Hogei. Sali Iaşar se ridica atunci să-şi facă rugăciunea.

Puţin mai târziu Sali Iaşar şedea iar pe bancă, surprins de neaşteptata schimbare a naturii: câmpul se înnegrise, totul se contura în umbre, iar dincolo de zare, printre negurile nesfârşite de pulbere, apăruse luna, mare şi roşie, ca un disc de fier încins. Se apropia ceasul când, abandonând

natura, îşi întorcea gândurile spre taina lui. Aveau dreptate oamenii din Aii Anife: ceva îl mistuia pe Sali Iaşar şi, seară de seară, la ceasul ăsta, îl frământau necontenit ace leaşi gânduri.

Treburile îi mergeau bine. Fierar sărac odinioară, devenise acum meşter vestit şi primea comenzi din cele mai îndepărtate ţinuturi. Avea de lucru mai mult decât îi trebuia. Sali Iaşar nu refuza pe nimeni. Cu cât avea mai mult de lucru, cu cât trebuia să termine mai grabnic, cu atât lucra mai bine. Puteri noi, nebănuite nici de el, îl întăreau. Muncea atunci cu patimă, uitând de sine, mâna îi devenea mai sigură, privirea mai precisă. Sub ciocanul lui fierul dobândea forme desăvârşite, rod al unei munci atente şi migăloase. Dar tocmai acest fel de muncă stă la inima lui Sali Iaşar. Din mâinile lui ieşeau căruţe-minuni: uşoare, gata să-şi ia zborul, împodobite şi graţioase ca nişte mirese, pestriţe şi încondeiate, adevărate flori de primăvară. Dar lucrul cel mai minunat erau sunetele pe care le scoteau în mers; osiile lor de fier urzeau o melodie ascunsă. Cum le făcea Sali Iaşar, numai Dumnezeu ştie, dar căruţele lui nu hurducăiau, nu zdruncinau ca altele. Pe drumurile nesfârşite, de cântau.

Căruţele cântau pe drumuri şi povesteau cum un om poate să fie foarte bogat, dar şi foarte nefericit. La ce îi folosea lui Sali Iaşar averea? Venise prea târziu. Sus, pe deal, la dreapta drumului regal, acolo unde căruţele în drumul lor de întoarcere de la oraş scot sunetele cele mai melodioase, zac cei doi fii ai lui – doi şoimi. Pe mormintele lor, două pietroaie înalte, cioplite grosolan; buruieni cât omul, iar ţărâna-i îndesată de parcă nu s-au săpat acolo nicjodată gropi. Liliacul care înflorea în fiecare primăvară părea sădit acolo de Dumnezeu, de veacuri. „N-o să le duc nimic din tot aurul meu – îşi spunea Sali Iaşar – şi nici cu mine n-am să-l iau, când mi-o veni rândul, acolo, lângă ei.” întunericul ascundea cu grijă taina din ochii lui. Înfiorat, privea în pământ şi repeta necontenit în gând că mai bine era sărac, dar să-i fi trăit cei doi flăcăi, care îi zâmbeau şi

acum ca atunci, cu ochii lor albaştri, cu obrajii rumeni. Ce piepturi de oţel aveau...

Călăuzit de aceste gânduri, Sali Iaşar socotea că-i de datoria lui să facă o mare binefacere, o binefacere adevărată şi dezinteresată, spre folosul cât mai multor oameni, care să înfrunte multe generaţii. Bătrâni înţelepţi, cu părul alb ca neaua, pe care îi ascultase cândva şezând la sfat, numeau asta *sebap.* Îi venea atunci în minte vestita cişmea de la Karalez, făcută de beiul Murad din Sârneno. Ce cişmea, şi la ce loc! Nouăsprezece albii de piatră, cu caldarâm în faţă, ca în curtea unui han. Din trei şipote curgea gâlgâind apă rece şi limpede ca lacrima. De jur-împrejur câmpia cenuşie, pământul ars şi plin de crăpături şi, Doamne, ce zăduf ca-n pustie! Vin aici cirezi de vite, vin şi oameni, toţi fac un popas la cişmea, cu ochii arzând de dogoare şi buzele uscate de sete. De o parte şi de alta a cişmelei e şoseaua albă şi orice drumeţ care trece pe aici se abate să-şi potolească setea. Rareori oamenii spun ceva cu glas tare, dar fiecare poartă în suflet recunoştinţă faţă de Dumnezeu şi laudă pentru cel ce-a făcut cişmeaua şi al cărui nume îl şopteşte pentru vecie apa care curge din cele trei şipote.

O astfel de *sebap* vrea să facă şi Sali Iaşar. Dar nu poţi face o cişmea oriunde... îi trecea prin cap să facă o fântână, un pod peste un vad greu de trecut, sau poate un han – să aibă călătorii unde înnopta. Dar toate astea îi păreau lucruri mărunte, chiar necinstite şi meschine. Îşi bate capul şi nu ştie ce să facă, se simte neputincios ca în faţa unei probleme greu de jezolvat. În cele din urmă îşi dă seama că e timpul să se ducă acasă şi se ridică să plece. Luna privea de sus, palidă. În apropiere trece un om şi odată cu el merge şi umbra lui. E destulă lumină şi Sali Iaşar poate să vadă că omul poartă o puşcă şi recunoaşte pe Djapar, paznicul de noapte.

— Bună seara, meştere Sali, – spune Djapar, oprindu-se Ţigara îi luminează buzele.

— Bună seara, Djapar.

— Ce vreme frumoasă!

— Frumoasă. De asta am şi rămas mai mult aici.

— Ce lună – glumeşte Djapar – numai bună de furat cai albi...

Djapar pleacă mai departe. Sali Iaşar o ia spre casă, priveşte petele de lumină care tremură în umbra salcâmilor şi se gândeşte la acelaşi lucru ca-n fiecare seară, pentru că Djapar trece seară de seară pe aici şi schimbă cu el o vorbă, două. Djapar ăsta-i sărac, dar altfel băi.at bun; cu ani în urmă îi ceruse fata de nevastă, dar ea nu l-a vrut. De atunci a trecut multă vreme, lui Djapar îi plăcea să stea de vorţ cu Sali Iaşar, dar moşneagul simţea că această prietenie tăinuia o durere ascunsă şi că vorbele pe care le rostea Djapar aveau alt înţeles. Privindu-l cum se depărta în întuneric, se gândea că şi lui Djapar trecutul îi lăsase un dor nestins, că în sufletul lui ardea şi-acum o rană vie, aşa cum îi arde ţigara în negura nopţii.

*

Aşa cum îi era obiceiul, Sali Iaşar şedea în fiecare seară pe bancă. Dar vântul răcoros care sufla dinspre mare s-a dovedit înşelător. Sali Iaşar s-a îmbolnăvit. La început îşi spunea că nu-i decât o răceală uşoară, era încredinţat că se va face bine curând, calfele lucrau fără încetare şi ciocanele loveau ca mai înainte. Dar iată că boala lui Sali Iaşar se agravă, calfele nu puteau să lucreze multă vreme singure şi ciocanele amuţiră deodată. Tăcerea asta îl înspăimântă pe Sali Iaşar şi abia atunci înţelese că e greu bolnav şi că s-ar putea să moară. Nu se temea de moarte, pentru că se gândise la toate în viaţa lui şi se pregătise şi pentru ea. Dar, ca oricare om, era slab şi gândurile lui se întorceau acum cu o forţă de neînvins către tot ceea ce îi fusese atât de drag. Nu aştepta nimic altceva, nu dorea nimic mai mult decât să-şi revadă o clipă mai devreme unica fiică. O iubea cum îşi iubise toţi copiii, dar ea era frumoasă şi semăna leit cu prima lui nevastă. Asta îi aducea aminte de vremurile când era sărac, când pâinea se câştiga cu multă trudă. Dar

era tânăr, era fericit...

Un om plecase înadins s-o înştiinţeze şi s-o aducă. Sali Iaşar socotea timpul de care are nevoie ca să vină, dar ea nu venea. Trebuia să fi venit încă de ieri, dar n-a venit nici astăzi, nici chiar acum, deşi e noapte târzie. Sali Iaşar era un om blajin, îi venea greu să facă cuiva o mustrare, dar acum nu se putea stăpâni, se necăjea, ridica glasul, îşi învinuia fiica de ingratitudine, de lipsă de recunoştinţă. De multă agitaţie şi tulburare, peste zi i s-a făcut rău de două ori. L-au stropit cu apă rece ca să-şi revină în fire. Slăbit, cu puterile sleite de multă aşteptare şi speranţă, zăcea în pat cu faţa în sus, cu capul legat cu o cârpă albă, cu două jumătăţi de lămâie strânse pe tâmple. Jos, pe pământ, frântă de osteneală, moţăia femeia lui.

S-au întors nopţile calde. Ferestrele erau larg deschise, afară se zăreau siluetele negre ale salcâmilor. Printre frunze se strecura lumina albă a lunii, în sat era linişte, nici câinii nu lătrau. Din vreme în vreme zbura o cucuvea şi ţipătul ei tânguitor şi sinistru sfredelea noaptea ca un strigăt de moarte. Apoi iarăşi tăcere, nu se zăreau decât siluetele negre ale crăcilor de salcâm agăţate în plasa de argint a lunii şi Sali Iaşar, oricât îşi încorda auzul, nu auzea decât zgomote confuze şi îşi da seama că nu e decât sângele ce-i zvâcneşte tare în urechi.

Deodată tresare: se aude o căruţă. Hurducăie greu, surd; urcă dealul, desigur! Da, uite, o ia în jos pe povârniş, urmează o clipă de tăcere şi în cele din urmă o ia la goană şi începe să cânte! Inima lui Sali Iaşar prinde să bată mai tare, se ridică în pat, îşi încordează auzul: „E Şachire – îşi spune el – e ea!” Nu-ncape nicio îndoială, pentru că tot aşa vorbesc în noapte şi sunetele de oţel care alunecă sub roţi, zboară ca nişte păsări albe, se furişează în frunzişul de salcâmi, vin odată cu razele de lună, se opresc la fereastră, aduc cu de strălucirea ochilor ştiuţi, zâmbetul iubit şi spun: „Ea vine!”

Un fior de căldură dulce se urcă-n pieptul lui Sali Iaşar. Încearcă să se ridice şi laviţa trosneşte sub el. Bătrâna se

trezeşte.

— Ce este? — întreabă ea şi se uită la el cu teamă.

— Scoală-te. Vine Şachire.

— Şachire? Vine? Unde-i?

— Ascultă! Auzi căruţa...

— Ei, şi tu, căruţa... Câte căruţe n-au trecut p-aci!...

Dar ochii lui Sali Iaşar ard şi cu un semn poruncitor din mână o face să tacă.

— Auzi? — repetă el şi face semn spre fereastră.

Frunzele salcâmilor se leagănă uşor, razele lunii joacă printre de ca o dantelă, iar prin fereastra larg deschisă năvăleşte ca un potop de ploaie caldă clinchetul melodios al roţilor. Căruţa e acum foarte aproape, e limpede că se îndreaptă spre curtea lor, că se opreşte. Cai osteniţi şi asudaţi fornăie, se aud glasuri bărbăteşti, printre de şi glasul lui Djapar, şi uite, acum... afară... paşi, paşi sub salcâmi şi-n cele din urmă vocea lui Şachire. Bătrâna iese afară în fugă. Două lacrimi se desprind din ochii lui Sali Iaşar, formează mici albii calde pe obrazul lui şi picură pe pământ...

*

Trecuse o lună, poate chiar mai mult. Sali Iaşar se făcuse bine de mult şi lucra iarăşi la fierărie. N-a murit, pentru că aşa cum spunea chiar el, moartea nu vine când o aştepţi, ci când o doreşti cel mai puţin. Dar el nu se mai gândea la asta. Suferinţele şi durerile sunt date repede uitării când sănătatea se reîntoarce.

Fata lui plecase de câteva zile şi acum Sali Iaşar, pe aceeaşi bancă, nu se gândea decât la ea. Câtă bucurie îi adusese în casă! Până la venirea ei, casa încăpătoare, ridicată cu gândul că în ea vor trăi mulţi oameni pe care, ca să oprească privirile curioase, o împrejmuise cu un gard înalt de mărăcini, era ca un cavou. Totul părea părăsit, peste tot linişte de mormânt. Doar o bătrână neputincioasă şi suferindă se foia de colo-colo ca o vedenie, iar el apărea din vreme în vreme ca un oaspete în propria lui casă. Şi

iată – acum, o femeie tânără şi frumoasă umblă prin odăi, coboară scările alergând, trece pe sub salcâmi, arsă de soare şi mai frumoasă ca oricând, intră în grădină şi se opreşte între tufele de trandafiri. De atâtea cântece şi râsete casa se trezise din adormire. Nu, Dumnezeu poate să-ţi dăruiască multe lucruri, dar niciun dar nu-i mai preţios ca frumuseţea. Orice spunea Şachire era frumos, orice făcea era bine făcut. Se putea spune chiar că el se lecuise pentru că aşa a vrut Şachire. Şi dacă ea cerea ceva, torul era cu putinţă şi totul se îndeplinea.

Şachire em ca un copil. Trebuia să se joace, să se distreze. După ce făcuse curăţenie în casă şi pusese totul în ordine, a început să scotocească prin lăzile vechi de Braşov, acolo unde era ascunsă îmbrăcămintea mamei ei, a primei lui neveste, rochii grele şi scumpe din alte vremuri. În fiecare zi se îmbrăca ba cu o rochie, ba cu alta, cochetă, zburdalnică şi zvăpăiată, dar, dacă pentru ea totul nu era decât o joacă, Sali Iaşar o privea cu inima strânsă, pentru că în mintea lui se trezeau aduceri aminte şi imagini din vremuri care nu mai sunt.

Odată, după ce se înzorzonă cu panglici multicolore şi cu un snop de fire de aur pe braţe, intră la el şi se aşează lângă fereastră să coasă la gherghef. Atlasul roşu al şalvarilor, croiţi în falduri largi, lucea în soare, iar pe găitanele de pe ilicul albastru, care îi strângea sânii, scânteiau puzderie de steluţe mărunte, care se topeau în lumina albă a zilei. Parcă niciodată nu fusese atât de frumoasă, cu sprâncenele încondeiate, subţiri ca nişte lipitori, cu faţa rotundă şi albă, cu ochii încercuiţi de gene ca mustăţile spicului de grâu atins de tăciune. Lucra la gherghef, tăcea, dar se vedea bine că se gândea la ceva, pentru că zâmbea ca pentru sine. Apoi a privit o clipă prin fereastră, a rupt aţa cu dinţii, s-a aplecat din nou peste lucrul ei, a zâmbit mai deschis şi, fără să se uite la Sali Iaşar, l-a întrebat:

— Djapar, ce-i cu el, ce face?

Sali Iaşar tresări. Se gândea că zărise seara, pe lângă casă, ţigara aprinsă a lui Djapar.

— Ce poate sa facă Djapar – spuse el după o clipă. E bine, e aici...

Zâmbetul dispăruse de pe faţa frumoasă a lui Şachire, degetele ei cu unghiile lăcuite zoreau acum mai tare, începuse să îngâne ceva şi Sali Iaşar nu ştia dacă aşa era cântecul sau i se părea lui că vede un câmp verde, căruţe noi care merg, merg şi cântă, se duc departe, undeva foarte departe...

Multe lucruri îşi amintea Sali Iaşar în legătură cu Şachire. Devenea sensibil şi duios şi se gândea fără voie la acel ceas când fusese bolnav, când credea că va muri şi când auzea căruţa care hurducăia şi o aducea pe Şachire. Căruţa care cânta la lună plină şi pe care el nu putea s-o uite niciodată! Şi Sali Iaşar trăia atât de intens durerea şi bucuria acelui ceas, încât simţea ca atunci, prin ceaţa lacrimilor, cum ochii i se umezesc.

într-un înserat de toamnă, una din acele seri când soarele e călduţ, când cerul e foarte albastru şi în văzduh pluteşte plasa diafană ţesută din fire argintii a funigeilor, Sali Iaşar, şezând pe bănică, zări pe Djapar, care se apropia cu puşca pe umăr. Sali Iaşar băgă numaidecât de seamă că Djapar era foarte schimbat. Se bărbierise proaspăt, cu mustăcioara blondă îngrijită şi vârfurile subţiri răsucite în sus, cu fesul aplecat puţin pe o ureche. Trupeş şi lat în spate, păşea mândru, cu nasturii de la crăcii pantalonilor descheiaţi de la gleznă mult în sus. Lui Sali Iaşar nu-i plăceau oamenii fuduli. Se încruntă, iar când Djapar ajunse lângă el şi-i dădu bineţe, îi răspunse, dar nu se uită la el. „Mi se pare – îşi spunea Sali Iaşar – că într-o seară am zărit ţigara lui coate goale ăsta sub salcâmii de lângă gard; am zărit-o şi pe Şachire că intra în curte din partea aceia. O fi stat de vorbă în ascuns cu fata mea!”

— Ce-i, Djapar – întrebă după o scurtă pauză Sali Iaşar, încercând să pară calm – ceva nou?

— Nou e asta – spuse Djapar sprijinind puşca de perete şi pregătindu-se să se aşeze – nou e asta, că aseară s-a întors Ceauş Ibriam.

— Ce spui! se miră Sali Iaşar. Parcă ziceau că l-au atacat pe drum, că a fost omorât?

— Ziceau, da' omu' s-a întors. L-am văzut cu ochii mei.

Era dar că Djapar se pregătea să povestească toată păţania, dar îşi răsuci mai întâi o ţigară, o aprinse şi apoi începu să istorisească, încet şi cu toate nimicurile cu care omului de la ţară îi place să-şi împestriţeze vorba.

— Mă dusei aseară – începu el – la aria lui Kasap Osman. Lătrau câinii. Ia să văd, mi-am zis eu, ce se petrece acolo. Nu era nimic şi atunci m-am aşezat pe bolovanul de sub soc să mă hodinesc. Cred că era târziu, luceafărul de seară apăruse. Deodată aud: zdronc, zdronc... trecea o căruţă. Ciulesc urechea, ascult – era departe, dincolo de cimitir, dar se auzea aşa de frumos, cânta, cânta...

Djapar tăcu o clipă şi privi înainte îngândurat.

— Ce să-ţi spun, meştere Sali, asta-i meseria, să stai o noapte întreagă şi-i aşa de lunga, – parcă nu se mai sfârşeşte. Mă uit, mai casc gura, doar o trece timpul mai repede. Câteodată stau şi ascult cum se întorc căruţele. Ştii, meştere Sali – căruţe ca ale tale, aşa cum le faci tu, nu se găsesc nicăieri: fiecare cu glasul ei, fiecare cântă în felul ei. Şi cum stau şi le ascult, îmi zic: uite, asta e a lui Murad, asta a lui Halioglu Eşref, asta a lui Karani... Da' ce ziceam, aseară, când aud căruţa mi-am zis numaidecât: „Asta-i căruţa Ceauşului, nu poate fi alta!" Aşa a fost, după puţin se aud paşi desculţi, mă uit, apare o feregea[3] neagră, o femeie şi după ea nişte copii care scâncesc ca nişte purceluşi, plâng. Am recunoscut-o numaidecât – era nevasta Ceauşului. „Dragii mamii, tata vine", le spunea ea. Şi căruţa zdroncănea, hurducăia, venea... Drept să-ţi zic, meştere Sali –, spuse Djapar cu un oftat, mi s-a făcut de jale şi am cam plâns. Ah, mare bucurie, mare sărbătoare a fost aseară în casa Ceauşului!

înfiorat, Sali Iaşar sta cu ochii în pământ, tăcea şi se

[3] *Feregea* – vălul cu care femeile musulmane îşi acopereau odinioară faţa.

gândea. Nu mai scoase o vorbă şi Djapar, după ce mai stătu puţin, îşi luă puşca şi dădu să plece.

— Meştere Sali – spuse el – căruţele pe care le faci tu, sunt un adevărat *sebap* pentru oameni. Oricum, e bine când te-ntorci seara acasă să-ţi iasă cineva nainte!

A auzit sau nu aceste cuvinte, cine poate şti, dar Sali Iaşar nu scoase o vorbă şi rămase cu gândurile lui, învăluit în fumul gros de ţigară.

A doua zi se duse la fierărie şi – rareori i se-ntâmpla să facă aşa – de trei ori la rând lăsă ciocanul pe nicovală, încrucişă braţele şi, sprijinindu-se de ciocan, rămase multă vreme nemişcat, dus pe gânduri, în timp ce foalele suflau. Prima dată îşi aminti de cele ce-i povestise Djapar despre întoarcerea

Ceauşului. A doua oară îşi aduse aminte cum auzise chiar el căruţa cu care venea Şachire şi, ca totdeauna, ochii i se umplură de lacrimi. A treia oară, vedea ca în vis mii şi mii de căruţe care se întorc acasă, care cântă pe drumuri, iar din căsuţele joase peste care pluteşte fumul şi praful serii, ies femei cu pruncii în braţe, copii mai mari zburdă în jurul lor şi toţi ies să întâmpine căruţele...

Niciodată Sali Iaşar nu fusese atât de tulburat şi de bucuros. „Alah! — şopti el şi duse mâna la frunte – am fost orb, am fost prost! Să fac cişmea, să fac poduri! *Sebap!* Este oare un *sebap* mai mare decât cel pe care-l fac eu acum? Căruţe trebuie să fac, căruţe!”

— Băieţi, strigă, hai, daţi-i înainte!

Ciocanele cădeau pe nicovale, fierul înroşit împroşca scântei şi cu toate că ciracii şi calfele lui Sali Iaşar erau deprinşi să-l vadă lucrând cu înfrigurare, acum se minunau chiar ei şi îl priveau zâmbind.

în aceeaşi după-amiază Sali Iaşar ieşi din casă şi, cu paşi mari, cu ochii pironiţi în pământ, aşa cum îi era obiceiul, porni spre casuţa de la marginea satului în care trăia Djapar. Îl găsi cu mânecile suflecate şi mâinile murdare de ulei, cum curăţa puşca. Şi nu puţin se miră Djapar când îl văzu pe Sali Iaşar în casa lui. Se zăpăci şi începu să-şi

ocărască mama, o femeie bătrâna, cu sănătatea slabă, care nu ştia de ce treabă să se apuce mai întâi.

Băură cafea, vorbiră de una, de alta. În cele din urmă, când rămaseră singuri, Sali Iaşar, nesigur pe el, alegându-şi şi căutându-şi cuvintele, spuse cu greutate:

— Djapar, de multe ori m-am gândit la tine, fiule. Trudeşti şi tu, ai încropit câte ceva, pe drumuri n-ai rămas... e drept. Dar e meserie şi meserie, tot mai bine să ai şi tu un petec de pământ, să-l lucrezi, ca toată lumea. Uite, eu am destul... vreau să te ajut... pentru mine nu e greu. Ia! — spuse el cu hotărâre, ca să se scuture de sfiala care îl stăpânea, şi-i întinse lui Djapar o pungă cu bani.

Dar Djapar nu se grăbi să întindă mâna. De cum începuse să vorbească Sali Iaşar, el îl privea, tăcea, dar în ochii lui albaştri râdea ceva.

— Ia, repetă Sali Iaşar. O să mi-i dai înapoi când o să poţi. Să-ţi cumperi pământ, să-l lucrezi.

Djapar luă punga, însă nu părea deloc convins, dar făcu asta numai de hatârul lui Sali Iaşar. Numără banii ca să se ştie că erau de împrumut.

— Hai, şi când te-nsori – spuse Sali Iaşar cu uşurare – îţi fac o căruţă. Să fii şi tu la casa ta.

— 7. Îns? r – spuse Djapar posomorât.

Banii îi iau, daca vrei. Hm... curioasă treabă... parcă voiai să faci o cişmea, meştere Sali... u – Lasă asta! îl întrerupse Sali Iaşar, ridicându-se să plece. Nu fac nicio cişmea. Căruţe o să fac, asta-i de-ajuns.

— Sali Iaşar se întoarse la atelier mulţumit. Nu putea şi nici nu vrea sa-şi dea seama de ce făcuse asta. Dar aşa cum se obişnuise încă de când fusese bolnav, să se supună dorinţelor fiicei sale, la fel şi acum credea că îi îndeplineşte o dorinţă. Vedea privirea ei, zâmbetul ei, care îl aprobau.

Sali Iaşar lucra necontenit căruţe. Acum de cântau mai frumos decât oricând şi Sali Iaşar nu le făcea numai ca să-şi mulţumească muşteriii, dar pentru că acum era încredinţat că face acel mare *sebap* la care se gândise atât de mult.

Nenorocirea care îl lovi dou2-trei luni mai târziu nu-l

îndureră prea mult. Îi murise ginerele şi Şachire rămase văduvă. Ea se întoarse la Sali Iaşar şi nimeni nu s-a mirat şi n-a condamnat graba cu care s-a măritat cu Djapar, curând după moartea bărbatului ei.

Sali Iaşar lucra acum la căruţa pe care o făgăduise noului său ginere. Totul era gata, venise rândul să se încerce sunetele pe care trebuia să le scoată căruţa, cântecul pe care trebuiau să-l cânte roţile ei. Taina căruţelor cântătoare pe care le făcea Sali Iaşar era că înăuntru, între roată şi baza osiei punea un disc de oţel şi, în micul joc al roţii, discul se lovea când de roată, când de osie şi scotea sunete care împreună cu sunetele celorlalte roţi formau o adevărată melodie. Totul era foarte simplu şi, dacă există în adevăr o taină, ea era în aliajul, dimensiunile şi forma discurilor; şi astea le ştia numai Sali Iaşar.

Sali Iaşar se pregătea acum să încerce discurile pentru căruţa pe care o făcea pentru Djapar. Cu ciocanul în mână se oprise înaintea lor şi se gândea la ceva. Sali Iaşar era în adevăr un înţelept, văzuse multe, trecuse prin multe, dar un lucru îi era foarte dar: în lumea asta plină de dureri şi de nefericire, există cu toate astea ceva frumos, ceva deasupra tuturor – iubirea de oameni. Cu căruţa asta o să se întoarcă Djapar seara acasă şi Şachire îi va ieşi înainte. Căruţa trebuie să cânte! Şi Sali Iaşar lovea discurile cu ciocanul, îşi încorda auzul şi, atent, prindea fiecare sunet, verifica fiecare consonanţă...

JUDECATA

O trâmbă de praf se învolbură brusc pe maidan, între ruinele unei case pârjolite de un incendiu. Ca un arbore fantastic apărut deodată din pământ se înălţă drept spre cer. După scurt timp praful se împrăştie şi în aerul limpede nu rămaseră decât câteva fire de paie şi două-trei hârtiuţe, care pluteau lin spre pământ.

Mustafa Eşref, cunoscut mai mult cu porecla de Tocmacciul[4], şedea în acest răstimp în ceardacul casei, la umbra salcâmilor şi, neavând ce face, se lăsase, aşa cum îi era obiceiul, în voia unei adânci contemplări. Îi plăcea să observe lucrurile cele mai mărunte, nu-i scăpase nici trâmba de praf şi, dacă s-ar fi petrecut altă dată, cine ştie unde l-ar fi dus gândurile şi ce judecată înţeleaptă ar fi tras. Dar acum hârtiuţele care pluteau în aer ca nişte bărcuţe pe valuri, îi aminteau de ceva foarte obişnuit, dar cât se poate de neplăcut: de citaţia pe care o primise ca martor într-un proces. Tresări, privi fix înainte şi apoi, încet, în tăcere, începu să socotească pe degete. Repetă socoteala de două ori şi după ce se încredinţa că ziua când se va judeca procesul nu era departe, oftă şi trase iarăşi din ţigară.

Deprins cu singurătatea şi liniştea, se temea de orice schimbare, cu atât mai mult de o călătorie. Îl mai chinuia şi gândul că o dată ajuns la judecată, judecătorii trebuiau să vină la locul crimei, pe ogor, va da peste o năvală de oameni atât de feluriţi şi care ştiau cât de bogat fusese el odinioară, iar acum vor face glume pe seama sărăciei lui. Bunadispoziţie făcuse acum loc amărăciunii, dar, ca orice oriental, deprins să se supună sorţii, Tocmacciul încearcă să uite această neplăcere şi îşi purtă gândurile în alte părţi.

Undeva deasupra se auzea ciripitul deznădăjduit al unor păsărele mici şi neputincioase. Tocmacciul ridică ochii şi se uită la cuiburile de rândunele lipite pe sub streaşini. Privi multă vreme necontenita şi grăbita forfotă a păsărelelor şi,

[4] Pisălog, mai (unealtă pentru pisat).

băgând de seamă cum din cuiburi apăreau câte cinci-şase ciocuri căscate care ţipau toate deodată, se gândea mişcat cât este de grea truda mamelor şi cât de infinită dragostea lor...

îşi întoarse apoi ochii spre curte şi privirea lui se desfăţă de nuanţele surâzătoare ale florilor din grădină, se opri o clipă la stupi – adevărate căciuli uriaşe, apoi la albinele care roiau în jurul lor şi prin salcâmii înfloriţi. Un iz plăcut şi dulce de miere îmbiba aerul şi din miile de aripioare care fremătau în razele de soare se pritoceau zvonuri melodioase ca dintr-un flaut fermecat. „Măreaţă şi plină de înţelepciune e făptura Domnului" – îşi spuse el şi, trecând involuntar mâna peste faţa şi barba albă, făcu semnul de cuvioasă rugăciune al credincioşilor întru Alah.

Sensibilizat acum şi înclinat spre suferinţă, fu cuprins din nou de-aceeaşi senzaţie de amărăciune, îl obseda citaţia. Începu să socotească iar pe degete şi, dorind să se încredinţeze încă o dată când va fi ziua fatală, ceru sa vadă citaţia. Puse la o parte ţigaretul de filigran prin al cărui ţumburuş de chihlimbar unduia o coloană subţire de fum şi, după o veche deprindere, bătu de câteva ori din palme şi strigă:

— Şachire! Şachire!

Vocea lui groasă şi puţin dogită, încă puternică, răsună departe, în curte, dar nimeni nu apăru. Tocmacciul se uită în dreapta, se uită în stânga, dar nu putu să descopere unde-i era nevasta. De altfel, era destul de greu s-o poată vedea, chiar dacă era acolo, pentru că în fundul grădinii, dincolo de stupii de albine, se grămădeau şi se întretăiau fel de fel de garduri de nuiele, şoproane, hambare şi grajduri, toate aproape ruinate, înăbuşite într-un ocean de soc, de urzici şi de cucută, rămăşiţe jalnice ale frumoaselor conace din alte vremuri, prin care mişunau atunci argaţii, grăjdarii şi vânătorii; turcoaice în şalvari de mătase se plimbau printre tufele de trandafiri în ungherele mai ascunse din grădină, iar jos, în faţa odăii pentru musafiri, nu trecea zi să nu necheze, legat de un belciug de fier, care

şi acum tot acolo era, calul arab al unui oaspete...

Strigă a doua, a treia oară, dar, cum nimeni nu-i răspunse, începu să fumeze iarăşi şi se lăsă furat de gânduri.

Se gândi cu multă neplăcere că trebuie să apară în faţa judecătorilor, dar nu putea să evite asta. Procesul îi era cu totul străin. Două sate vecine – 2agorţi şi Bistriţa – erau în duşmănie pentru hotarele islazului. Vechea ciorovăială se transformase într-un adevărat război şi în fiecare vară ciobanii, văcarii şi paznicii celor două sate îşi rupeau coastele, îşi spărgeau capetele, îşi închideau vitele, îşi impuneau amenzi grele pe care, se înţelege, nimeni nu vrea să le plătească. În cele din urmă se întâmplă ceva care potoli amândouă părţile şi puse capăt, cel puţin pentru un timp, necontenitelor încăierări: îndată după terminarea războiului, Andrei din 2agorţi, om de felul lui tăcut, dar puternic şi neînfricat – se spunea că în război fusese plutonier –, surprinsese lângă hotarul islazului pe Atanas Şchiopul din Bistriţa tocmai când acesta îi ara ogorul. Şchiopul nu fusese la război şi, profitând de absenţa lui Andrei şi încredinţat că un om ca el n-o să se mai întoarcă întreg, îi ara în fiecare an ogorul sau, cum spunea eh îşi luase înapoi ceea ce, chipurile, îi luase Andrei mai înainte. Scrisorilor lui nu le dădea niciun răspuns, iar pe femeile care-i apăreau în faţă le alunga cu parul. Dar iată că Andrei s-a întors şi l-a surprins tocmai când ara fâşia de pământ furată. Cu toate astea Andrei îl invită cu vorbă blândă să plece de pe ogorul lui şi să mute ţăruşii acolo unde fuseseră – pe adevăratul lor hotar. Dar Şchiopul nu-i dădu ascultare şi se pare că, pentru a arăta că are dreptate, îşi ieşi din fire, începu să suduie şi chiar făcu un gest ca să-l lovească pe Andrei. Andrei îi smulse din mâini cazmaua şi cu furia oarbă ce-o acumulase în el, cu uşurinţa crudă cu care oamenii sejibişnuiseră în război să ucidă, începu să-l lovească unde-i cădea. Se opri numai când îşi dădu seama căsub loviturile lui zace nu un om, ci un cadavru. Cmd l-au ridicat, Şchiopul mai trăia încă, dar după câteva zile îşi dădu sufletul în pieik

de oaie pjoaspăt înjunghiate în care-l înfăşuraseră ca să-l tămăduiască. Andrei fu dus în oraş şi depus în arest.

Acest proces urma să fie judecat acum. Hotarul dintre ogoarele lui Andrei şi Şchiopul era în acelaşi timp şi hotar între islazurile celor două sate, astfel încât în spatele fiecăreia din părţi se afla tot satul. Dar mai mult, dacă se va dovedi că Andrei l-a lovit pe Şchiopul pe propriul său ogor pe care acesta îl ara, asta putea să-i uşureze vina. Amândouă părţile erau îngrijorate. Au propus ca martori pe bătrânii cei mai de vază din satele dimprejur. Alegerea căzuse, printre alţii, şi pe Tocmacciul: odinioară tatăl lui şi mai târziu chiar el stăpâniseră aceste pământuri şi de aceea putea să arate cât mai exact pe unde trece adevăratul lor hotar.

Tocmacciul cunoştea toată povestea, pentru că veniseră la el trimişii celor două sate – bătrâni şireţi, cu vorba dulce şi meşteşugită – care îi cunoşteau caracterul autoritar de odinioară, dar şi slăbiciunile şi, după ce strecurau câteva aprecieri linguşitoare şi subţiri şi povesteau anecdote hazlii din frumoasele vremi de altădată, încercau să-l convingă să le ţină partea. Dar pe cât era de generos, pe atât era de trufaş şi uşuratec, cădea uşor în cursa bătrânilor vicleni şi începea să vorbească cu jar în suflet de trecutul pe care i-l răscoleau. Oricum, era foarte conştient că la judecată nu va putea să spună decât adevărul. Stând de vorbă cu oaspeţii cărora le oferea cafea după cafea, se oprea foarte puţin la subiectul cel mai important pentru ei – islazul şi hotarul. Vrajba care împingea pe oameni unii împotriva celorlalţi şi-i prefăcea în fiare, era pentru el respingătoare. Pentru ce toate astea? — îşi spunea acum Tocmacciul.

— Pentru avere, pentru pământ. „Pământ! — şopti el şi un zâmbet amar se ivi în colţurile gurii, sub barba lui albă. Oamenii sunt lacomi, dar de fapt fiecare avem nevoie doar de un petec de pământ!”

— Ce vrei, Mustafa? De ce strigi?

Tocmacciul ridica ochii: în faţa lui, în picio?re, la capătul scării, pe care se urcase fără ca el să bage de seamă, sta

nevastă-sa cu poalele ridicate, în care strânsese surcele şi vreascuri. Era o bătrână înaltă,

Cu faţa uscată şi osoasa, cu ochii afundaţi în gavanele negre, şi-ntotdeauna umezi.

Ochii ăştia înlăcrimaţi îl tulburau întotdeauna şi el tăcea, parea că uitase ce voia să spună.

— Vrei ceva? — repetă bătrâna.

— Sa-mi aduci portofelul. E acolo, înăuntru, în cutia cu linguriţe. Adu-l, că-mi trebuie J

Şi văzând că bătrâna se pregătea să aprindă focul, strigă în urma ei:

— Fă-mi şi-o cafea!

Bătrâna intrase înăuntru şi nu-i răspunse. Dar el o auzea cum umblă prin cameră şi boscorodeşte ceva; două lucruri îi reproşa ea mereu: că fumează mult şi că cere la fiecare ceas să-i facă o cafea. Era aspră şi necruţătoare pentru că acoperea aceste cheltuieli din banii ei, câştigaţi de la găini, care, în orice casă ţărănească, sunt socotite bunuri ale femeilor. Dar bătrâna Şachire devenise foarte ciudată şi Tocmacciul nu ştia niciodată când e generoasă şi când zgârcită. Trăiau împreună de mai bine de patruzeci de ani şi singurul lucru pe care-l putea spune cu certitudine despre ea era că trăise şi continua să trăiască nu pentru sine, ci numai pentru copiii ei. Dar de când murise Rustem, pe ceilalţi îi uitase. Nu se gândea. Decât la el. Aveau încă patru fete, toate în viaţă, şi douăzeci de nepoţi, băieţi şi fete, care de care mai frumoşi. Îi iubea oare şi pe ei? Se înţelege. Dar le ieşea în întâmpinare şi se despărţea de ei cu oarecare nepăsare, fără bucurie; niciun zâmbet nu-i lumina faţa, pentru că în ochii ei nu se uscau niciodată lacrimile pentru Rustem.

Tocmacciul pufăi rotocoale groase de fum de ţigară şi oftă.

Rustem – îşi depăna el gândurile – merită în adevăr să fie jelit. Era copt, o frumuseţe de bărbat, cu umerii laţi şi puternici ca un luptător, cutezător şi grozav de dârz. Dar avea o patimă care l-a dus la pierzanie: era slab cu femeile

şi... (Tocmacciul îşi frecă, oarecum neliniştit, fruntea cu mâna) bea mult rachiu pe ascuns. Asta l-a dus la pieire... L-au adus acasă cu căruţa, zdrobit în bătaie, schilodit ca un câine. Greu putea fi răpus omul ăsta, dar se pare că au fost mulţi. N-a spus niciun nume, nu s-a plâns, n-a gemut. Scrâşnea din dinţi, în tăcere, cu ochii injectaţi, ca o fiară rănită. Aşa a murit. Avea un suflet aprig..

Bătrâna apăru surprinzător de îmbunată, îi dădu portofelul şi puse în faţa lui o ceaşcă mare cu cafea. Pe urmă se trase la o parte, se uită cu ochii înlăcrămaţi şi aşteaptă să vadă ce-o să facă omul ei. Tocmacciul deschise portofelul jerpelit din piele verde, scoase tot felul de hârtii împăturite de mai multe ori, le cercetă una câte una şi în cele din urmă găsi ceea ce căuta – citaţia. Pe dosul ei însemnase cu propria-i mână ziua când se va judeca procesul.

— Azi e miercuri – spuse el, – mai sunt patru zile. Luni trebuie să fiu la Zagorţi.

— Zago... Zagor-ţi! La ce spun acum aşa, Mustafa?

— Aidân bei. Numele de altădată nu mai sunt.

— Alah! — strigă bătrâna şi în ochii ei umezi licări o scânteie de ură. Toate s-au întors pe dos. Ce-o să faci acolo, Mustafa?

Tocmacciul o lămuri foarte pe scurt şi strânse hârtiile în portofel.

— De data asta trebuie să fac atâta drum pentru procesul altora – adăugă el.

— E, dacă-i pentru asta, să nu te duci! — spuse ea cu poftă de gâlceavă.

— Nu se poate, trebuie!

— Spune, barem, că vrei să te plimbi. Zici că nu se poate...

— Nu se poate, îţi zic. Dacă nu mefg, mă ia cu jandarmii.

— N-o să te ia nimeni. Să faci bine să stai acasă.

Tocmacciul făcu exasperat un gest din mână şi luă cafeaua. Cufundat în gânduri nu băgase de seamă nici când a intrat bătrâna în casă şi nici cât a stat acolo. Dar observă

că după ce coborâse câteva trepte, ea se întoarse, intră numai cât să-l vadă şi, înfuriată, îi aruncă, cu răutate scrâşnită, câteva cuvinte care căzură grele ca bolovanii:

— Vezi bine c-ai să mergi! Ştiu eu de ce vrei să mergi, boşorog bătrân! Să-ţi fie ruşine! Nu vezi ce barbă albă ai...

întoarse spatele şi coborî pe scară, Tocmacciul se uită după ea foarte nedumerit, apoi zâmbi. Deodată totul îi deveni limpede. Gelozia supravieţuieşte deseori celei mai puternice iubiri şi poate tortura pe oameni până la adânci bătrâneţe.

Şachire avea multă ţinere de minte şi voia numai să-i arunce o vorbă, aşa cum făcuse de altfel de multe ori, despre femeia pentru care avusese o patimă în anii tinereţii. De Maria vrea să-i vorbească ea, de vestita Maria din Aidân bei. „Ce femeie smintită! — gândea Tocmacciul zâmbind. Crede că vreau să merg acolo nu pentru judecată, ci pentru aia!" De fapt el o uitase de mult, aşa cum uitase şi multe alte femei. „Şachire n-are minte – îşi spunea el, da din cap şi zâmbea.

Vremea se răcorise. Peste drum, unde era cafeneaua lui Sarî Iani, pomii plini de rod şi casele îşi întindeau umbrele lungi de-a curmezişul uliţei. Sarî Iani ieşise afară în mâneci albe şi în capul gol, stropea cu o pâlnie locul din faţa cafenelei, mătura şi deodată prin golurile negre ale ferestrelor se auzi o muzică: gramofonul lui Sarî Iani ca în fiecare seară cânta.

Tocmacciul îşi încorda auzul, dar ceea ce cânta gramofonul nu-i plăcea, poate pentru că nici nu înţelegea. Voi să-şi răsucească o altă ţigară, dar deodată, supunându-se fără să-şi dea seama acelei puteri lăuntrice şi irezistibile cu care vechile deprinderi acţionează la un anumit ceas, lăsă ţigara nerăsucită, se ridică şi porni spre casă cu paşi repezi, nepotriviţi cu vârsta lui. Înainte de a intra, se opri o clipă şi iscodi încet în dreapta şi-n stânga: bătrâna nu era acolo. Atunci intră, deschise un dulap vechi, cotrobăi prin boarfe şi scoase o sticlă mare şi neagră. Mâinile îi tremurau, dopul pocni şi aerul se îmbibă de un miros plăcut

de rachiu tare şi iute ca ardeiul. Tocmacciul mai trase o dată cu ochiul şi ridică sticla.

Când se întoarse la locul lui, mâinile îi tremurau încă şi răsucea cu greu ţigara. Se simţea vesel, cu sufletul uşor, o amorţeală dulce urca prin vine şi-l moleşea. Dar totodată gândul lui stăruia la Rustem, se simţea vinovat şi atât de jalnic pentru că-l acuzase de aceeaşi patimă pe care o avusese şi el: se învăţase să bea: încă de pe vremea chefurilor din tinereţe, cu felurite târfe, prin bostănării şi potcovării, nu se putuse dezvăţa şi se osândea, se dispreţuia, se simţea nevolnic şi umil. „Ce să mă fac, fiule – îşi spunea el, vrând parcă să se justifice faţă de Rustem, a cărui imagine nu se desprindea din închipuirea lui –, ce să mă fac, am îmbătrânit şi m-am prostit!”

în ciuda căinţelor sincere el se mai duse de câteva ori la dulap şi bău din sticlă cu aceeaşi sete, cu aceeaşi voluptate aprigă şi cu aceeaşi groază de păcatul împotriva căruia se simţea neputincios să lupte.

Când se întoarse pentru ultima oară la locul său din cerdac, se aşează foarte liniştit, mâinile nu-i mai tremurau, nu se mai căia, nici prin cap nu-i mai trecea de Rustem. Dimpotrivă, niciodată nu-i fusese aşa de bine; era vesel, se simţea tânăr şi viaţa era atât de frumoasă! Şi ce gânduri nu-i treceau prin cap; sufletul lui era frământat de o bucurie fără pricină, era gata să cânte, în ciuda anilor. Deodată tresări şi începusă asculte: cânta iar gramofonul, dar parcă acum nu mai era maşina caraghioasă a lui Sarî Iani, cu furca în spate şi pâlnia de tinichea. Era o muzică nouă, minunat de frumoasă. Melodia şi ritmul aduceau ceva ce-i era cunoscut de mult, ceva ce fusese auzit de mii de ori, dar cu toate astea era şi acum ciudat de frumos!

O durere dulce îi strânse inima şi cum de câteva ceasuri nu se gândise la nimic altceva decât la trecut, acest trecut îi apăru drag ca niciodată, cu atâta claritate de parcă toate s-ar fi petrecut ieri. De fapt nu-şi aducea aminte în această clipă de nimic precis. Dar melodia pătimaşă, trilurile curgătoare ale clarinetului, ritmul viu şi plin de viaţă,

curmat de loviturile de tamburine şi de geamparale îi trezeau frânturi de amintiri limpezi, dulci-arzătoare, de-o clipă. Vedea laolaltă femei tinere în şalvari de atlas care cântau cântece vechi şi frumoase, din alte vremi şi în mijlocul lor, o dansatoare pe jumătate goală îşi frângea trupul fraged într-un dans ameţitor şi pătimaş. Deodată, în imaginaţia lui apărea altceva şi într-o clipă îşi vedea propria-i imagine, cu atâta limpezime, cum n-o vedea decât în vis: călare pe un cal arab în spume, cu coama fluturând în vânt, ţinând un şoim dresat în mâna stângă. În jurul lui treceau în galop prietenii însoţiţi de-o haită întreagă de copoi şi ogari. Înaintea lor se întindea câmpia netedă, nemărginită...

Când celelalte instrumente tăceau şi numai clarinetul unduia cântecul de jale, în ochii lui se conturau lanuri de grâu în pârg, câmpuri întinse de maci şi o femeie mândră ca o regină, stăpână atotputernică şi autoritară, a cărei sete nestăpânită de viaţă ascundea în ea castitatea pământului virgin, iar dragostea – puritatea unei virtuţi. Era Maria. Dar melodia tânguitoare a clarinetului se topea în paşi îndrăciţi de dans, imaginea contemplată dispărea o dată cu loviturile de tamburină şi în faţa ochilor îi apăreau iar femeile care cântau şi dansatoarea aproape goală din mijlocul lor...

— Mustafa! strigă cineva din curte. Mustafa!

Tocmacciul ridică ochii în sus.

— Mustafa! strigă de jos femeia lui. Ce faci, măi, omule! Viţelul suge iar la vacă. Vino jos, vino repede şi dă-l încolo!

Tocmacciul coborî în curte. Soarele era în amurg Porumbeii şi rândunelele se rânduiseră sub streşini, găinile săltau pe crăcile pomilor în rod în căutarea unui loc tihnit de înnoptat. În boarea serii suflul înmiresmat al salcâmilor devenise mai pătrunzător, cerul la asfinţit era roşu ca sângde.

Cu paşii nu prea siguri Tocmacciul se îndreptă spre poartă, îngândurat şi concentrat; uitase unde şi pentru ce era trimis, învăluit în aceeaşi ceaţă dulceagă îmbibată de

amintiri duioase.

*

Luni în zori Tocmacciul pleca la locul judecăţii. Până curând nepăsător faţă de această vrajbă străină, acum era destul de îngrijorat; ţărani din Bistriţa i-au spus că unul din ucigaşii lui Rustem, dacă nu chiar cel principal, era, ziceau ei, Andrei – acelaşi Andrei pe care urmau să-l judece azi. Era oare adevărat sau o clevetire croită cu tâlc ca să-l întărâte împotriva lui Andrei şi să-l câştige astfel de partea lor? Se gândise toată noaptea şi se gândea şi acum la asta, pentru că era adevărat că la timpul său – au trecut de-atunci douăzeci de ani – ucigaşii lui Rustem au rămas nedescoperiţi, nu pentru că ar fi fost cu neputinţă să fie căutaţi, ci pentru că omorul trebuia să fie înăbuşit în ura de rasă, atât de aprigă în acea etapă şi pentru că mai era încă nevoie de ţapi ispăşitori pentru starea de robie care nu fusese încă dată uitării. Tocmacciul ştia prea bine toate astea şi de aceea şi-a înăbuşit durerea din suflet şi a tăcut.

Toate astea îi treceau acum prin minte, dar gândurile lui nu erau în stare să-l convingă şi nu făceau decât să-l apropie mai mult de amintirea lui Rustem. Aşezat pe capră în faţa lui, mâna caii nepotul său, un băieţandru de şaptesprezece ani, voinic, cu umeri laţi, care purta şi el acelaşi nume ca răposatul Rustem şi-i semăna în toate. Aceste gânduri îl întristau şi mai mult pe moşneag, nelinişţit că marea asemănare putea să-i hărăzească aceeaşi soartă.

Căruţa şerpuia printre lanurile înalte de grâu ca pe o uliţă îngustă, dar Tocmacciul nu ridică deloc capul să se bucure de cântecul monoton şi tânguitor Rustem arătă cu biciul; în apropiere, jos, în vale, se zărea o mare mulţime de oameni, un adevărat sobor de ţărani, dar nu se vedeau deloc femei, caii erau deshămaţi şi legaţi de căruţe sau lăsaţi să pască în voie. Tocmacciul îşi dădu numaidecât seama că aici se adunaseră aproape toţi bărbaţii din Bistriţa şi Zagorţi, veniţi la judecată.

îi ceru lui Rustem să tragă căruţa mai la o parte şi, în

timp ce flăcăul cobora să deshame caii, el rămase în căruţă. Sosirea lui nu rămase însă neobservată şi fu înconjurat de mulţi ţărani, venind din toate părţile, aceiaşi bătrâni care fuseseră şi la el acasă. Cu aceeaşi atenţie făţarnică şi cu aceeaşi vorbă dulce şi meşteşugită i-au dat bineţe, l-au întrebat de sănătate, de o sumedenie de lucruri mă runte, după toată rânduiala solemnă şi plină de nuanţe *pe* care obiceiurile din anii de demult o statorniciseră. Se înţelege, după ce s-au schimbat bineţe de o parte şi de alta, s-a vorbit şi de alte lucruri. În acest răstimp părţile se iscodeau, socotind că e. Mai bine să vorbească de lucruri lipsite de însemnătate. Profitând de această situaţie Tocmacciul putea să se ţină la o parte de vrăjbile lor şi să tacă.

Din timp în timp îşi arunca privirea asupra mulţimilor din jur. Pe bătrâni îi cunoştea, celor mai tineri încerca să le afle, după trăsăturile feţei, neamul. Toţi erau voinici şi puternici, arşi de soare, cu cămăşi albe, schimbate pentru duminica de ieri, curate încă. Sub mâneci apăreau braţe vânjoase şi păroase. Era ceva aspru şi dârz în această forţă fizică sortită să răstoarne brazdele, forţă călită în muncă aspră şi necontenită, cu care erau deprinşi şi în mijlocul căreia trăiau. Trândăvia dintr-o zi de lucru era pentru ei ceva nefiresc, şi cu toate că nu curiozitatea, ci o treabă de seamă îi mânase aici, nu puteau totuşi să stea liniştiţi. Strânşi în pilcuri, unii vorbeau tare, se agitau, iar alţii, aşezaţi pe vine, ciopleau beţe cu briceagul şi ascultau cu mare luare-aminte ce vorbeau ceilalţi. Se vorbea, se înţelege, de is laz şi de hotar, despre cine are dreptate şi cine nu. Deseori vacarmul creştea şi pe ici, pe colo, oamenii aveau de furcă să despartă pe cei care se luau la harţă şi se încăierau.

După aceste ciocniri vijelioase urma o linişte paşnică, dovezi de bunăvoinţă curgeau de o parte şi de alta. În aceste răgazuri, deseori răsuna glasul unui ţăran bine zidit şi curăţel îmbrăcat, cu cizme, cu faţa ciupită de vărsat. Era Grozdan, primarul, care îi ocăra pe cei turbulenţi sau îi sfătuia părinteşte să se potolească. Dar se pare că îl

preocupa şi altceva, pentru că se urca numaidecât pe moviliţa din apropiere, de unde se vedea drumul care venea de la oraş. Se mai aflau acolo câţiva ţărani şi percep torul, care se uita mereu la ceas. Dar drumul rămânea pustiu, judecătorii întârziau.

Din altă parte, mergând pe drum agale, se apropia o căruţă în care zăcea un om înfofolit în velinţe şi perne. S-a. Aflat numaidecât că era Saafet Mola din Sârneno, şi el martor, bolnav pe moarte, dar care, dată fiind importanţa procesului, cei interesaţi făcuseră totul ca să-l aducă. Venirea lui a avut darul să trezească buna dispoziţie. Mulţimea – orice mulţime îşi schimbă uşor starea de spirit – se-nveseli numaidecât, se făceau glume, toţi râdeau. Tocmacciul întoarse capul şi întâlni privirea înfrigurată şi pierdută a lui Saafet Mola, cu faţa suptă şi palidă ca de mort. Inima i se frânse de durere şi Tocmacciul simţi o cruntă umilinţă pentru bolnav, dar şi pentru el însuşi. Nu spuse nimic, se uita pe sub sprâncenele încruntate la cei care făceau haz şi în clipa aceea simţi o neînfricată ură împotriva acestor oameni răi şi cruzi care, în lăcomia lor de pământ, mereu în goană după avere şi înstărire, nu se cruţă nici pe sine, nici pe ceilalţi, nu lasă nici măcar un om bolnav să-şi dea sufletul în pace. Nu se temuse el fără rost ca să vină aici. Îi trecea prin cap să refuze depunerea mărturiei, sau să spună judecătorilor, de pildă, că nu ştie nimic, că nu-şi aduce aminte de nimic.

Atenţia tuturor fu atrasă în altă parte şi, împreună cu ceilalţi, Tocmacciul se uită într-acolo: dinspre oraş se apropia o căruţă în care şedea, între doi jandarmi, un ţăran. „Îl aduc pe Andrei! Pe Andrei!” – strigară mai multe voci. Când se apropiară, Tocmacciul, care nu înceta să se uite la ţăran, văzu că acesta era un om nu prea tânăr, cu umerii atât de laţi, că braţele care îi atârnau puţin mai departe de corp păreau scurte, fruntea îi era îngustă, iar fălcile enorme. Schiţa din cap, abia vizibil, un salut către cei care îl cunoşteau, dar faţa îi rămînea nemişcată şi ochii lui vorbeau de un mare necaz. Privirea lui se opri şi asupra

Tocmacciului, iluminaţi parcă de o surpriză. Tocmacciul tresări, mâinile începură să-i tremure, avea senzaţia că se sufocă şi că văzuse cândva pe acest om, că îl cunoştea bine. În acea clipă un glas se ridică în el: „Uite-l! E ucigaşul lui Rustem!”

Tocmacciul se linişti numaidecât şi nu se mai miră deloc de aceste lucruri neaşteptate care în ultima vreme se grămădeau unul după altul. Veneau din voia Domnului. Îşi aducea bine aminte de locul pe unde trecea adevăratul hotar. Îşi dădea tot atât de bine seama – ogorul era sub ochii lui – că mărturia lui nu va fi în folosul lui Andrei. Se va vedea şi se va dovedi că nu Şchiopul îi arase ogorul, ci dimpotrivă, că el arase ogorul Şchiopului. Iată cum

— Îşi spunea Tocmacciul – adevărul iese la lumină, mai devreme sau mai târziu: aşa a fost să fie, ca el, cu propria lui gură, să pronunţe condamnarea celui care îi omorâse fiul. Poate tot voia Domnului era că Saafet Mola, aflat pe patul morţii, consimţise şi găsise forţe să vină până aici. Tocmacciul nu se mai gândea acum la nimic, nu se mai frământa, aştepta clipa când va fi chemat să spună ceea ce ştia: adevărul.

5 – inimă de feroeie

Auzea cum oamenii spuneau că au venit judecătorii. Într-adevăr, îi vedea cum se opriseră lângă movilă şi stau de vorbă cu Grozdan. Erau trei, dar atenţia lui se concentrase asupra lui Andrei, şi cum în acea clipă el se ridicase în picioare şi se uita stăruitor într-un anumit punct, ar fi vrut să înţeleagă ce caută sau pe cine aşteaptă. În clipa următoare o căruţă începu să hurducăie, trasă de o pereche de cai negri, care şi-au înfipt cu putere copitele în pământ, şi Tocmacciul vedea cum un moşneag încerca să potolească armăsarii asudaţi şi-nfricoşaţi şi o femeie tânără, care se sprijinea cu amândouă mâinile de ladă, cobora din căruţă. În clipa când puse piciorul pe pământ, una din cosiţe se agăţă de căruţă, iar cealaltă, lungă şi groasă ca un şarpe, îi căzu peste umăr până la mijloc. Smucită înapoi, se încovoiase ca un are, spre a se feri de

roată, şi încerca cu amândouă mâinile să-şi desprindă părul. Era întoarsă cu faţa spre mulţime şi în această poziţie întâmplătoare sânii ei împungeau tare înainte, trupul ei luase forme ispititoare. Două braţe albe şi puternice apăreau goale sub mânecile care se ridicaseră până la umăr. Se îmbujorase toată de sfială. Faţa ei părea şi mai frumoasă sub părul care-i căzuse peste ochi. Avea ochi negri, un zâmbet plin de gingăşie şi dinţi albi ca laptele.

Totul durase numai câteva clipe, dar multe priviri şirete şi pline de subînţelesuri au schimbat şi tineri şi bătrâni. Tocmacciul privea aiurit. În prima clipă, când văzu femeia, se minună aşa de tare, îneât pe buzele lui se opri involuntar un nume pe care abia se reţinu să nu-l strige în gura mare: Maria! Desigur, nu putea să fie ea, bătrâna şi de multă vreme răposata Maria, dar asemănarea era atât de izbitoare, că el, fără a întreba cine e şi de unde vine femeia aceasta, o privea tot mai stăruitor şi nu-şi putea rupe ochii de la ea.

Sătenii se strânseră în jurul judecătorilor şi Tocmacciul rămase singur. Ca din pământ apăru lângă el un ţăran înalt, cu cămaşa descheiată la piept, fără brâu, desculţ, cu crăcii poturilor[5] lungi de atingeau pământul. Îl privea pe Tocmacciul drept în ochi şi zâmbea.

— Ce zici, agă, halal să-i fie! spuse el cu voce mică şi făcu şiret cu ochiul spre femeia care cobora din căruţă.

Tocmacciul nu răspunse şi tresări fără voia lui, parcă o muscă plicticoasă i se aşezase pe frunte. Danail ăsta era un mare caraghios. Un răzvrătit statornic, trecuse la credinţa protestantă numai ca să se ridice împotriva pravoslavnicei biserici; nu lucra nimic şi-şi risipise bruma de avere ca să arate lumii că fratele său l-a tras pe sfoară la împărţirea moştenirii părinteşti. Era duşmanul tuturor foşti şi viitori primari, nega autoritatea statului şi lua credinţa în

[5] Poturi – pantaloni largi în partea de sus şi strânşi pe pulpă, împodobiţi cu găetane.

derâdere. Cum prin trecerea lui la protestantism cunoscuse *Evanghelia* şi *Vechiul Testament,* îşi împestriţa vorba cu citate rostite pe un ton profetic. Toţi îl socoteau drept un trăsnit şi asta-i da dreptul să arunce oamenilor în obraz tot ce-i trecea prin cap.

— Halal să-i fie, hai? O cunoşti? E fata Mariei, măi, agă, Maria – barem pe ea o cunoşti bine. Ha-ha-ha! Ai cunoscut-o, tu! „Avram intră în cort şi-o cunoscu pe Sara" – aşa stă scris în cărţile sfinte.

Danail devenea de-a dreptul nesuferit. Tocmacciul îl privi în ochi, distrat, încercând să înţeleagă ce spune. Danail repetă în şoaptă:

— N-ai recunoscut-o, am zis. E fata Mariei.

— Aşa! răspunse Tocmacciul încercând să fie cât mai calm şi nepăsător. Ia te uită... meştere Danail, tinerii cresc repede, greu îi mai recunoşti.

— E măritată cu Andrei, continuă Danail, a venit să-l vadă. Şi mă-sa era frumoasă, dar fiică-sa nu-i mai prejos...

Şi el şi Tocmacciul se uitau în urma tinerei femei cum îşi potrivea broboada pe cap, cum mergea spre Andrei, care sta în picioare între cei doi jandarmi. Multele priviri străine o tulburau, dar mergea dreaptă, cu pasul uşor şi mersul lin, în stare să scoată din minţi pe oricare bărbat. Întâlnirca a fost simplă, întâlnire reţinută şi sfioasă a oamenilor de la ţară, mai cu seamă atunci când nu sunt singuri, îşi strânseră mâinile şi ea se opri la doi paşi de bărbatul ei, tăcută, cu ochii înlăcrimaţi şi un zâmbet silit.

Danail oftă. Devenise deodată oarecum mai serios şi spuse:

— Frumoasă e, nimic de zis. Dar ascultă-mă, agă, frumuseţea asta-i plină de primejdii. Nu-mi trebuie aşa ceva. Cine s-a încurcat a avut de tras. Să-ţi spun – coborî el vocea – femeia asta a fost pricina morţii lui Rustem. L-au omorât pentru te miri ce, săracu' om...

Tocmacciul tresări străpuns de o durere ascuţită: niciodată taina în jurul uciderii fiului său nu apăruse la lumina zilei mai limpede ca acum. Dar totul n-a durat decât

o clipă. Nu se mai gândea la asta, nu răspunse nimic lui Danail mai cu seamă că se cărâse tot atât de neaşteptat cum apăruse şi, uitându-şi melancolia de-o clipă, propovăduia pe undeva. Tocmacciul nu mai asculta nimic, nu-l interesa ce se petrece în jurul lui. Se uita la tânăra femeie şi fiecare mişcare a ei, fiecare trăsătură, orice amănunt, oricât de neînsemnat, îi readucea în memorie lucruri bine cunoscute. Picuri de foc îi pârjoleau sufletul şi-i trezeau senzaţii dulci, dogoritoare. Când tânăra femeie îşi acoperi faţa cu mâna, ca să-şi ascundă lacrimile, pentru că fiori fierbinţi îi zguduiau tot pieptul – abia atunci Tocmacciul oftă adânc şi simţi cum ochii i se umezesc.

Tot ceea ce se petrecu mai târziu îi părea să fie un vis. Merse şi se plecă înaintea Hogei şi jură să spună adevărul; asculta iar ce spuneau judecătorii, dar nu înţelegea mai nimic. În cele din urmă veni şi rândul lui. Înainte de a fi chemat în faţă, întoarse capul şi se uită înapoi: aproape de căruţa cu cai negri lângă care acum nu mai era nimeni, sta femeia şi se uita spre ei. Era prea departe ca să-i vadă bine faţa şi să înţeleagă la cine se uită. Dar Tocmacciul văzu limpede ochii pe care nu o dată îi privise şi pe care-i cunoştea atât de bine. În acea clipă, în sufletul lui începu să jeluiască melodia tânguitoare a clarinetului şi revedea lanurile de grâu în pârg, câmpurile de maci roşii şi o femeie, frumoasă şi autoritară – femeia care îl privea cu căutătura ochilor ei negri. Ochi care tradau dorinţă, ochi care implorau, din care picurau lacrimi amare...

Din această clipă Tocmacciul se linişti. Redevenise stăpân pe sine. Îşi auzi numele strigat, răspunse şi apăru înaintea judecătorilor. A urmat interogatoriul formal, la care a răspuns dar, stăpân pe sine. În cele din urmă, uitându-se la el pe sub ochelari, unul din judecători îi spuse:

— Să ne arăţi acum pe unde trece adevăratul hotar.

Tocmacciul răspunse că înainte de a face asta e bine ca toţi să urce sus, acolo unde stă înfipt în pământ bolovanul cel mare. Judecătorul a consimţit şi toţi porniră într-acolo.

Deşi trecuse de şaptezeci de ani, Tocmacciul o luase cu

câţiva paşi înaintea celorlalţi, strângându-şi brâul mai tare. Umerii largi îl făceau să pară puţin adus din spate, ochii pironiţi în pământ se tupilau sub sprâncenele dese, faţa lui sluţită de nasul mare şi butucănos era acoperită de barba albă, pieptănată şi tunsă după ritualul poruncit de sarif[6]. Nimic nu amintea de bogăţia lui de odinioară; dulama de bumbac era cârpită la coate cu petice mari, şalvarii din satin ieftin, roşu, erau plini de pete verzui, condurii şi-i încălţase pe picioarele goale. Cu toate acestea întreaga lui făptură sugera nobleţe şi demnitate, putere şi măreţie, a căror strălucire nu se stinsese încă. Ţăranii care mergeau în urma lui se uitau la el şi simţeau fiori de respect şi teamă.

Sus, pe înălţime, Tocmacciul se opri lângă piatra de care vorbise. Era o piatră apărută parcă din senin, acoperită cu licheni şi înfiptă în pământ. Partea de deasupra era netedă şi lată ca o placă. Tocmacciul se oprise lângă ea şi, ostenit de urcuş, gîfâia greu.

— Locurile astea, începu el după ce se odihni niţel – ca să-şi tragă duhul şi glasul lui gros şi calm se revărsa sonor peste câmpie – locurile astea le cunosc aşa cum îmi cunosc ograda de acasă. Odinioară au fost ale lui tată-meu, le-am stăpânit şi eu, ani mulţi. Le ştiu bine. Ştiu şi hotarul, numai că atunci pământul parcă era mai întins, oamenii nu se certau pentru hotare, nu puneau semne. Se înregistrau în Kiutiuk Ketabu – registrele imperiale, dar astea acu’ nu mai sunt aici...

Se opri o clipă, îşi trase sufletul şi continuă:

— Pe vremea ceia oamenii respectau legea. Să vă mai zic ceva: mergeau la vânătoare. Când ajungeau la locurile astea, când vedeau bolovanul ăsta, opreau caii, nu făceau un pas mai departe. Dacă ogarul înhăţa iepurele la numai un pas de aici, dincolo de hotar, nimeni nu cuteza să-l ia. Era prins pe o păşune străină şi nu era al nostru. Aşa zicea legea.

Un ţăran dintre cei care se grămădeau acolo tuşi, altul

[6] *Sarif* – prinţ (la arabi), considerat descendentul lui Alah pe pământ.

râse destul de tare. Judecătorul întoarse capul, se uită în jur şi spuse Tocmacciului:

— Bine. Porneşte de aici şi mergi drept pe hotar i

Tocmacciul se întoarse într-o parte şi se uită cu luare-aminte, apoi în altă parte şi pe urmă în alta. Apoi, aşezându-se cu faţa la miază-zi şi fixându-şi privirea într-un punct, puse mâinile la spate şi porni drept înainte, cu paşi mari şi egali, aşa cum îşi măsoară ţăranii ogoarele.

Uimirea fu atât de mare, că în prima clipă nimeni nu scoase o vorbă. Ţăranii se uitau şi nu le venea să creadă ochilor, iar pe cei din Bistriţa îi cuprinsese deznădejdea. Tocmacciul nu mergea pe adevăratul hotar, nu pe cel pe care ei se aşteptau să-l arate, ci pe cu totul altul. Intrase în ogorul Şchiopului şi mergea pe hotarul tras de Andrei. Dacă l-ar fi învăţat Andrei, n-ar fi făcut asta mai bine.

Uimirea bistriţenilor se prefăcuse în vacarm.

— E nebun, turcomanul ăsta! strigă cineva mînios.

— Uitaţi-vă la el, uitaţi-vă unde se duce! strigă altcineva.

Mai la o parte, cineva râdea tare, aproape zbierând:

— Aşa, Mustafa! Ha-ha-ha! Ia-o ceva mai încolo. Ha-ha-ha!

Era Danail. Treburile mergeau după pofta lui şi el era mulţumit.

Vacarmul printre ţărani crescuse, dar Tocmacciul păşea cu aceeaşi siguranţă, cu aceiaşi paşi mari, iar în urma lui mergeau aproape de el judecătorii şi unul din ei însemna ceva pe o hârtie. Tocmacciul o luă în jos, spre locul unde erau deshămate căruţele. Acolo era fata Mariei, care se uita la el. După ce trecu mai departe, se întoarse şi continuă să-l privească. Sub privirea ei şi a ţăranilor care veneau în pâlcuri în urma lui, Tocmacciul mergea mereu înainte, ca un erou smintit, care îşi expune pieptul miilor de gloanţe. Merse aşa până îi spuseră să se oprească. Vacarmul încetă pentru o clipă şi apoi reîncepu cu mai multă tărie.

înţelegând că nu mai au nevoie de el, Tocmacciul porni fără zăbavă spre căruţa lui. Trecu prin faţa căruţei lui Saafet Mola, dar bolnavul nu-l văzu: înfăşurat în velinţe,

zăcea în căruţă şi ochii lui înfriguraţi – doi cărbuni aprinşi pe o faţă de ceară – nu se uitau la Tocmacciu, nici la ţărani, ci priveau pironiţi şi nemişcaţi în altă parte – spre locul unde se aflau căruţele.

în clipa aceia veniră să-l strige la judecată. Dar Saafet Mola nu putea să umble şi l-au dus cu căruţă cu tot. Fie că boala îi întunecase minţile, fie că avea încredere nemărginită în Tocmacciul, sau poate pentru alte cauze, trecu şi el cu căruţa pe aceeaşi linie pe care mersese cu puţin înainte Tocmacciul.

ft

Aşezat în căruţă, Tocmacciul era acum departe de locul judecăţii şi vacarmul ţăranilor furioşi se stingea în urma lui ca bâzâitul unul stup de albine.

Era cuprins ca de friguri, ochii îi scânteiau, era vesel, îşi simţea sufletul uşor. Dar în acelaşi timp simţea undeva adânc în suflet o durere surdă, nedefinită, o greutate îl apăsa pe creier şi mintea lui nu se putea opri la niciun gând precis. Ceva însă se strecura limpede în conştiinţa lui: setea, o sete infernală şi irezistibilă, mâinile şi întregul lui corp tremurau, înaintea ochilor lui mijea mereu dulapul de acasă, în care ascunsese sticla cu rachiu. Cu nes pusă voluptate Tocmacciul îşi închipuia cum o sa ducă sticla la gură, cum o să bea, să bea...

Rustem întoarse capul şi, martor la tot ce se petrecuse cu puţin înainte, se uita la bunicul său, cu un zâmbet şiret. Privirea stăruitoare şi zeflemitoare îl cam supără pe Tocmacciul:

— Vezi-ţi de cai, haimana ce eşti! Mână, am zăbovit cam mult.

O clipă mai târziu, după o nouă revărsare de bucurie fără pricină, strigă la Rustem:

— Ia cântă ceva, Rustem! Să cânţi ceva frumos.

Fără să aştepte răspunsul băiatului, care nu întorsese nici măcar capul, Tocmacciul privi spre întinsul nesfârşit al câmpiei. Acum ochii lui se opriră la o căruţă; după ce trecuse de culmea dealului, dincolo de care fusese

judecata, mergea încet, aşa de încet de părea că stă pe loc. Unul din cai era alb, celălalt negru – care va să zică, era căruţa lui Saafet Mola. „Trebuia să stau de vorbă cu el – îşi spuse Tocmacciul – doar mi-i prieten, pe deasupra e şi bolnav.” Şi-i porunci lui Rustem să mâne într-acolo.

Tocmacciul nu întâlnise de multă vreme pe Saafet Mola şi involuntar căuta în minte cuvintele ce vroia să-i spună. Bineţile şi întrebările de sănătate trec uşor, ca o lecţie învăţată pe de rost. Dar iată că bolnavul îl va întreba numaidecât: „De ce-ai făcut asta? Oare ăsta-i hotarul, hotarul cel adevărat?” Şi întrebarea asta pe care o punea chiar el în gura lui Saafet Mola îl tulbura. Căută în gând explicaţiile pe care trebuia să le dea, se simţea foarte încurcat şi parcă abia acum şi-ar fi dat seama de cele întâmplate. „Alah! Alah! gemu el. Ce-am făcut eu!”

Se aplecă şi privi înainte: căruţa lui Saafet Mola era încă departe. „Sunt un păcătos – îşi spunea

Tocmacciul, cuprins de ură împotriva propriei sale fiinţe, – beau rachiu, îmi calc jurământul, mint... Mint, mint ca cel din urmă ţigan!” Dar după ce înşiră cele mai grele învinuiri ce-şi putea aduce, se necăji deodată, simţea nevoia să se apere, să se justifice. Înainte de toate îl apucă ciuda pe Saafet Mola, pe care îl socotea acum cel mai înverşunat duşman. „Ei, bine – îi răspundea Tocmacciul în gând – eu sunt rău, nu păcătos... Dar tu? N-ai arătat şi tu acelaşi hotar?” Tresări, se gândi o clipă şi prin capul lui trecu o cumplită bănuială. „Oare şi el?” – se întrebă Tocmacciul. Îşi reaminti cum trecuse pe lângă căruţa lui Saafet Mola, privirea din ochii lui înfriguraţi. Acum îi era foarte limpede că ochii aceia stinşi, departe de tot ce era în jur, priveau fix într-o direcţie – spre locul unde stau deshămate căruţele, acolo unde era ea – fiica Mariei!

Pe femeia asta o vedea dar şi Tocmacciul. Înaltă, bine făcută, sta singură lângă căruţă şi se uita la el când mergea peste hotar. Clarinetul răsună din nou în inima ilui şi el o văzu pe ea, pe cealaltă Mărie. Inima lui se înmuie de duioşie, aceeaşi bucurie îl stăpânea şi acum. Nu simţea

nicio remuşcare, nu socotea că făcuse un păcat, ba chiar găsea că procedase foarte bine şi că aşa a trebuit să fie.

Se apropiaseră de căruţa lui Saafat Mola şi abia acum Tocmacciul putu să vadă că nu mergea, ci sta pe loc. Numai căruţaşul coborâse şi dregea ceva.

Era speriat şi îngrijorat.

— Ce face Mola? — strigă Tocmacciul voios.

Omul nu răspunse. Întinse mâna şi ridică velinţa: Saafet Mola zăcea pe spate, cu faţa galbenă ca ceara, cu ochii închişi şi mâinile ţepene pe piept. Murise.

Dar buzele învineţite şi puţin căscate schiţau un zâmbet ciudat, plin de afecţiune şi supremă fericire. Tocmacciul urmărea aiurit acest zâmbet care îi dezvăluia acum un adevăr cumplit şi crud.

VISĂTORUL

Coborî din căruţă şi, întorcându-se cu faţa spre răsărit, acolo unde îşi vor lua zborul umbrele morţilor în ziua învierii lor, îşi suflecă mânecile şi se pregăti de rugăciune.

Ferindu-se de soare, în capul gol şi în papuci, Boianov, dirigintele oficiului poştal, făcu mai întâi câţiva paşi de-a lungul prispei, apoi coborî în ogradă şi începu să se plimbe sub umbra salcâmilor, agale, cu mâinile la spate. Cei patru paşi pe care osânditul îi repetă în celulă de sute de ori pe zi. Micul oficiu poştal de graniţă ocupa o aripă în hanul satului, pe care patronul îl botezase cu numele paşnic de „Gazdă internaţională”. Oricum, clădirea zugrăvită de curând în alb şi verde avea o înfăţişare foarte plăcută.

Odată ajuns la capătul hanului Boianov n-avea răbdare să stea prea mult acolo şi, expunându-şi chelia, care licărea scurt în soare, ca o oglindă, se ducea să arunce o privire în cârciumă. Dar decepţia nu întârzia, pentru că în faţa ochilor îi apăreau aceleaşi lucruri văzute de mii de ori: la tejghea, în dosul unei baricade de sticle pline cu băuturi de culori diferite, sta Alexi, patronul „Gazdei internaţionale”, care îşi răsfoia catastifele, treabă pe care acum n-o făcea cu faţa surâzătoare şi dulceagă cu care îşi primea oaspeţii. Era posomorât, aproape furios, pentru că primele pagini din catastif îi cereau să respingă orice acord internaţional, să treacă, cu alte cuvinte, la starea de război. Poate din cauza acestei proaste dispoziţii puţinii clienţi din han tăceau şi ei. Boianov se foi prin cârciumă fără să scoată o vorbă şi fără să-i adreseze nimeni un cuvânt; încercă să se aşeze la o masă, dar peste grămezile de coji de pepene şi de seminţe se aşezaseră roiuri de muşte, iar lumina fierbinte, care pătrundea prin fereastră, îl plesni peste obraz. După ce rămase o clipă distrat şi obosit, cu ochii la peretele din faţă, de unde îi zâmbea, ca întotdeauna, chipul unei femei tinere, lipit pe reclama unei fabrici de bere, Boianov ieşi afară în culmea dezvoltării. Trecu iar prin umbra salcâmilor,

se urcă din nou pe prispă şi parcă obosit de calea lungă ce făcuse, se lăsă greu pe pernele moi de pe bancă. Cât cuprindea cu privirea vedea doar câmpul ars de soare, uscat, întretăiat de dru muri prăfuite, de pe care vântul ridica din când în când trâmbe de colb. Arşiţa insuportabilă îl moleşise de-a binelea, simţea o greutate pe creier şi, învins de-o lene cumplită, zăcea cu un gol în cap, absent, apatic, cu sufletul împovărat de o durere surdă, nedesluşită.

Uneori ţăcănitul aparatului îl făcea să tresară, sărea brusc de pe scaun, se târa până la oficiu, dar toată energia se topea deodată şi, zărind prin fereastră pe factorul Anghel, care se întorcea, îl aştepta ca să-i dea banda desfăşurată şi apoi începea să se plimbe iarăşi, tembel, pe prispă sau la umbra salcâmilor, sau – aşa cum făcea de cele mai multe ori – se culca pe bancă. Nu simţea nicio mustrare de cuget pentru că nu avea mai nimic de făcut la oficiu şi puţina treabă care se mai găsea, o făcea factorul, prompt, cu o ambiţie abia ascunsă. În adevăr, situaţia asta îi da prilejul să fie încrezut, dar Boianov îl trata cu dispreţ pentru că îl socotea natâng şi cât *ie* poate de nesuferit. Însurat de curând, era atât de bănuitor şi de gelos, încât îşi încuia nevasta în casă înainte de a veni la lucru. „Un zevzec! îşi spunea Boianov cu revoltă. Trebuie să fie slută şi saşie de vreme ce-i aşa de gelos!” Dar părerile lui despre factor şi soţia lui se opreau aici şi pleoapele grele se lăsau uşor în jos.

Cam aşa trecea ziua. Seara însă totul era altfel: Arşiţa se potolea, atmosfera devenea transparentă şi moale, boarea răcoroasă mângâia obrajii, biciuia sângele. Boianov nu-şi mai ferea chelia de soare şi, fie că şedea pe bancă, fie că se plimba prin ogradă, nu mai era atât de leneş şi de molâu. Creierul se înviora, începea să trăiască, să gândească şi mai cu seamă să viseze. Îşi trăise toată tinereţea făcând de serviciu zi şi noapte lângă aparat, trecuse prin multe nevoi şi neplăcsri; mărturie erau pieptul lui supt şi silueta încovoiată înainte de vreme. Simţea acum

o sete înfrigurată şi nestinsă de a trăi, îi treceau prin minte toate plăcerile pe care nu le cunoscuse, toată voluptatea pe care n-o gustase. Încetul cu încetul în sufletul lui se-nvolburau dorinţe neînfrânaţe, o poftă năprasnică de a iubi, de a avea o femeie, dorinţe resimţite de toţi bărbaţii singurateci. Paşii lui Boianov se-nviorau, privirea lui cădea în extaz, ochii îi ardeau cu înfrigurare. Din această clipă închipuirea era captivată şi fascinată de imaginea obsedantă a unei femei pe care o cunoştea atât de bine. Era Marusia, fiica lui Ostap Petrenko, un cazac care se stabilise într-un sat la câţiva kilometri de aici. În fiecare zi de sărbătoare Marusia venea la oficiu singură, pe jos. Umbrela ei roşie se legăna în depărtare şi strălucea pe ogoare ca o uriaşă floare de mac. Ajungea puţin ostenită şi îmbujorată de soarele cald, dar veselă, vioaie, schimba cu Boianov câteva vorbe, atât cât să se odihnească, apoi cerea un toc şi cerneala, se aşeza la o masa sub salcâmi şi scria scrisori. Scria multe. Deseori scria două, chiar trei ore fără să se oprească. După ce termina, Marusia arunca scrisorile în cutie şi continua conversaţia cu Boianov, râdea mult şi ochii ei albaştri îl priveau cu încredere. Avea părul blond, era înaltă şi bine zidită. Boianov se simţea în voia lui, vorbea mult, ea făcea haz de ruseasca lui, şi ochii îi stăruiau tot mai des pe sânii rotunzi şi coapsele puternice ale Marusiei. În cele din urmă ea pleca şi Boianov vedea cu tristeţe cum umbrela roşie se afunda şi dispărea undeva printre ogoare. Chipul ei stăruia îndelung în imaginaţia lui şi adormea târziu, în miez de noapte. Se învinovăţea de nehotărâre şi de stângăcie, imagina mii de şiretlicuri şi viclenii care i-ar asigura, fără îndoială, o reuşita deplină dacă s-ar servi de de. Se decidea să fie mai îndrăzneţ şi mai agresiv şi, odată cu intenţiile cele mai idilice

— Să-şi ofere mâna Marusiei, să locuiască împreună în sat, să se îmbrace chiar în rubaşcă şi să-şi lase barbă ca un adevărat cazac. Croia în gândul lui şi alte planuri mai primejdioase, mai riscante: uneori lua hotărârea să iasă într-o zi de sărbătoare pe ogoarele de la marginea satului,

să aştepte până apare umbrela roşie a Marusiei şi să-i iasă în cale. La vremea ceia oamenii nu prea ieşeau la câmp. Dar chiar a doua zi, odată cu lumina soarelui, toate aceste planuri, se evaporau, n-avea nici îndrăzneala, nici dorinţa să le pună în aplicare, mai cu seamă că observase că Marusia e o fată voinică şi curajoasă şi umbrela ei, în ciuda pânzei de mătase, are mânerul foarte tare.

Afară de vizitele Marusiei, nu lipseau şi alte mici distracţii. Îi plăcea să urmărească şi să privească cu luare aminte călătorii care treceau şi poposeau pentru un timp mai lung sau mai scurt la han. Vara treceau destul de mulţi. Satul era chiar pe linia de frontieră, exista chiar un punct de trecere. Aici era drumul principal şi cel mai frecventat spre Constanţa. Treceau căruţe, trăsuri şi brişti, uneori chiar automobile. Pe acest drum lucrau mult doi tătari, surugii cunoscuţi în tot ţinutul. Erau atât de diferiţi unul de altul şi cu deprinderi atât de ciudate, încât dădeau prilejul unor conversaţii foarte hazlii. Amândoi aveau acelaşi nume – Iahia, dar unuia toţi îi ziceau Kara Iahia, pentru că era foarte negricios şi mâna numai cai negri, în timp ce celălalt – Ac Iahia mâna numai albi. Brişcă lui Kara Iahia era simplă şi neacoperită, dar surugiu care să mâne caii aşa de iute şi cu atâta cruzime ca el, mai rar. Sosea şi pornea ca o vijelie şi mârţoagele lui chinuite, când mergeau în galop, când în trap forţat, dând mereu din coadă, nu ca să se apere de muşte, ci pentru că biciul crudului lor stăpân le şfichiuia des pe spinare. Nici ploaia, nici noroiul, nici vremea oricât de rea, nu-l potoleau pe acest diavol negru. Era preţuit cu osebire pentru iuţeala cu care gonea şi de aceea călătoreau cu el mai cu seamă negustori şi oameni care aveau treburi importante şi urgente.

Ac Iahia, dimpotrivă, era un om calm, potolit, căruia nu-i lipsea chiar o oarecare distincţie. Brişcă, la fel şi caii lui, nu păreau să fie făcuţi ca să-i aducă neapărat un câştig, ci mai degrabă pentru mulţumirea lui personală, ca să-i satisfacă pasiunea pentru sport, înhăma întotdeauna trei cai, tustrei curaţi şi albi ca lebedele, bine hrăniţi, liniştiţi, răzgâiaţi

chiar de grija delicată cu care erau trataţi. Se apropiau de han cu paşi măsuraţi, egali, învăluiţi în nori de praf, în sunetele clopoţeilor legaţi de coame. Când apăreau în faţa hanului, cei care se aflau din întâmplare acolo se opreau să admire aceste frumoase animale, cu coarnele superbe, înzorzonate cu salbe şi pangliei multicolore. Brişcă lui Ac Iahia era chiar confortabilă şi elegantă: era acoperită şi căptuşită pe dinăuntru cu catifea roşie, iar pe pereţii laterali atârnau mici oglinjoare rotunde, foarte necesare pentru că în brişcă lui călătoreau mai mult femei.

Sosirea trăsurii cu cai albi era o adevărată sărbătoare pentru Boianov. Era destul s-o zărească de la distanţă şi se grăbea să-şi pună singurul guler de gumilastic pe care îl avea, să se pieptene cu grijă, să-şi potrivească hainele. Şi avea de ce s-o facă. Îndată ce brişcă se oprea, Ac Iahia se da jos şi deschidea perdeluţele de piele care acopereau cele două portiere. Apoi coborau una după alta, turcoaice tinere cu feregele de mătase, care le acopereau de la pântec până deasupra frunţii, dar descoperite atât cât să se poată vedea feţele albe şi rotunde, sprâncenele încondeiate, ochii şireţi şi buzele roşii ca bujorul. Soseau de obicei spre prânz, intrau drept în grădină, se aşezau sub salcâmi şi mâncau împovărând mesele cu tot soiul de merinde. Într-o clipă le năpădeau găinile, unele îndrăzneţe din cale afară, altele sperioase. Dar câinii lui Alexi, Kina şi Ursulică, primul mic şi negru, celălalt mare şi galben, legau numaidecât o mare prietenie cu oaspeţii. Chiar şi animalele făceau deosebire între călători, pentru că în timp ce negustorii lui Kara Iahia, sub povara grijilor lor, discutau şi mâncau fără să dea cea mai mică atenţie câinilor, care îi implorau din ochi şi nu încetau să dea din coadă spre pâine, se simţeau acum în largul lor: găinile se fugăreau prin busuioc după o fărâmă de pâine, iar Kina şi Ursulică prindeau în bot, cu lăcomie, bucăţile aruncate de degetele cu unghii lăcuite ale turcoaicelor. Tinerele femei stârnite de curiozitatea cu care erau privite, surprinse de farmecul pe care îl căpătau în acest colţ sălbatic de ţară, deveneau tot

mai vioaie, ciripeau ca nişte păsărele.

râdeau, iar cele mai frumoase dintre de, care erau şi cele mai îndrăzneţe, îl priveau insinuant pe Boianov, care şedea pe prispă şi se uita la de cu nepăsare prefăcută.

Din păcate totul dura un ceas, cel mult un ceas şi jumătate. Banda veselă se urca în brişcă, mâna aspră a lui Ac Iahia încheia iarăşi perdeluţele de piele, se urca pe capră şi caii albi porneau tot atât de frumoşi şi impunători, parcă mai mândri de încărcătura scumpă pe care o duceau. Ultimele glasuri şi râsete vesele se pierdeau în zgomotul roţilor şi al clopoţeilor, dar Boianov nu înceta să privească în urma briştii. Sprâncenele încondeiate şi ochii sclipitori de sub de îl obsedau multă vreme. Făcea cale întoarsă cu un oftat adânc, scăpat involuntar din piept şi se trântea pe bancă. Spre seară venea Topuzov, şeful vămii. Amândoi vorbeau îndelung despre călătorii care abia plecaseră.

Nimeni nu ştia de ce în ultima vreme Marusia nu mai venea şi Boianov, care pierduse ultima speranţă de a vedea umbrela roşie legănându-se peste holde, începuse să urmărească numai pe călători, întâmpina cu nepăsare, dacă nu chiar cu ură, pe Kara Iahia şi clienţii lui. Dar era destul să apară brişcă cu caii albi şi inima începea să-i bată de bucurie. Presimţiri calde şi nedesluşite îl înfiorau. Dar nu întotdeauna aştepările îi aduceau o bucurie. Deseori, din brişcă lui Ac Iahia, în loc de turcoaice tinere cu sprâncenele încondeiate, coborau femei bătrâne, tătăroaice slute, cu feţe gălbejite şi ochii lunguieţi, alteori un bolnav zăcea într-o căruţă acoperit până peste cap cu perne şi velinţe. Nu puteai şti dacă-i femeie sau bărbat. Dar Boianov se resemna repede şi aştepta cu răbdare să treacă cele trei sau patru zile până când brişcă lui Ac Iahia se va arăta iarăşi.

Odată, întins pe bancă şi pierdut în visare, auzi în spate clinchetul clopoţeilor atât de cunoscut şi dorit. Sări ca ars şi întoarse capul: în faţa hanului oprise brişcă cu caii albi. Ciudată treabă: altă dată o descoperea îndată ce se ivea pe deal, privea cum lăsa în urmă unul după altul stâlpii de

telegraf până când o lua la vale, ca să apară apoi numaidecât în faţa hanului. Acum însă n-o observase. Mai mult chiar, Ac Iahia, care venea întotdeauna cu multă exactitate, întârziase acum peste măsură. Boianov ar fi vrut să meargă să-şi schimbe haina, dar nu-şi putea lua ochii de la birje. Coborâră trei oameni: o femeie mai trecută, plinuţă, îmbrăcată în negru, un bărbat înalt, cam de-o vârstă cu ea, dar uscat, cu faţa palidă şi suferindă şi în cele din urmă o fată tânăra, de vreo optsprezece ani, îmbrăcată toată în alb, fără pălărie; pe cap un voal albastru închis îi acoperea părul, lăsând să atârne colţurile lungi. Că domnişoara era nespus de frumoasă şi de zveltă, Boianov văzuse de la prima ochire, dar ceea ce îl preocupa mai cu seamă era zburdălnicia ei plină de veselie şi de voie-bună. Bărbatul cel înalt şi femeia discutau ceva foarte important, aşa se părea, pentru că amândoi erau îngrijoraţi şi gesticulau mult. Fata o lua repede înainte, apoi se întorcea spre ei, scăpa o vorbă-două, dar bătrânii n-o ascultau şi, fără a-şi întrerupe conversaţia, îi aruncau câte o privire când dojenitoare, când zâmbitoare, aşa cum fac părinţii cu copiii nebunateci. Se aşezară în grădină, sub salcâmi. „Ce frumos e aici!” – strigă fata, apoi dădu o raită prin toată curtea, rupse câteva flori, încâlci firele de busuioc într-atâta că mirosul plăcut ajunse până la nările lui Boianov. Apoi fugări găinile şi în câteva clipe reuşi să lege prietenie cu Ursulică şi Kina, care nu se mai despărţeau de ea, erau mereu pe urmele ei. Abia acum îl observă pe Boianov, îl fixă o clipă, în ochii ei străfulgeră o licărire diavolească, apoi se întoarse cu spatele şi începu să se joace cu câimi. Dar după o clipă se întoarse iar cu faţa la el şi, văzându-l cum o fixa cu înfrigurare, spuse cu multă simplitate: „Bună seara”. Boianov tresări, se zăpăci, se lăsă inutil pe un picior, apoi pe celălalt, încercă să spună ceva, dar ea se şi întorsese cu spatele la el. Zâmbi stupid, mofluz. Crezu o clipă că umerii rotunzi ai fetei săltau uşor convulsionaţi. „Ce fată minunată!” – îşi spuse Boianov cu zâmbetul încremenit pe buze.

Veni şiAc Iahia şi, din cele spuse de el, Boianov înţelese că ceasul fiind trecut de şase, el se îndoia că vor putea să mai treacă graniţa. Oricum, insista el, trebuie încercat şi dacă nu vor fi lăsaţi, atunci se vor întoarce să petreacă noaptea aici. S-au urcat în brişcă şi-au plecat. Boianov se năpustise în camera lui şi însoţea cu privirea trăsura care se îndepărta. „De nu i-ar lăsa! De nu i-ar lăsa!” – repeta el agitat, cuprins de nelinişte şi bucurie. Vedea şi-acum faţa frumoasă a domnişoarei care îl privea. „Bună seara! Bună seara! repeta el ca scos din minţi, făcând temenele caraghioase în faţa peretelui. Bună seara, domnişoară! Bună seara!”

S-au întors. Boianov îi întâmpină, îşi pusese gulerul, hainele cele noi, îşi pieptănase părul cu grijă. L-au întrebat dacă pot trimite o telegramă. I-a servit cu mare zel. Acum ştia cum îi cheamă, de unde sunt şi unde merg. După câteva clipe se aşezară, sub salcâmi, în jurul unei mese rotunde şi începură să stea de vorbă ca vechi prieteni.

— Care va să zică, – sunteţi aici de doi ani, spunea domnul cel înalt al cărui nume era Lozev. De doi ani în pustietatea asta, în acest Diarbekir. Cam mult. Şi mi se pare, domnule Boianov, că şi dumneata, ta mine, nu stai prea bine cu sănătatea. Poate ai mâlarie?

— A, nu. N-am nimic, sunt sănătos. Dar ştiţi, mâncarea proastă, viaţa sedentară...

— Ei, da, da...

— Dar familia dumitale, domnule Boianov, îl întrebă cu aceeaşi compasiune doamna, – e în oraş, nu-i aşa? Câţi copii ai?

— Nu sunt însurat, doamnă, sunt holtei!

Şi fără a se jena deloc, Boianov se uită la domnişoară şi zâmbi cu indulgenţă, vrând parcă să-i spună: „Cât sunt uneori de orbi şi de stupizi bătrânii, nu-i aşa?”

Domnişoara Vera făcu un semn din cap şi zâmbi şi ea.

— Vai, mamă! strigă ea. Nu vezi că domnul Boianov e un bărbat tânăr?

Expresia feţei ei era plină de seriozitate, dar ochii ei, care

alunecau pe întreaga siluetă a lui Boianov şi vedeau bine prin pălărie că e complet chel, – chicoteau şăgalnic, în ascuns. Doamna Lozeva se scuză, spunând că oricând poţi să greşeşti.

— Ei, da, da... — spuse, oarecum încurcat, domnul Lozev.

Au cinat împreună. Boianov reuşi să se scuture de jenă şi, cuprins parcă de febră, vorbea fără încetare. Le povestea unde îşi începuse cariera şi în ce oraşe lucrase, s-a întins cam mult arătându-le cum se certase cu un şef mare, care de-atunci îl urmăreşte mereu cu răzbunarea şi din cauza lui se află acum în satul ăsta izolat şi sălbatec. Uitase să mănânce, dar nu înceta o clipă să trăncănească. Uneori întâlnea privirea domnişoarei Vera, care se oprea asupra lui tot atât de iscoditoare şi oarecum plină de uimire; pe buzele ei juca acelaşi zâmbet abia perceptibil. Înviorat de atenţia ei, Boianov continua cu palavrele lui nesfârşite. Bătrânii – era evident că încetaseră de mult să-l mai asculte – îl aprobau dând din când în când din cap. „Ei, da, da!*”!* repeta deseori domnul Lozev.

Au terminat cina şi abia acum şi-au dat seama că în jur era lumină multă. Răsărise luna. Pe hainele lor şi pe pământ salcâmii aruncau umbre negre, împestriţate cu pete mici, ca nişte monede de aur, care tremurau uşor. Era o noapte caldă, liniştită care chema cu o forţă irezistibilă afară, în natură. Au decis să facă o plimbare şi, abia după ce ieşiră din sat, în ochii lor apăru farmecul nespus al nopţilor cu lună pe întinderea nesfârşită a câmpiei. Orizontul era invizibil, contururi grele şi masive de munţi nu împiedicau privirea, nu se vedeau păduri şi nici copaci răzleţi. De jur-împrejur singurătate surdă, albicioasă; deasupra lor se întindea câmpia fără de sfârşit a cerului, care la acest ceas de seară nu-şi arăta decât stelele mari şi discul alb şi luminos al lunii. Era atâta linişte, înéât orice sunet, oricât de mic, răzbătea fragmentar şi dar: se auzeau clopoţei, dar turmele rămâneau ascunse undeva în întuneric; un pitpalac îşi vestea prezenţa, un cal necheza şi apoi se auzea tot aşa de dar cum fornăie. Undeva în

noapte, care încărcate cu snopi grei scârţâiau strident şi neîntrerupt. Deodată glasuri tinereşti începură să cânte o melodie tătărască, tânguitoare şi pătimaşă.

Domnişoara Vera era foarte veselă. Ba o lua înaintea grupului, alerga singură şi rochia ei albă lucea ca zăpada; părea că absorbise toate razele lunii; ba se întorcea înapoi, se oprea şi admira cerul şi atunci Boianov îi putea vedea bine şi faţa şi ochii extaziaţi în care se revărsau razele lunii, coroana neagră a părului şi capetele voalului care fluturau sub umerii ei ca nişte aripioare. Dumnezeule! Oare de unde-i venise fericirea asta, era oare treaz sau visa un vis înşelător? îl înfierbânta o dorinţă pă timaşă: să alerge împreună cu ea, să zburde la braţ cu ea, şi când se oprea şi privea o stea, să fie aproape de ea, privirea lui să se reverse în privirea ci şi odată cu ea să se înalţe spre cer ca o rugă, ca un prinos de recunoştinţă faţă de Dumnezeu, ca un cântec de triumf! Toate astea îi treceau în acea clipă prin minte; dar îi lipsea îndrăzneala şi, apoi, respectul faţă de bătrâni... Oricum, niciodată nu fusese într-o stare de spirit aşa de bună şi, cu privirea încremenită la silueta zveltă a fetei care plutea în lumina lunii ca o viziune albă, vorbea fără şir, neostenit. Dacă undeva se auzea un lătrat de câine, începea să vorbească despre păstorit, un pitpalac – vorbea de vânătoare, iar dacă domnişoara Vera pronunţa un nume de stea – preda o lecţie de astronomie. Deşi era cu totul străin de aceste teme, era convins că tot ceea ce spune este interesant şi mai frumos ca niciodată. Îl încuraja mai cu seamă atitudinea domnişoarei Vera, care îl asculta, uneori îi răspundea chiar. Odată, când erau aproape unul de altul, a avut senzaţia că ea l-a luat de braţ, foarte intim, chiar dacă totul nu durase mai mult de-o clipă.

Lui Boianov nici prin cap nu-i trecea că această minunată plimbare va avea totuşi un sfârşit. Dar iată, pe neaşteptate, doamna Lozeva se plânse că a obosit şi că simte fiori reci. S-au întors numaidecât la han şi urându-şi noapte bună au intrat fiecare în odaia lui – Boianov nu se grăbea să aprindă lumina, nici să se dezbrace sau să se culce. Rămăsese în

picioare, în mijlocul odăii, aşa cum intrase, buimac, copleşit, ameţit parcă după un vis ciudat. Nu-l despărţea decât un perete de odaia în care era Vera. Boianov îşi încorda auzul, doar-doar o prinde un zgomot oricât de mic. Deodată se auzi strigătul de spaimă al doamnei Lozeva, apoi Vera care râdea tare, înveselită şi, în zgomotul şi paşii iuţi care nu puteau să fie decât ai ei, un obiect de sticlă căzu în ţăndări. Bătrâna începu să strige iarăşi, şi mai speriată, mai alarmată. Fără a mai sta pe gânduri, Boianov ţâşni afară din cameră. În faţa lui sta Vera, care râdea!

— A, domnule Boianov... vă rog, veniţi! în cameră la noi a intrat ceva... şi zboară...

Boianov pătrunse înăuntru cu mult curaj.

— Vai, Dumnezeule, ce tare m-am speriat – spunea doamna Lozeva palidă. Uitaţi-vă, domnule Boianov; Vera, ţine lampa mai aproape! Aici, uitaţi-vă, domnule Boianov... aici, după perdea. Vera, nu te apropia prea mult.

Boianov ridică puţin perdeaua şi se uită spre partea de sus a ferestrei. Nu se vedea nimic. Atunci scuturâ perdeaua cu putere. Deodată o umbră neagră se lovi de geam, sări în lături şi dispăru fără zgomot.

— Uite-l! strigă Vera. Un liliac! Era un liliac!

într-adevăr, era un liliac. Se roti de câteva ori sus, aproape de tavan, şi se izbi iarăşi de geam. Boianov se urcă pe masă. Vera ţinea lampa. Se auzi un ţipăt ascuţit ca un chiţăit de şoarece.

— L-am prins! strigă Boianov coborând de pe masă.

— Vai, domnule Boianov, nu vă e frică? strigă doamna Lozeva uitându-se la aripile solzoase care se arătau de sub degetele lui Boianov. Dumnezeule, parcă ar fi un şoarece. Vera, dă-te la o parte, ţi-am spus odată! Vai, domnule Boianov, cum de nu vă e teamă!

— De ce să-mi fie teamă. Câţi am prins eu...

Deodată Boianov gemu uşor. Liliacul îl muşcase, dar el nu-i dădu drumul şi nici nu lăsă să se vadă că îl doare. Dar Vera băgase de seamă că se cam schimbase la faţă.

— V-a muşcat?

— O, nu, foarte uşof.

încercă să imobilizeze liliacul în aşa fel ca să nu-l mai poată atinge cu dinţii lui ascuţiţi. O şuviţă de sânge se prelingea pe deget.

— Sânge! strigă Vera. V-a muşcat rău.

— Rău? se alarmă doamna Lozeva. Să văd, domnule Boianov.

— Nu-i nimic. Un fleac. Nu vă alarmaţi, vă rog.

Boianov zâmbea cu nepăsare şi-şi ascundea mâna.

Femeile insistau să vadă rana.

— Staţi să vă pansez, strigă Vera şi puse lampa pe masă.

— Da, Vera, o îndemnă doamna Lozeva. În valiză avem tot ce trebuie. Nu se poate, domnule Boianov, asta-i rană, nu glumă.

Băgară liliacul într-o cutie goală şi Boianov, vrândnevrând trebui să întindă mâna ca să-l panseze Vera. De fapt nimic nu putea fi mai plăcut pentru el şi când fata, cu o mare îndemânare, dobândită desigur prin spitale, puse vată pe rană şi apoi înfăşură în jurul degetului o faşă, luată Dumnezeu ştie de unde, Boianov se înfioră de voluptate din cap până--n picioare; urmărea fiecare mişcare a degetelor ei fine, cu vârfurile roz.

Veni şi domnul Lozev. Rămăsese jos, cu Ac Iahia. Povestea cu liliacul spusă de toţi, în acelaşi timp, o ascultă cu un zâmbet blajin şi înţelegător.

— Liliacul nu e un animal rău. Aduce fericire.

Şi domnul Lozev le povesti superstiţia până la un punct lipsită de omenie că, dacă tai un liliac, dar nu cu cuţitul, ci cu un ban de aur, şi-i coşi capul în pernă, îţi va aduce fără îndoială fericirea.

— Auziţi, domnule Boianov? strigă Vera. Să faceţi aşa. Veţi fi fericit.

— Atunci, luaţi-l dumneavoastră, domnişoară...

— Nu, nu vreau. Dumneavoastră să faceţi aşa.

Zâmbetul şi vocea ei insistau *sa* spună că el, Boianov, este omul care are cel mai mult nevoie de fericire. Îşi urară din nou „noapte bună” şi se despărţiră. Boianov luă cutia cu

liliacul şi intră în odaia lui. Dar nu adormi decât în zori.

A doua zi îşi luă rămas bun de la oaspeţi. După ce toţi se urcară în brişcă şi caii albi care îşi încordaseră grumazul ca un are porniră, Vera scoase capul pe ferestruică, se întoarse spre el şi în zgomotul roţilor şi al clopoţeilor, o auzi spunând:

— Păstraţi liliacul! O să vă aducă fericire!

Boianov nu putu să răspundă, pentru că brişcă era departe, iar la ferestruică nu mai era nimeni. Rămase pironit locului, zâmbind mereu şi privind în urma trăsurii care se îndepărtă tot mai mult şi se pierdu la cotitura drumului, printre pomii plini de rod şi casele de la punctul de frontieră. Abia acum zâmbetul pieri de pe faţa lui; Boianov lăsă ochii în pământ şi rămase dus pe gânduri. Fericit şi vesel numai cu o clipă înainte, se simţi deodată zdrobit, mortificat, sub apăsarea unei groaznice dureri, care îi îndolia sufletul şi-i destrăma încheieturile. Un lucru îi era foarte limpede: acum era mai singur şi mai nefericit ca înainte.

Totul nu fusese decât o clipă trecătoare. În mintea lui renăşteau deodată, limpede şi viu, toate întâmvăr neîndoielnic şi se întâmplase nu altora, ci lui, Boian Boianov, omul care primise de la oameni numai picioare în spate, omul pe care toţi îl socoteau că nu-i în stare să atragă atenţia nici chiar celei din urmă femei. Şi iată – apăruse ea, Vera, cea mai frumoasă şi mai fermecătoare dintre toate femeile! înviorat, cu capul sus, plin de mândrie, Boianov porni spre oficiul poştal. Pe prispă întâlni pe Anghel şi, spre uimirea factorului, veşnic încruntat, stătu de vorba cu el, cu multă prietenie. Dar Boianov n-avea astâmpăr şi coborî în ogradă. Îndată ce-l văzură, Ursulică şi Kina o luară la fugă, pentru că de cele mai multe ori îi gonea, aruncând în ei cu pietre, pentru pacostele pe care le făceau în bucătărie. De data asta Boianov îi chemă cu multă duioşie şi, spre a le câştiga încrederea, intră în casă şi le aduse pâine. Cei doi câini dădeau din coadă şi după fiecare îmbucătură îl priveau drept în ochi, vrând parcă să-i spună:

„Da, tot aşa ne dădea şi ea pâine /” astfel de cuvinte părea că se aud de pretutindeni, din grădina unde ea culesese flori, din salcâmii sub care şezuse, de pe scările şi din prispa prin care trecuse. „Ea a fost aici” –, cânta totul împrejur; şi totul zâmbea aşa cum zâmbea şi Boianov. Începu să se plimbe, ca întotdeauna, înainte şi înapoi, sub umbra salcâmilor. La fiecare doi-trei paşi se oprea şi ducea la buze degetul legat. Nu că l-ar fi durut – o, nu! Săruta locul care fusese atins de degetele ei cu vârfurile roz. Oare n-ar fi fost bine să se oprească şi să strige din tot pieptul:

„Eu, Boian Boianov, sunt omul cel mai fericit! fE

Din această clipă nu-şi mai putea ţine degetul legat decât la distanţă de celelalte şi drept înainte. Să vadă toată lumea, să-l întrebe toţi ce i s-a întâmplat, ca să le poată povesti! Povestea asta nu-i o poveste oarecare, aşa cum şi-ar putea închipui unii. În adevăr, spre seară, când Topuzov a venit în sat şi a văzut degetul legat al lui Boianov, primele lui cuvinte au fost: „Ce, te-ai tăiat, Boiancio /” – „Câtuşi de puţin îşi luă prietenul de braţ, îl duse sub umbra salcâmilor şi-i povesti, din fir a păr, întâmplarea cu liliacul. Cum Topuzov era un ascultător plin de răbdare şi în inima lui milostivă trezeau ecouri durerile străine, Boianov repetă povestea, şi i-o spuse şi pentru a treia oară, descoperind şi adăugând mereu noi amănunte.

Seara intră în odaia lui tot aşa de agitat şi de vesel. Liliacul care fusese pus într-un vas de sticlă gol, dintr-un element galvanic Leclancher, ostenit de zadarnicile încercări de a se elibera, îşi lăsase în jos aripile şi, resemnat cu soarta ce-i fusese hărăzită, sta liniştit; dinţişorii descoperţi care îşi arătau albeaţa sub botul ascuţit, păreau că schiţează un zâmbet. Şi Boianov zâmbea, aşa cum zâmbise în tot cursul zilei, cuprins de o neţărmurită simpatie şi recunoştinţă pentru această mică lighioana. „Amice – îi şopti el – tu eşti cauza celor întâmplate. Tu mi-ai adus fericirea. Dar stai: încă multe lucruri se vor mai întâmpla!” îi trecu prin cap ca, drept recompensă, să-l lase în libertate, dar numaidecât îşi aminti cuvintele Verei:

„Păstraţi liliacul! O să vă aducă fericire!” Nu, n-o să-i dea drumul. O să încerce să-l hrănească, ca să-l poată păstra viu – oare puţine animale sunt domesticite? Să doarmă nu putea. Afară era aceeaşi noapte clară, cu lună, ca cea care trecuse. Ieşi să hoinărească puţin pe câmp.

Zilele care au urmat au fost tot aşa de fierbinţi, monotone şi plicticoase ca celelalte. De pe banca pe care şedea pe prispă, Boianov observa cum pe ogoare snopii se împuţinau tot mai mult, miriştile degajate se contopeau în poienile îngălbenite şi întreaga câmpie, uscată, prăfuită, începuse să semene cu un pustiu. Ţăranii lucrau la arii; la oficiu nu mai venea aproape nimeni. Singura variaţie în această totală încremenire erau, ca până acuma, călătorii. Lui Kara Iahia şi negustorilor lui, Boianov nu le da nicio atenţie, nu-l mai interesau nici frumoasele turcoaice din brişcă lui Ac Iahia. Dar brişcă şi caii albi îi deveniseră nespus de dragi şi nu-şi putea stăpâni emoţia când îi vedea. Era încredinţat că au fost creaţi şi existau numai pentru Vera, de aceea erau aşa de frumoşi, pentru ea cântau clopoţeii lor. Ac Iahia devenise cel mai apropiat prieten al lui Boianov, îi plăcea să stea de vorbă cu acest om bun şi cumsecade, ori de câte ori trecea pe la oficiu. Despre ce oare nu vorbeau, dar cel mai mult îşi aminteau de călătorii de odinioară, atât de aproape de inima lui Boianov. Amabil cu toată lumea, Ac Iahia lăsa să se creadă că îşi aduce bine aminte de toţi, deşi de multe lucruri nu-şi mai aducea nimic aminte.

Dar Boianov nu putea să vorbească de altceva. Rana de la deget se vindecase de mult, dar el nu scotea încă pansamentul şi continua să povestească întâmplarea cu liliacul. Deseori, când prietenii lui se înfierbântau în alte conversaţii, îşi arăta deodată degetul şi spunea:

— Ciudat animal e liliacul. Cred că are otravă în dinţi, uite, de atâta vreme, rana nu s-a lecuit încă!

Şi începea să depene povestea care acum era atât de cunoscută de toţi. Mulţi făceau glume şi-l întărâtau să povestească despre liliac, numai ca să aibă un prilej de a se

distra. Fără a-şi da seama că se face haz pe seama lui, le spunea povestea – pentru a câtea oară? Dar permanenta repetare a aceloraşi lucruri începea să-i irite şi o dată, agentul veterinar, supărat pentru că pierdea la table, îi strigă:

— Termină odată cu liliacul tău! Am auzit. Nu vezi cum te-ai uscat – ai devenit un adevărat liliac!

— Zi mai bine: o bufniţă – adăugă ofiţerul de grăniceri.

Toţi făcură haz. Boianov se simţi ofensat. Începu să fie mai precaut şi să se izoleze. Şi chiar dacă nu-l lăsau să povestească despre lucrurile care îl preocupau atât de mult, în schimb nimeni nu-l putea împiedica să se gândească la de. Aşa şi făcea. Îşi amintea toate împrejurările, revedea cele mai mici amănunte, în fiecare gest sau cuvânt al Verei descoperea un sens aparte, căuta să se convingă că tot ceea ce se întâmplase nu fusese lipsit de importanţă şi nici nu va rămâne fără urmări. Dimpotrivă, partea cea mai frumoasă va începe de acum înainte. „Păstraţi liliacul! O să vă aducă fericire!” Care ar putea să fie sensul acestor cuvinte, dacă nu o adevărată destăinuire, o explicaţie discretă? De ce să nu creadă că dacă ea nu-l iubeşte încă atât de puternic pe cât o iubeşte el, nu este totuşi nepăsătoare şi că, în timp... Da, tot ce-i frumos abia acum începe!

Furat de visurile sale Boianov îşi deforma pe nesimţite aducerile aminte, le altera sensul, exagera şi inventa. Treptat, din tot ceea ce se petrecuse în realitate şi din cele imaginate, el plămădi un amestec ciudat, o minciună dulceagă, în care credea sau încerca să creadă, cu atât mai mult cu cât Topuzov lua în serios, ca mai-nainte, mărturisirile lui, fără a descoperi în de vreo contradicţie.

Uneori, după ce stătuse la taclale cu Ac Iahia, se întorcea la oficiu înveselit şi zâmbitor.

— Eşti vesel azi, Boiancio – îi spunea Topuzov.

— Da, răspundea el cu oarecare modestie. Mi-au trimis salutări. Ai noştri sunt cu toţii bine. Ac Iahia i-a văzut la Constanţa.

Ai noştri – se înţelege, erau Vera şi părinţii ei. Dar Ac Iahia nici nu-i văzuse şi nici de ei nu auzise. Altă dată Boianov părea foarte îngrijorat.

— Nu stăm prea bine, îi spunea el lui Topuzov şi ofta. Vera e cam suferindă.

— Nu te mai frământa atâta, îl consola bunul Topuzov, oameni suntem, ne mai îmbolnăvim... O să-i treacă.

Boianov se consola în adevăr. Chiar a doua zi, când Topuzov îl întreba ca de obicei: „Ce faci Boiancio, cum te simţi? ” – el îi răspundea:

— Îţi pot răspunde în trei cuvinte: Vera[7], (el sublinia acest cuvânt), speranţă ţi dragoste!

Purtarea lui se schimbase. Era plin de încredere, mai demn, ca omul care înţelege situaţia în care se află şi în raport cu aceasta îşi dozează fiecare gest. Marusia începuse să vină iar în fiecare duminică, era mai înfloritoare şi mai frumoasă ca oricâna, dar, oricât l-ar fi ispitit, avea faţă de ea o atitudine rezervată şi rece. O tentaţie, cât de ascunsă, ar fi fost o jignire adusă omului cinstit a cărui inimă aparţine altei femei. Marusia observase schimbarea şi, privindu-l mirată, se plângea că n-a primit încă scrisorile pe care le aşteaptă de multă vreme. Boianov ştia că era logodită.

— Vă înţeleg, domnişoară. Ştiu, e greu. Şi eu aştept astfel de scrisori.

— Cum, domnule Boianov, sunteţi logodit?

— Păi... cam aşa ceva.

Nu voia să lungească vorba, cu toate că Marusia devenise foarte curioasă şi-l privea tot mai mirată, cu ochii ei albaştri. Se făcuse, vezi bine, foarte frumoasă.

Zilele treceau. Din vreme în vreme trecea brişcă cu caii albi şi Boianov o întâmpina şi o privea plecând, cu o bucurie tot mai mare. I se părea că merge şi se întoarce nu ca să transporte călători, ci numai ca să treacă prin faţa lui şi-apoi să meargă acolo unde era ea. Socotea asta ca un

[7] În limba bulgară înseamnă credinţă.

serviciu obligatoriu şi necesar, până când, în cele din urmă, va veni şi ziua când ea se va întoarce odată cu călătorii, cărora le aparţinea înainte de toate. Stabilise chiar ziua, o aştepta, se înfiora la gândul că fericirea este aproape, devenise nerăbdător. Spre seară, când vremea era mai răcoroasă, se aşeza pe banca de pe prispă. Printre ramurile salcâmilor licăreau stelele, în aerul călduţ zburau bondarii, se izbeau de porni şi cădeau la pământ ca picurii de ploaie. Umbre zburau prin apropiere, băteau din aripi lin, prudent şi fără zgomot. Erau lilieci! Ba apăreau pentru o clipă în lumină, ba îşi schimbau brusc direcţia şi se pierdeau în întuneric. Boianov zâmbeşte. Nu-i mai urmăreşte, dar prezenţa lor îl bucură, presimte reţeaua nevăzută pe care o ţes în jurul lui, reţea de meditaţii şi visuri dulci. La ce oare nu se gândea el atunci, oare ce nu-şi reamintea, ce scene nu luau contur în imaginaţia lui înfierbântată! O vedea pe Vera, sta de vorbă cu ea, citea scrisorile scrise de ea şi pe aceeaşi cale făcătoare de minuni se ducea apoi la ea şi privea peste umărul ci când citea scrisorile primite de la el. În cele din urmă se vedea stând în picioare în faţa aparatului, desfăşurând cu mâini tremurătoare, surprins, tulburat, banda şi citind: *„Pornesc. Aşteapta-mă la frontierei. Vera."* La frontieră! Va fi acolo, se-nţelege, chiar mult mai devreme decât trebuie. Iată, acum se iveşte brişcă cu caii albi, clopoţeii cântă, la ferestruică apare o faţă zâmbitoare, o mână mică şi albă flutură o batistă. Urmează prima întâlnire – conversaţie mereu întreruptă, tulburătoare, despre chinuitoarea despărţire, despre nesfârşit de lunga aşteptare. Topuzov, care şi el este aici, nu-şi poate reţine lacrimile. Ac Iahia şade pe capră şi zâmbeşte satisfăcut şi plin de mândrie că le-a adus fericirea.

Amândoi se urcă în brişcă şi pornesc spre sat. Boianov vrea să fie văzut de toată lumea, să se mândrească, să-şi plimbe fericirea pretutindeni. Totul ia o întorsătură nouă: intrarea în sat se preface într-o primire triumfală. Pe amândouă părţile şoselei se adunase mulţime mare, valuri

dese şi pitoreşti, fără sfârşit. Toţi se uită la el şi —se înţelege – şi la ea, care este alături, frumoasă, radiind de bucurie şi de fericire. Dar cine a spus că sunt în brişcă? Sunt într-o caleaşcă mare şi descoperită, aşa cum se vede în unele tablouri, iar caii sunt albi, dar mai frumoşi, mai mândri, mai fuduli. Boianov se uită la toţi ca la nişte fraţi, le face plecăciuni, zâmbeşte. Aude bine pe cineva spunând: „Ăsta e Boian Boianov, şeful... nu! directorul poştelor... nu, nu! E Boian Boianov, ministrul poştelor şi telegrafului, care se însoară cu domnişoara Vera Lozeva.” Toţi repetă în cor. Printre ei observă o faţă încruntată, furioasă, răutăcioasă

— C Anghel – factorul poştal! El nu se bucură, faţa lui s-a înnegrit de răutate şi invidie. Iată-l şi pe agentul veterinar, şi pe ofiţerul de grăniceri cu faţa ciupită de vărsat. „Îl vezi ce uscat e – spunea veterinarul arătând spre Boianov –, un adevărat liliac!” „Zi mai bine bufniţă!” răspundea ofiţerul şi amândoi se pun pe un râs sarcastic. „Mână! strigă Boianov către surugiu, clocotind de ciudă. Mână mai repede! Intră în ei! Striveşte-i, calcă-i, ucide-i!...”

7 – Inimă de femcâo

Boianov se-nfuriase atât de tare, încât se ridicase inconştient în picioare, dar îşi veni numaidecât în fire. Noaptea călduţă şi lumina lunii care se strecura în fire albe printre frunzele salcâmilor, îl împingea irezistibil afară, în mijlocul naturii. Smulge pălăria din cuier şi începe să alerge pe câmpie. Şi aşa cum făcuse nu o dată, trece pe acelaşi drum pe care trecuse odinioară cu Vera, se opreşte acolo unde se opriseră, îşi reaminteşte fiecare întâmplare, fiecare cuvânt spus de ea. Captivat tot mai mult de imaginaţie, nu mai vede nimic decât imaginea albă a unei femei în lumina lunii, zâmbitoare, ispititoare. Cu privirea halucinată, Boianov nu umblă, el aleargă peste câmpie ca scos din minţi.

Târziu, după miezul nopţii se întoarce în odaie şi se trânteşte pe pat. Dar este prea agitat şi prea ostenit ca să poată adormi. În cameră e întuneric, dar prin cadrul negru al ferestrei se vede reflexul albăstrui al nopţii cu lună, un

fascicol de lumină străpunge pieziş întunericul şi odată cu el. Năvăleşte beţia ameţitoare a nopţii de vară. Boianov închide ochii, încearcă să adoarmă, dar simte cum inima îi bate repede, dorinţele trezite îi aprind sângele, îl ard cu vâlvătăi de foc. Imaginea zâmbitoare a Verei dispare brusc şi în locul ei apare Marusia, mare, puternică, cu privirea senzuală uitându-se ca prin ceaţă. Îl cuprinde cu braţele puternice, se freacă de el, suflul ei fierbinte îl frige...

Liniştea l-a părăsit pe Boianov pentru totdeauna. Nopţile lui erau nopţi de veghe, cu visuri absurde, întrerupte de groaznice coşmaruri, iar zilele treceau într-o continuă visare, ca un delir. Şi fără asta el nu era prea sănătos, dar acum slăbise şi mai mult, faţa lui se gălbejise, se subţiase. Numai ochii lui ardeau, mereu neliniştiţi. Începuse să se izoleze, să evite lumea, era distrat şi vorbea numai prostii. Cei care îl ascultau schimbau priviri şi-şi făceau semne că nu-i în toate minţile. Starea lui se înrăutăţi odată cu venirea toamnei şi a timpului rece. Începuse să tuşească tare. Ajunsese o ruină. Topuzov încerca totul ca să-l convingă să ceară un concediu şi să meargă la oraş, la un doctor. Să intre chiar într-un spital până se face bine. Chiar şi încruntatul Anghel îi spuse într-o zi acelaşi lucru, pe acelaşi ton trufaş şi pretenţios cu care oamenii mari se adresează copiilor.

Nu se socotea prea bolnav şi găsea că neliniştea celorlalţi era exagerată. Dar şi grija pentru sănătatea lui îl preocupa prea puţin, nu-l mai interesau nici obligaţiile de serviciu pe care le trecuse în în tregime lui Anghel. Nu trăia decât cu visurile lui, urmărea brişcă cu caii albi, aştepta, spera. Liliacul murise de mult, dar el făcuse întocmai cum îi povestise domnul Lozev şi când, seara, punea capul pe pernă, ştia că înăuntru este cusut un talisman făcător de minuni.

Zilele se scurgeau una după alta, vremea se strică pe neaşteptate, nori grei se târau dinspre nord, începuse să plouă. Boianov tuşea tot mai tare, slăbise mult şi căzu la pat. Abia dacă avea puteri să se ridice şi să iasă afară să

iscodească drumurile şi să vadă dacă nu apare o brişcă. Dar noroiul şi vremea rea opriseră circulaţia. Uneori mai apărea Kara Iahia, dar nu oprea la han, gonea caii negri prin lapoviţă, negru, încruntat, întruchipare sinistră a vremii proaste, a nefericirii, a unui destin rău şi necruţător. Zguduit de fiorii reci pe care-i simţea în timp ce se uita la Kara Iahia, Boianov se întoarse în odaie şi se culcă. Ploaia lovea în geamuri, vântul şuiera printre crengile salcâmilor. Ca întotdeauna, Boianov nu se socotea nici acum serios bolnav. Zăcea în pat mulţumit că-i singur, că nimeni nu-l tulbură şi nu-l necăjeşte. Cu ochii înfiguraţi, dogoritori, pironiţi într-un punct fix, se gândea – visa brişcă cea minunată, cu caii albi, care îi va aduce fericirea.

ULTIMA BUCURIE

I

Târgul creştea şi se înnoia repede. Dar mai erau încă multe străzi cu căsuţe liniştite, rămase din băirâni, pitite în frunzişul des al viţei de vie şi al pomilor în rod, înconjurate de ziduri înalte de cetate, cu porţi grele, monumentale, pe ale căror scânduri înnegrite perechi de îndrăgostiţi îşi săpaseră iniţialele.

Mai erau aici şi tipuri străvechi de oameni prea bine cunoscuţi, încremeniţi sub colbul vremii; fără ei şi fără vechile case aproape ruinate oraşul şi-ar fi schimbat de mult înfăţişarea. Dacă podgoriile şi grădinile din Gaziboba, dacă barăcile de la iarmaroc, dealurile şi câmpia, dădeau coloritul şi caracteristica peisajului său, neşters în amintirea celor care s-au născut aici, figurile pitoreşti împrumutau în schimb oraşului patina vieţii lui interioare. De formau elementul indispensabil atât de mişcător şi drag al legăturii între generaţii. Amintirile multor generaţii se împleteau cu numele lor şi nimeni nu-şi putea aduce aminte de tinereţe fără a aminti de ei. În adevăr, în clipele de nostalgie răscolitoare, ce-şi puteau spune doi oameni din acest oraş care se întâlneau, din întâmplare, pe alte meleaguri? Despre ce-ar fi putut ei să-şi vorbească? Despre vişinii înfloriţi şi pajiştile înverzite din jurul chioşcurilor de la Gaziboba, de larma şi veselia de la iarmaroc, de plimbările pe şoseaua pietruită şi de câte alte lucruri încă... Cu ochii sclipind de tulburare ci se vor întreba numaidecât: „Ţi-aduci aminte de moş Slavi? Dar de Racio Samsarul? Dar de Liuţcan, de Liuţcan?” Aceste nume puţine făceau să reînvie cu o limpezime surprinzătoare tot farmecul acelor bune vremuri de odinioară.

Aceşti favoriţi ai mulţimilor, monumente vii ale trecutului, nu erau deloc puţini. Dimpotrivă, ei formau o galerie numeroasă şi pestriţă. Pe primul loc se afla moş Slavi.

Bătrânul nu era în toate minţile, dar nu supăra pe nimeni. Liniştit şi nevătămător, avea mania grandoarei. Purta întotdeauna aceeaşi îmbrăcăminte uzată şi de modă veche – poturi cenuşii şi o aba, – dar era curat şi îngrijit, mergea pe stradă ţanţoş, dându-şi aere, cu pieptul împodobit cu tot felul de tinichele colorate, de bucăţi de metal şi clopoţei, care, aşa cum îi plăcea să spună, erau ordine şi medalii. Faţa lui aspră şi întunecată nu cunoştea zâmbetul, fruntea lui, veşnic sub povara grijilor şi a frământărilor, nu se descreţea niciodată. Uneori, vara, când arşiţa era mare, moş Slavi intra în cafeneaua lui Acica. Privea drept înainte, nu saluta pe nimeni, se aşeza în colţul cel mai retras şi, fără a scoate o vorbă, cerea cu un gest scurt şi imperativ o cafea. Apoi îşi scotea pălăria, îşi lăsa capul pe piept, cădea în extaz cu privirea fixă în podea şi ofta, ofta cu atâta putere, încât atrăgea atenţia tuturor.

— Ce ai, moş Slave? îl întrebau oamenii.

— Ce am? Ce n-am! Capul îmi arde, oameni buni! Ce vreme e acum? Vremea secerişului. O sută douăzeci de mii de secerători am angajat la moşie. O sută douăzeci de mii! Cer pâine, cer apă, cer bani. Capul îmi arde de griji, aşa să ştiţi, îmi arde!

Era întotdeauna foarte ocupat, n-avea timp de pierdut, sorbea zgomotos din ceaşca de cafea, se ridica şi ieşea în zornăitul expresiv al numeroaselor medalii.

— Pst! Miau! striga în urma lui un puşti.

Miorlăiturile astea îl scoteau din fire pe atât de blândul moş Slavi. Atunci uita de toate, de durerile de cap pe care i le pricinuia moşia, de demnitatea lui imperială şi, clocotind de mânie, neînduplecat, punea pe fugă pe diavolul mic şi desculţ. Dar acum împeliţatul nu mai era singur, se adunase o gaşcă întreagă, toţi răi, neînfricaţi şi fără pic de ruşine, pentru că în faţa primejdiei îşi puneau toată speranţa în picioarele goale şi dispăreau ca fumul, ca să apară numaidecât după colţul străzii. Războiul se înteţea, poziţiile cădeau şi gaşca îşi transfera cartierul general la periferia oraşului. „Pst! Miau!” se auzea dintr-o parte;

ameninţări mânioase de cealaltă. Pietrele azvârlite se întretăiau în aer în cercuri mari. Lupta dura cu ceasurile. O sută douăzeci de mii de secerători rămâneau fără prânz şi fără cină; dar puteau să rabde, pentru că erau tot atât de aievea ca medaliile care împodobeau pieptul lui moş Slavi.

O altă figură, nu mai puţin cunoscută în oraş, era Racio Samsarul. Dar dacă moş Slavi era nebun, Racio era în schimb cu totul normal: era un tânăr capabil şi foarte inteligent. Dar cine putea să spună dacă de vină erau cărţile citite, sau cumplita lui sărăcie, sau poate aşa i-a fost ursita, dar nicio meserie nu se lipea de el. O aşchie desprinsă din vesela şi fără griji boemă a marilor oraşe, căzută întâmplător aici. Jerpelit, şi zburlit ca un ţigan, cu o faţă deschisă şi îndrăzneaţă, în care sticleau doi ochi mici şi vii, cu umerii laţi, robust, ştia de toate, citise multe cărţi, vorbea întotdeauna cu însufleţire. Cuvintele lui pline de spirit şi de nuanţe înţepau sarcastic cu paradoxurile lor. Seântei ascunse sub cenuşă. Avea o sensibilitate rafinată şi îndrăznea să spună fără şovăire lucrurilor pe nume. Toţi localnicii cunoşteau păcatele care apăsau conştiinţa bogătaşilor din oraş; le cunoşteau, dar preferau să le treacă sub tăcere şi, dacă îi întâlneau, se grăbeau să-i salute cu tot respectul. Racio nu scăpa prilejul să le spună adevăruri amare şi, oricât încercau să le ia drept glume, ochii lor se lăsau în jos şi pe feţele bine hrănite şi mulţumite apărea o umbră de vinovăţie, de jenă şi de tulburare.

Dar nimeni nu-l ura şi nu încerca să se răzbune. Dimpotrivă, toţi îl tratau cu stimă şi cu simpatie deschisă, ba chiar cu respectul pe care îl impune teama. Oamenii, dându-şi seama că el poate totuşi să muncească, dar că nu afe mijloacele necesare, strângeau bani, i-au deschis odată o librărie, altădată o prăvălie, i-au găsit chiar un loc de funcţionar. Racio intra un timp în rândul oamenilor cumsecade şi devenea mai uman. Dar totul nu dura decât puţină vreme. Înainte de a-şi roade coatele noului costum, părăsea lucrul şi o lua de la început, cu vechile deprinderi, lipsit de orice griji şi liber ca pasărea cerului. Cafenelele

răsunau de elocvenţa sa zgomotoasă şi nu se sfia să arunce în obrazul binefăcătorilor de ieri cuvinte care usturau ca loviturile de bici. Uneori lucrurile nu se terminau prea bine. Dar Racio accepta lupta cu mult curaj, oricât era de mare disproporţia de forţe, şi reuşea s-o scoată la capăt destul de onorabil; dar zgârieturile şi rănile de pe faţa lui deveneau tot mai numeroase şi hainele se jerpeliseră în aşa hal, că începeau să semene cu un steag vechi expus într-un muzeu.

Binefăcătorii îl lăsau pentru un timp în plata Domnului şi i tolerau smintelile aşa cum este tolerat copilul rău şi incorijibil. Cu isprăvile lui, Racio devenise cu timpul teroarea oraşului. Să ne închipuim că se dădea un spectacol. Piesa era la actul doi sau trei şi în clipele de mare patetism, când profesorii şi profesoarele din oraş îşi desfăşurau tot talentul vrând să-i egaleze pe Coquelin[8] sau pe Sarah Bernard[9], uşa salonului se deschidea cu un trosnet asurzitor, cineva intra şi începea să facă cu glas tare observaţii asupra jocului actorilor sau îşi plasa replicile printre replicile lor. Era Racio, care venea la teatru cel din urmă, beat criţă.

Nimeni nu încerca să-l gonească, pentru că vacarmul ar fi cuprins întreaga sală. Îl lăsau în pace şi spectacolul se desfăşura aşa: câteva personaje pe scenă şi un personaj la parter – Racio, îndeplinind rolul corului din tragedia antică greacă.

Un om cu faimă în oraş era şi Krâstan măcelarul, dar gloria lui era de natură mai dubioasă. Mătăhălos şi puternic, cu ochii bulbucaţi şi mustăţile răsucite haiduceşte, era atât de puternic, înéât singur, fără cel mai mic ajutor, fără scule, frânghie sau ciomag, prindea bivolul de coarne, îl dobora la pământ, îi sucea gâtul şi-l înjunghia ca pe un ied. Cel puţin o dată, uneori chiar de două ori pe săptămână, Krâstan se îmbăta turtă şi provoca pe stradă tot felul de scene

[8] Actor francez (1841-1909).

[9] Tragediană franceză (1844-1923).

pitoreşti. S-ar fi putut crede că omul acesta atât de puternic şi înrăit de meseria lui crudă şi nemiloasă e capabil să comită la beţie acte de violenţă groaznice. Nimic din toate astea. Krâstan făcea, e adevărat, mare tărăboi, umbla din cârciumă în cârciumă cu lăutarii după el şi le lipea pe frunte bani de argint, zbiera cât îl ţinea gura, purta ameninţător paltonul aruncat pe umăr, dar tot tărăboiul se termina doar cu nenumărate sticle şi pahare sparte. Ca să-şi arate forţa, ridica scaunele cu dinţii. Cine avea de îndurat multe în urma acestor orgii, era propria lui nevastă. După ce se întorcea acasă, îi trăgea, cu sau fără pri cină, o sfântă de bătaie, mai cu seamă pentru că nu putea să-i facă copii; o gonea din casă, apoi se încuia singur şi dormea buştean o noapte şi toată ziua următoare. În acest timp, Krâstaniţa, cu faţa zgâriată, ciufulită şi plină d-e vânătăi, se ducea să se plângă ba la primărie, ba la mama ei, sau se trântea în buruienile din grădină, unde îşi smulgea părul şi se văita ca o lupoaică rănită.

Destule nume de soiul lui moş Slavi, Racio Samsarul sau Krâstan Măcelarul pot fi amintite. Dar dacă ei, în pofida înfăţişării lor hilare, erau unii compătimiţi, alţii judecaţi cu asprime sau dezaprobaţi, oraşul avea în schimb un om unic în felul lui. Era destul să se pronunţe numele lui şi feţele cele mai întunecate sau pornite pe sfadă se înseninau şi se înveseleau. Era Liuţcan – unicul vânzător de flori al oraşului.

II

Era ceva foarte ciudat şi original, un amestec de comic şi de serios, în caracterul şi chiar în înfăţiarea lui Liuţcan, figura cea mai populară a oraşului. Omul acesta blând şi simplu trăia în necontenita euforie a unui triumf imaginar, într-o continuă desfătare, pe care nicio cauză aparentă nu le putea justifica. Avea un suflet de pasăre, înaripat, inofensiv şi lipsit de orice griji, fericit că respiră aerul proaspăt, că se încălzeşte la razele blânde ale soarelui.

Starea de spirit în care trăia neîncetat îi determinase şi ocupaţia lui de toate zilele. Vindea flori, dar numai primăvara şi vara. Oraşul nu avea o seră încălzită şi iarna trebuia să-şi schimbe meseria, cu multă neplăcere şi în silă, cu alta mai puţin frumoasă şi onorabilă: vindea seminţe, alune şi arahide. În treaba asta punea prea puţină osârdie şi de fiecare dată ieşea în pagubă. Inima lui delicată şi moale nu rezista -farmecului fetelor şi întotdeauna le da mai mult decât trebuia. Şi aşa se ruina. Dar pagubele materiale nu erau în stare să tulbure liniştea şi fericirea supremă din sufletul lui, pentru că Liuţcan era şi poet. Toţi cunoşteau celebra lui poezie „Liuţcan arde în vâlvătăi de foc” – un adevărat poem. De fapt nu erau cunoscute decât puţine strofe, pentru că Liuţcan amâna editarea întregii creaţii până ce va primi sprijinul, care, spunea el, i-a fost promis dintr-un loc foarte înalt.

Sufletul lui luminos şi entuziast era creat să fie un refugiu pentru dragoste. Intr-adevăr, ca orice poet, era îndrăgostit la nebunie de Tzvetana, fata cea mai frumoasă din oraş. Era odrasla unuia din moşierii de frunte din regiune. După o străveche tradiţie, respectată şi acum de familiile bogate, Tzvetana urma şcoala la „Robert College” de la Constantinopol, dar îşi petrecea vacanţele aici. Era frumoasă, brună, cu ochi negri, visători, de căprioară, cu o aluniţă mare pe obraz. Poate că în oraş erau fete mai frumoase ca ea. Dar ceea ce le lipsea lor, şi toţi vedeau că Tzvetanei nu-i lipseşte, era graţia firească, demnitatea şi nobleţea rafinată pe care o sugera întreaga ei făptură. Nu avea prietene, toţi o socoteau înfumurată şi mândră, o bârfeau. Dar, prieten sau duşman, tânăr sau bătrân, toţi îşi opreau privirile la fata care părea că nu vede pe nimeni, mergea agale, închisă în sine, absentă la tot ceea ce se petrecea în jur – izolarea mândră şi inaccesibilă a prinţesei adusă de peste ţări şi mări.

Liuţcan nu-şi ascundea sentimentele şi, uşuratec şi gură spartă cum era vorbea de dragostea sa pretutindeni şi tuturor. Se înţelege, oamenii glumeau şi râdeau. De fapt

dragostea lui Liuţcan era partea cealaltă a medaliei unei alte dragoste, reală şi serioasă. Pentru că nu era taină pentru nimeni că de Tzvetana era îndrăgostit tânărul inginer al oraşului, dar, de ce oare? nu reuşea măcar atâta cât aştepta, nici el, nici ceilalţi. S-a păstrat până astăzi un document al acestei poveşti cunoscută de toată lumea. Inginerul întocmea atunci planul general de sistematizare a oraşului. Şi când totul era gata şi trebuiau fixate denumirile străzilor, el aduse cu bună ştiinţă o modificare la proiectul oficial: strada pe care locuia Tzvetana primi numele ei. Şi mult după această întâmplare, după ce şi romanul inginerului avu un sfârşit fericit, planul întocmit de el trebuia executat în continuare. Vina fusese descoperită, dar povestea asta preocupase odinioară aşa de mult întregul oraş, încât sentimentele inginerului au fost înţelese şi nimeni n-a înlăturat noul nume al străzii. Şi astăzi ea poartă numele care are pentru străini un răsunet atât de ciudat: „Tzvetana”.

Inginerul era cel mai bun prieten şi protector al lui Liuţcan. El îi oferea şi micul capital care îi era necesar pentru comerţul lui, îi dăruia unele haine din garderoba sa, pălării tari şi redingote puţin cam roase, e adevărat, dar care se potriveau minunat de bine pe silueta slabă şi delicată a lui Liuţcan. Dar tocmai această îmbrăcăminte îl făcuse foarte popular. Pe de altă parte, cu toate că îşi petrecea timpul aplecat asupra unor desene şi calcule matematice seci, tânărul inginer nu era străin de literatură şi de artă. Este adevărat că nimeni n-ar putea să spună de ce

— Pentru el, – cel mai mare poet al tuturor timpurilor era Leopardi. Inginerul avea o mare slăbiciune pentru poezia lui sumbră şi melancolică. Numele poetului îi era permanent pe buze, deseori recita din versurile lui. De fapt era un tânăr plin de viaţă, spiritual şi vesel şi un bărbat frumos. Se înţelege, influenţa pe care o exercita asupra lui Liuţcan cuprindea şi acest domeniu. Se vorbea în oraş că inginerul nu este tocmai străin de celebra creaţie, poemul vâlvătăilor

de foc.

într-un alt domeniu însă, influenţa şi prietenia lui pentru Liuţcan au avut urmări pozitive şi mai folositoare. L-a introdus în ştiinţa complicată şi rafinată a florilor, cu semnificaţia simbolică a culorilor lor. Îl învăţase o sumedenie de expresii alegorice care trebuiau spuse, chiar dacă nimeni nu le auzea, ori de câte ori oferea flori spre vânzare. Era un joc plăcut, sentimental, creat de imaginaţia unor vremuri trecute, romantice, ridicat pe culmile perfecţiunii în zilele când cavalerii nobili şi viteji abandonau pentru scurtă vreme aventurile eroice şi bătăliile, aruncau armura şi zalele, îmbrăcau haine de mătase, se împodobeau cu pene de struţ şi făceau curte cu galanterie şi strălucire în vastele săli ale castelelor. Reţetele gata ticluite ale ştiinţei cu care se pot deschide inimile inginerul le găsise poate într-un roman de mult uitat, poate în tomurile prăfuite ale unei enciclopedii. Dar de această ştiinţă avea nevoie Liuţcan. Şi, graţie dragostei entuziaste şi înnăscute pe care o avea pentru meseria lui şi pentru flori, el învăţă atât de bine lecţiile inginerului, le aplică şi le dezvoltă cu atâta măiestrie, încât comerţul lui începu să prospere, iar popularitatea lui atinse culmea.

Nici Liuţcan şi nimeni din oraş n-ar fi putut să descifreze planul şiret şi tainic pe care inginerul îl imaginase. Naivul, simplul şi prostănacul florar putea să spună orice fără ca să i se dea o atenţie oricât de mică, pentru că toţi erau deprinşi să se distreze şi să glumească cu el. Dar iată că, deodată, vorba lui devenise, cel puţin când îşi vindea florile, inteligentă, interesantă şi plăcută. Cuvintele lui dobândeau sens. Prin alegoria poetică, elegantă, care mergea la inimă, Liuţcan începuse să aplice ştiinţa graiului florilor.

Succesul a fost enorm. Chiar Tzvetana, care până acum nu asculta pălăvrăgeala smintitului poet, începuse să mediteze asupra cuvintelor lui. Dar uimirea ei n-a durat prea mult. Foarte curând ea a înţeles că altcineva făcea, prin gura naivului vânzător, mărturisiri îndrăzneţe şi pătimaşe. Dar jocul era prea nevinovat şi ea n-ar fi vrut să

jignească pe niciunul din ei. Era chiar foarte amuzant: aceşti doi oameni, atât de diferiţi, se contopeau într-o singură imagine, într-un singur om, care trebuia să fie pentru ea misteriosul erou al romanului, ca în Cyrano de Bergerac.

în fiecare seară, când soarele apunea şi umbra plopilor tăia strada de-a curmezişul, Tzvetana sta la fereastră şi citea. De după colţul cel mai apropiat al străzii apărea Liuţcan. Acum umbla cu capul gol, îşi lăsase pălăria tare pentru că era prea cald, pentru că îşi pieptănase lins părul strălucitor ca pana corbului. Faţa lui negricioasă iradia fericire, pleoapele de obicei lăsate uşor în jos, împrumutau feţei lui un aer meditativ şi absent. Era fericit, ca-ntotdeauna, tablaua atârnată de gât era plină de flori, lalelele, zambilele şi garoafele abia culese străluceau parcă mai viu pe fondul negru al redingotei. În fiecare seară, fie că vindea sau nu flori în altă parte, trebuia fără doar şi poate să treacă pe aici.

— Tzvetana îl zăreşte şi zâmbeşte. Deasupra dinţilor ei albi ca zăpada tresare o aluniţă neagră. Ce-i va spune acum Liuţcan sau – mai exact – ce-i va spune celălalt prin gura lui? Liuţcan se opreşte sub fereastră, salută, ia un buchet de zambile roz, şi cu o galanterie care trădează nu atât abilitate, ci mai degrabă un antrenament îndelungat, face o plecăciune adâncă şi-l oferă Tzvetanei.

— Zambile, spune el declamatoriu. Bucuros din toată inima!

Asta nu era decât semnificaţia simbolică şi adăugă numaidecât ceea ce era mai important, în graiul florilor:

— Sunt fericit şi dragostea îmi dă speranţe!

Se înţelege, lui Liuţcan nici prin cap nu-i trece să dea acestor cuvinte ceva mai mult decât sensul comun pe care-l au în propriul lui dicţionar despre semnificaţia simbolică a florilor. Dar Tzvetana înţelege totul. Pentru că abia ieri îi oferise un alt bucheţel cu cuvintele:

— Margarete de câmp. Inimă deschisă. Dragostea mea e curată!

Tzvetana râde şi acum, ia cu mâna albă zambilele roz şi le apropie de obraz, ochii ei scot seântei, buzele prind culoare. E aşa de frumoasă cu aluniţa neagră pe obraz! Liuţcan o priveşte insistent şi soarbe totul din ochi, dar nu numai pentru el: orice amănunt asupra stării ei de spirit, a privirii ei, rochia ei, cuvintele pe care le va spune, el va trebui să le ţină minte. Pentru că inginerul se şi plimba! acum pe şosea, unde trebuiau să se întâlnească şi, ca întotdeauna, să stea de vorbă până seara târziu.

Aşa se întâmpla în fiecare zi de lucru. Oraşul fremăta de activitate. Străzile erau blocate de căruţe, toate prăvăliile erau deschise, în jurul mărfurilor expuse în stradă se înghesuiau mulţimile de ţărani. Oamenii se grăbeau în toate sensurile, atât de preocupaţi de grijile lor, încât nu aveau nici măcar timp să se salute, să se oprească, uneori schimbau de la distanţă câte o vorbă, aproape strigând din mers. În toiul acestei forfote în care zornăiau banii, se făceau tocmeli zgomotoase, mărfurile treceau dintr-o mână în alta – apariţia neaşteptată a lui Liuţcan era o adevărată ciudăţenie. Mergea agale şi solemn în mijlocul străzii, tablaua de la piept era plină de flori, zâmbea satisfăcut. Nimeni n-avea de gâr. D să cumpere, dar nici Liuţcan nu-i îndemna. Părea că treaba lui nu este să vândă flori, ci numai să le plimbe peste tot locul – litanie inspirată pentru frumoasa şi însorita zi, pentru dragoste şi tinereţe.

III

Cu totul altfel era oraşul în zilele de sărbătoare. Intervenea acea schimbare care putea fi văzută numai într-un oraş de provincie, totul dobândea o în făţişare nouă – şi oamenii, şi oraşul. Potcovari şi fierari care, ieri încă, negri de funingine, loveau nicovala cu baroasele; harabagii şi lemnari care foiau ca nişte fantome în halate albe prin atelierele prăfuite, în zgomotul asurzitor al fierăstraielor şi strungurilor; cizmari, croitori şi şelari care nu-şi ridicau ochii

de pe ac; vânzători şi geambaşi care alergau agitaţi prin pieţe şi maidane: toţi aceşti oameni preocupaţi de grijile şi muncile lor grele apăreau acum în veşminte noi, calmi şi mulţumiţi, cu o licărire deosebită în ochi, cu faţa zâmbitoare şi veselă. Şi oraşul părea mai altfel. Pe caldarâmul de piatră nu mai zdrăngăneau căruţele ţăranilor, marfa fusese ridicată, străzile erau pustii şi nenumăratele prăvălii şi ateliere, cu obloanele lăsate şi porţile încuiate, erau mute şi grave ca stăpânii lor care se încorsetau în haine noi, încheindu-şi astăzi toţi nasturii. Totul era în sărbătoare. Şi soarele părea mai luminos, cerul mai albastru, iar dangătul solemn al clopotelor împrăştia o nespus de diafană bucurie.

După obicei, hainele noi erau scoase din scrinuri, prânzurile erau mai îmbelşugate şi durau până târziu, în mare veselie, cu vinuri minunate şi oaspeţi care deveneau parcă mai dragi. Din zori până spre seară oraşul părea aproape pustiu. Dar când amurgul se lăsa, toţi, ca la un semn, ieşeau din case.

Obişnuiau să se plimbe pe şosea, în afara târgului. Plecau de acasă toţi, cu mic cu mare, însoţiţi de oaspeţii care prânziseră la ei. Era o forfotă continuă, mergeau în grupuri mai mari sau mai mici, se mişcau încet şi greoi, unul după altul. Moşierii şi negustorii bogaţi, deprinşi cu tabieturile din zilele de lucru, se sufocau cu gâtul strâns în gulere tari şi în haine noi, nu se simţeau în largul lor şi călcau pe caldarâm cu stângăcie. Nevestele lor arborau în schimb, o ţinută mai gravă şi solemnă şi călcau mai sigur. Trufaşe şi înţepate, aceste doamne erau înzorzonate din cap până-n picioare cu podoabe şi haine scumpe, dar pălăriile, penele şi costumele erau o adevărată trecere în revistă a modei din diferite epoci trecute.

Dar asta nu le tulbura câtuşi de puţin şi, cum oglinzile de acasă, slugi credincioase şi supuse, reuşeau să ascundă o mare parte de adevăr, de nu vedeau decât ridicolul şi defectele vecinelor. Niciuna din de nu-şi pierdea cumpătul şi, de la înălţimea superiorităţii sale, arunca din când în

când, la dreapta şi la stânga, priviri dispreţuitoare şi ironice. Fete la vârsta adolescenţei mergeau, modeste şi cuminţi, ca puii în jurul cloştii supărate. Nimeni nu putea spune că rochiile lor aveau defecte pentru că tinereţea şi frumuseţea primăvăratecă le estompau.

Dar locul de frunte revenea tineretului prin strălucirea şi fastul arborat, prin galanteria curtenitoare şi lipsa oricărui conformism rigid. Calfe, negustori tineri, copişti, funcţionari mai mari sau mai mici, formau grupuri compacte, veseli, exuberanţi şi sprinteni ca armăsarii nerăbdători să intre în cursă. Ce colorit şi ce croială extravagantă şi bizară aveau hainele şi podoabele pe care le etalau cu ostentaţie: pantofi galbeni cu şireturi legate în ciucuri mari, pantaloni suflecaţi, ca să se vadă ciorapii de mătase, lanţuri de aur cu capetele vârâte în cele două buzunare ale vestei, care de cele mai multe ori era *„fantaisie”,* iar pantalonii neapărat pepit. Îndemânarea cu care îşi învârteau între degete bastoanele putea să provoace invidia celui mai talentat floretist.

Sărbătoarea era pentru Liuţcan ziua cea mai aducătoare de câştig. Apărea foarte devreme la locul lui obişnuit, lângă podul cel mare de la marginea oraşului, botezat de poeţii locului „Puntea suspinelor”, peste care trebuiau să treacă neapărat cei ce mergeau să se plimbe pe şoseaua pietruită. Liuţcan era aici, întotdeauna cu tablaua arhiplină de flori. Tineretul nu-şi începea plimbarea înainte de a-şi cumpăra măcar o floare. Cum era floarea, care era semnificaţia ei simbolică şi care era graiul ei – de asta depindeau multe. Aceste dificultăţi nu le putea rezolva decât Liuţcan. Când, după multe ezitări alegeau floarea care spunea cel mai mult, o puneau la butonieră – era un semn convenţional, o declaraţie deschisă, o provocare îndrăzneaţă, şi treceau podul cu o hotărâre fermă.

Aproape tot oraşul e aici. Soarele coboară acum pe vârfurile pomilor grei de rod din vii şi în curând va apune. Poienele capătă ca prin farmec o culoare mai verzuie. Numeroasele pâlcuri sunt într-un continuu du-te-vino pe şosea, într-un amestec de haine de culoare închisă şi

deschisă, iar umbrelele doamnelor strălucesc ca nişte buchete de flori albe, albastre şi roşii. Tzvetana apărea întotdeauna ultima, îmbrăcămintea pe care o purta acum nu era cu nimic deosebită de cea din oricare altă zi. Cu toate acestea, prezenţa ei fu numaidecât remarcată. Mergea singură în contra mulţimilor care fac mereu cale întoarsă şi, deşi mii de ochi o fixau, ea părea că nu vede pe nimeni. Dacă cineva o saluta, răspundea, faţa i se lumina dintr-o dată şi aluniţa neagră de pe obraz da zâmbetului ei un farmec cuceritor. Se înţelege, în urmă-i femeile începeau s-o bârfească pentru mândria şi izolarea ei, dar tinerii, care fiecare din ei purta la butonieră o floare, ca un stindard, uitau cel puţin în clipa asta semnificaţia ei simbolică, uitau chiar şi îndrăzneala lor deşucheată. Priveau cu insistenţă fata frumoasă, focul indecent din ochii lor se stingea, iar sufletele lor cădeau sub povara unei ciudate nostalgii după ceva inaccesibil şi atât de îndepărtat.

— De ce nu se decid? spuneau unii văzându-l pe inginer, care saluta pe Tzvetana cu o plecăciune adâncă şi-şi scotea pălăria cu un gest larg. De ce nu se iau? Sunt aşa de potriviţi!

Discipolul lui Leopardi este şi el tot singur, dichisit, cu pardesiul pe braţ, în cealaltă mână ţine un baston. Pare îngândurat şi trist, dar se pare că nu-i prea sincer pentru că, de fapt, se bucură de o bună dispoziţie şi de o sănătate excelentă.

Un nou val de curiozitate pune mulţimea în mişcare, se schimbă zâmbete şi priviri semnificative când, după câteva clipe, inginerul porneşte în direcţie opusă. Şi parcă din întâmplare, la douăzeci de paşi de el, merge Liuţcan, care nu prea se pricepe să se prefacă. E vizibil că se pregăteşte cu oarecare solemnitate să facă o ispravă, îşi poartă tablaua ca pentru chetă. Mulţi nu se pot abţine şi întorc capul. Inginerul întâlneşte iarăşi pe Tzvetana şi o salută pentru a doua oară, tot aşa de curtenitor. Nimic mai mult nu se întâmplă, dar puţin în urmă se întâmplă totuşi ceva: cu o plecăciune exagerată, în capul gol şi numai zâmbet,

Liuţcan opreşte pe domnişoara şi caută printre flori. Toţi văd cum îi oferă o floare şi îi spune ceva cu atâta veselie, că Tzvetana zâmbeşte încă multă vreme după ce Liuţcan a ajuns departe.

— Liuţcane, Liuţcane! încep să-l tachineze cei de lângă el. E ceva aici, Liuţcane!

— Asta ne priveşte pe noi! răspunde Liuţcan şi din coada ochiului îşi caută prietenul, care a trecut înainte, lovind cu bastonul şi privind fix în pământ.

Soarele a apus de mult şi în amurgul incendiar apar ca un zid crenelat contururile negre ale pomilor din vii. Peste câmpie se lasă întunericul, turmele de oi, care acum se întorc acasă, se pierd în poienele întunecate. Numai tălăngile sună melodios în noapte, cu sunetele lor felurite. Şoseaua rămâne pustie, furnicarul de oameni se întoarce în oraş, iar cei întârziaţi trebuie să facă loc turmelor de vite care apar deodată învăluite în nori de praf. Trăsurile sosesc una după alta şi vizitii credincioşi vanităţii lor profesionale mână, cu chiote şi sudălmi, caii osteniţi şi încărcaţi cu gherdane grele, de care atârnă clopoţeii. La acest ceas curioşii pot să se oprească o clipă şi să privească serviciul de seară al lui Stavri, lampagiul: cu o îndemânare uimitoare, în câteva clipe, îşi sprijină scara de stâlp, urcă două-trei trepte, aprinde lampa, schimbă sticla cu alta curată, pregătită dinainte, potriveşte flacăra şi, aruncându-şi scara pe umăr, aleargă la alt felinar. O dată cu flăcările palide ale felinarelor care mijeau rând pe rând, ici-colo, pe străzile întunecate ale târgului, în infinitul cosmic începea să clipească tremurător, unul după altul, argintul viu al stelelor. Cădea întunericul.

IV

Dar şoseaua nu rămânea chiar pustie. Tinerii continuau să se plimbe până seara târziu. În capul gol, cu feţele alintate de boarea înserării, cu părul vâlvoi căzut pe frunte,

cu ochii înflăcăraţi în care se frângeau razele roşietice ale lunii, tinerii coborau în jos pe şosea şi cântau romanţe de dragoste ruseşti. După întâlnirile şi privirile schimbate în cursul zilei, după graiul simbolic al florilor prinse la reverul hainei, muzica asta sfâşietoare era şansa unică şi fără de speranţă pentru o declaraţie de dragoste într-o seară de sărbătoare.

Bătrânii respectabili umpleau, între timp, împreună cu familiile lor sala „Union”. Era singura berărie şi totodată sala de teatru cea mai spaţioasă din oraş. Numeroasele mese erau toate ocupate. Dar cei din sală nu s-au putut vedea multă vreme, pentru că cele două lămpi cu acetilenă, foarte la modă atunci, fuseseră coborâte jos şi nu se lăsau deloc aprinse, cu toate încercările disperate ale personalului. În cele din urmă, cu ajutorul tuturor mecanicilor şi fierarilor din oraş, lămpile s-au aprins, o lumină orbitoare s-a împrăştiat în sală, chelnerii trăgeau triumfători de frânghii şi lampadarele capricioase se ridicau încet şi solemn peste capetele mulţimii care jubila. Veselia reţinută până acum se dezlănţuia subit, comenzile curgeau din toate părţile. Femeilor li se servea limonadă colorată, iar bărbaţilor bere. Dar după al doilea pahar băutura le părea fără gust şi după o scurtă tocmeală cu nevestele care se răzgâiau şi-i ameninţau cu degetul, venerabilii soţi lăsau gluma la o parte şi comandau rachiu şi o gustare variată şi foarte iute, ca la provincie. Femeile protestează necontenit, dar foarte curând renunţă şi de la limonadă pentru bere. Veselia creşte, conversaţia devine mai liberă, o larmă surdă şi confuză umple sala. Cei mai în vârstă discută cu aprindere, se contrazic, iar fetele se simt mai în largul lor. Nu mai privesc cu sfială şi numai înainte ca până acum, ci îşi aşază scaunele ca să poată vedea în toate părţile. Aşa se întâmplă aproape la toate mesele. Se schimbă priviri şi zâmbete, însufleţirea creşte şi toţi simt nevoia de ceva care întârzie, de ce oare? Unii, mai nerăbdători, se uită tot mai des spre uşa de intrare.

— O, Liuţcane! Aici! Aici! — strigă deodată cineva şi un

glas puternic de bas străpunge sala ca o trompetă.

Toţi întorc capul: intră Liuţcan. Se grăbeşte ridi – când cu amândouă mâinile tablaua plină acum cu alte flori. Lumina împrăştiată de lămpi se revarsă generos peste florile albe şi roşii. Daliile, liliacul şi garoafele strălucesc viu şi zâmbesc proaspete, frumoase, învăluite încă în rouă şi în răcoarea nopţii.

în sală strigăte şi larmă mare. Toţi îl vor pe Liuţcan, bat în mese, dau din mâini.

— Aici, Liuţcane, aici! tună iar glasul de bas.

Liuţcan stă în loc şi nu ştie încotro să meargă mai întâi. Unii se ridică de ia locurile lor, îl asaltează şi îl trag spre mesele lor, alţii încearcă să-l readucă la masa lor şi uneori, fără menajamente, îl trag de cozile redingotei.

Liuţcan nu se supără. Dimpotrivă, atenţia deosebită îl măguleşte mult. N-a pus în gură o picătură de vin, dar larma, veselia şi râsetele îl ameţesc. E poet şi inspiraţia creatoare îl cuprinde numaidecât: Niciodată nu era atât de plin de fantezie, de amuzant, niciodată nu-şi aplica cu atâta succes vestita sa ştiinţă despre flori ca în acele clipe.

Se cumpără flori la toate mesele. Se cumpără nu atât pentru de, cât mai cu seamă ca să se râdă din toată inima de expresiile neaşteptate, care stârneau râsul, cu care Liuţcan oferea fiecare fir, oraţii rostite pe un ton profetic:

— Un trandafir! Alb! Dragoste cu suspine.

Sau:

— O panseluţă, galbenă! Despărţire. De ce sunt atât de departe de tine?

Şi toţi aceşti soţi şi soţii atât de virtuoşi, dar ale căror inimi s-au răcit de mult, mai în glumă, mai în serios, devin sentimentali, îşi oferă flori unul altuia şi repetă, nu fără emoţie, cuvintele lui Liuţcan. Chiar şi inima lui Krâstan Măcelarul s-a înmuiat. Se ridică în picioare, ţine în mână o floare mare, roşie, şi o oferă credincioasei sale neveste.

— Bujor? înseamnă flacără – repetă el cuvintele spuse de Liuţcan. Şi înfigându-l în părul nevestei lui, care s-a zăpăcit de tot, adaugă cu duioşie: Mor după tine!

Dar această spovedanie înflăcărată este atât de puţin sinceră, încât toţi dimprejur izbucnesc într-un râs homeric.

Cu cei tineri, Liuţcan este mai atent şi mai sincer. E la curent cu toate istorioarele de dragoste din târg şi, dintr-o privire, îşi dă seama de situaţie, prinde ochiadele şi zâmbetele care se încrucişează. Acum e la masa lui Keranov, şeful oficiului poştal. Alături de el stă Ivanca, fiica lui, fată frumoasă, cu ochi negri. Liuţcan ştie că biata fată este sub teroarea cumplită a mamei ei. Dar acum Ivanca se aşezase aşa ca să se poată uita, pe furate, la adoratorul ei, fercheşul secretar al judecătoriei. În timp ce comesenii schimbă între ei flori şi râd de glumele galante pe care Liuţcan le împrăştie cu dărnicie, el oferă Ivancăi un bucheţel de violete şi-i şopteşte în contul secretarului:

— Violete! Dragoste tăinuită. Fii înţeleaptă!

O garoafă albă, care simbolizează puritatea, Liuţcan o oferă Irinei, fiica bogatului negustor Dragnev. Dar nu întâmplător. Cu toată împotrivirea părinţilor, orgolioşi şi îndărătnici, Pantev, un flăcău sărac, dar frumos, virtuos al vioarei, avusese îndrăzneala să-şi ridice ochii la ea. Liuţcan oferind Irinei garoafa albă, îi şopteşte cât se poate de potrivit:

— Simţămintele mele sunt curate!

Dar, dirijor cu experienţă, nu apleacă urechea numai la tonurile agreabile şi duioase pe care le emană strunele acestor inimi îndrăgostite. Nu se mulţumeşte să încurajeze, să calmeze şi să dezmierde. E capabil să facă şi un reproş aspru când acesta se impune. Uite-o pe zurlia şi vorbăreaţa Sica Ştefanova, care se lasă înadins curtată de Vâlcio, croitorul, numai ca să-l irite pe Damianov, iubitul ei. Mai departe, la altă masă, iubitul înşelat îşi freacă degetele în păr, goleştepahar după pahar, priveşte întunecat în jur şi cântă: „îţi aminteşti!” Toţi ştiau că va urma un plâns isteric. De aceea Liuţcan îi oferă Sicăi o narcisă albă şi îi şopteşte aspru, aproape supărat:

— Narcisă. Rece ca gheaţa. N-ai inimă!

Tablaua lui Liuţcan se goleşte repede. Mulţi se supără şi-i

fac reproşuri că i-a uitat.

— Liuţcane! tună cu dispreţ glasul de bas. Liuţcan arde în vâlvătăi de foc. Po-e-m!

Ăsta e Vartolomei Vardev, secretarul Arhiepiscopiei şi prim bas în corul bisericii. Nici el n-a primit flori şi acum vrea să se răzbune.

Florile şi mai cu seamă alegoriile lui Liuţcan au provocat în cea mai mare măsură buna dispoziţie a sălii. Multe sticle cu rachiu şi multă bere s-a băut în timp ce se comentau semnificaţiile simbolice ale florilor. Dar localnicii nu întreceau niciodată măsura. Era aproape ora zece, aşadar timpul de mers acasă. Unul după altul se ridicau să plece, cu atât mai mult că măcelarul Krâstan, beat turtă, se pregătea să ridice masa cu dinţii, iar nevasta lui, cu bujorul în păr, încerca să-l potolească şi-l ocăra supărată. La altă masă, Racio Samsarul pornise o filipică zdrobitoare împotriva întregii omeniri.

Liuţcan nu plecă numaidecât şi asta a fost o mare greşeală. Pentru că tocmai în aceste clipe trubadurii îndrăgostiţi se întorceau de la plimbările lor sentimentale de pe şosea şi năvăleau în sală ca hunii. Cu Liuţcan nu se purtau prea atent. Cum tablaua lui era goală şi nu mai putea să le dea flori, îl rugau sau îl forţau să-şi declame poemul, îl sâcâiau şi făceau glume din cele mai răutăcioase.

Răzgâiat de marea atenţie cu care fusese înconjurat până atunci, Liuţcan dorea să fie mândru şi îngăduitor cu tinerii ăştia, dar rezerva lui nu-i potolea, ci îi întărâta mai rău. Cuprinşi de frenezie, îl trăgeau de poalele redingotei, loveau cu pumnii în pălăria lui tare şi i-o afundau până la urechi sau o trânteau la pământ ca pe o căciulă, ca să afle, chipurile, dacă mâine e zi de lucru sau sărbătoare. Treaba mergea până la ceartă, din care, se înţelege, păgubaşul ieşea tot Liuţcan: umilit, cu lacrimi în ochi, reuşea să se zmulgă din mâinile celor care îl torturau, cu pălăria tare boţită şi cu redingota despicată la spate ca o coadă de rândunică, ferfeniţită.

Liuţcan era singur pe lume şi locuia la patronul unui restaurant, moş Rusi, care avea grijă de el în zilele grele de iarnă, când comerţul cu arahide nu-i aducea decât pagubă. În schimb Liuţcan îi făcea moşneagului unele mici servicii şi, cu florile rămase nevândute în zilele de lucru împodobea mesele din restaurant. Moş Rusi îşi examina ca de obicei catastiful la ora când Liuţcan se întorcea acasă şi, dintr-o privire a înţeles toată nenorocirea cu pălăria tare şi redingota.

— De câte ori ţi-am zis, – îi spuse el cu blândeţe – să nu te pui cu haimanalele alea.

în restaurant era şi Mitiu Karacolev, un cunoscut vânător, care îi aducea lui moş Rusi vânatul împuşcat. Mitiu e un om cumsecade, mic de statură, îndesat şi păros ca un urs. Natura îl înzestrase cu o voce puternică, vorbea tare, părea că se ceartă mereu cu cineva, şi când îşi striga câinele în pădure, oamenii jurau că se auzea la zece kilometri.

în timp ce Liuţcan îşi povestea păţaniile, Mitiu asculta distrat şi era limpede că nu înţelegea mai nimic. Tocmai se întorsese de la vânătoare, în sufletul lui adiau încă prospeţimea câmpiei şi în ochii lui stăruia şi acum întinderea nesfârşită şi verde a lanurilor de grâu. Adusese cu el trei iepuri care atârnau alături şi povestea cum i-a împuşcat.

— Lasă-i pe derbedeii ăştia, îl întrerupse el pe Liuţcan. Ascultă mai departe... Şi... se întoarce iepurele. Ceacalul după el, l-a mirosit şi a luat-o pe urmele lui. Mi-am zis eu: „Eşti tu bătrân, dar pe Ceacal al meu n-o să-l înşeli”...

Mitiu îşi depăna poveştile vânătoreştl cu multă pasiune. Nu se mulţumea să descrie în amănunt toate peripeţiile, dar imita chiar unele scene: cum sta, cum se pregătea şi cum se pitula. În acelaşi timp imita uimitor lătratul câinelui, cu toate nuanţele, când iepurele era departe sau când se apropia. Uita de sine şi ridica glasul atât de tare, că sergentul de la postul din apropiere se uita prin fereastră să vadă ce se petrece acolo. Dar şi Liuţcan îşi uitase amărăciunea. Şi el, şi moş Rusi ascultau cu gura căscată

caraghioasele poveşti vânătoreşti şi zâmbeau şiret.

V

S-a decretat mobilizarea. Cel puţin pentru Liuţcan, care habar n-avea ce este politica, vestea venise ca ceva cu totul neaşteptat. În prima zi nu s-a întâmplat nimic neobişnuit. Clopotele bisericilor băteau prelung, ca alarma care vesteşte un incendiu, oamenii se grămădeau în cafenele, prin pieţe, gesticulând agitaţi şi comentând ştirile. Din vreme în vreme îşi făcea apariţia Pencio, toboşarul primăriei, şi loviturile seci ale tobei strângeau mulţimile în pâlcuri dese, care apoi se împrăştiau repede. Atelierele îşi închideau porţile, funcţionarii îşi părăseau birourile. Toţi se grăbeau să se aprovizioneze şi agitaţia nu înceta până seara târziu. Era o forfotă necontenită. Mulţimea îşi păstra calmul, dar, firește, oamenii erau îngrijoraţi.

A doua zi *se* întâmplă însă ceva neobişnuit. De prin sate veneau rezerviştii. Străzile oraşului erau tixite de căruţe încărcate cu bărbaţi tineri şi voinici. Păreau că merg la nuntă. Erau împodobiţi cu flori şi floricele de porumb, fluturau steaguri, cimpoaiele înţepau auzul. Strigăte nebune sfredeleau văzduhul, unii cântau şi vacarmul deslănţuit scotea din minţi caii asudaţi şi înspumaţi, împodobiţi şi ei cu năframe albe. Întrecerile dintre căruţe, pline de riscuri, au continuat multă vreme pe străzile târgului şi în jurul cârciumilor unde butoaiele cu vin se goleau repede. Ciocneau şi goleau paharele după obiceiul din străbuni, trecându-le peste coamele cailor.

în cele din urmă căruţele fură lăsate în curţile hanurilor; rezerviştii se strângeau în pieţe şi porneau spre gară. Părea o procesiune dezordonată, dar sugestivă şi plină de forţă. Tobele mari ropoteau, cimpoaiele ţipau strident, drapele multicolore se le gănau când într-o parte, când în alta, mulţimile mergeau tot înainte. Strigătele şi vacarmul nu încetau o clipă. Mergeau în rând oameni de toate

categoriile sociale, în porturi din cele mai pestriţe. Treceau ţărani din Glavaneţ cu ilicuri roşii şi mâneci albe, scunzi, dar îndesaţi şi cu fese late ca trunchiurile grele retezate din pădure; treceau şi colonişti de la Babadag, înalţi cu faţa aspră, întunecată, cu căciuli pătrate, mari cât o baniţă, cu poturi negri ca norii de ploaie; treceau la urmă şi ciobani din Kotel şi Jeravna, strânşi în pantaloni de aba, în ochii cărora licărea întinderea nesfârşită a câmpiei, cu brâie late de piele, în care stau înfipte fluierele de care nu se despărţeau niciodată. Ce putere nevăzută scosese din minţi pe aceşti oameni paşnici şi harnici? Pe toate feţele se citea o voinţă dârză, ochii ardeau ca flăcările, gâtlejul lor nu răguşea strigând.

Locuitorii târgului se alăturau şi îngroşau astfel mulţimile. Liuţcan era şi el aici. Pleca şi el, încălţat cu opinci şi jambiere albe, dar cu nelipsita şi oficiala lui redingotă, care îi dădea un aer nespus de caraghios.

— Uitaţi-vă la Liuţcan! se striga la tot pasul. Şi tu, măi, Liuţcane?

— Şi eu, vezi bine, răspundea Liuţcan cu îngâmfare. Ce, eu nu sunt bărbat?

Chiar şi tinerele haimanale care se distrau jucându-se cu gambeta lui, nu îndrăzneau să facă glume, mai cu seamă pentru că alături de Liuţcan mergea, ca turbat, Mitiu Karacolev. De multă vreme jurase el să-i pedepsească pe duşmanii lui.

— Să mi-i arăţi – îi spunea el lui Liuţcan, – să vezi cum jupoi eu pielea de pe ei.

Dar altceva jp reocup a inima sensibilă a lui Liuţcan. De la negustorie îşi luase rămas bun pentru totdeauna. Predase lui moş Rusi şi tablaua şi datoriile. În vederea despărţirii de cei dragi la gară, bărbaţii se împodobiseră cu flori, flori multe, câte nu văzuse niciodată nici chiar Liuţcan. Credincios deprinderilor şi pasiunii sale fireşti, el nu vedea şi nu urmărea decât florile. Cei care le-au cules n-au investit nimic mai mult decât gestul simplu de a culege. Dar el, el, Liuţcan, vedea mult mai departe. Pentru el tâlcul

era în semnificaţia lor simbolică, descoperea sensul ascuns al fiecărei flori, al fiecărei culori. Cunoştea pe oameni, ştia care sunt raporturile dintre ei. Logodnic sau soţ, amant fericit sau respins, fiu unic la părinţi, tânăr abia însurat sau singuratic – în florile care le împodobeau piepturile, Liuţcan citea destinul lor. Culorile vii şi pestriţe vorbeau, plângeau cu deznădejde, implorau sau binecuvântau pentru el – simfonie complicată şi duioasă pe care numai el putea s-o înţeleagă. Pentru el aici se afla tot sensul acestei zile şi al acestor întâmplări. Totul îl umplea de o nespusă bucurie, îl înduioşa, îl ameţea ca vinul tare.

Mulţimea ajunsese la gară. Trenul era gata de plecare şi locomotiva, un monstru, împodobită cu verdeaţă, pufăia împroşcând aburii albi. Rezerviştii de la ţară, pe care puţine rude şi prieteni veniseră să-i conducă, umpluseră trenul, atât înăuntru, cât şi afară, pe platforme şi pe acoperişurile vagoanelor. O adevărată mare de oameni inundase peronul şi împrejurimile gării. Conversaţii scurte, strigăte, plânsete, mii de sfaturi se auzeau la tot pasul.

Liuţcan şi Mitiu Karacolev făceau ultimii paşi pe peron.

— Liuţcan! strigă o voce gingaşe de femeie.

Amândoi întoarseră capul. Era Tzvetana.

— Şi tu pleci la război? continuă ea.

Liuţcan n-a fost puţin mirat când alături de Tzvetana şi de părinţii ei văzu pe inginerul cel tânăr încorsetat în uniforma de ofiţer.

— Amice – spuse inginerul, – ne ducem de-a dreptul în vâlvătăile de foc!

Liuţcan nu răspunse la această glumă, dar citea semnificaţia simbolică a florilor pe care inginerul le ţinea în mână, se minuna tot mai tare şi îşi spunea: „Ia te uită, şi eu care n-am ştiut nimic. S-a logodit!”

— Liuţcane, continuă Tzvetana cu veselie, mi-ai dat de atâtea ori flori, acum să-ţi dau şi eu. Te rog, ia! Şi-i întinse un bucheţel de micşunele galbene.

— „Despărţire!” îşi spuse Liuţcan.

— Ia, repetă Tzvetana, zâmbi şi aluniţa neagră îi juca

şiret pe obraz. Înţelegi ce înseamnă asta. Drum bun şi noroc!

Clopotul gării începuse să sune şi Liuţcan mai mult împins de Mitiu Karacolev, începu să alerge, împreună cu mulţi alţii, spre tren. Coatele puternice ale vânătorului îi făcură loc lângă fereastră, de unde puteau vedea peronul. Trenul nu pleca încă, se sta de vorbă de pe peron şi din vagoane. La o fereastră atârnau mustăţile gălbui ale lui Krâstan Măcelarul, iar sub fereastră, nevasta lui, cu ochii plânşi, chircită, îşi ştergea ochii cu batista. Pe neaşteptate pe peron apăru şi moş Slavi, semeţ, cu aerul lui imperial, împodobit cu nenumăratele medalii.

— A! Capul îmi arde! spunea el şi arăta cu degetul miile de bărbaţi. Uitaţi-vă la ei! Sunt *o* sută douăzeci de mii. Pe toţi îi angajez la moşie! Ce vreme e?... Vine secerişul, vine!

Nimeni nu-i da atenţie. Dar de pe acoperişul unui vagon Racio Samsarul îl auzi şi rămase pe gânduri. Poate era singurul care a înţeles sensul de tragică proorocire pe care le dobândeau cuvintele în gura acelui nebun.

Clopotul sună pentru ultima oară. Într-un vifor de urale, trenul porni încet, greoi.

VI

Pe şoseaua care duce de la Lozengrad la Bunarhisar o coloană de soldaţi înaintează. E un sfârşit de octombrie rece. Plouă. Vântul împroaşcă peste câmpie o burniţă măruntă, care se lasă de sus ca un păienjeniş umed şi lipicios. De jur-împrejur pâclă deasă, în mijlocul căreia abia se zăreşte câmpul ca un mic spaţiu circular. Furnicarul negru de oameni şi de căruţe înaintează în mijlocul acestui spaţiu care se deplasează o dată cu coloana şi se târăşte încet, ca un şarpe. Ici-colo se formează pâlcuri compacte, care apoi se împrăştie, lăsând între de goluri mari. Nimeni nu strigă, peste tot s-a lăsat tăcerea. Carul greu care trage coloana nu mai scârţâie, nici caii nu nechează. Dinspre

răsărit se aud rare bubuituri de tun, seci şi surde. Pare că cerul se despică în două şi se năruie. Coloana îşi continuă drumul agale, în linişte, cu cele două extremităţi pierdute în haosul negru al pâclei. Pare o procesiune începută la facerea lumii, care se va sfârşi o dată cu ea. Sub cerul mohorât şi trist, umbrele sinistre se înşiră una după alta, desprinse parcă dintr-o lume de fantasme.

Dar totul se schimbă deodată. Coloana se opreşte. Siluetele negre se răspândesc de o parte şi de alta a şoselei. Unii soldaţi se trântesc la pământ frânţi de osteneală, cu capul pe raniţe, iar alţii dau o fugă prin desişuri şi într-o clipă numeroase focuri încep să pâlpâie de la un capăt la altul al coloanei. Suflul de gheaţă al pâclei parcă încremeneşte. Fumul alb ca laptele se ridică în sus, în coloane subţiri, flăcări arămii strălucesc îmbietor şi împrăştie o căldură plăcută. Nesfârşita coloană, atât de liniştită şi tăcută, prinde glas şi câmpul răsună de larmă zgomotoasă.

Ca întotdeauna, începe cursa inevitabilă a focurilor. În cele din urmă toţi trebuiră să acorde locul întâi unui foc imens ca un incendiu, care lumina puternic undeva, la capătul coloanei. Fum nu ieşea, dar vâlvătăile uriaşe îşi înfigeau limbile în cerul întunecat. Câţiva oameni făcuseră cerc în jurul focu lui şi îşi încălzeau mâinile de la distanţă. Un glas de tunet scotea strigăte de bucurie şi triumf.

Din partea opusă a şoselei apare un biciclist, poate un curier de la comandament, târându-şi cu greutate bicicleta afundată în noroi. Curg glume răutăcioasă pentru pasărea cu aripile frânte. Dar soldatul înfruntă situaţia cu răbdare şi-şi continuă drumul admirând focul cel mare. S-a apropiat şi flăcările îl îmbrăţişează cu o căldură moale. Glasul cel puternic şi plăcut răsună iarăşi printre soldaţi. Biciclistul tresare şi se uită insistent.

— Varto! strigă el cu faţa iluminată, Vartolomei Vardev!

Basul tace brusc. Soldaţii care fac cerc în jurul focului lasă braţele în jos şi iscodesc pe necunoscut.

— A! strigă basul, Vâlcio! Bine-ai venit, mă! Ce-ai păţit!

Săracu’ de tine! Bietul căluţ, a pus-o de mămăligă...

— Mă, da’ toţi ăştia-s de pe la noi! spuse Vâlcio.

E acolo şi Vartolomei, şi Krâstan Măcelarul şi

Mitiu Karacolev care tocmai ieşea din tufiş ca un strigoi al pădurilor, păros şi fioros, cărând pe umeri un snop uriaş de crăci uscate. Aruncă totul în foc, îşi ridică cu mâna mustăţile pleoştite şi zguduie bucuros mâna oaspetului.

— Ce faci, mă? îl întrebă Vâlcio. O să distrugi pădurea.

— Ei, şi! n-am semănat-o eu! îi răspunde Mitiu.

Dar timpul e scurt. I.—au copleşit pe Vâlcio cu tot felul de întrebări, pentru că făcea serviciul la comandamentul diviziei şi putea să le spună ceva nou.

— Nou e, începe Vâlcio autoritar, nou e că turcii fug şi se concentrează la Ceataldja. Azi-mâine, cade Ocl rinul.

— Prrcă a şi căzut! se aude vocea lui Krâstan. Ieri ne-au felicitat pentru asta şi am strigat chiar „ura”.

— Nu-i adevărat. S-a auzit şi la noi, dar n-a fost adevărat.

— Atunci ce-i adevărat? se înfurie Mitiu Karacoev. Adevărat e, na, că o să crăpăm de foame. O pâine la două zile. Şi ce pâine, doi dumicaţi şi gata!

— Pâine puţină, spune Vartolomei şi suspină. Şi tutun deloc!

— Tutun o să avem, încercă Vâlcio să-l potolească. La divizie au sosit pachete. Şi pentru regimentul vostru. Şi scrisori.

— Da’ tutun e?

— Unde-i Racio? întrebă Vâlcio uitându-se în jur. Nu-l văd.

— Cine? Samsaru’? Uite-l. Le ţine o’ cuvântare. Puţin la o parte, mulţi soldaţi se adunaseră grămadă. Printre ei abia se putea zări faţa neagră şi inspirată, ca întotdeauna, a lui Racio. Înfierbântat, cu gesturi vii, povestea ceva.

— Tot într-o vorbă o ţine, adăugă Krâstan. E om cu carte. Vâlcio, nu ne-ai spus de la cine sunt pachetele. Cine le-a trimis?

— De la cetăţeni, vezi bine. O să le împartă, azi-mâine.

— Tutun e? insistă Vartolomei.

Cineva loveşte uşor pe Vâlcio în cot. El se întoarce şi

rămâne cu gura căscată: un necunoscut se apropiase de el, îmbrăcat parcă în batjocură în uni formă de soldat. Mantaua era nemăsurat de mare, mânecile îi căzeau peste mâini, cartuşierele atârnau, gamela se bălăbănea la picioarele lui ca traista unui cerşetor. Dar lucrul care apărea ca o ciudăţenie la această stranie arătare era crucea destul de mare, din lemn, cusută pe chipiu, deasupra frunţii. Sub cruce şi sub chipiu se ghemuia o faţă suptă şi palidă. Ochii seci şi afundaţi în găvanele negre, căpătau la reflexele focului, o slabă licărire de viaţă. Pleoapele căzute în jos dădeau ochilor un aer blând şi visător. Dintr-odată Vâlcio recunoscu această fiinţă atât de ciudată.

— Liuţcane! strigă el cu uimire. Tu! Nu te-am recunoscut. Care va să zică şi tu eşti aici. Atunci e sigur că ocupăm Ţarigradul!

Vartolomei arătă din ochi, lui Vâlcio, crucea de pe chipiul lui Liuţcan, îi făcu un semn viclean cu ochiul şi spuse:

— Liuţcane, spune-i! Cucerim Ţarigradul, da sau ba!

Chipul lui Liuţcan deveni deodată solemn şi plin de încredere.

— Ţarigradul e al nostru, începu el. Crucea o să învingă semiluna. O să învingă. Prea sfânta cruce şi pravoslavnica credinţă e cu noi. Dumnezeu nu-i ajută pe cei care n-au primit botezul. Vedeţi? I-am făcut praf şi pulbere. Cu ce credeţi? Cu crucea. Şi Ţarul Constantin mergea la război, dar nu ştia – o să învingă sau nu. Deodată îi apăru pe cer o cruce şi nişte cuvinte de foc: „Cu semnul ăsta vorn învinge”. În cruce e puterea. Să ţii crucea sus şi să nu te temi!...

I – Inimă de femeib

Liuţcan spuse totul repede şi cu înflăcărare, ca o lecţie învăţată pe de rost. Vartolomei zâmbea sub mustaţă şi făcea semne viclene din coada ochiului lui Vâlcio, care nu ştia ce să creadă şi se uita ba la

Liuţcan, ba la crucea de lemn de pe chipiu. Cuvintele războinice nu se potriveau deloc cu înfăţişarea lui slăbănoagă. Sub această mască străină apărea acelaşi chip

naiv şi blând, al aceluiaşi Liuţcan care în vremurile bune vindea flori, tălmăcea semnificaţia lor simbolică şi vorbea despre dragostea sa şi a altora. Dar acuma chipul ăsta se schimbase groaznic şi pe el se citea o oboseală extremă şi o suferinţă cumplită. Gata să glumească pe socoteala lui Liuţcan, aşa cum glumeau toţi cu el, Vâlcio se căi, i se făcu milă şi începu, imitând cu seriozitate tonul vocii lui Liuţcan:

— E drept, Liuţcane. Crucea o să învingă. Tu ce faci? Raniţa e oam grea, ai?

— – Nu-i grea, se auzi Mitiu Karacolev. Îi merge bine lui Liuţcan, e sănătos. Duce el şi două raniţe, de n-ar fi noroiul ăsta. Şi pâine... mai multă.

— Şi tutun, adăugă amărât Vartolomei. Tutun ne-au trimis?

— Mai cu seamă tutun. Pachete pentru soldaţi, ţigări pentru ofiţeri.

— Ei, Dumnezeule, asta vreau! tună glasul de bas al lui Vartolomei. Tutun să-mi dai şi p-ormă ce-o fi să fie!

— Mai sunt şi alte lucruri.

— Şi alte lucruri? Ce?

— Cadouri. Ciorapi, cămăşi, flanele, mănuşi. Lucrate de domnişoarele din oraş. Pentru eroii de pe front.

— Liuţcane, auzi? strigă Vartolomei. Cred că Tzvetana ţi-a trimis ceva. Ţii în tainã, drace! Vâlcio, aşa-i că Tzvetana i-a trimis ceva? Da, ştiu eu. Cu toate că s-a logodit cu inginerul. Dragoste veche. Nu-i aşa, Vâlcio?

— Sigur, aşa e, râse Vâlcio.

— E... Ştiam! Asta-i dragoste, Liuţcan arde în vâlvătăi de foc! Po-em!

— Varto! strigă Karacolev şi arătă cu pumnul atât de sugestiv şi fără echivoc, încât cântăreţul tăcu brusc, uitându-se vinovat ba la dreapta, ba la stânga.

Spre capul coloanei soldaţii începuseră să se ridice, îşi aşezau raniţele pe umeri şi se adunau pe şosea. „Drepţi!” se auzi, în apropiere, comanda. Vâlcio şi prietenii întrerupseră conversaţia şi cum nu mai aveau ce să-şi spună, şi-au strâns în grabă mâinile şi s-au despărţit cu

afecţiunea sentimentală şi sinceră cu care se despart toţi pe câmpul de luptă, pentru că ei nu ştiu dacă se vor mai revedea vreodată. Coloana îşi reluă mersul pe şosea. Numeroasele focuri rămâneau în urmă, se stingeau unul câte unul, şi ultimele coloane de fum dispăreau şi se topeau în ceaţă. Furnicarul de oameni şi căruţe începe să se scurgă iarăşi prin cercul neprietenos şi lipsit de viaţă al câmpului. Siluetele încovoiate păşeau încet, în linişte, bălăbănindu-se de oboseală, cu paşi nesiguri, prin noroiul lunecos. Deasupra cerul era tot aşa de mohorât şi dezolant, prin zidul de ceaţă apăsător ploua mereu, o ploaie rece, măruntă şi deasă ca o plasă de păianjen.

Curând începe să se întunece. Cercul de pe cele două părţi ale şoselei devine tot maj îngust, ploaia se înteţeşte, întunericul cade parcă deodată din toate părţile. În câteva clipe numai, totul a fost înghiţit de beznă. Înaintea coloanei se zăresc luminile unui imens incendiu – ardeunsat. E un *foc* cu totul neobişnuit. Nu se văd flăcări, nici vârtejuri de scântei. Casele ard pe dinăuntru, contururile lor se pierd şi în beznă nu apar decât ferestrele puternic luminate. Soldaţii privesc fără vrere priveliştea feerică. Oboseala se aşază ca o negură peste cunoaşterea lor, ochii sunt gata să vadă lucruri ciudate: au senzaţia că aceste case nu ard, ci sunt luminate de mii de candelabre, că orchestrele cântă, că oamenii dansează într-un dezmăţ satanic şi smintit.

Lumina puternică le ia vederea şi noaptea pare şi mai neagră. Glodul e gros şi lunecos şi ostaşii cad la tot pasul. Pretutindeni oamenii strigă, se văicăresc şi blestemă. Companiile se amestecaseră între de. Soldaţii înaintează în pâlcuri izolate. Liuţcan şi Mitiu Karacolev merg unul lângă altul. Drumul greu, ploaia şi noroiul îl scot din minţi pe Karacolev, care se înfurie şi ocăreşte într-una, dar – vechi vânător – vede totul ca ziua şi-l previne pe Liuţcan ori de câte ori apare un pericol: „Atenţie! strigă el din când în când. Mocirlă!” Sau: „Stai î Hârtoape! Dă mâna!” Liuţcan e frânt de oboseală, tace şi strângându-şi ultimele forţe umblă ca un somnambul. Departe, în faţa lor licăreşte

acelaşi incendiu. Deşi pare aproape, încă n-au ajuns la el; de jur-împrejur aceeaşi beznă, iar ploaia clipoceşte surd şi monoton. „Compania a cincea! strigă un glas desnădăjduit. Compania a cincea /” „Aici, compania a cincea /”, răspunde cineva. Pe toată întinderea drumului răsună şi se repetă ca un ecou numele companiilor. Coloana, mare şi ordonată până mai adineauri, se destrămase şi orbecăia prin noapte ca o pasăre rătăcită.

VII

Se luminează de ziuă. Vremea se îndreaptă, ploaia se opreşte. Dar pădurea prin care se deplasează coloana e încă udă şi rece, arborii lăcrimează picături de ploaie. Ici-colo, printre spărturile din nori, se iveşte cerul, soarele pâlpâie pe crestele aurii ale pădurii, dar jos, unde pământul e veşnic umed, acoperit cu vreascuri şi frunze uscate, nu pătrunde nicio rază de soare. Drumul e nesuferit de greu. Oştaşii, cu feţele supte, cu ochii încercănaţi, cu buzele pungă şi privirile mohorâte, îşi reţin cu greu mânia în nesfârşitele labirinturi care îi sufocă, îi strâng în chingi de fier. Pădurea rămâne acum în urmă. Dincolo de desişurile scunde şi zdrenţuite privirea cuprinde întinderile nesfârşite, soarele, spaţiul... Ies la loc deschis. Încă un pas şi altă surpriză: în apropiere se conturează oraşul, alb şi frumos.

E Strandja – un orăşel de munte. Oraşul n-are nimic neobişnuit sau demn de remarcat, dar marşul nesfârşit prin păduri şi munţi, în ploaie şi nori, suferinţele necontenite le împietriseră inimile. Peste tot aceiaşi oameni, cu feţe supte, arşi de soare şi de vânt, urâţi, care îşi pierduseră aproape înfăţişarea omenească. Măsura timpului fusese uitată, trecutul la fel, suferinţele şi durerile păreau eterne. Înaintea acestor oameni, rupţi de lume şi de viaţă, apărea mirajul: un oraş, case de locuit. Căsuţe frumoase, albe, cu ferestrele sclipind în soare, cu grădini şi biserici. Totul făgăduia confortul nesperat, curăţenia, belşugul, căminuri calde. S-a

sunat repausul, care niciodată n-a venit la un moment mai bun. Ostaşii se aşază pe pământ sleiţi, cu ochii ţintă la oraş.

într-acolo se uită şi Liuţcan. Dar boala lui se agravează. Culcat pe o rână, cu mâinile înfipte în buzunare, se ghemuie în gulerul ridicat al mantalei şi nu se poate încălzi. Hainele lui sunt ude şi pline de noroi; chipiul boţit, cu crucea de lemn în frunte
i se-nfundase până la urechi şi sub el faţa galbenă ca ceara e acum parcă mai mică. Ochii îi ard, din când în când se chirccştc şi începe să tremure din tot corpul.

— Scoate-ţi mantaua! îi spune Karacolev. E udă. Ţine frig. N-ai teamă! O să-ţi treacă. Ai răcit. Să intrăm în oraş, să vezi cum te vindec eu! Mănânci ceva?

Liuţcan refuză şi începe să tremure mai tare. Asta nu-i place vânătorului. Să fii cât de bolnav, spunea el, dacă mănânci nu-i nicio primejdie. Dar Liuţcan nu vrea să pună nimic în gură.

— De m-ar fi apucat pe mine boala! se mânie Karacolev. Sau pe ăla, zăpăcitul de Vartolomei. Taman bun de friguri! Da' vezi unde-a picat!

De jur-împrejur larmă veselă. Scurtul popas, soarele călduţ, câţiva dumicaţi de pâine înfulecaţi în grabă, apropierea de oraş – totul făcuse o adevărată minune. Soldaţii capătă curaj şi, dezbrăcându-şi mantalele ude îşi arată trupurile zdravene şi puternice. Toţi s-âu înviorat, sunt veseli. Suferinţele, marşurile necontenite de zi şi noapte, cumplita oboseală când ultimele puteri te-au părăsit şi simţi cum bântuie în juru-ţi suflul de gheaţă al morţii – totul se uită, parcă nici n-ar fi fost cândva. Printre aceşti oameni puternici şi căliţi Liuţcan se simte mai slab şi mai neputincios. E încredinţat că nu poate face un pas mai mult.

Se răsuceşte în loc şi-şi caută din ochi camarazii. Racio Samsaru reuşise să adune în jurul lui mulţi ascultători. Răscrăcărat, cu ţigara în gură, vânjos şi zvelt, convins de superioritatea minţii lui faţă de toţi cei care îl asculta, comentează cu voce tare ultimele ştiri:

— Să nu credeţi, băieţi! Pace n-o să avem. Au trimis turcii un emisar, să ceară pace, da’ nu sunt sinceri. Osman-paşa vrea să ne înşele, să câştige timp ca să sape tranşee la Ceataldja şi să-şi aşeze tunurile. Ascultaţi ce vă zic, n-o să fie pace. Ba mai degrabă o să fie bătălie cum n-a mai fost.

Vartolomei nu-şi poate lua ochii de la oraş.

— Fir-ar a dracului! tună el cu glasul lui de bas. Că e un munte Strandja – ştiam. Da’ că e şi un oraş Strandja – nici prin cap nu-mi trecea. Ia te uită – asta-i Strandja. Şi câte biserici: una, două, trei. Un-te uiţi, cruce. Oameni cu frica lui Dumnezeu. Liuţcane când ţi-or vedea crucea de pe chipiu o să-nceapă să se închine la tine cu plecăciuni adânci ca în biserică.

Pentru Liuţcan răspunde Karacolev, dar în aşa chip că Vartolomei amuţeşte de îndată şi se duce să asculte discursul lui Racio.

în apropiere apare un pâlc mare de călăreţi veniţi se pare pe alt drum. Era comandantul diviziei. Clopotele tuturor bisericilor din oraş încep să bată. Soldaţii se ridică. Coloana intră pe şosea şi porneşte spre oraş. În ritmul cadenţat şi înviorător al marşului totul reintră în ordine, fiecare se află la locul lui, ia pasul şi în curând mulţimea fără număr intră pe străzi, în ordine, puternică şi înviorată, legănând ameninţător peste capete pădurea de baionete care sclipesc în soare.

La început oraşul părea părăsit. Străzile sunt pustii, ici-colo oameni privesc de la ferestre cu teamă şi curiozitate. Dar în apropiere, acolo unde gardurile se îndepărtează şi formează o piaţă vastă, se aude o larmă zgomotoasă şi confuză. Capul coloanei şi ascuţişul baionetelor se pierd în masa neagră a mulţimii de bărbaţi, femei şi copii. Se aud urale, strigăte izolate, conversaţii scurte şi grăbite. Zgomotul îi atrage puternic, irezistibil, tulburător şi soldaţii păşesc, în tactul muzicii care răzbate de departe, demni şi mândri, provocând chiar propria lor uimire. Transfigurat, cu aceeaşi faţă suptă, dar inspirată, brăzdată de şuviţe subţiri de sudoare, merge Liuţcan şi bate pasul pe caldarâm atât

de voiniceşte, că Mitiu Karacolev, înveselit de propriul său mers şi-nfăţişare nu se poate abţine să nu-l privească din coada ochiului şi să nu zâmbească.

Sunt acum în chiar mijlocul mulţimii. Mii de chipuri, zâmbitoare şi vesele, mii de ochi care îi fixează, urale, flori cad din toate părţile descriind arcuri multicolore. Flori! Numai Liuţcan se uită la de, nu vede decât flori. Culorile vii râd sclipind în soare, vorbesc triumfătoare în graiul lor tainic şi duios, pe care numai el îl poate înţelege. O emoţie puternică îl sugrumă, lacrimi îi umezesc ochii. Nu vrea flori pentru el. Şi nu reuşeşte să prindă niciuna. Dar cât de mult dorea să ie alinte cu privirea, să audă murmurul duios în şoapta lor. Flori! Flori! Mii şi mii de flori, albe, roşii, felurite!

Puhoiul de oameni e aşa de năvalnic, că nu se mai poate merge. Un torent de oameni care se înghesuie unii în alţii, pretutindeni ochi înfierbântaţi de bucuria clipei, guri căscate care strigă. Pe deasupra acestor siluete atât de felurite se înalţă statura uriaşă a unui bărbat în capul gol, cu o barbă mare, neagră. Toţi strigă, apoi se potolesc ca să re capete puteri. Omul înalt, cu barbă neagră, se uită înainte, halucinant ca într-un coşmar şi zbiară cât îl ţine gura „ura”. Cineva îl trage de cot şi încearcă să-i spună ceva, dar el n-aude nimic şi continuă să zbiere:

— Văzutu-l-ai, fârtate? Văzutu-l-ai? — spuse cineva arătând cu degetul un soldat.

— Măi, flăcăi! spune altul, încremenit de bucurie. Măi, flăcăi, el îi ţaru, mă? El?

Mulţimile încep să se răărească, dar în faţa caselor mai stau încă mulţi oameni şi iată, dintr-o poarta apare o fată graţioasă şi zveltă. Poartă încă rochiţa scurtă de la vârsta fermecătoare a adolescenţei. Chipul ei e slăbuţ şi rumen, părul negru ca smoala, iar sub sprâncenele arcuite ard doi ochi mari, negri. Ţine în mână o floare mare, albă, zâmbeşte, se uită o clipă împrejur, apoi începe să alerge după coloană.

— *Mon capitaine! Mon capitaine I* – strigă ea spre un ofiţer călare. *Mon capitaine!*

Vocea ei cristalină este o melodie suavă.

— *Mon capitaine!* strigă ea încă o dată şi, înciudată că n-a fost auzită, se opreşte în loc cu obrajii mai roşii, cu ochii umezi.

Liuţcan şi Karacolev mărşăluiesc în rând cu ea. Îşi dau seama că fata e o străină, dar înţeleg ce vrea să spună.

— Domnule sublocotenent! strigă Liuţcan, ca să fie amabil. Domnule sublocotenent!

Ochii frumoşi ai fetei se opresc o clipă la Liuţcan. La început surprindere, apoi teamă şi în cele din urmă o compătimire neascunsă îi învăluie faţa. Gândindu-se desigur că toţi aceşti oameni sunt la fel de meritoşi, că printre ei trebuie să fie unii care suferă mai mult, ea aleargă drept spre Liuţcan şi-i oferă floarea.

— Nu! Pentru tine, pentru tine! spune cu accentul ei străin. Pentru tine, soldat!

Liuţcan se opreşte încurcat şi surprins. Dar el nu uită vechea galanterie şi face o plecăciune adâncă şi graţioasă care surprinde pe domnişoară, în timp ce chipul lui ciudat îi provoacă un amestec de uimire şi de spaimă. Îl priveşte încă o dată, zâmbeşte iarăşi şi, uşoară ca o căprioară se pierde undeva în urmă.

Privirea lui Liuţcan nu se dezlipeşte de floare. Este o superbă crizantemă albă, cu petale delicate şi curate ca neaua. Un fior de duioşie, de afecţiune caldă şi tulburătoare învăluie sufletul nevinovat al lui Liuţcan. Întreaga lume de odinioară îi apare în ochii minţii. Se uită la floarea minunată care după sărbătoarea plină de bucurie a verii aducea cu sine melancolia dulce a toamnei. Cât de cunoscute îi sunt toate astea! îl năpădeşte puzderia de fraze alese, scoase din ştiinţa florilor. Îşi prinde crizantema la piept, zâmbeşte, spune plin de bucurie şi de durere:

— Crizantemă albă. Un semn de adio! Cea din urmă dragoste!

VIII

Până spre seară Liuţcan putu să meargă laolaltă cu ceilalţi fără să rămână în urmă. Părea că se-mbătase: vorbea toate prostiile, râdea de te miri ce, făcea tot felul de trăsnăi. O dată chiar, profitând de atenţia pe care toată compania i-o arăta în timpul repausului, se urcă pe o căruţă şi de acolo, de sus, propovădui inspirat şi înflăcărat ca întotdeauna victoria crucii asupra semilunii. Soldaţii făcură mare haz. Nu se mai îndoiau că nu-i în toate minţile şi nu-i dau nicio ascultare. Îi distra înfăţişarea acestui om mărunt la trup şi grozav de slăbănog, care astăzi era de o vioiciune în contrast total cu puterile lui şi îşi purta cu aceeaşi neînduplecată credinţă crucea de lemn de pe chipiu. Iar acum se împodobise şi cu o floare albă.

Toate astea nu durară decât o zi sau mai exact numai câteva ceasuri. În dimineaţa următoare, când se trezi pe pământul gol unde dormise puţin, Liuţcan simţi o nesfârşită slăbiciune, ca niciodată. Capul îi cădea greu, picioarele îi tremurau, febra revenise.

Dar schimbarea cea mai ciudată, chiar pentru el, era tristeţea neînţeleasă, mocnită şi dulce ca o durere fizică, ce-i învăluia sufletul. Se potolise, nu mai vorbea, evita chiar şi privirile camarazilor săi. Suferinţele lui erau acum mai mari, dar le suporta cu resemnare, nu se plângea nimănui, nu ofta. Se părea chiar că nu mai suferă: pacea se aşternuse pe faţa lui, sub pleoapele roşii şi umflate ochii priveau halucinant, uneori zâmbea, iar cei care mergeau alături de el îl auzeau şoptind ceva, încet, nedesluşit.

Marşul continua şi niciodată suferinţele şi durerile n-au fost atât de mari, de cumplite. Trupele se afundau tot mai mult în pădurile Strandjei. Sălbatice, pustii şi neprimitoare erau aceste păduri! Drumuri nu erau, poduri nu făcuse nimeni. Numai poteci care se întrerupeau şi se pierdeau în desişuri, tot atât de neaşteptat precum apăruseră. Tunurile şi căruţele cu muniţii se afundau pe neaşteptate în desimea de nepătruns a codrului. Securile lucrau din plin să deschidă drumuri. Se pomeneau deseori în faţa unor

viroage sau râpe abrupte şi caii osteniţi de moarte se opreau. În jurul fiecărui tun se strângeau soldaţi, călăreţii plesneau din bice şi zbierau, caii se încordau din răsputeri, se lăsau în genunchi pe picioarele din faţă, se ridicau şi reuşeau cu mare greutate să urnească cu câţiva paşi încărcătura grea. Apoi goneau năprasnic pe povârniş în jos, nici frânghiile şi nici frânele nu-i mai puteau opri şi nu o dată capetele lor strivite rămâneau sub roţile grele.

Situaţia infanteriştilor nu era mai bună. Ploua mereu, pădurea era muiată, şuvoaiele de apă deveniseră adevărate torente tulburi şi învolburate peste care trebuiau să treacă. Puterile îi părăseau chiar pe cei mai rezistenţi. Repaus nu primeau şi sfârşitul acestui marş chinuitor nu se vedea. De jurîmorejur aceleaşi păduri mute, blestemate, parcă vrăiite. Zilele erau neguroase şi reci, nopţile negre, fără lună şi stele, luminate din vreme în vreme de licăririle însângerate ale unor focuri îndepărtate.

Căruţele intendentei n-au putut să învingă torentele şi drumurile distruse, au rămas în urmă, iar soldaţii nu mai primeau raţiile. În jur nici urmă de aşezare omenească. Îi ajunse ce era mai rău – foamea. Nu mai aveau nicio fărâmă de pâine şi de câteva zile doar un ştiulete de norumb crud sau copt la repezeală era singura hrană devorată cu lăcomie, de care nu toţi făceau rost. Feţele lor se alungiseră, privirile erau întunecate şi crude. În sufletul lor se strângea un ropot surd de mânie. Ordinea, camaraderia, omenia cea mai elementară, totul fusese înăbuşit de instinctul brutal şi feroce, în fiecare din ei, oricât de blând era. Apăruse fiara.

Nesfârsita coloană se strecura prin codru ca un şarne uriaş, cu puterile sleite, cu mişcări leneşe, arătându-si ici-colo vertebrele. Toţi se mişcau în dezordine, împrăştiaţi, în luminişuri nu apăreau decât nâlcuri răzleţe. Crucea de lemn de pe chipiu s, i crizantema albă, stranie apariţie în acel imens dezastru, era un semn că în grupa aceea se afla Liuţcan. În fruntea ei era Facio Samsaru. Merge lălău. Cu paşi mari, înînrând şi hulind întreaga omenire. În urma lui

se bălăbăne Vartolomei, care acum pare ma înalt, nentru că în fiecare zi se subţiază tot mai mult. Ştie să îndure mai mult decât ceilalţi şi de aceea în glasul lui răguşit mai răzbate uneori o vorbă veselă, blajină. Aici e şi Krâstan, şi Mitiu Karacolev Amândoi îşi păstrează încă forţele, dar tac, privind înainte cu ochi de fiară. Între ei, uneori puţin în urmă, merge i iuţcan. Este mai prăpădit decât oricând, dar fericirea supremă pe care o tăinuia în el crescuse, şi-acum e mai vie: ochii lui ard cu mai multă înfrigurare, zâmbeşte uneori şi şopteşte ceva, încet, doar pentru sine.

Crizantema albă, ofilită, stă şi acum la pieptul lui, dar nu mai trece neobservată. Deseori glume din cele mai triviale, o vorbă aruncată şi înjurături murdare îl trezesc pe Liuţcan din visarea lui fascinantă. Se înţelege, intervenţia lui Karacolev pune lucrurile la punct. Dar odată se întâmplă ca Liuţcan să rămână singur. Doi ostaşi se bătuseră pentru un ştiulete de porumb, amândoi cuprinşi de furie animalică. Erau ca lupii flămânzi. Liuţcan se apropie involuntar şi se uită la ei. Unul din soldaţi o luase la fugă. Deodată Liuţcan se pomeni faţă în faţă cu cel care fusese învins şi jefuit de ştiuletele său. Ce fioros şi desfigurat de ciudă era chipul lui! Privirea tulbure şi sălbatică se oprise pe zâmbetul inconştient de pe faţa lui Liuţcan, şi se lăsă apoi în jos, înrăită, pe crizantema albă.

— Ce rânjeşti aşa, mă! Şi floarea asta...

înainte ca Liuţcan să-şi dea seama ce va urma, soldatul îi smulge din piept crizantema, o aruncă la pământ şi începe s-o strivească cu bocancii.

— Stai! Te rog... nu. Stai, ce faci... De ce...

Faţa crispată de ciudă a soldatului se întoarce iar spre el. Urmă o înjurătură din cele mai murdare.

— Oamenii mor de foame şi el s-a înzorzonat cu flori.

Liuţcan se uită jos. Din crizantemă n-a mai rămas nimic. Se uită apoi în urma soldatului. Ochii i se umplu de lacrimi.

— Ce se petrece aici? întrebă Karacolev care tocmai se întoarce.

— Floarea... mi-a călcat-o în picioare. Nu i-am făcut

nimic... el... a călcat-o! Şi Liuţcan începe să plângă aşa cum plângea odinioară când oameni răi îi trânteau pălăria tare de pământ şi-l trăgeau de poalele redingotei. Oricine în locul lui Karacolev s-ar fi topit de râs. Dar vânătorul îl cunoştea prea bine pe Liuţcan şi pe deasupra îi era tare foame şi de aceea se înrăise şi el.

— Arată-mi-l! Spune-mi cine-i ăla! zbiera el.

Dar soldatul e departe şi Liuţcan nu era omul care să-l poată descoperi printre iniile de siluete, toate la fel.

Această purtare grosolană îl jigni pe Liuţcan până în adâncul sufletului. Nu era în stare să urască pe cineva şi de aceea începuse să se teamă de oameni şi să-i evite. Plin de amărăciune, neputincios şi lipsit de apărare, simţea cum se stinge de durere, el, omul cel mai nefericit şi năpăstuit din lumea asta. Nu înţelegea cum ajunsese aici şi unde se ducea. Până de curând, războiul îl pasiona, îşi amintea şi înţelegea cum începuse sărbătoarea zgomotoasă, de neuitat, când din toate părţile curgeau torente de flori, sclipeau în soare, vorbeau în graiul lor tainic şi minunat. Totul era aşa de vesel şi de frumos! Dar războiul pe care abia acum îl vedea, era nemilostiv şi cumplit şi ceea ce era mai important, era ceva confuz şi fără nicio justificare. Avea senzaţia că un duh rău şi duşmănos îl răpise şi-l târa împotriva voinţei lui. Nu se putea împotrivi şi mergea acolo unde mergeau toţi. Un lucru îi era foarte limpede: trecutul. Viaţa paşnică şi inofensivă, munca de toate zilele, pentru care nu-i trebuia decât o vreme frumoasă, însorită şi o tabla cu flori. Viaţa asta reînvia acum cu amintirile ei, îi stăpânea toate gândurile, iar imaginile care se conturau înaintea ochilor îi provocau acea supremă şi stranie fericire, pe care suferinţele şi durerile n-o puteau întuneca. Părea un somnambul care umbla netulburat pe marginea unui abis.

Oare ce nu-şi amintea, câte lucruri nu căpătau viaţă în fantezia lui... Se vedea din nou în târguşorul lor, plin de sănătate, dichisit, în redingota neagră, cu parul lins şi pomădat, fericit cu dragostea lui, inspirat de cuvintele protetice pe care i ie şopteau florile proaspete şi

înmiresmate de pe tablaua lui. Deseori îşi amintea şi de crizantema albă strivită cu atâta cruzime în noroi de un soldat rău. Îşi aducea aminte şi de fata frumoasă care i-o oferise, dar trăsăturile feţei ei se estompau şi dispăreau şi în locul lor apărea mai limpede şi mai strălucitor chipul Tzvetanei. Îi oferea aceeaşi crizantemă şi se simţea cuprins de o nostalgie şi de o resemnare pe care i-o provoca albul imaculat al florii.

— Domnişoară, spuse el cu tristeţe, luaţi, vă rog. O crizantemă albă. Un semn de adio. Cea din urmă dragoste!

Faţa frumoasă a Tzvetanei, cu aluniţa neagră pe obraz, nu zâmbeşte nici acum. Sub genele lungi ochii ei negri îl privesc îndelung şi trist. Îl cuprinde o jale nespusă, plină de durere, pentru propria-i fiinţă, el care a uitat de mult căldura unei mângîieri materne sau duioşia de soră, avea senzaţia ca îi cade capul pe genunchi şi cu glasul înecat în lacrimi spune:

— Sunt bolnav. O să mor... foarte curând.

Marşul continua, pădurile din Strandja erau fără de sfârşit. În cele din urmă ajunseră la un loc despre care se spunea că este punctul final al acestui marş chinuitor. Prin apropiere se afla un sat părăsit, al cărui nume ar fi ramas altădată necunoscut, dar acum era pe toate buzele: Sofas! Sofas! nume de morgă sinistră şi atotcuprinzătoare, pe care nimeni n-o presimţea încă. Ca din pământ răsare o tabără întinsă. Vremea e călduţă, pe cerul limpede apare cornul palid al lunii. Dar stelele de pe cer sunt mai puţine decât punctele luminoase ale focurilor de lângă corturi. Uriaşa masă de oameni, care se strecurase cu ultimele forţe din văile Strandjei, se odihnea, oamenii erau veseli, mulţumiţi, aproape fericiţi. A doua zi veni năpasta cea mare. Holera.

Liuţcan zăcea toată ziua în cort. Nu mai era în stare să facă un pas. Vremea frumoasă, soarele şi vântul călduţ îi învăluiau sufletul în aceeaşi nespusă şi supremă fericire. Se pierdea în amintiri, visa, zâmbea. Pe aceste meleaguri domnea, pare-se, primăvara eternă. Şi dacă oboseala nu l-ar fi răpus şi ar fi putut să meargă pe undeva pe aproape,

în pădure, lângă fiecare tufă ar fi găsit, fără îndoială, micşunele.

De jur-împrejur bântuia moartea, năprasnică şi nemiloasă. Nu era moartea pe care ochii o întâmpină în luptă fără să clipească. Nu era moartea care vine într-o clipă o dată cu şuieratul şoptit al glontelui sau cu sclipirea orbitoare a şrapnelei. Moartea asta părea mai puţin cumplită, pentru că era ştiută şi aşteptată în clipe de exaltare şi de uitare. Aici bântuia acum o altă moarte – invizibilă, perfidă şi neînduplecată. Pe cine va răpune, pe cine va cruţa? îşi îndrepta degetul ameninţător spre toţi, pe toţi îi învăjuia în suflul ei de gheaţă, apăsătoare, crudă, triumfătoare şi nesătulă.

La fiecare pas apăreau morminte noi. Bolnavii erau izolaţi în pădure în tabere sinistre, unde în fiecare dimineaţă cei care mai rezistau încă, se târau câţiva paşi ca să se îndepărteze de cadavre. Alţii, cuprinşi de o totală şi neagră resemnare, rămâneau la locul lor aşteptând să-şi dea sufletul alături de cadavrele neîngropate. Războiul părea uitat cu totul, nimeni nu ura pe duşman, de altfel nimeni nu se mai gândea la el. Înghesuită în unghiul îngust dintre cele două mări, redusă la tăcere în corturi şi tranşee, în sate şi păduri, marea armată se chircea în dureri, gemea, se împuţina, se topea. Dar vremea era mereu frumoasă, sufla acelaşi vânt călduţ, îmbietor, soarele sudului iradia strălucitor şi tandru. Şi peste această imagine plutea o duhoare respingătoare şi otrăvită, suflul sinistru al morţii.

Cei mai curajoşi şi mai nepăsători îşi pierduseră şi ei cumpătul. Racio Samsaru’, al cărui năravspre răzvrătire nu se pleca nici chiar înaintea celor mai grele năpaste, acum nu mai înjura, nu mai ocăra şi nu mai protesta, vorbea încet. Nu de teamă. O nedumerire şi o smerenie plină de amărăciune se citea pe faţa lui suptă şi ofilită. Ţinea în mână o cărţulie mică, legată în piele, pe care o citea necontenit şi, arătând cu degetul spre valea mută a groazei, plină de muribunzi şi de cei care şi ei îşi aşteptau moartea, spunea:

— Război! Război n-a fost la Eski Polos, n-a fost la Kolibi şi nici la Ciongora. Uite-l aici, cumplit, necruţător! Nu există pe tot pământul o năpastă mai mare. Ce am crezut noi când am pornit? Credeam că mergem la nuntă. Dar Dumnezeu pune deseori proorocirile în gura unor oameni simpli şi săraci cu duhul şi-i face clarvăzători. Vă aduceţi aminte ce ne spunea moş Slavi la gară? „îi vedeţi – spunea el de noi – sunt o sută de mii. Îi iau pe toţi la moşie. Ce vreme e, a? E timpul secerişului, vine secerişul /” Uite, secerişul a venit. În faţa atâtor snopi, aşa de mulţi, s-ar înfiora şi secerătorul cel mai nesătul!

Nu toţi înţelegeau ce spune. Dar Racio vorbea într-una, ca pentru sine. Apoi deschidea cărţulia legată şi începea să citească tare:

— Şi m-am uitat, şi am văzut un cal mârşav, şi pe el un călăreţ şi numele lui era moartea; şi iadul venea în urma lor, şi i-a fost dat putere peste a patra parte a lumii, să treacă prin foc şi sabie, prin foamete şi molimă, şi pradă fiarelor pământului...

în apropiere şedeau Vartolomei, Krâstan şi Karacolev. Cu ochii holbaţi de spaimă, îl ascultau pe Samsar cu multă băgare de seamă. Liuţcan, întins sub cort, asculta şi el, dar se vedea bine că nu înţelege nimic. Imediat după solemna proorocire a lui Racio, strigă cu multă naivitate şi din toată inima:

— Ce vreme frumoasă! Dacă şi la noi era aşa, aveam flori şi iarna!...

Racio Samsaru’ se uită la el, zâmbi, dar nu spuse nimic.

Până târziu în noapte Vartolomei a psalmodiat cân tece bisericeşti. Dimineaţa l-au scos din tabără pe targă. Ţinea ochii închişi, capul căzut se bălăbănea când într-o parte, când în cealaltă. După două zile şi Racio Samsaru’ a fost scos din tabără în acelaşi fel. Fiecare companie pierduse jumătate din efectiv. Moartea făcea ravagii, jertfele erau fără număr.

Liuţcan zăcea în cort. Cu puterile sleite, îndobitocit de dureri şi suferinţe, faţa lui exprima aceeaşi ciudată şi

supremă fericire; privea visător, zâmbea. Iar noaptea dormea somnul sfinţilor prea fericiţi. Visa câmpii întinse acoperite cu flori uriaşe, fantastice, în mii de culori şi de nuanţe, exalând miresme ameţitoare, încălzite de un soare dulce, legănate uşor de adierea zefirului...

IX

De două zile dura asaltul asupra fortificaţiilor de la Ceataldja. Compania lui Liuţcan se adăpostise în şanţul unei şosele. Avea o misiune de sprijin. Unităţile de şoc erau în apropiere şi dinspre partea aceea răzbătea un vacarm nemaipomenit: împuşcături, rafale de mitraliere, explozii surde de bombe. Lângă şosea se înălţa un stejar uriaş. Viforul de gloanţe care trecea peste capetele lor lovea în crăcilc dure ca fierul, le jupuia coaja, dobora ramuri şi frunze. Comandantul companiei se pitise după trunchiul gros şi se uita prudent înainte. Soldaţii nu vorbeau, nici nu înaintau. Cu feţele palide şi încordate stau culcaţi pe burtă, lipiţi de pământ, chipiurile lor se înşirau într-o linie dreaptă. Printre de se zărea unul cu o cruce de lemn în frunte. Era Liuţcan. Părea calm şi privea absent înainte.

Nimeni n-ar fi crezut că o să scape cu viaţă din tabăra sinistră de la Sofas. Se simţea foarte rău şi, după ce l-au scos pe Racio Samsarul pe targă, credea că acum îi vine rândul lui. Era aşa de slab că, dacă încerca să se ridice, picioarele începeau să-i tremure, genunchii i se îndoiau şi neavând încotro, trebuia să se aşeze iar. Dar atacul începu brusc şi puternica agitaţie care îi cuprinse pe toţi trezi în Liuţcan forţe nebănuite. La plecare plutonierul separă pe bolnavi de cei sănătoşi. Mereu necăjit, gata să vadă pretutindeni numai făţărnicie şi minciună, tresări involuntar văzând chipul jalnic şi bolnăvicios al lui Liuţcan. „Eşti sănătos?” îl întrebă el. „Sunt, să trăiţi, domnule plutonier!” răspunse Liuţcan, numai pentru că acest răspuns îi venise pe buze, iar nu cel adevărat, „deloc”, unicele răspunsuri pe

care le da la toate întrebările acestor şefi aspri şi încruntaţi.

De altfel îi era totuna dacă va rămâne în tabără sau va merge mai departe. Era bolnav – asta simţea bine, dar şi altceva îi apăsa sufletul şi-i întuneca mintea. La tot ceea ce se întâmplă în jurul lui privea cu o nepăsare tâmpă, încremenită. Singura rază de lumină care îi încălzea conştiinţa şi-l trezea la realitate erau aducerile aminte. Numai aceste gânduri puteau să fie reţinute de memoria lui, numai de puteau să aprindă o flacără în privirea lui stinsă, să aducă un zâmbet pe buzele lui palide şi învineţite. Mergea mecanic odată cu ceilalţi, făcea mecanic tot ceea ce făceau ei. Uneori îşi venea oarecum în fire, grenadele care explodau în apropiere îl trezeau din amorţeală, acum îşi da seama de cele ce se întâmplă împrejur. „Uite, turcu', îşi spunea el înveselit, nu vrea să-şi dea împărăţia cu una cu două. Ţin-te bine!”... Dar cădea din nou în visare, se reîntorcea la amintirile lui statornice şi, uitându-se la şrapnele cum se înşirau în aer albe ca laptele, ghemuri cu miez de foc, avea senzaţia că vede nişte flori ciudate care ba dispăreau, ba înfloreau în aer.

Zăcea în şanţul şoselei şi se uita drept înainte. Ceaţa se ridicase brusc. Apăruseră contururile sinistre ale forturilor de la Ceataldja. Pe poienele pustii şi mohorâte nu se vedea nici ţipenie de om. Dar, după fiecare movilă şi după fiecare deal, străfulgerau scurte sclipiri roşiatice – trăgeau bateriile camuflate. Bubuiturile tunurilor nu se auzeau pentru că totul se contopea într-un vacarm infer-, nai, neîntrerupt. Vacarmul creştea cu fiecare clipă. Din uriaşul stejar se scuturau tot mai des frunze şi aşchii... Bubuiturile, trosniturile, şuieratul grenadelor, ţăcănitul sinistru al mitralierelor nu-l mai speriau pe Liuţcan, ci îi provocau o veselie ciudată. Urmărea străfulgerările roşiatice care sclipeau pe toată linia orizontului, se bucura când erau multe, ar fi vrut chiar să facă glume pe propria sa socoteală. „E-e! – strigă el încet. Liuţcan arde în vâlvătăi de foc. Po-em!”

Şi începea să urmărească cu mai multă atenţie sclipirile

roşiatice. Apăreau când izolate, când puzderie, se încrucişau, se luau la întrecere. Totul era minunat de frumos! Părea că o mână nevăzută risipea nebuneşte cu dărnicie în toate părţile flori roşii ca focul. „Lalele! îşi spunea Liuţcan. Lalele roşii. Dragoste, numai dragoste!”

Sări brusc pentru că observase cam târziu că ceilalţi soldaţi porniseră şi trebuia să-i ajungă din urmă. Comandantul companiei nu mai sta pitit după trunchiul stejarului, ci mergea departe, înaintea companiei, şi învârtea viguros sabia. Soldaţii înaintează printre tufişuri, frunzişul uscat foşneşte sub bocancii lor, şuierături subţiri săgetează aerul, din când în când plesnete puternice se sparg pe pământ sau printre crăcile pomilor. Erau la marginea pădurii şi începeau acum să iasă în câmp deschis. În zare apăreau din nou contururile întunecate ale forturilor şi în spatele lor sclipeau necontenit fulgere roşii.

Liuţcan se uită într-acolo. Gândul la lalelele roşii i se furişă din nou în minte. „Dragoste!” şopteşte el, dar simte deodată o izbitură puternică în piept, vede negru înaintea ochilor, se clatină, scapă puşca din mână şi, cu braţele întinse înainte, cade la pământ. Unii soldaţi l-au văzut, alţii nu. Toţi alergau înainte, treceau repede mai departe.

Trecuse vreme multă. Către seară, cei care porniseră la atac s-au retras. Liuţcan zăcea în aceeaşi poziţie în care căzuse. Faţa lui era palidă, dar senină, pământul sub el era roşu de sânge. Soldaţii care treceau pe lângă el îl credeau mort. Încet şi ostenit, deschide ochii. Nu-l doare nimic, dar mâinile şi picioarele sunt ţepene, ceva îl apasă şi n-are forţe să facă nicio mişcare. „Sunt rănit” îşi dă el seama şi sângele care îi udase hainele şi pământul de sub el îl înspăimântă. Oare nimeni nu-l vede, nimeni nu-l ia de aici? De ce nu vin sanitarii să-l panseze? Ar vrea să strige, dar de pe buzele lui nu iese decât un sunet slab şi înecat.

Obosit de sforţarea ce făcuse, lasă ploapele în jos şi nu mai face nicio mişcare. Nu-l doare nimic. E aşa de bine să stea culcat aici, e cald şi somnul îl cuprinde. Simte chiar un

fel de bucurie. Cineva se uită la el, îi spune ceva foartefrumos, îi zâmbeşte. A! E Tzvetana. Stă la fereastră cu o carte pe genunchi, plopii îşi întind umbra lungă de-a curmezişul străzii. Se opreşte în faţa ferestrej, tablaua e plină de flori. Alege o crizantemă albă, mare şi o oferă Tzvetanei. Suferă, suferă nespus de mult în această clipă. Lacrimi îi năpădesc ochii. „Domnişoară – abia poate el să şoptească – luaţi. Crizantemă albă. Un semn de adio. E cea din urmă dragoste!”

Ar vrea să spună multe, dar gâtul i se usucă, buzele ard, corpul e greu şi se-nfioară de dureri cumplite. Deschide iarăşi ochii încet şi greu. Lângă el – o tufă scundă, dar lui îi pare nemăsurat de mare şi de înaltă. Acum totul s-a liniştit. Bubuiturile au încetat. O ceaţă transparentă, alb-lăptoasă, ascunde cerul. Unde se află? De ce-i aici, ce se întâmplă cu el? O sete sălbatică îi arde buzele – de-ar avea o picătură, doar o picătură de apă! Face iarăşi o încercare să se ridice, dar mii de cuţite îi străpung pieptul, geme surd şi se lasă iar la pământ. Durerile îl înţeapă acum prin tot corpul. Nimeni nu-l ajută... şi o să moară. Spaima îl cuprinde. Năpăstuit şi nefericit o viaţă întreagă, îl răpune o jale aprigă pentru propriul său destin. Dar în ochii minţii lui, peste care durerile aştern acum o beznă neagră, apare deodată, ca o lumină sclipitoare, o imagine nespus de dragă. În cea din urmă seânteiere a conştiinţei, strângându-şi ultimele forţe, el strigă: „Mamă! Măicuţa mea!” Dar geamătul surd şi amar se stinge în noapte fără ecou,

Tăcerea plină de încordare se frânge într-o scurtă pauză, apoi, dinspre măgura din faţă, unde se contura fondul întunecat al pădurii, străbătură glasuri de groază. Mai întâi ţipete jalnice şi stridente, ca scâncetele sugarilor, apoi glasurile se întăriră şi se contopiră; unele plângeau, altele râdeau.

O haită de şacali urla.

X

Se făcuse zi. Vremea era nespus de frumoasă. Curat de neguri, cerul zâmbea încântător şi albastru. Soarele răsărise, un vânt călduţ şi delicat ca o alintare sufla dinspre miazăzi. Împrejur pustiu şi linişte. Liuţcan zăcea în acelaşi loc şi în aceaşi poziţie. Nimic nu arăta că în trupul acesta nemişcat şi ţeapăn pâlpâia încă o seânteiere de viaţă. Dar iată că pleoapele grele tremură uşor, se deschid apoi se închid încet şi greu. În cele din urmă se ridică încet şi lasă să se vadă ochii – privirea tulbure şi rătăcită, goală. Se uită aşa multă vreme şi nu poate să înţeleagă nici unde se află, nici ce se întâmplă cu el. Nu-l doare nimic, n-are nicio dorinţă, nimic nu-i trebuie. Din timp în timp un cerc de fier îi strânge tâmplele, privirea se înceţoşează şi nu mai vede nimic. Are senzaţia că timpul trece nespus de încet, că secundele sunt nesfârşit de lungi. Deschide iar ochii. Tufa cea scundă e tot acolo, în faţa lui; se uită la ea, dar nu poate să-nţeleagă deloc de ce-i pomul ăsta aşa de mare şi fantastic. I-au trebuit multe sforţări ca să înţeleagă până la urmă că pomul nu-i un pom, ci o tufă obişnuită.

Dar altceva îi atrage atenţia. Lângă tufă e ceva alb, ceva care ba apare, ba dispare. Ce-ar putea să fie asta? Două cercuri uriaşe, unul mare, alb, iar înăuntru, în mijlocul lui altul mai mic şi galben. Cercurile stau în aer, se leagănă, din de se desprinde ceva, ca un zâmbet. Treptat se micşorează şi devin tot mai micuţe, se conturează mai precis, mai dar. Ce-o mai îi şi asta!

Era un fir de muşeţel alb, o micuţă floare care se legăna în bătaia vântului, se ridica în sus, apoi îşi arăta coroana privirilor lui Liuţcan. În cele din urmă a înţeles şi privirea lui a rămas nemişcată. Şi iată, ca prin minune faţa lui se înviorează, o bucurie dulce şi inspirată îi netezeşte cutele de pe obraji, alungă umbrele. În privirea stinsă sclipeşte o seânteie slabă, buzele încearcă să schiţeze un zâmbet. O mână încearcă să arate ceva. Degetele se mişcă uşor. Cu sforţări chinuitoare şi desnădăjduite caută spre floarea care râde, legănată uşor de vânt...

X

Câteva zile mai târziu la Ceataldja stăruia liniştea şi pacea. Armistiţiul fusese încheiat şi numeroase steguleţe indicau linia de demarcaţie dintre cele două ţări. Pe întinsele poiene cuprinse între aceste steguleţe şi locul unde se desfăşurase năprasnica dramă a războiului, zăceau cadavre fără număr. Acum erau strânse şi înmormântate. Agenţii sanitari se agitau în toate părţile ca nişte furnici harnice şi grijulii. Doi călăreţi se duceau când la o groapă, când la alta. Era colonelul medic, însoţit de un ofiţer tânăr. Colonelul dăduse ordinele şi acum se întorcea în cazemată. Vremea frumoasă, gândul la o masă bună, armistiţiul care punea capăt cumplitului măcel şi înlătura orice primejdie, îi provocau bună dhpoziţie. Rangul înalt îi da dreptul să judece totul cu autoritate şi raţiune.

— Observă, tinere – îngâna el, trăgând de cuvinte –, observă bine poziţia acestor cadavre. Pe faţa lor e scris dar ce se petrecea în sufletul lor în ultima clipă. Da, este interesant că...

Trecură întâmplător pe lângă cadavrul lui Liuţcan

— Îl vezi pe ăsta, continuă coloneolul. Uită-te la faţa lui, la braţele întinse înainte. Dacă s-ar putea scula ar porni vijelios împotriva duşmanului...

Tânărul asculta, atât cât îl obliga gradul. Îşi fixase privirea pe faţa stinsă, lipsită de viaţă, pe privirea ţeapănă, pe surprinzătoarea duioşie care îngheţase pe faţa lui. Urmări direcţia privirii, urmări braţul întins şi ochii lui se opriră pe floricica albă legănată uşor de vânt. Opri calul şi se uită încă o dată la cadavru.

„Sărmanul! îşi spuse el. În clipa lui cea de pe urmă vroia să rupă floarea!”

MOŞ DAVID

I

Singurul lucru din odaia celor trei grăniceri de la punctul de graniţă de la Aii Anife, o încăpere sărăcăcioasă şi goală, aşa cum sunt toate cazărmile, asupra căruia privirea se oprea cu oarecare curiozitate, erau cele cinci sau şase săbii vechi, aşezate în colţul de lângă cămin. Aceste săbii nu erau ale grănicerilor. „Spadele” lor, cum le ziceau ei, de altă construcţie şi mai mici – jucării de copii în comparaţie cu cele mari, atârnau de perete alături de mantale şi carabine. Săbiile cele mari de lângă cămin zăceau acolo de mult timp, încă de pe vremea ocupaţiei ruseşti, şi avuseseră cândva o folosinţă, într-adevăr, privind aceste teci ruginite, grele, drepte, nemăsurat de lungi, destinate unor uriaşi, aceste mânere de culoarea pielei de şarpe, apărate de plăcuţe de aramă lucioasă, pe care nu le puteau ţine decât mâini mari şi puternice, nu era greu de imaginat că cei care purtaseră aceste săbii erau oameni din alte vremuri.

Aşa erau grănicerii de altădată de la Aii Anife. Bătrânii îşi aminteau de statura lor puternică, năluci călărind pe cai iuţi ca viforul. Le făcea mare plăcere să stea la taclale despre aceşti călăreţi viteji, cu mustaţa răsucită şi chipiul pe sprinceană, fuduli în uniformele cenuşii, aidoma celor de acum, care dădeau multă bătaie de cap unora. Lor le veneau însă mai bine galoanele verzi, pentru că atunci pădurile Deliormanului şi câmpiile dobrogene erau mai verzi. Dar vremile se schimbaseră şi, odată cu de, oamenii şi slujba lor. Grănicerii de azi de la Aii Anife, cei mai mulţi din ei, erau oameni domoli şi cumsecade. Nu mai patrulau pe graniţă, ca înaintaşii lor, nu aveau ciocniri sângeroase cu cărăuşii, cu contrabandiştii şi cu fugarii politici. Acum treaba lor era să se ocupe de călători, să le controleze bagajele, să cântărească şi să asigure tranzitul mărfurilor

peste graniţă, să facă, într-un cuvânt, mereu şi mereu aceleaşi formalităţi de trecere a frontierei. În restul timpului erau liberi, trebuiau să se ocupe numai de ei înşişi, de hrana lor şi fiecare îşi trecea vremea cu tabieturile şi preferinţele personale. Umblau de cele mai multe ori fără centuri, în capul gol, cu creionul la ureche, ca nişte copişti. Mai deseori luau lingura ca să guste mâncarea de pe foc, decât puneau mâna pe sabie sau pe puşcă.

Unul din ei era Milan. Înalt şi slab, cu sprâncene şi mustăţi roşietice, cu cearcăne mari şi vinete în jurul ochilor. Era blând şi tăcut, faţa lui palidă, aproape străvezie, inspira o melancolie ciudată ori de câte ori privirea lui îmbrăţişa întinderile nemărginite ale câmpiei. Întreţinea la oraş o familie numeroasă, era cel mai nevoiaş dintre toţi, avea multe griji pe cap, dar nu se plângea niciodată.

Celălalt grănicer pedestru, Teohari, era o fire cu totul opusă lui Milan. Dacă o treabă avea nevoie de un imbold, de un mecanism care s-o stimuleze, s-o susţină, acest are nu era nici bătrânul şef al vămii, nici secretarul – leneş şi distrat, ci Teohari. Vioi şi sprinten, cu părul negru şi des care se ridica drept deasupra frunţii, ca o perie, cu ochii negri şi strălucitori, cu faţa oacheşă şi ciupită de vărsat, era prezent peste tot, îndemna pe ceilalţi, făcea ordine, era mereu vesel şi nu-i tăcea gura. Călătorii care treceau pentru prima oară prin acest punct, dacă mai păstrau o amintire despre această vamă, era mai cu seamă faţa şi glumele lui Teohari. Cei care din întâmplare treceau a doua oară, găseau aici un vechi şi bun prieten.

Al treilea grănicer era moş David, unicul grănicer călare al vămii. Săbiile mari ale cavaleriştilor, care zăceau lângă căminul din odaia lor, nu erau un simplu obiect de muzeu. De făceau legătura vie cu trecutul vămii, tăinuiau amintiri din viaţa şi tinereţea lui moş David. Pentru că el îşi începuse slujba în vremurile tulburi şi războinice când carabinele se descărcau deseori pe potecile care duceau spre graniţă: şi era singurul supravieţuitor dintre toţi acei oameni, cutezători şi vajnici, la picioarele cărora au

zăngănit aceste săbii lungi. Totodată înfăţişarea lui amintea figura de epopee a unui opâlceneţ[10]: faţă aspră, ochi ageri sub sprâncene dese, mustăţi mari şi răsucite, argintate de trecerea anilor. Avea o statură puţin peste măsura de mijloc, era zdravăn, îndesat, se cam îngrăşase. Dar chiar la vârsta lui îşi păstrase vigoarea şi numai o infirmitate fizică dobândită în timpul serviciului îl pironise la o muncă mai uşoară şi mai puţin primejdioasă. Treaba lui la vamă era să meargă de două ori pe săptămână în oraş ca să ducă şi aducă poşta. De aici îi ieşise şi porecla – moş David Poşta.

în multe privinţe trecutul apărea viu o dată cu moş David. Înainte de orice, calul lui: era un animal superb, cum astăzi rareori se poate vedea. În forţa şi în proporţiile lui era ceva din alte vremi, cu totul neobişnuit şi de vastă întindere, care invoca alte dimensiuni, ca săbiile mari de cavalerie de la vamă. Părea un cal din basme, calul viteazului din *O mie şi una de nopţi* sau calul lui *Făt-Frumos din lacrimă.* Chiar şi culoarea părului lui era cu totul neobişnuită: albastru-cenuşiu precum culoarea miezului de fier, presărat cu picuri negre, mici şi dese; negre erau şi coama, coada şi picioarele de la genunchi în jos. Animalul nu avea membrele subţiri şi nervozitatea senzitivă a cailor arabi. Dimpotrivă, era masiv, cu muşchi vânjoşi şi picioare ca nişte stâlpi, cu fese late şi rotunde ca un butoi. Asta nu-l împiedica să fie uşor şi sprinten şi, dacă-i lipsea eleganţa, în schimb fiecare mişcare a lui trăda o forţă neîmblânzită şi un elan turbat. Cal de stepă, sălbatic, el nu avea grumazul arcuit ca gâtul lebedei cum au caii de circ, ci un grumaz scurt şi gros ca un trunchi, acoperit de o coamă răvăşită, căzută peste frunte şi ochi. Avea mai degrabă înfăţişarea unui leu. Ochii negri ca bezna, în care mistuia un foc nestins, priveau mereu spre zări necunoscute; urechile erau necontenit de veghe, nările se contractau şi se dilatau într-o pulsaţie continuă.

Nu era taină pentru nimeni cât de mult îşi iubea moş

[10] *Opâlceneţ* – voluntar bulgar în războiul ruso-româno-turc din 1877.

David calul. Spunea că nu are pe nimeni pe acest pământ şi singurul lucru care i-a rămas pe lumea asta e calul. Cheltuia totul pentru el. Ovăz îi dădea mai mult decât trebuia şi, ca să nu i se acrească, ovăzul îl schimba cu orz, iar orzul cu grâu curat. Când calul sta în grajd, îi împletea coada şi coama în cosiţe subţiri, iar când se pregăteau de drum îl ţesăla şi-l curăţa de-i lucea părul ca mătasea, apoi îi despletea coama şi coada. Atunci de curgeau în valuri creţe ca nişte cosiţe de fată. Icicolo pe coamă şi la rădăcina cozii lăsa nedesfăcute câteva cosiţe mici, pe care numai moş David ştie să le împletească măiestru, strecurând printre de panglicuţe roşii, ca să ferească animalul de deochi.

Fiecare plecare a lui moş David la oraş era un mare eveniment, o privelişte în adevăr rară. Era un ritual complicat, lung şi foarte solemn, pe care nu-l lăsa să-i scape nici Teohari, nici melancolicul Milan, nici călătorii aflaţi întâmplător acolo. Deseori chiar şeful vămii scotea capul pe fereastră ca să privească. Fire din barba albă îi acopereau buzele, ochelarii negri îi ascundeau ochii, iar cele două cute verticale dintre sprâncenele încruntate, capul aplecat într-un fel caracteristic, toată ţinuta lui, arătau că urmăreşte şi observă totul, fiind în acelaşi timp absorbit de alte preocupări, cu totul personale.

în acest timp calul lui moş David, înşeuat şi strâns în chingi, e scos afară, în faţa vămii şi legat de stâlpul înalt ca un catarg, în vârful căruia flutură drapelul tricolor. De la răsăritul soarelui n-a trecut prea multă vreme. O ceaţă transparentă pluteşte încă peste câmpie, roua licăreşte şi acum prin poienile înverzite. Calul este nerăbdător şi agitat, se răsuceşte în toate părţile, îşi ia avânt de plecare şi bate-n loc smucind căpăstrul. Apoi se opreşte, se opinteşte pe picioarele puternice, pe care vinele se umflă gata să plesnească, ridică brusc capul, ciuleşte urechile scrutând câmpia. Rămâne o clipă cu respiraţia oprită şi privirea i se întunecă de năprasnica durere pe care o acumulase şi care-i pârjoleşte sufletul. Vede alţi cai păscând în libertate prin poiene, dă uşor din cap, se pare că aude ceva şi începe să

necheze zguduindu-şi întreg trupul uriaş, încearcă iar să scape de căpăstru, se învârte pe loc, adulmecă pământul şi fornăie ridicând praful sub picioare, bate pământul sub copitele grele şi-şi vântură coama de leu, zburlită.

Iar moş David, nepăsător în aparenţă, dar cu inima plină de mândrie văzând mulţimea de oameni care se opriseră şi-i privea calul, intră şi iese din clădirea vămii, se întoarce iarăşi la cal, îi strânge curelele, încearcă scările, potriveşte şaua. Calul îşi dă urechile pe spate şi încearcă să-l muşte, dar moş David nu-i dă nicio atenţie, pentru că ştie că nu-i decât o glumă, pentru că animalul îl prinde de tunică numai cu vârful buzelor. Moş David trece fără teamă pe la spatele calului, dar întotdeauna îl lasă să înţeleagă că-i acolo, strigându-i ceva, cu glas tare.

Cu cât se apropia timpul de plecare, cu atât calul se agita mai mult. În cele din urmă, după ce agăţa desaga cu poştă, moş David dezlega calul, strângea căpăstrul şi punea un picior pe scară fără a uita să-şi facă repede şi cu gesturi scurte semnul crucii. Teohari sta înaintea calului şi-l ţinea. Moş David încăleca şi sălta pe scări, o dată, de două ori, apoi se aşeza bine în şa, făcea un semn din ochi şi Teohari dădea drumul calului. Atunci avea loc cea mai interesantă privelişte, care se repeta de fiecare dată: simţindu-se liber, calul, uriaş şi puternic, se ayânta brusc înainte de parcă ar fi vrut să zboare. Chingue gemeau, copitele împroşcau în toate părţile ţărâna. Dar mâna puternică a lui moş David strângea dârlogii şi calul oprit brusc, dar încă neîmblânzit, se lăsa uşor pe cele patru picioare ca pe arcuri, coada atingea pământul, grumazul se zbârcea în cute, cu gura întredeschisă şi ochii gata să-i sară din găvane. Neputând să învingă dârlogii, să se avânte înainte, începea să se azvârle, turbat, în părţi, pe cele patru picioare, de două ori într-o parte, apoi se întorcea şi făcea două salturi în cealaltă parte. Aceste salturi nebune păreau un joc ciudat de carusel, dar privitorii uluiţi şi înfioraţi făceau involuntar un pas înapoi. Moş David şedea în şa cu sprâncenele puţin încruntate, dar calm, niciun muşchi nu tresărea pe faţa lui.

După alţi câţiva paşi dezordonaţi, calul, tot aşa de vijelios şi-nfierbântat, intra în şosea şi pornea în galop, uşor şi lin.

O greutate se lua de pe inimile celor prezenţi, iar cei mai curioşi, cuprinşi de mare admiraţie, priveau acum spatele lat al lui moş David. Chipiul lui descria o linie unduioasă, în lături se zărea coama răsfirată de vânt a calului şi, în rotocoalele albe de praf potcoavele scoteau sclipiri neaşteptate.

— Toarce, toarce! striga Teohari admirând mersul elegant al calului. Să stai cu el patru ore în oraş? Şi ce buiestraş – să dormi pe spinarea lui, nu alta!

— Pe un cal ca ăsta se doarme cam greu, spune un călător.

— Adormi şi te trezeşti sub copitele lui, adaugă altul.

Teohari şi călătorii râd şi intră în vamă. Milan se mai uită câtăva vreme în urma lui moş David, apoi peste privirea lui se lasă ceaţa şi, cu ochii pierduţi în gol, cade pe gânduri. Pe urmă ochii lui se opresc îndelung peste câmpie îşi, ca-n fiecare zi, aceeaşi melancolie stăruitoare se aşterne ca o umbră peste faţa lui gălbejită şi suferindă.

Moş David se întorcea din oraş chiar a doua zi. De obicei nu i se întâmplă nimic rău pe drum, nu se-ntorcea prea obosit. Dar întotdeauna venea cam indispus, acru, cu aerul îngâmfat şi fudul al omului care a făcut o treabă importantă. Nu prea avea chef de taclale, împărţea, zgârcit la vorbă, lucrurile pe care le cumpărase la oraş pentru grăniceri sau le adusese de la rude. Apoi se ocupa de cal. Dar nici grănicerii nu se grăbeau să-l descoasă, întâi pentru că îi cunoşteau năravurile şi apoi pentru că la acea vreme erau prea ocupaţi. Într-adevăr, prin Aii Anife treceau puţini călători, dar chiar dacă nu treceau, grănicerii tot trebuiau să-i aştepte; şi-apoi în vamă locuia şeful şi secretarul, care îi aveau necontenit sub ochi. Grănicerii erau foarte atenţi cu şeful lor, nu pentru că s-ar fi temut de el, ci pentru că le inspira involuntar, lor şi celor care îl cunoşteau, multă stimă. Şeful vămii, Moşneagul, cum îi spuneau toţi, era un bărbat mult mai trecut chiar decât moş David, cu o barbă

mare, împrăştiată din abundenţă pe piept, unul din acei funcţionari cinstiţi şi foarte statornici, pentru care slujba, legea şi omul formau un tot inseparabil. Blândeţea, vârsta înaintată şi reumatismul de care suferea, îl constrângeau să-şi petreacă cea mai mare parte din timp la masa de lucru sau în odaia lui. Dar zilnic, pe înserate, un om cu totul nou, pentru că acum pentru prima dată în zi îşi scotea ochelarii de pe nas şi-şi acoperea capul cu o pălărie, cu aceeaşi înfăţişare măreaţă şi solemnă pe care i-o da barba albă, ieşea din casă şi sprijinindu-se greoi în baston şi tuşind uşor, se ducea să se plimbe în sat. O dată cu el, sau poate mai târziu, ieşea şi secretarul.

11 — Inimă de femeie

Atunci, drapelul care fluturase toată ziua pe prăjina înaltă cât un catarg, era coborât în semn că birourile sunt închise şi călătorii nu pot să mai treacă frontiera. Grănicerii rămâneau singuri. Nu oboseala, ci mai degrabă uşurarea pe care o resimţeau că nu mai sunt sub ochii şefilor îi predispunea subit la trândăveală şi-i înveselea. Ieşeau afară şi se aşezau la umbră, în faţa vămii. Soarele se lăsa spre asfinţit. Înaintea lor se întindea câmpia scăldată în lumină, verde şi nemărginită. În acele vremuri se mai găseau acolo pământuri peste care plugul nu trecuse încă. De o parte şi de alta o frontierei se întindeau poiene cu iarbă deasă şi buruieni înalte, în care vitele dispăreau cu totul, cu o puzderie de flori înalte şi mlădioase de coada mielului, cu virfurile galbene sclipind în soare ca nişte suliţe.

Grănicerii deveneau foarte guralivi, făceau cafele, închinau păhărele cu rachiu. Sprâncenele încruntate ale lui moş David se destindeau şi, sub vârfurile mustăţilor lui răsucite se zărea, abia – abia, un zâmbet ca un colţ de soare strecurat printr-o spărtură de nori. Începea apoi să flecărească şi le povestea cu multe amănunte despre ultimul lui drum la oraş; îi înşira pe toţi cei pe care-i văzuse, noutăţile pe care le auzise, descria pe îndelete toate întâmpările mărunte, lipsite de orice importanţă, care se întâmplă zi de zi şi se uită repede, fără să lase urmă, dar

care satisfăceau curiozitatea grănicerilor pentru că trăiau într-o completă izolare. Când inima i se-nmuia peste măsură, le spunea o sumedenie de nimicuri despre cei dragi de la oraş. Le povestea, de pildă, cum cei doi copii ai lui Milan, cei mai mici, ţinând pe mămica lor, unul de o mână celălalt de alta, tocmai veniseră la han să-l vadă. Moş David povestea, cu multă duioşie, care-i încălzea inima aspră şi dură, despre fiul cel mic, de patru ani, al lui Milan, îi imita vocea şi întrebările. Pe care i le pusese, repeta întocmai cuvintele lui, cu câtă insistenţă i-a cerut să-l urce pe spinarea calului cel mare. Sensibil de felul lui, un fior de căldură i se urca în suflet şi Milan zâmbea, simţind cum ceaţa i se lasă peste ochi...

Soarele apusese pe nesimţite. Câmpia se întunecase, dar coloritul galben al tufelor de coada mie lului tăia cu linii aurii, subţiri, întunericul ce învăluia verdeaţa. Părea că în seara liniştită, înainte ca stelele să-şi strunească pâlpâirile, câmpia fusese împânzită de mii de lumânări cu flăcăruile privind spre cer în prag de rugăciune...

Liniştea care se lăsa pe întinderile nesfârşite coborâse şi în sufletele celor trei grăniceri. Clipele nu mai alergau, viaţa nu mai era aşa de trepidantă, un crâmpei din veşnicie se deschidea în ochii lor şi-i cotropea. Se simţeau mai aproape unul de altul, mai buni, legaţi de o veche prietenie, dar şi de altceva ce nu poate fi spus în vorbe. Această senzaţie îi stăpânea un minut sau două. Taina se desăvârşea în câmpie: întunericul care căzuse deodată stinsese puzderia luminiţelor de aur. Grănicerii au revenit la buna lor dispoziţie şi, puţin mai târziu, la lumina argintie a lunii, dacă Teohari nu cânta un cântec turcesc tărăgănat şi pătimaş, atunci moş David îşi povestea una din nemaipomenitele lui aventuri din codrii Deliormanului. Cel mai atent îl asculta Milan; şi după ce auzea întâmplările primejdioase prin care trecuse moş David, în închipuirea lui apăreau săbiile cele lungi care zăceau lângă cămin şi se părea că abia acum găsea un răspuns la toate gândurile care îi treceau prin cap când se uita la de.

Aşa se scurgea, aşa se scursese multă vreme traiul celor trei grăniceri de vamă de la Aii Anife. Dar iată că s-a întâmplat ceva nou şi neaşteptat, care a tulburat mersul neschimbător şi uniform al vieţii lor.

II

La frontieră nu erau singuri. Lângă vamă erau şi alte birouri care îşi aveau sediul în vreo zece case mai mici sau mai mari, cu grădini în jurul lor, cu o pădurice de salcâmi rotundă şi verde în coasta lor.

O potecă ducea, prin ierburile înalte, de la vamă la căsuţa cea mai apropiată, în care locuia agentul veterinar. Era singur, creştea cârduri mari de găini şi porumbei, avea şi câţiva stupi cu albine, printre care se foia mereu în soare, în capul gol, cu mâneci albe. Ceva mai încolo, printre ierburi, mijea căsuţa cu ziduri albe a sublocotenentului şi lângă ea postul de frontieră pe lângă care se aflau încă vreo câteva clădiri, în care trăiau vreo zece ostaşi şi plutonierul major Rafailov, o namilă de om cu mustăţi negre şi stufoase şi cu glas de tunet. Foarte aproape, la cel mult zece paşi de postul bulgăresc, de partea cealaltă, era pichetul românesc şi ceva mai la o parte vama românească.

Peste toate aceste căsuţe fluturau toată ziua steaguri, zidurile lor albe scânteiau îmbietor în soare, în grădini florile râdeau cu culorile lor vii, cineva cânta pe undeva, iar printr-o fereastră deschisă se auzea un gramofon. Dacă n-ar fi apărut din când în când patrule înarmate pe poteca albă de-a lungul graniţei, dacă n-ar fi fost cele două sentinele stând faţă în faţă cu baionetele sclipind în soare, s-ar fi putut crede că o zi de sărbătoare veşnică domneşte peste aceste locuri minunate.

Fie că erau străini, fie că erau rude, toţi se cunoşteau foarte bine. Iată de ce, foarte curioşi, vorbeau între ei că zilele astea trebuie să vină nevasta lui Rafailov ca să

petreacă aici vacanţa de vară împreună cu copiii. Într-adevăr, într-o bună dimineaţă, puţin după răsăritul soarelui, pe lângă căsuţa subofiţerului apăru pentru o clipă, apoi intră iarăşi în casă, o femeie legată la cap cu o basma albă. Pe urmă ieşi din casă un băieţel de vreo nouă-zece ani, tuns scurt de-i lucea capul în soare. Zburdă prin buruieni, apoi apăru deodată chiar pe linia de frontieră, între cele două sentinele care se uitau la el zâmbind. Glasul puternic al lui Rafailov tună din căsuţă şi băiatul se întoarse înapoi. Se pierdu iarăşi pe undeva şi după câteva clipe răsări ca din pământ în faţa vămii, ronţăind dintr-un codru de pâine şi căscând gura la o trăsură care se oprise acolo. Teohari, care în momentul acela cotrobăia în bagajele călătorilor, se opri din treabă şi se uită la el: în faţa brună cu pometii proeminenţi, în ochii negri, lunguieţi, care priveau zâmbind şiret, recunoscu numaidecât pe Rafailov. Teohari începu să râdă şi spuse:

— Aşa! Aţi şi sosit? A venit şi mama ta? Cum te cheamă?

Copilul se ruşină, se aplecă şi începu să facă cu piciorul desculţ cercuri pe nisip. Muşcă iar din pâine, zâmbi cu ochii lunguieţi, dar nu spuse nimic.

— Spune, mă, cum te cheamă? repetă Teohari.

— Kosta, răspunse băiatul cu o voce răguşită şi groasă şi Teohari începu iar să râdă, pentru că şi în voce îl auzi tot pe tată-său. Avea impresia că în faţa lui sta un Rafailov în miniatură.

— Ei, coţcarule, râdea Teohari, eşti leit tat-tu!

1 rebuia ca şi Milan şi moş David să se încredinţeze cât de bine seamănă fiul cu tatăl. Dar Kosta nu putu să suporte ochii care îl cercetau cu atâta ltiareaminte, întoarse spatele şi o şterse spre post cu codrul de pâine în mână.

Curiozitatea grănicerilor de a vedea de aproape pe cei nou veniţi fu curând satisfăcută. O văzură şi pe nevasta lui Rafailov. Spre surprinderea tuturor, era o femeie tânără, plinuţă şi frumuşică foc. Părea cumva obosită, şleampătă şi cam neîngrijită. Avea trei copii şi se vedea că grijile pentru ei şi treburile casei le ducea cu greu. Dar cea mai mare

bătaie de cap i-o dădea Kosta. Când majorul era acasă, Kosta, pedepsit şi comandat milităreşte se astâmpăra, neavând încotro şi înghiţându-şi lacrimile o dată cu mâncarea, se apuca să se joace cu surioara lui, de trei ani. Dar majorul pleca deseori să-şi facă tura pe linia de graniţă. Porumbeii agentului sanitar zburătăceau în stolui mari peste acoperişul casei, speriaţi de Kosta. Era primul semn că tata nu-i acasă şi că poate să-şi facă de cap. Hoinărea prin poienele din jur acoperite de buruieni înalte, trecea nestingherit dintr-o ţară în alta, rătăcea cu ceasurile. Apoi, cu picioarele zgâriate, cu buzele învineţite de afine, apărea deodată în faţa vămii, se oprea în prag şi se hlizea la Teohari. Pe urmă se ducea iar în câmpie, se ascundea în iarba înaltă şi, neştiut de nimeni, urmărea de la distanţă, îndelung şi cu multă admiraţie, fiecare mişcare pe care o făcea calul lui moş David.

în apropierea posturilor, dincolo de păduricea de salcâmi, era un puţ adânc, secat, care fusese părăsit pentru că nu dădea apă. Nevasta lui Rafailov se temea mult de acest puţ, cu toate că ştia că este acoperit cu scânduri şi grinzi. Pe deasupra, treburile casei şi copiii o scoteau din minţi şi nu ştia cum să iasă la liman singură. Ieşea deseori din casă, îşi făcea mâinile streaşină la ochi şi se uita în toate părţile ca să descopere printre buruienile înalte capul gol al lui Kosta. Dacă-l descoperea, făcea câţiva paşi înainte şi începea să strige cât o ţinea gura: „Kosta!” Dar Kosta nu răspundea nici la prima, nici la a doua, nici la a treia chemare. Încele din urmă se oprea în loc, dar, dându-şi seama că nu se întâmplase nimic, îl strigau numai, întorcea spatele şi capul lui gol se legăna iar printre vârfurile buruienilor.

— Kosta! striga ea atunci şi mai tare şi începea să plângă. Kosta!

Dar Kosta nu răspundea nici acum.

— Kosta! izbucnea nevasta lui Rafailov şi, deznădăjduită şi plină de ciudă, începea să blesteme:

Kosta! Să nurămână os din tine! Să crăpi, auzi? înghiţi-te-ar mormântul să te înghită! Dumnezeule, mai bine făceam un bolovan, decât un copil ca tine, vârcolac împeliţat! zbiera ea cu glasul înecat în lacrimi şi intra în casă.

Uneori încerca să-l prindă pe fugar chiar de la început. Grănicerii priveau deseori din vamă cum Kosta alerga cât îl ţineau picioarele, iar în urma lui – mama. Dar goana nu ţinea mult pentru că Rafailiţa, găfâind ostenită, se oprea.

— Lua-te-ar ciuma să te ia! Să crăpi, să scap odată de tine.

Kosta îi făcea cu pumnii în ciudă şi o necăjca şi mai tare:

— Nu poţi, nu poţi, nu poţi... — şi râdea.

— Râde-ai în cosciug să râzi – striga Rafailiţa. Uite aici să te îngrop! arăta ea pământul.

Aşa îl blestema mereu. Îl blestema cu mult necaz, cu ură, parcă ar fi vrut în adevăr să se întâmple aşa cum cereau blestemele ei. Funcţionarii de la vamă o ascultau, se uitau la micul drac împeliţat şi făceau haz. Dar devenise limpede pentru toţi că aceste blesteme, nevinovate în felul lor, pentru că în cel mai rău caz nu erau decât reflexul unor deprinderi, îl supărau grozav pe moş David. Când o auzea pe Rafailiţa blestemând îşi ieşea din fire, intra în casă, să se ascundă undeva, să nu mai audă, dar ieşea numaidecât afară şi începea să se plimbe supărat şi agitat.

— Ce zgripţuroaică, spunea el printre dinţi, cum îl mai blestemă! De ce-l blestemi, mai bine trage-i o sfântă de bătaie, că de bătaie nu moare nimeni!

După ce Rafailiţa intra în casă, moş David se aşeza pe bancă, îşi scotea tabachera şi-şi răsucea o ţigară cu mâinile tremurând de tulburare.

Lucrurile astea se repetau aproape în fiecare zi, moş David se irita tot mai mult, se purta brutal cu grănicerii şi cu călătorii. Odată, când Rafailiţa se întâmplă să fie mai aproape, o luă la rost.

— Ce tot zbieri aşa, bre? strigă el. Ce-s blestemele astea?

Ce vrei de la el, e un copil! Trage-i o bătaie dacă poţi, dar nu-l mai blestema!

Rafailiţa se roşi ca un bujor, lăsă ochii în jos şi plecă, fără să scoată o vorba. Câteva zile mai târziu Rafailov se întoarse din misiunea pe care o îndeplinise pe linia de frontieră, intră în camera grănicerilor, mormăi un „bună ziua” pe care nimeni nu-l auzi şi, după ce-şi supse mustăţile groase, începu:

— Tu, moş David, asta... ce-ai zis familiei mele...

Deodată ridică tonul şi cu glas de tunet începu să strige:

— Cu ce drept, te întreb, cu ce drept? Să mă jigneşti! Să-mi terfeleşti onoarea! Tu... cine eşti tu, ce eşti tu? Tu o să dai ordine în casa mea, tu o să mă înveţi cum să-mi cresc copilul? Să ştii, domnul meu – că eu...

înfuriat, încruntat, dădea din mâini şi se apropia tot mai mult de moş David. Într-o clipă Milan şi Teohari au sărit de la locurile lor şi s-au aşezat în faţa lui gata să-i despartă, pentru că ştiau bine ce fel de om e moş David şi ştiau tot atât de bine ce se poate întâmplă când două pietre ascuţite se ciocnesc. Mare minunăţie, de data asta moş David rămase foarte calm. În timp ce majorul striga şi da din mâini ameninţător, el nu făcu decât să se mişte puţin pe patul pe care şedea, îşi scoase papucii, îşi ridică picioarele şi se aşeză în pat turceşte, apoi începu să-l asculte pe major, dând din cap şi zâmbind cu multă amărăciune şi părere de rău. Îl aşteptă să se potolească. În cele din urmă, când îi veni şi lui rândul să spună ceva, explică împăciuitor, cu blândeţe, cum se întâmplaseră lucrurile. Acest fel de a proceda nu sta în obiceiurile lui moş David, dar aşa se întâmplă. Chiar Rafailov, deşi avea încă poftă de ceartă, neîntâmpinând rezistenţă, îndulci tonul şi începu să vorbească şi el mai moale.

De la această întâmplare, Teohari îl tachina deseori pe moş David spunându-i că se temuse de major. Moş David îl privea în tăcere, îşi fixa asupra lui privirea, care în ultima vreme era mereu distrată şi tristă şi fără să zâmbească cu acel zâmbet subţire, care mai înainte apărea sub mustăţile

lui albe, clătina din cap şi consimţea, chipurile, că aşa e. De fapt moş David nu se speriase deloc, pentru că puţini erau cei care ar fi putut să-l sperie. Adevărul e că înainte încă de această întâmplare, de cearta cu Rafailov, căzuse într-o stare de spirit nouă. Blestemele Rafailiţei nu-l mai supărau, nu-l mai iritau. Părea că nu le mai aude, nu le mai dădea nicio atenţie. Se resemnase şi, ca orice întâmplare măruntă şi lipsită de importanţă, trecuse şi asta şi fusese dată uitării. Cel puţin aşa credea Teohari, aşa crezuse în primul moment şi Milan.

Dar moş David nu se liniştise. El nu făcuse decât să-şi tăinuiască în suflet durerea, durere molcomă, fără izbucnirile furioase care îi erau atât de caracteristice, dar tocmai de aceea ea era mai intensă, deşi abia perceptibilă. Cel puţin Teohari nu observa nimic. Dar Milan, cu inima lui blajină şi deprins, ca toţi oamenii suferinzi, să se autocontroleze şi să se compare cu ceilalţi spre a-şi verifica nenumăratele boli care de cele mai multe ori existau doar în închipuirea lui, observase că ceva anormal se întâmplă cu moş David. Moş David se schimbase, nu mai era cel dinainte. Un vierme pătrunsese în omul acesta vârtos şi tare ca un stejar şi-l rodea în tăcere.

Milan începuse să-l urmărească, să-şi verifice prevederile şi presupunerile. Într-adevăr, deseori vedea cum moş David, şezând turceşte pe pat, se uita prin fereastră sau privea înainte, tăcea cu ceasurile, dus pe gânduri şi fuma. Asta i se întâmplă uneori şi mai înainte. Dar acum aceste tăceri nesfârşite moş David le întrerupea cu câte un oftat greu, fără măcar să se ferească de ceilalţi, apoi scotea tabachera, îşi făcea altă ţigară şi se lăsa iarăşi pradă gândurilor. Uneori Milan îl întreba câte ceva. Moş David întorcea capul, se uita la el cu o privire rătăcită, goală şi Milan trebuia să repete întrebarea ca să fie înţeles şi astfel să primească un răspuns. Era limpede că gândurile lui, ferecate undeva în adâncimea sufletului, reuşeau cu greu să fie date la iveală.

Că se întâmplă ceva rău cu moş David se vedea şi din

aceea că începuse să nu mai doarmă nopţile sau, dacă dormea, se trezea deseori în delir. Şi Milan avea insomnii şi nu o dată îl auzise pe moş David cum se întorcea când pe o parte, când pe alta; sau dacă aţipea, mormăia ceva nedesluşit. O dată auzi în întuneric un scrâşnet de dinţi prelung, sălbatic. Moş David îşi păstrase încă toţi dinţii şi, ascultându-l cum scrâşneşte, cu sunete înecate, ieşite cu multă trudă în somn, Milan credea că bătrânul visează desigur cum se luptă cu Atiş Pehlivanul, faimosul bandit cu care el, aşa le povestise odată, se bătuse cândva pe viaţă şi pe moarte. Dar cu cât era mai atent la delirul lui moş David, cu atât Milan se încredinţa mai mult că aceste sunete înecate, aceste cuvinte nedesluşite însoţite de gemete şi suspine, nu corespund întotdeauna viselor războinice pe care presupunea că bătrânul le are în somn. Erau mai degrabă pătrunse de durere, de suferinţă şi de tristeţe, decât de mânie şi furie crudă.

într-o noapte Milan se trezi şi deschise deodată ochii. Avea senzaţia că nu dormise. Îşi dădu seama că se întâmplase ceva care l-a trezit. Îşi încordă auzul. Teohari dormea sforăind ca întotdeauna. În cameră era aproape lumină. Prin cadrul ferestrelor fără perdele apărea lumina lunii, intensă, alb-lăptoasă şi tăcută. Lumina argintie pătrundea înăuntru, curma pieziş întunecimea cu dâre albăstrui şi cădea pe podea conturând pătrate vii în umbra neagră. Era atâta linişte, încât Milan îşi auzea bătăile inimii. „Auzi cum îţi bate inima, nu prea stai bine cu sănătatea” – îşi aminti el cum îi spusese odată cineva, neputându-se izbăvi nici măcar în aceste clipe de necontenita lui manie de a se autoanaliza. Dar în aceeaşi clipă patul lui moş David începuse să scârţâie şi Milan îşi încordă auzul: moş David se întoarse greoi pe partea cealaltă, oftă şi începu iarăşi să vorbească ceva. Nu, nu erau amintiri din bătăliile şi aventurile moşneagului. Şoptea ceva, încet, aproape duios, se ruga, implora pe cineva, se plângea poate, dar în vorbele nedesluşite, în glasul atât de schimbat şi de străin, era o suferinţă adâncă. Deodată, bătrânul începu să se

agite iar, se întoarse, se trânti în pat pe spate şi oftă foarte tare. Milan îl auzea cum spunea foarte dar şi tare: „Mămico! ajunge! ajunge!” Milan se înfioră: câtă jale, câtă durere erau în aceste cuvinte! Ce puteau de să însemne? Milan se ridică în coate şi se uită spre patul lui moş David: în amurgul clarului de lună i se zărea părul alb şi faţa; dormea, dar era gălbejit, cu faţa cadaverică şi chinuită.

Fără îndoială, ceva se frânge şi se năruie în sufletul lui moş David. Milan nu-şi dădea seama de unde vin aceste suferinţe şi ar fi vrut să-i aline într-un fel durerea, dar cum nu îndrăznea să-l întrebe nimic, se simţea tot mai legat de el. Devenise mai atent. Teohari, ca întotdeauna, nu observa nimic. Odată auzise însă întâmplător pe moş David cum delira şi-i spuse chiar în dimineaţa următoare:

— Moşulică, te-am auzit azi-noapte cum vorbeai în somn. Cine vorbeşte în somn stă de vorbă cu morţii. Nu stai bine, moşule!

Milan şi moş David făcură haz. Milan ştia mai multe, dar nu se hotăra să-i spună lui Teohari. Încerca chiar să-şi ascundă compasiunea pentru moş David ca să nu-l facă bănuitor.

în cele din urmă se întâmplă ceva ce nici Milan, nici altcineva, nu putea prevedea: inima lui moş David se răcise şi faţă de calul lui. Înainte bucuria şi mândria de a avea acest cal frumos îi licărea în ochi şi-i ilumina faţa. Atunci moş David trăia numai pentru calul lui. Dar acum nu mai era aşa.

într-o seară Milan, aşa cum făcea deseori, însoţi pe moş David, care ieşea să-şi aducă de la păscut calul. Milan se oprise lângă grajd şi se uita la moş David, care venea înecat până la brâu în iarbă, iar alături de el, cu capul ridicat şi coama răsfirată în jos, mergea calul cel mare. Dar şi calul şi omul păreau mici, pentru că în jur se întindea la nesfârşit câmpia luminoasă, cu miriştile aurite în bătaia soarelui, netedă şi curată, presărată cu piramide dese de snopi de grâu şi clăi de fân. La apus, printre norii transparenţi, amurgul se topea într-un ocean de vâlvătâi şi

de jăratec.

Moş David legă calul în faţa grajdului, aşeză în faţa lui copaia cu uruială şi făcu câţiva paşi înapoi. Milan sta lângă el şi privea calul. Nu-l vedea pentru prima oară. Cu toate astea se uita la el aiurit, înmărmurit. De luni de zile calul rămânea în timpul nopţii afară, în iarba luxuriantă a câmpiei, unde îl uda roua dimineţii şi-l încălzeau primele raze de soare. Se rotunjise încă, dar nu era gras; părul lui cenuşiu stropit cu puncte negre şi dese, era neted şi lucios ca granitul lustruit. Picioarele erau de la genunchi în jos negre ca smoala; neagră şi întunecată era şi masa grea şi densă a coamei şi cozii lui. Toate mişcările lui sugerau o forţă năprasnică şi neîmblânzită, o frumuseţe sălbatică şi plină de mândrie. Fricos din fire, Milan se uita la cal ca la o nălucă frumoasă, dar înspăimântătoare, ivită din câmpiile nemărginite. Era plin de admiraţie, dar şi de teamă nedesluşită. Şi moş David se uita la cal, dar în tăcere, netezindu-şi cu mâna mustăţile albe şi lungi. Apoi îşi lăsă ochii în pământ, rămase câteva clipe îngândurat şi spuse:

— Mă gândesc... să m-apuc să-l vând...

— Să-l vinzi! De ce? întrebă Milan surprins.

— M-am săturat de el. E greu să îngrijeşti un cal ca ăsta. Am îmbătrânit şi nu pot să mă mai ţin de el.

În această mărturisire făcută de moş David, că a îmbătrânit şi că nu mai are puteri, Milan recunoscu durerea ascunsă şi tăcută pe care moşneagul o purta de câtăva vreme în suflet. Tăcu. Calul încetă pentru o clipă să rumege, ridicase capul şi, aşa cum făcea deseori, privea în depărtări şi adulmeca; razele roşietice ale apusului pâlpâiau în ochii lui, pe spinarea lui de granit şerpuiau sclipiri arămii. Părea că din nesfârşitele depărtări asculta nostalgic o chemare necunoscută oamenilor şi străină voinţei lor.

— O să faci bine – spuse în cele din urmă Milan, privind mereu calul cu aceeaşi teamă nedesluşită. Să-ţi iei alt cal, mai blând, mai astâmpărat. Pe ăsta vinde-l. Aşa cum e acum, o să iei un preţ bun.

— Nici vorbă, consimţi moş David. Peste vreo zece zile, îl

scot la târg. Îl vând.

Moş David nu spuse nimic mai mult, nici în seara aceea, nici mai târziu. Şedea pe pat ca mai înainte, se uita pe fereastră şi tăcea. Milan îşi da seama că la alte lucruri, străine de viaţa de toate zilele, se gândea moş David, dar nu putea să priceapă la ce anume şi să facă o legătură clară şi bine definită între diferitele lui presupuneri. Odată, după ce tăcuse îndelung, aşa cum îi era obiceiul, moş David îi spuse:

— Ce viaţă ducem noi aici! zi-i, mai bine puşcărie, zi-i pustietate. Vine o sărbătoare, o zi sfântă, n-avem o biserică să intri şi ca tot omu' să-ţi faci cruce şi să aprinzi o lumânare. Avem şi noi rude, avem morţii noştri, dar cum să le faci pomenirea, unde să le dai o liturghie...

III

Nenorocirile vin întotdeauna când nu le aştepţi, într-o bună zi la Aii Anife se răspândise zvonul că în sat se va deschide un oficiu de poştă şi telegraf. O mare bucurie cuprinse pe toţi funcţionarii de la graniţă. Chipurile sârma care trebuia să vină din lumea frumoasă şi îndepărtată la care ei nu puteau decât să viseze, trebuia să le schimbe viaţa şi să-i scutească de plictiseala de moarte şi de monotonia traiului lor de toate zilele. Singurul care nu se bucură fu moş David. Pentru el ştirea venea ca o lovitură nouă şi crudă. El ştia, ceilalţi o spuseseră şi ei, că odată deschis noul oficiu, un curier de stat o să transporte poşta. Aşadar, de bătrânul, de moş David şi de calul lui nu vor mai avea nevoie.

Moş David nu se lăsă în prada disperării. Dacă suferinţa care venea dinlăuntru, din sufletul lui, şi pe care numai el o ştia, putea să-l înfrângă şi să-l zdruncine, primejdia care venea din afară şi o vedea şi el, dar şi ceilalţi, nu-l tulbura, nu-l înfricoşa. Mai degrabă se supăra, dar se abţinea şi nu-şi arăta necazul. Fu cuprins de liniştea, de curajul şi de

asprimea de spirit care îl stăpâniseră în zilele când a trebuit să ţină piept gloanţelor şi curselor viclene pe care i le întindeau tâlharii în codrii Deliormanului. Când i se vorbea de noul oficiu poştal, îşi ridica cu amândouă mâinile mustăţile răsucite şi râdea. Făcea glume pe socoteala nefericitului care va fi curier şi va duce poşta cu o brişcă trasă de o mârţoagă albă, ca cele cu care tătarii merg la târg să-şi vândă harbujii. Altădată spunea, cu resemnare prefăcută, că venise de altfel timpul să-şi părăsească slujba şi să-şi vadă de bătrâneţe.

Reveni la calul său. Să-l vândă, ferească Dumnezeu, nici vorbă nu putea să fie. Dimpotrivă, fie pentru că animalul devenise iarăşi totul pentru el, fie pentru că era plin de necaz şi voia să arate că este mai bun decât toţi curierii poştali din lume, începu să se ocupe de cal cu mai multă grijă şi-i dădea mai mult ovăz. Dar acum, în grijile lui pentru cal nu mai era duioşia de altă dată, nu-i mai arăta aceaşi atenţie blândă; în adevăr, îl îngrijea bine, dar cu oarecare asprime, izbucnea deseori pentru te miri ce, lovea calul cu pumnii sau îi dădea picioare în burtă. Dar caii sunt animalele cele mai sensibile şi, afară de tratamentul său, nervozitatea şi izbucnirile lui moş David treceau asupra calului. Şi înainte calul era nărăvaş, agitat şi năvalnic, dar acum ieşea din grajd ca un zmeu, turbat, înfierbântat şi greu de stsfpânit. Aspru şi prea preocupat de gândurile lui, şi asta-i asigura o cutezanţă firească, moş David nu dădea mare atenţie pornirilor nărăvaşe ale calului şi mâna lui puternică reuşea să-l domolească. Dar schimbările suferite de cal, nervozitatea şi răutatea sălbatică tot mai mare pe care el părea că nu le bagă în seamă, săreau în ochii celorlalţi. Milan observase primul aceasta şi spaima pe care i-o insufla întotdeauna calul lui moş David crescuse încă.

Ca mai înainte, fiecare plecare la oraş a lui moş David strângea lume multă. Bătrânul îşi recăpătase mândria şi înfăţişarea voinicească de altădată. Se foia în jurul calului, potrivea pe ici pe colo câte ceva şi deseori, când se întâmplă să treacă pe la spatele calului, nu mai spunea

nimic, ca altădată. Uneori calul, auzind paşii lui grei, tresărea, se închircea aşteptând parcă o lovitură neaşteptată şi deodată ridica piciorul din spate, potcoava licărea scurt în aer şi urma o lovitură atât de puternică, încât un om atins n-ar fi scăpat cu viaţă. Moş David nu-i rămânea dator şi numaidecât vârful ascuţit al cizmei se înfigea în coastele calului. Animalul fornăia, se învârtea în loc şi devenea, din minut în minut, mai agitat. Nu o dată se întâmplă ca animalul, liniştit pentru o clipă, să-şi întoarcă mult capul înapoi, apoi îşi aţintea ochii injectaţi, acoperiţi de coama răvăşită care-i cădea peste frunte, şi se uita la moş David foarte atent, hoţeşte, cu o căutătură rea, din care nu lipsea premeditarea, firească în ochii unui om, dar nu şi ai unui animal.

Când Teohari dădea drumul căpăstrului şi moş David pornea, se repetau aceleaşi salturi nebuneşti, dar acum de nu mai aminteau, ca altădată, de dansul graţios pe care îl admirau cu atâta plăcere grănicerii şi călătorii; acum calul se arunca turbat înainte şintr-o rână, încerca să plece capul şi să-l zvârle pe călăreţ din şa, îşi împleticea picioarele unul în altul, îşi încorda toată puterea ca să rupă dârlogii, să muşte zăbalele şi să se avânte în voie. Orice alt călăreţ s-ar fi speriat. Dar moş David şedea dârz în şa, căci nu venise timpul ca ochiul lui să tresară şi să se sperie. Pintenii se înfigeau în coastele calului, şipul ascuţit al zăbalelor îi sfâşia gura întredeschisă şi animalul se domolea vrând-nevrând, intra în drum şi pornea în galop întins şi lin. Moş David îşi punea atunci mâna în şold şi chipiul strâmb pe cap începea să salte în aer.

— Călăreşte ca un cazac, spunea Teohari privind în urma lui moş David.

Dar alte gânduri îl preocupau şi adăuga cu îngrijorare:

— Frumos cal, nimic de zis, foarte frumos; dar cum întoarce capul şi cum se uită... asta nu-mi place. Când calul întoarce capul şi se uită înapoi, să fugi de el...

La aceste cuvinte Milan, care şi el se uita în urma lui moş David şi se gândea la copiii săi, răsuflă uşurat. La ficcarc

plecare a lui moş David era cuprins de o alarmă nedesluşită, care lua proporţii.

Noul oficiu telegrafic era în construcţie, într-un ritm nebănuit de rapid. Stâlpii de telegraf se înşirau unul după altul prin câmpie, sârmele se întindeau, lucrătorii îşi mutau locul de muncă tot mai aproape şi în Aii Anife nu trecuse încă febra curiozităţii, când primii stâlpi de telegraf au apărut la orizont, dinspre apus. Coborau, ca nişte călători, unul după altul, spre vale, de-a lungul drumului. O nouă schimbare subită se întâmplă atunci în moş David. Şi mai înainte, când venea de la oraş, toţi se întrebau dacă n-a băut: acum semnele beţiei apăreau foarte dar. Mai mult chiar, începuse să bea fără a se feri, chiar şi în zilele de odihnă. Îl cuprindeau atunci accese de mare sinceritate şi făcea mărturisiri pe care mai târziu le tăgăduia. Aşa, o dată, ajuns la cişmeaua din Karalez, descălecase ca orice călător care trece prin această câmpie lipsită de apă, unde nu există decât această cişmea, şi-şi adăpa calul; dar pe când încerca să încalece, calul l-a târât după el, nu s-a putut menţine şi a căzut.

— Noroc că nu mi-a rămas piciorul în scara şăii, povestea el. Dar lasă asta, se întorsese înapoi, spre mine, şi vrea să mă calce în picioare...

Era mai lesne de crezut că, aşa cum fac toţi caii speriaţi, şi calul lui moş David şi-a schimbat brusc direcţia, dar că s-ar fi întors înapoi, ca să-l strivească cu copitele... Milan ştia însă lupta ascunsă care se ducea între moş David şi calul său şi de aceea era dispus să crcadă orice. A putut să prindă calul numai pentru că dârlogii se încurcaseră în picioarele lui.

— Dârlogii au fost tari – făcea haz, nepăsător, moş David, care se înveselise, – au fost aşa de tari că l-a strâns bine şi i-a încremenit capul în pământ. Ochii îi săriseră din cap ca la o şopârlă strivită sub talpă. Îl învăţ eu minte, să mai încerce o dată să mă zvârle..»

Pentru moş David întâmplarea era măruntă; nu trăda nici cea mai mică urmă de tulburare, de teamă. Din zi în zi

devenea mai neînfricat şi mai încrezător. Era vizibil că bea mult; cu toate astea întinerise, se mai rotunjise puţin, faţa lui prinsese culoare, mustăţile răsucite priveau ţepene în sus. Pasul lui devenise mai ferm, mai greu. Găsise printre lucrurile vechi o pereche de pinteni, rămasă din bătrâni, pe care îi fixase la cizme şi zăngănitul lor tremurător unduia prelung în jurul vămii.

Devenise lăudăros, vorbea tot mai des de trecut şi de lupta lui cu Atiş Pehlivanul. Uneori se ducea la cămin, lua una din săbiile cele mari, se uita la ea zâmbind, apoi o scotea din teacă şi lama ei ruginită zăngănea în aer. Răscrăcărat, încălţat cu cizme înalte cu pinteni de modă veche, învârtea peste cap sabia lungă, cu faţa iluminată de o mare însufleţire; mustăţile lui albe împungeau în sus şi ridurile dese din colţul ochilor descriau un zâmbet viclean, răutăcios şi vesel.

Mulţi începeau să se plângă, spuneau că Moş David devenise bădăran. Se certa cu călătorii, contrazicea pe secretar, mârâia chiar împotriva Moşneagului. Cu Rafailov se certă iar, se-ncăierară chiar. Tar într-o seară, abia se întunecase, prin apropiere se auzi un strigăt, tălăngile oilor sunau, două glasuri se încăierau şi se topeau în beznă; în tăcerea care urmă se auziră lovituri surde, una, două, trei... Tălăngile începură să clinchene mai repede şi turma se îndepărtă. O dată cu ea, un glas bătrânesc, înecat în lacrimi, se stinse în întuneric.

— I-am zis de atâtea ori – spunea moş David, care se întorcea gâfâind şi ostenit, – i-am zis: nu te mai băga aici, du-te în altă parte, câmpul e mare... Nu! Nu i-a intrat în cap! N-aţi acu iarbă, s-o ţii minte cât o să trăieşti...

Moş David îl bătuse în seara ceia pe moş Petre Goreştnicul, bătrânul cioban, care n-avea decât vina că, vrând să găsească, pentru turma lui, o iarbă mai bună, dădea uneori târcoale pe lângă vamă.

Nici chiar acum Milan nu îndrăznea să-i spună nimic lui moş David, dar nu-i plăcea cum se schimbase, cum devenise în ultimul timp. Nepăsarea şi mulţumirea de sine

pe care le trăda ceafa lui zdravănă şi roşie, asprimea şi grosolănia lui plină de îngâmfare erau respingătoare, îl întristau. Îşi amintea de blândeţea subită, de bunătatea şi smerenia bătrînească care îl năpădise pe moş David când asculta blestemele Rafailiţei; revedea contemplările lui nesfârşite, durerile pe care le tăinuia în suflet, visele agitate, delirul şi strigătul acela cumplit şi jalnic, plin de durere, a cărui semnificaţie nu putea încă s-o desluşească: „Măicuţă! ajunge! ajunge!” Acest moş David nu mai exista. În faţa lui se afla un om cu inima aspră, irascibil, îndărătnic şi neînduplecat. Dar cel mai mare rău era că se îmbăta mereu, răspândind pe unde trecea un miros neplăcut de rachiu.

Dar Milan era slab de înger şi, când erau împreună, sta de vorbă şi râdea cu moş David. Gândurile triste şi amare îl năpădeau numai când moş David pleca ia oraş. O dată, uitându-se în urma lui şi privind calul mare, cenuşiu, care, învăluit în praf şi în lumina soarelui dispărea undeva pe uliţele satului, Milan zări în apropiere pe Petre Goreştnicul. Înconjurat de dulăii lui, cu pieptul desfăcut şi o caţă lungă în mână, bătrânul se apropiase pe nesimţite de vamă. Turma păştea prin apropiere şi boarea care sufla în dimineaţa asta timpurie purta miresme de iarbă şi ţărână umedă.

— ’neaţa! Şefu-i aici? întrebă Goreştnicul, trăgând în acelaşi timp cu ochiul prin uşa deschisă a biroului; şi, zărindu-l pe şef, îl lăsă baltă pe Milan, îşi sprijini caţa de perete, îşi scoase căciula şi intră.

— Bună ’neaţa! Am venit, domnii şef, ce mai turavura, am venit să mă plâng...

— Milane, se auzi glasul blând al Moşneagului, închide uşa şi poţi să-ţi vezi de treabă.

Milan închise uşa, ar fi vrut să tragă cu urechea, dar nu putea să audă nimic, pentru că Goreştnicul, împotriva obiceiului, vorbea acum încet. Rămase înăuntru destul de multă vreme şi, aşa cum se părea, Moşneagul îl învitase să se aşeze mai aproape, pentru că şi vocea lui era neclară,

părea că se aude de departe.

Goreştnicul ieşi în cele din urmă şi, după ce-şi luă caţa şi-şi puse căciula pe cap se uită la Milan: ochii albaştri ai bătrânului erau acum mai liniştiţi. Milan porni împreună cu el.

— I-am zis tot... spuse Goreştnicul, trăgându-se puţin la o parte şi scoţându şi punga de piele ca să-şi răsucească o ţigară; tot; domnu şef, zic eu, aşa şi pe dincolo... Cum aşa, dacă-i grănicer, ce, n-o fi Dumnezeu? Să mă bată pe mine, om bătrân!

— Care va să zică, i-ai spus tot?

— Tot. Da' ascultă-mă, Milancio, eu nu sunt om rău, nu-mi place să mă iau la harţă, dar cu moş David nu merge altfel. Om rău, beţiv. Aşa îl ştiu de când era flăcău... Cum să nu I ştiu, îl cunosc eu bine, de asta nu mă iubeşte şi nu mă lasă să viu pe-acilea. Ştii ceva? Goreştnicul coborâse tonul. N-a fugit de bine din satul lui. Şi acolo tot aşa, dă-i cu băutura, dă-i cu certurile, dă-i cu caii; a intrat o dată în cârciumă cu cal cu tot. Avea o nevestică – tânăra, frumoasă – a băgat-o în mormânt. Mamă-sa, bătrâna, n-a avut o soartă mai bună, s-a stins după ea. Soacră cu noră nu prea trăiesc bine, dar de se aveau bine. Cumsecade femeiuşcă era nevasta lui.

Goreştnicul tăcu, scăpără din cremene. Un miros plăcut de iâscă se împrăştie împrejur.

— Hm... — continuă el şi zâmbi – când aud cum Rafailiţa îl blestemă pe Kosta, parcă aud pe mama lui David. Şi ea îl blestema tot aşa, la fel...

— Îl blestema! spuse în şoaptă Milan, oarecum uimit.

— Îl blestema... şi încă cum. Şi acasă, şi în biserică, şi la cimitir, pe mormântul nevestii.

Goreştnicul tăcu îngândurat, apoi adaugă:

— Nu ştiu, oameni suntem, nimeni nu ştie ce-l aşteaptă, numai Dumnezeu ştie ce ne e scris; dar, să-ţi spun, Milane, blestemul de mamă e ceva rău, blestemul mamei te ajunge!

Porni, cu paşi mari, sprijinindu-se în caţa lui cea înaltă.

Dulăii se luară după el.

Milan rămase singur şi, îngândurat, se duse în faţa vămii. Îşi vedea de treabă, sta de vorbă cu Teohari, dar ori de câte ori era liber şi rămânea singur, se plimba prin faţa vămii mereu îngândurat, cu ochii în pământ. Seara târziu se ducea iarăşi acolo, trecea ba prin faţa ferestrelor luminate, ba se ascundea în întuneric. După ce se culcă, adormi foarte târziu. Abia adormise şi tresări în somn; visa că aude copite grele, care aleargă repede, se părea că umbra uriaşă a calului lui moş David cădea peste ferestrele odăii. Milan îşi ascultă bătăile inimii, se ridică în coate şi văzu patul lui moş David gol. Abia acum îşi dădu seama că el e în oraş. Afară vântul legăna ramurile întunecate ale pomilor plini de roade şi umbrele lor se strecurau prin ferestrele luminate de lună.

IV

În cele din urmă, oficiul telegrafic din Aii Anife fu gata. În una din odăile hanului, denumit şi „Gazda internaţională”, a fost instalat aparatul, mese, tejghele, sârma care cobora din deal trecea printre case şi intra pe fereastră chiar în odaia asta. Totul era gata: deasupra uşii o inscripţie împodobită cu emblema cunoscută – două trompete încrucişate – iar afară agăţată în perete o cutie verde pe care scria „Poşta”. Prin uşa deschisă putea fi văzut şeful oficiului, care şedea în faţa aparatului. Se auzeau ţăcănituri când mai repezi, când mai rare; pe coridor se foia un aprod în uniformă.

Toate acestea le povestise Teohari în cele mai mici amănunte. Fusese în sat şi, cum se părea, trăsese niţeluş la măsea. Spunea chiar că noul curier a şi fost numit, că va începe să ducă poşta şi că dacă mâine moş David va mai pleca la oraş, va fi pentru ultima oară. Moş David ascultase ştirea stând pe iarbă în faţa vămii, cu o sticlă de rachiu lângă el.

Zâmbetul nu-i dispăru de pe buze, dar simţea că ceva se rupe în el, un fior fierbinte îi străbătu tot corpul, îşi coborî pentru o clipă ochii în pământ şi se lăsă copleşit de gânduri; apoi ridică puţin capul, îşi supse mustăţile de haiduc şi râse sec, forţat, nefiresc. Teohari ar fi vrut să mai spună câte ceva despre oficiu, dar moş David întinse mâna spre el, într-o încercare de a-i astupa gura, şi zise:

— Lasă astea; hai să bem, câine! Şi râse iar sec, mecanic.

îl cuprinse apoi o veselie frenetică şi stranie; nu vorbea mult, dar orice ar fi spus Teohari, el râdea; bea rachiul ca apa, cu sete năprasnică şi nestăvilită. Milan se plimba prin apropiere, tăcea şi se gândea.

Nimeni n-ar fi putut spune cu certitudine dacă noaptea asta moş David a dormit sau nu. Mai târziu, când Milan şi Teohari scormoneau prin amintiri, amândoi spuneau că l-au auzit cum îşi făcea de lucru prin grajd, intra şi ieşea mereu din odaie. Chiar Teohari recunoaşte că nu s-ar fi trezit dacă moş David nu s-ar fi împiedicat de una din săbiile cele mari, făcând astfel mult zgomot. Dimineaţa, când se treziră, el era în picioare, gata de drum; ochii îi erau roşii şi mersul cam nesigur.

La ora plecării scoase calul afară. Călătorii care se sculaseră cu noaptea-n cap şi se opriseră în faţa vămii, Teohari şi Milan, secretarul, Moşneagul, şi câţiva ostaşi din post, toţi priveau un spectacol uluitor. Calul mare şi cenuşiu, cu picioarele negre şi coama neagră ieşise pe poarta întunecata a grajdului nechezând şi dând nervos din coadă. Moş David se opintea din tot corpul ca să-l poată stăpâni. Calul nu putea să stea locului liniştit nicio clipă; fiecare vână şi fiecare muşchi din corpul lui enorm era încordat şi tremura. Privea aprig spre întinsul nemărginit al câmpiei, acum cenuşie şi umbrită sub cerul înnourat, nările lui palpitau şi trăgeau adânc aerul proaspăt, necheza, sforăia şi izbea pământul cu copita grea ca un baros. Moş David se necăjea şi, ca să îmblânzească animalul, trăgea de căpăstru cu amândouă mâinile, cu atâta forţă, încât calul

dădea înapoi, gata să cadă, sau îl lovea cu piciorul în burtă; calul se înfiora, începea să tremure, ochii îi ardeau, sub pleoape îi apăruseră firişoare de sânge.

Teohari se aşezase şi acum înaintea calului în timp ce moş David se pregătea să-l încalece. Calul era agitat şi, aşa cum se întâmplă şi altădată, întoarse capul şi-şi fixă privirea în moş David, apoi readuse capul la loc, îşi aplecă urechile spre spate, aşteptând o nouă lovitură. Pentru prima oară moş David nu reuşea să încalece deodată; puse din nou piciorul în scară, îşi luă avânt şi căzu pe şa, cu toată greutatea şi după multă sforţare. Teohari lăsă căpăstrul. Calul se avântă înainte, dar nici moş David nu încerca să-l oprească, ci-l lăsase s-o ia într-un galop turbat încă de la pornire. Toţi se uitau înfioraţi şi aşteptau să se întâmple nenorocirea, cu atât mai mult cu cât moş David se legăna când într-o parte, când în cealaltă; dar moş David nu căzu; se auzeau izbiturile grele ale copitelor şi calul se îndepărta tot mai mult.

Moş David intră în sat în acest iureş turbat, trecu pe lângă noul oficiu poştal fără a întoarce capul într-acolo, dispăru undeva în vale şi după câteva clipe apăru pe drumul de pe deal. Calul galopa mereu, trecea ca o săgeată prin spaţiile dintre stâlpii de telegraf, şi cei care priveau credeau că moş David se ducea la oraş, dar stâlpii de telegraf alergau în sens opus spre sat. În cele din urmă calul a trecut peste deal şi a dispărut; la întorsura drumului nu se mai vedeau decât stâlpii de telegraf.

Abia acum Milan şi Teohari încetară să se mai uite, cu senzaţia ca stau acolo de multă vreme şi că plecarea lui moş David durase de data asta mai mult decât oricând. Se priviră drept în ochi şi în clipa aceea acelaşi gând le-a trecut prin cap. Teohari era chiar gata să spună ceva, dar Milan pornise şi privea în pământ cu atâta încordare, iar faţa lui se întristase aşa de mult, încât Teohari nu mai spuse nimic.

În tot tţmpul cât lucrase acolo, moş David sosea din oraş cu o precizie nedezminţită, la care ţinea mult şi cu care se

mândrea: exact la ora unsprezece înaintea prânzului; nu întârzia şi nu se grăbea să plece nici măcar cu un minut mai devreme. Oamenii puteau să-şi potrivească ceasurile după sosirea lui. A doua zi Milan începu să se uite mult mai devreme spre dealul de la asfinţit şi, când se apropia ora unsprezece, se opri locului în aşteptare. Venise lângă el şi Teohari. Se uitau şi aşteptau să apară în zare, în orice clipă, cunoscuta siluetă a călăreţului. Aveau senzaţia că timpul trece prea încet. Nimeni nu apărea pe drum.

Teohari scoase ceasul.

— Unsprezece fără un sfert, spuse el, de pe deal până aici face zece minute. Mai sunt cinci minute.

Se pregătea să-şi pună ceasul în buzunar şi strigă, în cor cu Milan:

— A! Uite-l!

Pe coama dealului se ivi deodată, în câteva salturi line şi crescând repede, silueta uriaşă a calului. Îi cuprinse îndoiala: nu era calul lui moş David! Dar ce se întâmplă acolo? Calul nu venea în galopul lui uniform, obişnuit, ci zbura din toate puterile. De sub copite se ridicau nori de praf, se înclina în dreapta sau în stânga după curbele făcute de drum, lăsând în urmă un stâlp de telegraf, al doilea, al treilea, şi zbura în jos turbat.

Alarmaţi şi îngroziţi, cei doi grăniceri coborâră de pe prispă şi făcură câţiva paşi înainte, ca să vadă mai bine. Drumul care trecea prin sat se pierdea printre casele şi gardurile înalte; dar acolo, în sat, se vedea un nor de praf, se auzeau strigăte şi larmă mare. Milan şi Teohari priveau cu ochii aţintiţi la drumul care ieşea din sat venind spre vamă. Deodată se auzi un tropot greu de copite, o coamă fâlfâia în vânt şi calul apăru deodată gonind năpraznic către vamă. Dar fără călăreţ! Pe o rână a calului atârna şi se târa pe pământ o matahală grea şi neagră...

Grănicerii au înţeles numaidecât totul şi s-au înfiorat, aveau senzaţia că nesfârşita câmpie se despicase în două şi se legăna sub picioarele lor. În aceeaşi clipă ajunse şi calul, trecu pe lângă ei şi, făcând o curbă scurtă, se opri ca ţintuit

la locul unde se oprea întotdeauna. Şaua era răsturnată, pe una din părţi atârna un picior înfipt în scară iar jos la pământ atârna trupul desfigurat şi însângerat al lui moş David. Calul era tot o sudoare; slăbise şi se subţiase într-o singură zi. Respira greu, coada îi căzuse şi lăsa să se vadă picioarele roşii de sânge; fornăia din adâncul plămânilor.

Sublocotenentul, agentul sanitar, Rafailov şi câţiva ostaşi veneau în goană spre vamă, speriaţi şi îngroziţi. La una din ferestrele deschise apăru capul alb al Moşneagului. Faţa lui părea liniştită, barba albă i se răsfira pe piept. Se uita pe deasupra ochelarilor, cuta piezişă îi apăruse iar între sprâncene, dar în privirea lui nu era nici uimire, nici surprindere: se părea că vede acum ceea ce aştepta de mult să se întâmple.

PE VALEA MESTEI

ESCHI ARAP

La gurile fluviului Mesta mai sunt şi astăzi câteva sate locuite de negri. O veche legendă spune că un oarecare Husein Paşa stăpânaa pe aceste locuri moşii întinse. Muncitorii şi slugile lui erau pomaci[11] din munţii Rodopi, dar aceşti munteni nu puteau suporta arşiţa şi malaria din ţinuturile Kara Su. Unii mureau, alţii îşi luau lumea în cap şi fugeau. Atunci paşa a adus aici negri. Moşiile nu mai există astăzi, dar urmaşii negrilor au rămas. Locuiesc în căsuţe scunde şi cenuşii, pitite printre smochini şi tufe de tuia[12]. Peste zidurile de chirpici cresc cactuşi cu flori galbene şi roşii. În timpul verii arşiţa este insuportabilă, înăbuşitoare şi niciun vânt, oricât de slab, nu leagănă trestiile din bălţi. Dar câmpia e plină de rod. Bivoli uriaşi trag plugurile, în urma lor merg plugarii la fel de negri ca şi ei. Cei tineri sunt uneori chiar frumoşi: trupurile lor zdravene şi bine zidite, cu braţe şi picioare vânjoase, par turnate în bronz negru. Sunt oameni cumsecade, naivi şi blânzi. Vorba lor e plină de voie bună, un zâmbet nevinovat, ca de copil, le luminează faţa, lăsând să se vadă un şirag de dinţi albi ca neaua.

Pichetul de grăniceri îşi avea sediul într-un conac părăsit. Clădirea mare şi veche păstrase amintirile şi toate tainele Orientului: streaşini late, ferestre şi cerdacuri închise cu zăbrele de fier, ziduri cotropite de hamei, de iederă şi de glicină. De jur-împrejur ziduri de piatră înalte, ca de cetate.

Moşia era destul de departe de sate, dar cu toate acestea, vecinii noştri negri veneau uneori la noi. De cele mai multe ori veneau doi, Eschi Arap şi Tata-Tita.

Eschi Arap era negrul cel mai bătrân, singurul care nu se născuse aici, ci în Sudan. „La noi – îmi povestea el la prima noastră întâlnire – avem şi vânători călare. Dar ei nu merg

---

[11] *Pomac* – bulgar de religie musulmană.

[12] *Tuia* – arborele vieţii.

să vâneze fiare, ci copii. Dau târcoale satelor şi dacă un copil iese din sat îl răpesc şi-l vând.” Aşa fusese răpit şi Eschi Arap. Avta pe vremea aceea 14 ani şi de aceea i-au rămas în amintire destule lucruri despre ţara lui.

Tata-Tita n-avea nimic comun cu personajele lui Bernard Shaw. Era un mulatru tânăr şi frumos. Numele lui adevărat era Şevehet. Servise în armata turcă ca gornist. Ostaşii se distrau cerându-i să le zică din gornă semnalele militare turceşti. Tata-Tita nu-i refuza niciodată. Dar el fluiera semnalele din buze, mereu acelaşi ta-ta-ti-ta. De aici îi venise şi porecla. Nu avea nicio îndeletnicire precisă şi nu lucra nimic. Ani de-a rândul condusese un bac care, în schimbul unei taxe mici, transporta căruţele şi călătorii peste apă. Astfel Tata-Tita ajunsese să cunoască Kara Su şi pădurile dimprejur tot aşa de bine ca lighioanele din de. Era sprinten, viclean, bea mult şi făcea, în taină, contrabandă.

Eschi Arap venea la post întotdeauna cu o mică cerere – să-şi scutească vitele de corvoadă sau să obţină o autorizaţie ca să-şi taie lemne în pădurea de lângă graniţă. Dar niciodată nu cerea de-a dreptul, întotdeauna începea cu aceeaşi conversaţie:

— *Comendar efendi*[13], îmi spunea el, mereu citeşti şi fumezi, fumezi şi citeşti! Ţi-e tare dor de ţară, de locul unde te-ai născut!

— Se înţelege, Aptula, mi-e dor. Ţie nu ţi-e dor de Sudan?

— Mi-e dor, cum să nu-mi fie.

— Nu vrei să mergi acolo?

— Eh, vreau eu. E *Vatan*[14]*,* te trage la ea. Da’ e foarte departe, *comendar efendi.* Şase luni de drum. Trebuie să am şapte pasavanturi[15], trec prin şapte împărăţii: Stambul, Izmir, Masăr...

Numără pe degete şi înşiră câteva nume care nu erau

[13] Efendi – domnule (turc.).

[14] Vatan – patrie (arab.).

[15] Pasavant – paşaport.

nicidecum împărăţii şi cine ştie dacă reprezentau ceva. Încredinţat că toate astea mă vor ului şi mă vor da gata, zâmbea în cele din urmă satisfăcut, blajin. Eschi Arap era foarte bătrân, avea o faţă respingătoare şi groaznică: pielea neagră ca smoala, buzele negre, negru era chiar şi albul din ochii lui. Doar dinţii erau albi şi numai zâmbetul îi împrumuta ceva omenesc.

— E şi mări, continua el. Trebuie să trec şi peste mări.

După o pauză scurtă, mă întrebă cu totul neaşteptat şi cu multă naivitate:

— *Comendar efendi,* eşti om învăţat, e adevărat că în mare sunt şerpi uriaşi care opresc chiar şi corăbiile?

De aici înainte schimbăm repede temele conversaţiei noastre.

în cele din urmă pleacă satisfăcut şi vesel, pentru că în mâna lui neagră ţine un bilet alb prin care îl autorizam să taie, câte vrea, lemne de-a lungul graniţei. Dar odată ieşit afară soldaţii nu-l lasă să plece aşa uşor, fac glume şi râd cu el.

Venea astfel deseori la post. Venea şi Tata-Tita. Dar el venea, ca vulpea care dă târcoale la coteţul cu găini, prudent şi pe tăcute. Îl zăream cum apărea deodată printre soldaţi, fără a fi băgat de seamă când a venit şi când pleacă. De la o vreme am observat că se legase o strânsă prietenie între subofiţerul meu, Eschi Arap şi Tata-Tita. Cred că observasem asta cam târziu. Tata-Tita evita să dea ochii cu mine, dar dacă mă întâlnea, mă privea cu viclenie şi neîncredere. Am înţeles că puneau la cale ceva care trebuia ascuns de mine.

Odaia subofiţerului era mai retrasă, undeva la catul de jos. Într-o seară, trecând prin faţa ei, mi-am aruncat privirea pe fereastră. Înăuntru erau cei trei prieteni: subofiţerul, Eschi Arap şi Tata-Tita. Focul ardea în cămin, pe masă, în faţa lor, pahare şi o sticlă cu rachiu. Subofiţerul, un flăcău tânăr, destul de inteligent, era din Banderma. Vorbea turceşte mai bine decât un turc. Acum vorbea de

Africa. Se pare că citise şi pe Livingstone[16], şi pe Brehm[17] şi pe Main Reid[18]. De multe lucruri vorbeau: de pădurile tropicale înecate în liane, în care mişunau şerpi şi fiare sălbatice, de pustiuri şi de miraje care duc la pierzanie caravanele rătăcite, de palmierii din oaze, de răcnecul cumplit al leilor într-un apus de soare. Le descria apoi pe îndelete micile colibe făcute din beţe de bambus. Oamenii de acolo sunt toţi negri, dar trăiesc liberi şi fără griji, înflăcăraţi şi pătimaşi în dragoste, cruzi şi neînduplecaţi la răzbunare şi în luptă. Ştiu să se veselească: beau vinul în coji de nucă de cocos, muzica lor adoarme şerpii şi face să clocotească sângele femeilor care dansează aproape goale, cu şiraguri de mărgele şi monede vechi, care le zăngăne pe braţe şi pe sâni.

La aceste din urmă cuvinte Tata-Tita scoase un răcnet, ridică paharul şi fluieră semnalul de atac. Era semnalul convenţional că venise timpul de băut. Semnalele astea Tata-Tita le da foarte des. Bea cu voluptate, ridica sticla să vadă ce-a mai rămas la fund, conversaţia nu-l prea interesa. Dar bătrânul Eschi Arap asculta uluit şi înfiorat de emoţie. Repeta mereu:

— Aşa e, aşa... *ceauş*[19] *efendi.* Mi-aduc aminte. E-he!

Şi începea să cânte ceva, cu glasul surd şi gutural.

Le-am interzis să se mai întâlnească. Boala bătrînului negru făcuse progrese. Din cauza bătrâneţii mintea îi cam slăbise şi acum nu mai vorbea decât de Sudan şi de tinereţea lui. Vorbea fără şir, cuvintele lui erau lipsite de sens. Mâinile şi fălcile începuseră să-i tremure, în ochii lui ardea o privire rătăcită, halucinantă. Nevasta lui venise la mine să se plângă. Era o bătrână rea şi arţăgoasă. Mă ruga

---

[16] Explorator englez al Africii (1813-1873).

[17] Ornitolog german (1787-1864).

[18] Scriitor englez (1818-1883).

[19] Ceauş – comandant (arab.).

să-i interzic subofiţerului şi lui Şevehet să se mai întâlnească cu moşul ei. Ei l-au scos din minţi. Înainte era om bun, cumpănit şi blând. Acum o ocărăşte mereu, o ameninţă că o să vândă toate lucrurile şi o să plece în Sudan. Nu mai mănâncă nimic şi nu poate să doarmă, iar dacă adoarme începe să ocărască în somn într-o limbă sălbatică şi de neînţeles. Bătrâna plângea.

L-am chemat pe Eschi Arap la post. Se întâmplă ca de data asta să fie în toate minţile. Am încercat să-l conving.

— *Comendar efendi* – mi-a răspuns el cu o resemnare tristă, – capiii mei au murit toţi, sunt bătrân, acasă mă ocărăşte baba mereu. Nu mai pot, vreau să plec. Omul unde s-a născut, acolo-i e locul.

îmi spuse apoi următoarea poveste:

Sultanul Suleiman – e mult de-atunci – a văzut o păsărică. Cânta atât de frumos! A poruncit să fie prinsă şi pusă într-o colivie de aur. Ei, era sultan – şi s-a făcut aşa cum poruncise. Dar păsărică nu mai cânta. Amuţise. Clătina din cap şi spunea: numai: *„Vatan! Vatan!”* S-a miluit sultanul şi a poruncit să-i dea drumul. A zburat păsărică din colivia de aur şi s-a aşezat pe un mărăcine care nu făcea două parale. Şi a început să cânte iar. Da’ acolo – în cuibul ei.

în aceeaşi seară, târziu, mă întorceam din inspecţia pe care o făcusem de-a lungul graniţei. În sat era linişte, casele dispăreau sub cupolele negre ale smochinilor. O singură ferestruică rotundă lumina în întuneric, ca un ochi galben. Se auzeau dintr-acolo sunete surde şi rare ca picurile de ploaie care lovesc în burlan. Acolo era casa lui Eschi Arap. M-am apropiat şi am oprit calul. Înăuntru cineva lovea în tarabucă[20] şi cânta: vocea era răguşită şi neputincioasă, se auzeau sunete surde şi guturale. Cânta Eschi Arap. Am ascultat mai întâi o melodie liniştită şi tărăgănată, care revenea mereu, plină de afecţiune caldă,

[20] Tarabuca – vechi instrument oriental, asemănător cu tamburina, de forma unei tobe cu pielea întinsă, numai pe o parte.

de lacrimi şi de amintiri. Apoi loviturile de tarabucă se accelerară şi melodia trecu în ritm de dans vesel şi săltăreţ. După tarabucă se auzeau lovituri sonore de geamparale.

Apoi o voce rea şi ascuţită, de femeie:

— Taci o dată! Taci, boşorog blestemat! Ai, Alah, Alah!

Cântecul se întrerupse. Eschi Arap răspunse ceva, dar ce, n-am auzit.

— *Vatan! Vatan!* strigă femeia cu disperare. Toată ziua *Vatan* şi iar *Vatan!* Ţi-ai pierdut minţile, omule, să-ţi fie ruşine!

Trecu puţin timp şi loviturile de tarabucă se auziră iarăşi. Aceeaşi melodie tărăgănată la început, apoi sunete surde şi guturale, pătrunse de duioşie, de dragoste şi de durere fără speranţă...

Eschi Arap trăia cu viziunea nostalgică a Sudanului.

PE VALEA MESTEI

Am petrecut câteva luni în satul Z, unde era un post de graniţă. Ca pretutindeni pe valea fluviului Mesta, şi aici locuitorii cultivau numai tutun. Odinioară se ocupau mult şi cu creşterea vitelor. Nenumărate turme de boi, capre, vite şi herghelii de cai cutreierau vastele păşuni de pe câmpiile de la Sarî-Şaban şi pădurile din delta Mestei.

Noile vremuri făceau viaţa din zi în zi mai grea şi de aceea simplitatea idilică din trecut şi bunăstarea de odinioară apăreau mai frumoase şi mai nostalgice. Pe tema aceasta stam deseori de vorbă cu Hagi Ibrahim, omul cel mai bogat din sat şi gazda noastră. Numai în aceste conversaţii moşneagul, altminteri flegmatic şi calm, devenea mai vorbăreţ, mai emotiv. Urme şi monumente ale bunelor vremi de altădată puteau fi văzute pretutindeni, chiar la moşia gazdei noastre. Clădirea era înaltă şi spaţioasă, dar multe încăperi fuseseră lăsate neterminate şi fără tavan, ca să servească drept uscătorii. Aici, în una din aceste încăperi, printre salbele de tutun şi prăjinile pe care atârnau frunzele de tutun puse la uscat, era muzeul domestic al lui Hagi Ibrahim.

Toate lucrurile strânse acolo nu mai serveau la nimic, dar fiecare din de păstra o amintire dragă. Se aflau acolo căldări, vase de aramă, caţe, toiage de păstori şi genţi, chimire de piele, şăi cu scări de fier late, hamuri împodobite cu ciucuri mulţi de ibrişin roşu, pieptare cu dinţi mari de porci mistreţi, încovoiaţi în formă de semilună. Apoi cuţite, cartuşe de alamă, bice de herghelii, lungi de câţiva metri, în inventarul acesta de vechituri săreau în ochi câteva salbe complete de clopoţei.

Slăbiciunea pastorilor pentru acest soi de podoabe mi-era cunoscută, dar ceea ce vedeam aici era ceva cu totul nou şi deosebit. Clopoţeii erau de două feluri: din tuci şi din fier. Începând cu cei mai mici, urmau apoi alţii de aceeaşi formă, dar din ce în ce mai mari. O salbă avea

douăsprezece mărimi. Cele de fier erau mai mari, semănau cu potcapurile preoţeşti, iar celelalte aveau mărimi de necrezut – cât un ceaun. Se pare că în trecut forţa fizică avea alte dimensiuni. Când vizităm muzeele ne întrebăm întotdeauna ce fel de oameni au trăit în trecut încât să poată învârti săbiile uriaşe de altădată şi să îndure teribila greutate a armurilor de fier. Fără îndoială că şi animalele care purtaseră aceşti clopoţei erau mai altfel.

Dar originalitatea clopoţeilor nu era numai în mărimea lor. Dacă Hagi Ibrahim, furat de povestirile lui, atingea unul, în tăcerea din încăpere începeau să zvonească sunete vrăjite, trezite ca dintr-un somn adânc. Era graiul care vorbea despre trecut. Fără îndoială că numai marea dragoste pentru felul de viaţă de odinioară, primitivă, dar plină de farmec, putea să transforme uneltele domestice şi meşteşugul simplu al fierarilor din Sarî-Saban şi Cavala într-o adevărată artă. Pentru că şi măiestria lucrului, şi aliajul metalelor ascundeau o taină a lor şi sunetele diferite ale clopoţeilor dintr-o salba erau în perfectă armonie cu legile gamei muzicale. Numai o mână pricepută putea să armonizeze aceste sunete într-o melodie complicată şi frumoasă.

Tocmai asta îi povesteam lui Hagi Ibrahim. Îi spuneam că sunt oameni care merg din oraş în oraş şi cu astfel de sunete, ca ale lui, cântă diferite cântece şi câştigă bani. Dar moşneagul nu m-a înţeles sau poate nu voia să mă înţeleagă. Într-adevăr, această muzică excentrică ar putea să fie foarte distractivă pe scena unui cabaret, dar ce este ea pe lângă clopoţeii turmelor care hălăduiesc în libertate, această minunată simfonie a nopţilor de vară pe care n-o cunosc decât locuitorii nemărginitelor câmpii! De muzica aceasta îşi aducea aminte Hagi Ibrahim şi nu-i venea să creadă că şi astăzi ar putea să existe, pe undeva, ceva aidoma.

Creşterea vitelor, îndeletnicirea de altădată, dispăruse. Dar natura nu se schimbase, nimic nu împiedica reluarea acestei îndeletniciri. După ce trece prin porţile formate de

piscurile Inje Kâz şi Karpuz Tepe, Mesta iese în câmpie. Fluviul larg şi liniştit este inima care dă viaţă câmpiei de la Sarî Şaban. Iarna aioi e blândă, zăpadă nu cade deloc şi, odafă cu căldura primăverii, pământul umed începe să mustească o vegetaţie luxuriantă. O iarbă deasă şi grasă acoperă livezile, trestii înalte se leagănă peste apele bălţilor, codrul din deltă – întinsul şi tainicul Kodgea-Orman – se colorează în verde închis şi se înalţă în faţa câmpiei ca un zid.

Este o adevărată pădure tropicală. Arborii bătrâni şi uriaşi nu apar aşa cum sunt. Din pământ se ridică în sus desişuri de lăstare, mii de plante agăţătoare se încolăcesc în jurul lor: hamei, butaşi, licheni, viţă sălbatică şi câte încă. Aceste corzi vii merg puzderie în toate direcţiile, se încrucişează şi se împletesc unele în altele, acoperă tot spaţiul sub bolţile formate de ramuri, se ridică până în vârful arborilor, de unde lasă în jos şuvoaie dese de frunziş, povară străină pe trunchiul lor. Codrul întreg înfăşurat în această ţesătură haotică dobândeşte contururi noi, fantastice, se contopeşte într-o masă de verdeaţă deasă, de nepătruns, peste care se poate trece numai prin coridoarele înguste croite cu securea de pădurari. Pe ici, pe colo, apare o poiană formată în urma unor vechi incendii. Numai acolo pătrund razele soarelui şi numai acolo se poate zări un colţ de cer albastru. De jur-împrejur se înalţă pereţii grei ai hăţişurilor, iar jos, aproape de pământ, se văd borţi negre şi ovale, prin care se strecoară şacalii şi mistreţii.

în timpul zilei tăcerea codrului este adâncă şi stranie. Picior de om nu calcă pe aici, dihăniile se ascund la umbră. Cu toate acestea, o viaţă invizibilă pulsează şi închipuirea încearcă involuntar să populeze această pustietate surdă. Iată aici o poieniţă izolată, rotundă. Undeva, de pe crestele arborilor, două vrejuri de viţă sălbatică se lasă în jos. Atârnă liber în aer, îşi împletesc capetele formând un leagăn. De jur împrejur, în iarba deasă, flori multe, fragede şi frumoase, cum nu se pot găsi decât în ungherele cele mai

ascunse. Leagănul pădurii se clatină uşor. Oare nu cumva o nimfă s-a legănat aici şi iarba înaltă se înfioară ş-acum sub paşii ei uşori?

Cu totul altfel e când suflă vântul puternic. Codrul se trezeşte şi prinde viaţă. Pustietatea; surdă şi tainică, în care stăruise până acum liniştea şi tăcerea, se cutremură deodată, începe să vuiască cuprinsă de o furie cumplită şi dementă. Pare că uraganul nu vine din alte părţi, ci se naşte chiar aici, în pântecele codrului.

Dar aici crestele copacilor nu se încovoaie şi nu se leagănă. Codrul e încins bine cu liane şi se clatină fntreg, aşa cum se leagănă marile corăbii pe bordul cărora se-ntretaie odgoane şi ghirlande de steguleţe. Se aude un zgomot surd, confuz: ramuri răsucite şi încrucişate trosnesc, mai departe o scorbură părăsită hăuie prelung, o puzderie de lujere uscate, agăţate între ramuri, vibrează ca nişte strune, crăcile uscate se frâng în două, trâmbe de frunze uscate se înalţă în sus. Totul se contopeşte într-un vacarm îngrozitor: pare un geamăt de durere, un râs satanic, răcnete, paşi grei, grăbiţi. Să fie oare cerbul pe care călăreşte nimfa, ţinând în mână un şarpe în loc de bici? Sau poate alunecând pe craca uscată pe care şi-a încolăcit inelele de argint un şarpe ameţit de furtună, şuieră?

Vechi superstiţii şi legende, atât de posibile şi de reale când te afli în codrul de la Kodgea-Orman! E o lume de fantasme, cu o viaţă felurită şi anarhică, fără constrângeri, triumfătoare şi îndestulată de belşugul de umezeală şi de hrană. Pântecele roditor al pământului îndestulează cu dărnicie viaţa, vegetaţia luxuriantă zburdă, creşte năvalnic şi îneacă totul în verdeaţa ei. Dar ea nu ia sfârşit la marginea pădurii: de cele două părţi ale codrului de la Kodgea-Orman se întinde câmpia virgină şi tot atât de verde a Sarî-Şabanului.

Truda şi eforturile omului devin neputincioase în faţa acestor desfătări ale naturii. Primăvara, unicele petice de pământ arat care apar ici-colo în câmpie nu sunt decât

zgârieturi uşoare pe trupul vânjos al pământului. Apare limpede că unicul fel de viaţă care nu contrariază natura neîmblânzită şi atotputernică rămâne creşterea vitelor. Dar turmele mari au dispărut de mult şi în nopţile fierbinţi ale sudului nu se mai aude de multă vreme cântecul clopoţeilor. Sunt aruncaţi undeva prin unghere de poduri, ca la moşia lui Hagi Ibrahim. În aceste sunete, mute acum, a fost înmormântată pe vecie, sub praful anilor, fermecătoarea poezie a acelor vremi mai bune, apuse pentru totdeauna.

OASPEŢI ÎNTÂMPLĂTORI

Unul din pichetele noastre de grăniceri se numea „Marea Albă”. Se afla chiar pe ţărm, într-o casă mică, alături de care era ghereta de scânduri a sentinelei şi câţiva salcâmi strâmbaţi de vântul care sufla dinspre mare. În apropiere nu erau nici sate, nici moşii; în spatele postului se întindea câmpia pustie şi nelocuită; spre sud, marea din care ţâşnea la suprafaţă conul uriaş al insulei Tasos.

Postul se afla în imediata apropiere a unui golf mic, care în interior se transforma într-o baltă acoperită de o pădure deasă de trestii. Înainte vreme grănicerii care mergeau să patruleze la gurile lui Kara Su erau nevoiţi să facă un ocol ca să ajungă la ţărmul mării, ceea ce impunea sforţări şi timp pierdut. Acum traversau golful cu o barcă, proprietatea postului, permanent legată de un ţăruş înfipt pe mai. Ostaşii o botezaseră „Logodnica”, sau o răzgâiau mai ales cu numele de „Fata promisă”. Şi barca şi numele ciudat aveau povestea lor.

Postul de graniţă de la ţărmul mării îşi are părţile lui bune. Hărţuieli cu contrabandişti şi dezertori nu prea erau. Din această cauză soldaţii care patrulau pe ţărmul mării nu aveau mersul uşor şi vigilenţa grănicerilor din sectoarele de munte. Acolo primejdia poate să apară pe neaşteptate, la orice pas – aici o singură privire spre mare era destul spre a se şti dacă este ceva suspect. Ostaşii mergeau întotdeauna încet şi calmi, chiar pe marginea mării, pentru că acolo pământul era mai îndesat şi se călca mai bine. Valuri mărunte fremătau ritmic şi spuma mării se risipea pe nisip, până la picioarele ostaşilor, ca o dantelă albă. Marea era întotdeauna încântătoare, aerul îmbibat de un miros sărat de peşte. Câinii care însoţeau patrula, după ce ieşeau din delta Kara Su, mergeau pe urmele soldaţilor fără a se depărta de ei, alene şi apatic, cu nostalgia codrilor şi a dihăniilor sălbatice din ei. Dar şi ei erau deprinşi cu marea şi gata să primească o baie rece pentru o coajă de pâine

azvârlită departe, pe valuri.

Ostaşii erau cu mai multă băgare de seamă pe timp de furtună. Se întâmplă deseori ca atunci marea să arunce la ţărm o barcă sau chiar o corabie cu pânze. Uneori valurile aruncau la ţărm relicvele unui vas naufragiat în larg sau o pradă preţioasă: un butoi cu ulei de cocos sau măsline, o ladă cu lămâi sau portocale. Dar asta se întâmplă rareori. Mai deseori marea înfuriată aducea la mai grinzi, scânduri, frânturi de catarge sau numai o beretă de marinar. Nu toate obiectele puteau fi de folos, dar oricum, erau examinate pe faţă şi pe dos, fiind deseori prilejul unor discuţii filosofice. Oricum, măslinele şi portocalele nu erau uitate şi credinţa în dărnicia mării era puternică.

într-o zi suflau vânturile de la miazăzi şi marea era foarte agitată. Nori negri acoperiseră cerul şi învăluiau insula Tasos până la poalele muntelui. Codrul din delta Kara Su se încovoia în furtună şi gemea, slab şi neputincios, iar norii se călătoreau încet spre nord, fără fulgere. Dar haosul năpraznic şi vuietul năvalnic al furtunii se dezlănţuiseră în largul mării. Întinderea nesfârşită a apei se înfiorase, întunecată, aproape neagră, brăzdată de valuri uriaşe care se legănau şi se striveau într-o cumplită agonie, se fugăreau c-un hăulit nebun, triumfător, rostogolindu-şi coama albă. Lângă ţărm marea era galbenă, mâloasă, valurile se rostogoleau unul după altul, se spărgeau de mai cu o furie surdă şi se împrăştiau pe plajă cu spume albe, clocotitoare. Stoluri întregi de pescăruşi se roteau pe malul mării. Aceste păsări care de obicei scot ţipete stridente erau acum tăcute, luptau din greu să se menţină în văzduh, dar vântul le smulgea şi le împrăştia ca pe nişte cârpe sau hârtiuţe suflate de trâmbele de aer.

Marea fusese înfricoşătoare în ziua aceea. Cu toate acestea, la orizontul ascuns în negură apăruse o corabie cu pânze, singuratică, coajă de nucă neputincioasă în voia valurilor. Pânzele erau coborâte, catargele se aplecau puternic şi, din vreme în vreme, deasupra valurilor apărea când pupa, când prova corăbiei. Destinul acestor oameni ai

mării nu era fără primejdii. Se părea că marea se pregăteşte să ne trimită darul ei cumplit. Soldaţii de la toate posturile urmăreau corabia, o pândeau ca vânătorii care au întins capcana şi aşteaptă. Ieşisem să inspectez posturile şi eram încredinţat că nenorocirea vine. Dar orele treceau şi corabia nu se apropia de ţărm, ci dimpotrivă, reuşea să se îndepărteze tot mai mult în largul mării. Pe vreme furtunoasă salvarea marinarilor nu vine de la ţărm, ci este în largul mării.

Mi-am continuat inspecţia, dar nu mă resemnam cu gândul că năprasnica furtună, se; va potoli, aşa deodată, fără urmări. Opream deseori calul şi priveam corabia: sta pe loc şi se lupta cu înverşunare cu furtuna deslănţuită. Ordonanţa care mă însoţea începuse să facă glume nelalocul lor.

— Domnule sublocotenent, spunea el hlizindu-se şiret, mai că azi n-o să mâncăm măsline. Dracu' ăsta împeliţat o să ne scape!

Aproape de „Marea Albă" am întâlnit o patrulă care se întorcea la postul ei din faţă. Unul din soldaţi se numea Pantelei. Era un flăcău vesel, cu mintea trează, dar printr-un joc ciudat al muşchilor feţei părea întotdeauna supărat şi mahmur, vorbea răstit şi tare, părea tot timpul că se ceartă. Acum Pantelei sta în faţa mea, mai posomorât, mai ostenit şi ameţit de vânt.

— Ce-i pe la „Marea Albă", Pantelei?

— Toate bune, domnule sublocotenent... Numai că afacerea aia...

Cunoşteam slăbiciunea lui pentru acest cuvânt, nu l-am întrerupt şi nici n-am zâmbit.

— Acolo, domnule sublocotenent... ăia, de la „Marea Albă" au prins de dimineaţă doi oameni, un logodnic şi o logodnică...

Vântul răpise vorbele lui Pantelei, le auzeam undeva alături, în văzduh. Totul îmi părea minunat, dar de necrezut.

— Chiar aşa, domnule sublocotenent, repetă Pantelei,

logodnic şi logodnică.

Se apropie şi-mi povesti toată întâmplarea. Ea era grecoaică din Tasos, iar logodnicul vorbea bine bulgăreşte şi dădea asigurări că e bulgar de la Cavala. Tatăl fetei nu-şi dăduse consimţământul la logodnă şi atunci au fugit cu o barcă socotind să iasă la debarcaderul de la Keremetli, iar de acolo să plece la Sarî-Şaban. Dar furtuna le aruncase barca dincoace de graniţă. Au scos-o la ţărm, nevătămată.

M-am grăbit să merg la „Marea Albă" şi, când am ajuns, am găsit soldaţii orânduiţi să mă întâmpine. N-am ascultat până la capăt raportul sergentului major şi am intrat înăuntru, în post. În faţa mea erau logodnicul şi logodnica. Ceea ce-mi vedeau ochii era cu totul neaşteptat. Ea era tânăra şi frumoasă, chiar foarte frumoasă. Îmbrăcată într-o rochie simplă, albastru-închis, legată cu o broboadă roşu-aprins, care îi acoperea părul negru-albăstrui. Poate de aceea faţa ei rotundă părea mai albă; ochii ei negri şi luminoşi zâmbeau. Era ceva copilăresc în privirea ei blândă şi plină de bunătate. Logodnicul era mai trecut, de vreo patruzeci de ani. Se numea Teodosi şi era pescar. Întreaga lui făptură îi trăda meseria: era înalt, bine zidit, cu pieptul lat, puternic, cu trăsăturile tipice rasei – un nas de uliu, bărbia mult ieşită înainte, mustăţi subţiri. Purta o scurtă şi o şapcă de piele lăsată puţin pe ceafă, iar pe frunte îi cădeau smocuri de păr negru şi creţ.

Nu era un Făt-Frumos. Era unul din acei oameni pe care natura i-a înzestrat cu o mare forţă fizică, care îşi cunosc bine meseria, muncesc mult, beau mult, deseori îşi ies din fire, devin brutali, dar sunt plăcuţi, originali şi plini de cutezanţă. Femeile îşi pierd uşor capul după acest gen de bărbaţi.

N-am aflat nimic nou de la ei afară de cele ce ştiam de la Pantelei. Mi-au arătat o boccea pe care o salvaseră din naufragiu. În ea aveau îmbrăcăminte, zestrea fetei, toate erau boţite şi ude. În timp ce logodnica se roşise şi-şi lăsa sfioasă ochii în pământ, pescarul era calm, se uita şiret, zeflemitor, puţin obraznic. Era deprins să întâmpine cu tărie

loviturile destinului, oricât de grele.

Nu aveam motive să-i bănuim de intenţii necinstite. Veniseră pe teritoriul nostru în urma unei întâmplari nefericite. I-am lăsat liberi şi am dat ordin să fie trataţi ca oaspeţi, nu ca oameni aflaţi în stare de arest. Atât ei cât şi ostaşii nu-şi puteau ascunde bucuria şi uşurarea că totul avea un sfârşit bun, la care de altfel se şi aşteptau.

Toţi ofiţerii de grăniceri trebuiau să petreacă o noapte pe săptămână la unul din posturile din sectorul său. Îmi venise rândul să înnoptez la „Marea Albă" şi îmi trimisesem acolo din timp ordonanţa. Îmi dusese lucrurile şi odaia era pregătită; mă obişnuisem cu viaţa asta nestatornică. Ordonanţa intră în odaie zâmbind încă de la uşă. Ştiam ce vrea să-mi spună, dar nu aveam chef să stau de vorbă cu el pe o temă atât de intimă.

— Ei, Caline, ce mâncăm diseară?

Calin se fâstâci deodată, mormăi ceva şi nu răspunse.

— Ce-ai gătit? l-am întrebat.

— Eu nu mai gătesc, domnule sublocotenent... adică... ea găteşte acum, domnişoara. De dimineaţă a gătit pentru soldaţi, acum găteşte pentru ci şi pentru noi.

Mi-am aruncat ochii prin cameră. Fusese nuiurată şi era curată, geamurile şterse, toate lucrurile orânduite cu grijă şi gust. Îmi venea acum în minte că şi dormitorul ostaşilor era mai curat ca de obicei. Aruncasem o privire şi în bucătărie – şi acolo toate erau în ordine, era curat, iar pe sobă – câteva cratiţe. Calin a înţeles numaidecât la ce mă gândeam.

— Şi aici tot ea a făcut ordine, spuse el, şi dincolo. Bună fată. Îndemânatică. Şi Calin adăugă pe un alt ton, mai serios, de pedagog: E altfel, domnule sublocotenent, când o femeie intră în casă. Cu totul altfel.

Se lăsa când pe un picior, când pe celălalt, zâmbea timid şi în privirea lui citeam o întrebare: „O să-mi îngăduiţi să vorbim mai mult pe tema asta?"

Uşa din antreu se deschise, vântul pătrunse violent şi vuietul mării se auzi deodată mai tare, mai limpede. Cineva

ieşise afară, dar se întoarse numaidecât şi nu reuşea să închidă uşa. M-am uitat prin fereastră: era pescarul fugărit de câini. Hangear se oprise în prag şi lătra cu îndârjire, vântul îi da urechile peste cap, îşi ţinea coada lungă drept în sus şi asta îi dădea un aer mai furios, mai îndârjit.

Din post ieşi logodnica. Mergea înainte neînfricată. Voiam să chem soldaţii, dar am văzut cum câinele se potolise şi da din coadă. Fata era acum afară, aruncă ceva şi când se întoarse cuteză chiar să mângâie fiara cea cumplită. Era de necrezut: Hangear era un câine rău şi crud, se ataşa greu de cineva. Şi Calin urmărise scena.

— Nici câinii nu se ating de ea, spuse el.

Mai târziu i-am povestit această întâmplare opâlceneţului Adamov. Era un om în vârstă, avea o mare experienţă de viaţă şi-mi plăcea să-i ascult aforismele. Bătrânul marinar îmi răspunse după o pauză destul de lungă şi numai după ce pufai mult din lulea.

— Zici... că nu-i nimic, spuse el. Un fleac, dar asta-i mult. Numai copiii şi câinii recunosc cu uşurinţă pe omul bun şi se împrietenesc uşor cu el. Aşa-i întotdeauna!

Spre seară m-am dus la gurile fluviului Kara Su. O deosebită curiozitate mă împingea spre locul pe unde venfceră oaspeţii noştri întâmplători. Barca fusese trasă departe de ţărm şi se păstrase bine, mi-am luat câteva note care-mi erau necesare pentru raport. M-am întors târziu. Era greu de închipuit o noapte mai neagră, mai întunecată. Furtuna bântuia cumplit, marea hăulea în beznă şi mai înfricoşător, vremea era umedă şi răcoroasă, vântul zvârlea picuri mărunţi de apă, care biciuiau şi înţepau obrajii ca alicele. Bezna era adâncă. M-am lăsat supus în seama calului. Multă vreme inteligentul animal mergea şerpuind în voie în toate direcţiile, se avânta înainte ciulind urechile, deseori lăsa capul în jos şi adulmeca, încercând atent pământul sub copite. Deodată calul se opri. Credeam că ne-a ieşit în cale un mistreţ sau un şacal, dar brusc, din întuneric, înaintea noastră apăruse o matahală neagră, în spate se zăreau dar contururile unor ziduri şi acoperişul

unei case. Am recunoscut şoporonul de la „Marea Albă”. Am lăsat calul acolo, am strigat de departe către sentinelă şi am pornit spre post.

Abia acum se zăreau ferestrele iluminate ale postului. Dâre lungi de lumină strălucitoare cădeau în curte, dar dincolo de pătratele luminoase de pe pământ bezna era şi mai neagră. În noaptea rece şi bătută de vânt nimic nu îmbie şi nu atrage mai mult ca fereastra luminată a unei case. M-am apropiat şi m-am uitat înăuntru. Am văzut o scenă vrednică de interes. Nu ştiu cât de mare ar fi fost uimirea celui care, fără a fi prevenit, s-ar fi uitat aici. Cinci-şase ostaşi, cu vestoanele strânse, încinşi cu cartuşiere şi baionete, cu gambiere albe şi înalte – podoabă haiducească şi fală a oricărui grănicer – iar în mijlocul lor – fata ceia micuţă cu părul negru şi broboada roşie, mai frumoasă decât luminile strălucitoare ale focului. Alături – puştile aşezate în piramidă şi peste de – raniţele. La primul semn fiecare ostaş smulgea o puşcă, gata să facă faţă oricărei primejdii. Asta-i ceva obişnuit la graniţă, dar cu atât mai ciudată apărea aici prezenţa fetei. Cât despre pescar, bătrânul lup de mare cunoştea din experienţă gustul fiecărei misiuni, care ascunde o primejdie şi un risc etern. Era, în acest mediu, ca la el acasă. Fusese cândva bosmam[21] pe un vas comercial. Pescarul se simţea acum printre soldaţi ca în mijlocul cetei de marinari tineri pe bordul vasului, zâmbea blând şi îngăduitor, se înfierbântase povestind ceva. Toţi erau cu ochii la el şi-l ascultau cu mare luare aminte. Singurul care nu părea atent era Călin. Sta în picioare – ca un om cu multă greutate – cu jambierele cele mai albe, cu şireturile legate în rânduri dese, cu părul pe care îl udase şi în care îşi făcuse o cărare. La astfel de taclale Calin al meu nu-şi ceda niciodată locul său de frunte; dar acum avea să facă faţă unui adversar puternic şi primejdios.

N-am vrut să le stric cheful şi am intrat în odaia mea,

[21] Bosman – grad inferior în marină.

mergând în vârful picioarelor. Vuietul furtunii rămăsese afară şi conversaţia se auzea acum mai dar:

— Al şaptelea val e cel mai grozav! spunea pescarul. Când apare, feri în lături! Al şaptelea val nu ştie ce-i îndurarea...

— Care-i al şaptelea val? întrebă cineva. Există al şaptelea val?

— Există. Să ieşim mâine pe mai şi să-l vezi. Valurile vin întotdeauna câte şapte, se înşiră unul după altul şi acolo marea se potoleşte încetul cu încetul. Pe urmă vin alte şapte. Mereu aşa. De la primul până la al patrulea sunt mici, al cincilea – mai mare, al şaselea şi mai mare. Dar al şaptelea vine ca un balaur. Atenţie, să intri drept în el! Altfel dă barca peste cap şi – hop – cazi la fund ca bolovanul.

— Ia te uită, se auzi iar prima voce. Ia te uită, ce chestii. Dacă-i vorba de apă îmi place s-o văd numai în pahar.

— Da, copii! continuă pescarul. Grea e meseria noastră. Da' destul – să vorbim acu de lucruri mai vesele. Un fluier, daţi-mi repede, un caval! N-aveţi? Cine-i cântăreţ aici? Nimeni? Ia, staţi! strigă el după o scurtă pauză. Am uitat. Da, ea o să ne cânte! Ştie...

începuse să-i spună ceva nedesluşit, vorbea când duios, când aspru ca o poruncă, îi spunea ceva şi în glasul logodnicei nu era un refuz hotărât, ci mai degrabă sfială şi rezervă.

— O să ne cânte – se auzi iar pescarul, – trebuie să mă asculte. Doar sunt bărbat! Acuma ascultaţi aici, băieţi!

Se făcuse linişte. Se auzeau izbiturile surde ale valurilor, vântul şuiera în horn, sufla prin crăpăturile din uşă, dar înăuntru liniştea era deplină. Ea începu să cânte cu voce cristalină şi plăcută, puţin tremurătoare, nehotărâtă. Era o muzică ciudată, în grai străin şi neînţeles. După prima strofă urmă o pauză. Satisfăcut, pescarul traducea plin de mândrie:

— Un cântec de la noi: pescarul îşi cârpeşte plasa, îşi pregăteşte barca, pleacă pe mare.

După strofa a doua, el traduse:

— Ea spune, femeia spune: mă rog lui Dumnezeu să gonească negura în munte, vântul în pădure, marea să fie liniştită...

Pe urmă încetă să mai traducă. Începuse să cânte chiar el. Vocea lui groasă, puţin răguşită, dar plăcută şi puternică, se alăturase glasului cristalin al fetei, rămânea în urmă cu câteva măsuri, dar apoi o ajungea din urmă repede şi lin, o urmărea şi se împletea cu ea. Nu era nevoie să fie tradus acest cântec simplu, pescăresc. Afară marea hăulea necontenit şi-i dezvăluia tot sensul. Cântecul era despre ea – despre mara minunată şi cumplită, mare iubită şi atât de blestemată.

Deasupra postului trecea în zbor vuietul turbat al furtunii, geamurile se zguduiau, uşile trosneau, toată casa se legăna şi se cutremura. Valuri puternice se spărgeau unul după altul de stânci. Se auzeau aproape, parcă undeva sub ferestrele casei. Deodată vocea fetei se înfioră de durere şi amuţi. Pescarul continuă încă dar, dându-şi seama că rămăsese singur, tăcu şi el.

— Asta-i! Zi-i femeie, acu’ plânge. Nu-i decât un cântec, orice s-ar zice. Adevărat, satele de pescari n-au cimitire, spune o zicală din popor dar, cine ştie. Fiecare cu soarta lui.

Ca adineauri, începu să-i spună iar ceva, când alinător, când supărat şi aspru.

— Aşa nu merge! strigă el. Altu’! altu’! Uitaţi-vă la mine, băieţi. Să vedeţi şi voi ce-i un chef arăbesc.

începu să cânte, dar nu era o melodie, se auzeau numai sunete surde, guturale, se auzeau şi paşi de joc. Deodată toţi soldaţii începură să râdă tare, înveseliţi. Se auzi şi râsul cristalin al fetei.

L-am strigat pe Calin. Dincolo, în odaie, se făcuse linişte deplină.

— Cum e? l-am întrebat după ce aşezase mâncarea pe masă. A cântat logodnica?

— De cântat, a cântat ea, dar a şi plâns. Cine ştie, poate că în cântec are ceva de jale. A izbucnit deodată în plâns.

Dar el făcea nişte giumbuşlucuri că ne-am tăvălit de râs... toţi...

— Şi ea?

— Râdea şi ea. Cine nu râde... E aşa de caraghios.

Vedeam că ordonaţa era nerăbdătoare, trăgea mereu cu urechea să audă ce se petrece dincolo. Îndată după cină l-am lăsat liber. Am fost trezit de câteva ori în timpul nopţii de câinii care lătrau. Venea patrula de la postul vechi, paturile puştilor loveau greu în pământ, zăngăneau baionetele pe care soldaţii le scoteau. „Tot aici sunt? spunea Pantelei tare şi răstit. Ce afacere şi asta, ai!” „Şst – se auzea altul, Pantelei, mai încet!” Intrau apoi înăuntru şi vorbeau mai tare. Nu trecea mult timp şi câinii începeau să latre iar – patrula pleca – dar zgomotul nu înceta. Afară se spărgeau lemne, zdrăngăneau bidoane, plescăia apa.

Dimineaţa primul lucru pe care l-am văzut erau o puzderie de rufe de toate felurile şi culorile spălate şi acum întinse pe frânghie la uscat. Am înţeles de unde venea zgomotul din timpul nopţii. Logodnica scotea afară ultimele rufe. Apăruse şi Calin, ud de sus şi până jos, dar cu părul lins cu îngrijire. Pescarul se plimba în faţa postului.

— Domnule capitan, mi se adresă el – ca oricărui marinar îi venea mai uşor să-mi spună aşa – am lucrat noaptea asta. E timp şi pentru dormit şi pentru lucrat. Aşa. Să fie spălate rufele băieţilor. Am fost şi eu soldat, ştiu ce înseamnă să-ţi speli singur rufele. Da’ spălatu’ de femeie-i altceva.

Furtuna se mai potolise. Marea nu se liniştea, dar valurile nu mai erau prea mari. Printre norii zdrenţuiţi razele soarelui cădeau departe în largul mării şi sclipeau pe spuma valurilor. Se zărea conul întreg al insulei Tasos, încins la mijloc ca un inel de un briu îngust de ceaţă albă. În spatele postului câmpia era verde, proaspătă şi spălată de ploaie. Rufele întinse fluturau peste casa albă – steaguri multicolore – şi pichetul căpătase înfăţişarea idilică a unei case de locuit, liniştită şi tăcută.

După câteva ore raportul era gata şi pescarul şi logodnica lui trebuiau să plece la sediul companiei însoţiţi

de două sentinele. Calin aducea bagajul şi porni împreună cu ei; îşi găsise de lucru la companie şi vroia să meargă şi el acolo. Toţi ştiau că oaspeţii vor pleca, dar cu toate astea ştirea venise parcă pe neaşteptate. Pe potecuţa care şerpuia prin câmpie micul grup de oameni se îndepărta tot mai mult. Prin apropiere, prin talazurile verzi de iarbă, se juca şi se zbenguia Hangear, aşa cum făcea uneori când se avânta în mare. Pescarul şi fata au întors capul de câteva ori şi soldaţii le făceau de la post semne cu chipiurile. Încă puţin şi broboada roşie dispăru după tufişurile dese de smochini. Se părea că o mâna nevăzută răpise postului de graniţă dintr-odată bucuria unei zile de sărbătoare. Totul devenise ca mai înainte, prea cunoscut, pustiu, surd şi plicticos.

Trecuseră câteva săptămâni. Nu se mai ştia nimic de pescar şi de logodnica lui, aşa cum rămânea pentru noi neştiută soarta multor oameni prinşi la graniţă şi trimişi spre interiorul ţării. Cu toate acestea s-au întâmplat unele lucruri legate de acest eveniment. Hangear, care plecase o dată cu oaspeţii la companie, s-a pierdut şi nu s-a mai întors niciodată. Calin slăbea şi ceru insistent să fie transferat la „Marea Albă”. Acolo, printre camarazi, la aer curat, cum spunea el, o să se facă bine. Am consimţit.

Barca fusese adusă în golf, lângă post. Într-o zi i-am găsit pe soldaţi strânşi în jurul ei. Nu ştiu de unde or fi găsit vopsea albă, dar scriseseră ceva pe ea. Priceputul scriitor de firme era Calin. Pe una din părţile corpului smolit al bărcii se putea citi „Zoe”, iar pe cealaltă – „Logodnica”. Toţi se trăseseră la o parte spre a se obţine unghiul şi distanţa necesară şi cu capetele uşor aplecate admirau, ca pe un tablou, frumoasele litere, bucuroşi şi visători, îşi reaminteau şi povesteau multe amănunte în legătură cu această întâmplare. Calin nu-i asculta, se apropiase de barcă şi dregea unele litere. Mă întrebă pe neaşteptate:

— Domnule sublocotenent, câţi kilometri sunt de la ţărm până la Tasos?

I-am indicat distanţa exactă.

— Tare departe! spuse el. Când te uiţi, zici ca-i aproape. Apa minte.

— Aşa s-a pierdut Llangcar, continuau să discute ostaşii. A plecat, poate, cu ei. Tare mult se împrietenise cu logodnica.

— Nicio pagubă, spuse răstit Pantelei. Ce daca s-a pierdut Hangear. M am temut că i pierdem şi pe Calin.

Ostaşii începură să râdă, dar Calin nu le dădu nicio atenţie, parcă toate astea nu-l priveau pe el. Marea se liniştise. Rece şi netedă ca o placă de sticlă, sclipea orbitor în soare. Numai la poalele insulej Tasos marea era întunecată, învăluită într-o beznă verde, ca luciul uleios de apă stătută, pentru că acolo se oglindeau adânc munţii înalţi ai insulei. Calin privea într-acolo şi repeta încet, ca pentru sine:

— Tare departe!

EI AU ÎNVINS

TRANDAFIRII ALBI

Pe înserate, Spas, unul din opâlcenţii care păzeau podul, se aşează afară pe bancă şi primul lucru la care i se opriră ochii fu, ca întotdeauna, grădina din faţă, a lui Gherghilan şi zidul de piatră acoperit cu trandafiri albi. Ploaia abia încetase şi totul părea acum mai altfel. Trandafirii se căţărau pe zidul care împrejmuia grădina, la cinci-şase metri mai sus de uliţă. Sus, acolo unde se termina zidul, începea grădina propriu-zisă. Un nuc mare cu o coroana uriaşă, îşi răsfira cu dărnicie ramurile şi arunca o umbră grea. Sub el, zidul de piatră povârnit ca o cetate întărită, din vechime, acoperit până spre mijloc cu un covor de trandafiri albi, toţi în floare. Ocean de flori! Ici strânse în buchete, colo atârnând în grei ciorchini. Trandafiri albi, imaculaţi, scăldaţi de ploaie, de pe care lăcrimau încă stropii de apă, iar jos pământul părea nins de puzderia de petale scuturate.

Totul era atât de minunat! Cu toate grijile care-l împovărau, Spas se tulbură şi faţa i se lumină de duioşie. Se auzi un tunet. Îşi ridică ochii spre răsărit: dincolo de acoperişurile roşii ale caselor, în zarea îndepărtată, se mistuia un nor întunecat. Spas se înfioră. Nu acest nor trecător, acum departe, era prevestitor de rele, ci tunetele surde venite de dincolo de zare, care aduceau aşa de bine cu bubuitul tunului, atât de apropiate când vuietul se potolea sau când vântul le purta încoace. Acolo era frontul, acolo bătălia nu contenea.

Uliţele satului erau pustii; dar iată că apare Anghelina, învăţătoarea, într-o rochie roşie, un mac într-o poiană, cu faţa arsă de soare ca o secerătoare. Ajungând lângă Spas, îl privi cu ochii ei ca migdala, zâmbi şi îi dădu bineţe. Faţa lui Spas deveni aspră. O urmări cu privirea. Mergea cu paşi uşori şi pantofiorii ei lăsau urme albe în praful înmuiat de ploaie.

învăţătoarea trecu podul şi, ajungând sub zidul de piatră,

îşi aruncă privirile în sus. Poate că a strigat ceva, dar Spas n-a auzit nimic şi uft timp nu zări acolo decât trandafirii albi şi fata cu rochie roşie care aştepta privind în sus. Dar iată, lângă nuc a apărut Gherghilan, a râs şi a început să vorbească cu glasul lui de tunet. A rupt câţiva trandafiri, i-a făcut buchet şi i-a lăsat să cadă în braţele învăţătoarei. Ea a prins buchetul, şi-a ascuns faţa în florile albe, s-a mai uitat o dată la Gherghilan şi a pornit în sus, pe uliţă. Gherghilan privea mereu în urma ei, zâmbind.

Spas mormăia ceva, supărat. Nu-l iubea pe Gherghilan, un moşneag de peste optzeci de ani, care se uita şi acuma după fete. Spas o judeca cu asprime şi pe învăţătoare. De altfel, rareori era în toane bune, pentru că suferea de o boală foarte ciudată: nu-l durea nimic, dar îl cuprindea pe dinăuntru o cumplită suferinţă şi nu se liniştea decât dacă umbla. Simţea şi acum că această boală de necrezut îl îndemna la mers, sări de la locul lui, intră în casă, smulse puşca şi anunţă pe major că pleacă să dea o raită prin sat.

Mergea pe lângă zidul de piatră, dar nu se uita în sus, când, deodată, auzi deasupra lui o voce răguşită:

— Mă, Spas, hei, Spase!

Spas ridică în sus capul: după tufa de trandafiri albi, ca după o avalanşă albă, sta Gherghilan cu mânecile de la haină şi pantalonii suflecaţi, ud, bărbos ca un popă, hlizindu-se cu gura până la urechi, în mână ţinea o sapă.

— Unde alergi aşa? Stai să-ţi dau şi ţie un buchet de trandafiri.

— N-am nevoie de buchetul tău – se răsti Spas.

— Buchete... Am văzut cui dai tu buchete...

Gherghilan îşi boţi cu degetele barba albă şi începu să râdă:

— Halal să-i fie, Spase! Tânără, n-ai ce-i face! Lumea e a tinerilor, Spase. Noi, tu şi eu, nu mai suntem buni de nimic.

— Nu-i chiar aşa...

— Ba-i chiar aşa, Spase, chiar aşa. Crezi că dacă ţi-ai pus puşca pe umăr o să sperii pe cineva... Păzeşti podul de şoareci. Treaba o fac cei tineri. Azinoapte s-a auzit iar tunul:

bum, bum!... Inima mi se rupea! Pier băieţii, Spase, mor, sărmanii de ei!...

Spas făcu un gest din mână şi, mânat de suferinţa lui, îşi zicea să plece, dar se întoarse câţiva paşi şi spuse:

— Nu-i chiar aşa, moş Ivane, nu-i aşa. Tinereţe, zici... Nu merge aşa – rochiile astea scurte, ciorapii de mătase, albeaţă şi roşaţă – nu merge aşa, nu. Să pună un ban de o parte – asta-i. N-au avut încotro, d-aia au făcut-o părinţii învăţătoare.

— Vorbeai de învăţătoare...

Cum Spas o luase la picior în sus, Gherghilan se uită în urma lui, îl apucă necazul şi spuse:

— Uite, la el... Ce gogoman!...

Supărat, cufundat în gânduri, chinuit de suferinţa lui, Spas se grăbea şi nu-şi dădu seama când trecu pe lângă primărie şi mai târziu prin faţa bisericii. Se gândea mereu la învăţătoare. Din satul de munte de unde războiul îl aruncase aici, ajunsese acum membru în comitetul şcolar şi, din obişnuinţă, dar şi din dorinţa de a năpăstui pe cineva – avea beteşugul ăsta – urmărea necontenit fiecare mişcare a învăţătoarei. Băgase de seamă că întârzia la ore şi că elevii nesupravegheaţi îşi făceau de cap în curtea şcolii, învăţătoarea citea multe cărţi, cânta la ghitară, se îmbrăca în costume ţărăneşti şi se plimba cu fetele din sat. Scria şi primea multe scrisori. Se ducea des la primărie şi sta de vorbă cu slujbaşii. Odată veniseră nişte orăşeni şi el o văzuse cum fuma cu ei. Toate astea Spas le înşirase cuvânt cu cuvânt pe trei pagini şi intenţiona să trimită scrisoarea inspectorului. Dar cum a patra pagină era încă goală şi era păcat de hârtie, hotărî să completeze scrisoarea şi pe urmă s-o trimită.

Dinspre marginea satului se auzea un cântec şi Spas îşi încorda auzul să-l asculte. Părea să fie un cântec osăşesc, cai şi chipiuri albe se zăreau în capul uliţei. Trecea o unitate militară; ceva foarte obişnuit, pentru că şoseaua care tăia satul ducea spre front. De aceea era podul păzit de voluntari. Spas se decise să afle totul, dar totul, şi porni,

fără zăbavă, într-acolo.

La marginea satului, pe o poiană întinsă, văzu vreo sută jle soldaţi, ba chiar mai mulţi, care descălecaseră şi plimbau caii ţinându-i de căpăstru.

Unii soldaţi înfigeau în pământ ţăruşi pe care întindeau frânghii, iar alţii săpau gropi în care să facă focul pentru bucătării. O pereche de pinteni zăngănea cu ţârâit de greier. Spas întoarse capul: un ofiţer venea drept spre el. Era fără sabie, mergea răscrăcărat ca toţi cavalerişti, într-o mână ţinea cravaşa cu care lovea în carâmbul cizmei. Era tânăr, lat în spate, ba chiar frumos.

— Ostaş, de unde eşti? îl întrebă el pe Spas.

Spas se uită la flăcăul căruia nu-i răsăriseră bine tuleiele, de două ori mai tânăr decât el, şi-i răspunse soldăţeşte:

— De aici, domnule sublocotenent. Păzim podul.

— Hm... bine. Pe învăţătoare o cunoşti? O cheamă Lina, nu-i aşa?

— N-o cheamă Lina, domnule sublocotenent. O cheamă Anghelina.

Sublocotenentul râse.

— Bine, bine. Poţi să mă duci până la şcoală?

— Să vă duc, domnule sublocotenent.

Fără a zăbovi, Spas îşi aruncă puşca pe umăr şi o luă înainte. A înţdes numaidecât cum stă treaba şi clocotea de ciudă, dar n-avea încotro, mergea fără să întoarcă deloc capul, auzea numai pintenii cum zăngăneau şi la fiecare doi paşi – o lovitură de cravaşe pe carâmbi. Se apropiaseră de şcoală. La fereastra deschisă apăru mai întâi rochia roşie a învăţătoarei, apoi faţa ei cu ochii negri şi pleoape negre. Se uita spre ei zâmbind, nu-i recunoscuse încă, dar nu-i lipsea niciodată zâmbetul pe buze. Deodată scoase un ţipăt, o zbughi afară şi, alergând cât o ţineau picioarele, strigă:

— Mitio! Mitio!

— Lina! strigă ofiţerul cu braţele întinse şi o luă înaintea lui Spas.

Se ţineau de mână, se priveau plini de bucurie, vorbeau amândoi odată. Pe urmă, tot aşa, mână-n mână, au intrat în

şcoală.

Spas freca amnarul ca să-şi aprindă o ţigară. Nu se-ntâmplase, chipurile, mai nimic, dar mâinile lui tremurau. „Frumos, frumos – îşi spunea el. Vedem noi.” Toate astea le va adăuga în scrisoarea către inspector, aşa că pagina goală o să fie poate prea puţin. Dar la toate astea o să se mai gândească. Acum trebuie să culeagă ceva informaţii despre soldaţi, ca să aibă ce raporta majorului. Îşi aruncă puşca pe umăr şi se întoarse în sat.

Noaptea târziu Spas patrula pe uliţele satului. Cantonamentul soldaţilor, care până mai adineauri zumzaise ca un roi de albine, se potolise de mult; acum satul dormea. La o singură casă se vedea o fereastră luminată; era învăţătoarea şi, alături de ea, ofiţerul. Spas mai dădea câte o raită primprejur, dar se întorcea numaidecât şi nu-şi lua ochii de la fereastra luminată. Cum ofiţerul nu ieşea, Spas se necăjea tot mai mult şi credea că va avea totuşi îndrăzneala să facă ceea ce-i trecuse prin cap. De ce să nu-i spun? îşi zicea el. Domnule sublocotenent, o să-i zic, să mă iertaţi, nu trebuie să vă simţiţi jignit... dar fata e tânără şi oamenii vorbesc... Nu merge aşa, păi cum!”

Deodată o uşă se trânti, doi oameni stau de vorbă, apoi pintenii zornăiră pe scări. Spas se ascunse în umbra gardului. Era lună plină şi se vedea ca ziua. Ofiţerul şi învăţătoarea veneau ţinându-se de mână. Ofiţerul purta la piept un buchet mare de trandafiri albi – acelaşi pe care moş Gherghilan îl oferise astăzi învăţătoarei. Zâmbea el, zâmbea şi ea. Pe urmă se opriră şi, lipiţi unul de altul, priveau spre cer. Şi Spas se uită în sus şi se lovi de zâmbetul blajin al lunii.

15 – Inimă de femeie învăţătoarea şi ofiţerul ieşiseră pe poartă şi se opriseră. Vorbeau încet. Spas auzi apoi un plânset. Ea plângea. Cum putuse numai cu câteva clipe în urmă să râdă şi acum să plângă încet şi atât de jalnic. Ce plânset, să-ţi rupă inima, nu alta. Ea ţinea o mână pe umărul ofiţerului, cu capul aplecat pe pieptul lui. Tremura

din tot corpul, ca o păsărică.

— Ah, Mitio, Mitio...

— Nu plânge, Lina. Crezi că toţi cei care pleacă la război trebuie să moară? O să ne vedem iarăşi...

— Ah, Doamne, Doamne...

Spas asculta înfiorat. Mii de ace îi sfredeleau corpul, simţea că se sufocă. Asculta, dar nu mai auzea, nu mai vedea nimic. Băgase doar de seamă că ceva alb alunecase între învăţătoare şi ofiţer şi căzuse moale la pământ. În aceeaşi clipă pintenii ofiţerului zornăiră pe uliţă, iar învăţătoarea trecu pe lângă Spas. Se clătina ca bolnavă şi copleşită de durere intră în casă. Spas ieşi din umbră, veni la locul pe care stătuseră cei doi îndrăgostiţi, se aplecă şi se uită: pe pământ zăceau împrăştiaţi trandafirii cei albi. Buchetul ofiţerului căzuse, dar niciunul din ei nu băgase de seamă. Spas ridică un trandafir, dar, deodată, parcă săvârşise un mare păcat, îl puse uşor jos, acolo de unde îl luase. Apoi se ridică şi începu să bată drumurile satului.

Dimineaţa în zori, încă înainte de răsăritul soarelui, Spas şedea iarăşi afară pe bancă. Posomorit şi îngândurat, nu se mai uita la grădina lui Gherghilan, ci privea undeva înainte. În acest timp Radoi, voluntarul cel mai blând şi mai cumsecade, mătura în faţa casei cu mătura cea mare. Mătura se apropia acum de locul în care erau risipiţi în praf şi paie vreo zece trandafiri albi, aproape ofiliţi. Era gata să-i mături când Spas ridică mâna şi strigă:

— Stai! Acolo să nu mături! Lasă florile aşa cum sunt!

Radoi se opri mirat.

— Ţi-am spus, acolo să nu mături.

— De ce?

— Aşa. Spas adăuga mai moale: Aseară doi tineri s-au sărutat acolo. Şi-au luat rămas bun. Lasă floarea aşa cum e.

Radoi se supuse, mătură mai departe, lăsă apoi mătura şi uitându-se mereu acolo unde se uita şi Spas – micul spaţiu rotund în care zăceau trandafirii – se aşează alături de Spas şi spuse:

— Zi acu, camarade, ce-a fost aci...

Cu o voce pe care Radoi n-o auzise niciodată până acum, stinsă şi blajină, Spas povesti tot ceea ce se întâmplase aseară, vorbă cu vorbă. Cu cât povestea mai mult, cu atât mai des Radoi dădea din cap şi ofta.

Trecuseră două-trei săptămâni, trecură chiar mai multe. Învăţătoarea primea multe scrisori şi scria multe. Odată – aşa i-a spus lui Spas mai târziu – primise o scrisoare şi după ce a citit-o a început să plângă, să-şi smulgă părul, a leşinat. A doua zi s-a urcat într-o căruţă şi a plecat.

Fugărit de boala şi de suferinţa lui, Spas umbla prin sat. Într-o zi trecu pe lângă zidul de piatră şi, de sus, îl strigă Gherghilan. Sta în picioare după tufele de trandafiri care îşi scuturaseră de mult florile şi acum, verzi şi încolăcite ca murele, atârnau de-a lungul zidului. Aplecându-se peste de, îngrozit, cu faţa încordată, Gherghilan îi spuse:

— Spase, ce s-ntâmplat, Spase! L-au ucis, l-au ucis pe ofiţeraşul ăla, logodnicul învăţătoarei. Ah, ne pier băieţii, Spase, pier, sărmanii de ei!...

Ce-ar fi putut să spună Spas? Acum era şi mai grăbit, ar fi vrut nu să meargă, ci să alerge. O rană îi rodea sufletul. De ce a trebuit să cadă pe capul acestui băiat bun-o nenorocire atât de cumplită? De ce, se întreba Spas, de ce? Scrisoarea către inspector o rupsese de mult şi o aruncase de pe pod. Nu se aşteptau la nimic bun. Scrisorile pe care le primea de-acasă îl aruncau în desnădejde, războiul nu se mai sfârşea. Boala i se agravase într-atâta, încât trebuia să umble, să umble ca scos din minţi.

învăţătoarea s-a întors. S-a întors toamna, la începutul anului şcolar. Era îmbrăcată în negru, faţa ei era palidă, ochii priveau pironiţi în pământ. Când trecea prin faţa băncii pe care şedeau Spas şi Radoi, le da bineţe, dar acum nu le mai zâmbea. Spas sărea ca ars şi începea iarăşi să umble, iar Radoi, care avea doi fii pe câmpul de luptă, ofta şi ochii i se umpleau de lacrimi.

învăţătoarea trecea podul şi apoi mergea pe lângă zidul de piatră. Mergea cu capul plecat şi nu mai privea în sus. Dar şi tufele de trandafiri, acum prăfuite şi negre ca spinii,

erau de mult uscate.

PRIETENUL

Ca toţi caii din companie, nici el n-avea nume. Toţi îi ziceau „calul comandantului companiei” sau simplu, „calul cenuşiu”. Încă din prima zi de mobilizare se vedea că e foarte blând, dar chinuit şi agitat, poate pentru că îşi schimbase locul. În timp ce caii ceilalţi, animale de ţară aproape sălbatice, se obişnuiseră cu viaţa cea nouă şi rumegau cu lăcomie, unii se grăbeau să-şi arate năravurile rele – dădeau din picioare sau mişcau – calul cenuşiu se oprea deseori din rumegat, picotea cu capul peste fân, uneori tresărea şi se uita, ciulind urechile, parcă ar fi aşteptat pe cineva. Când era dus pe undeva, pornea bucuros, crezând poate că pleacă acasă; se întorcea supus, dar fără tragere de inimă. O dată scăpase din căpăstru, dar nu fugise, ci se oprise lângă un grup de copii care se jucau prin apropiere. Copiii îşi schimbară locul de joacă, dar el se duse după ei. Văzând ce fel de cal este, copiii l-au prins şi l-au adus înapoi soldaţilor. De bună seamă era deprins să aibă de-a face cu copii, cu acei copii care îl mângâiau în casa neştiuta de unde l-au adus aici.

Comandantul companiei era un tânăr, devotat cu trup şi suflet treburilor sale, permanent ocupat. Ţinea cuvântări ostaşilor, îi controla, le dădea ordine şi dispoziţii, întotdeauna de pe cal. Dar, ca orice infanterist, avea nevoie de cal numai ca să nu facă marşurile pe jos. Îndată ce descăleca, uita numaidecât de cal. N-avea ochi şi urechi decât pentru companie. Oricum, era mulţumit de cal, animalul era lrumos, avea o ţinută distinsă, aşa că nimeni nu putea să-l ia în râs. Calul făcea tot ce i se poruncea; dacă trebuia să alerge în galop, alerga pe orice teren, dacă trebuia să stea pe loc, rămânea ca pironit. „Dacă-l împingi într-o râpă – spunea comandantul cu mândrie – nu trebuie să te tocmeşti prea mult cu el, că sare.”

Poate că animalul arăta atâta râvnă nu numai pentru că era, de felul lui, blând şi ascultător – dar, cine ştie? — în

speranţa că aceşti oameni străini, în mâinile cărora căzuse, vor pune poate o dată capăt glumelor făcute pe socoteala lui şi-l vor lăsa să plece acasă. Dar marşurile nu mai conteneau, zilele treceau, treceau lunile şi fiindcă era vreme de război, păreau ani nesfârşiţi. Calul uitase tot ce fusese mai înainte, îşi pierduse speranţa că se va mai întoarce vreodată acasă şi, cum ostaşii îl îngrijeau bine, se simţea legat de ei, se deprinse cu viaţa cea nouă şi se potolise. În timpul marşurilor, când coloane nesfârşite şi ostenite străbăteau câmpiile de la un orizont la altul, când fiecare om credea că a intrat în veşnicia fără-nceput şi fără de sfârşit, calul se simţea totuna cu această mare mulţime, îndura osteneala odată cu ea, se odihnea când se odihnea şi ea. Când soldaţii porneau iar, el ştia că va trebui să meargă, urma cu înţelepciune paşii soldatului din faţa lui, se abătea din drum când se abătea şi el, sărea peste un şanţ acolo unde sărea şi ostaşul. Când se făcea linişte şi răsunau comenzile, ciulea urechile, presimţea parcă ceva şi privirea lui se îndrepta spre partea de unde cădea cu zvon sinistru primul obuz.

Totul a mers bine până când calul a început să se împiedice foarte des. O dată chiar a căzut pe picioarele din faţă şi a rămas aşa nemişcat, până când comandantul şi-a scos picioarele din scara şăii. Altă dată, când trecea pe un podeţ îngust – şi comandantul făcuse bine că descălecase şi o luase înainte – unul din picioarele din spate călca pe de lături, calul se răsturnă şi căzu în psetrişul de dedesubt, de la o înălţime de cel puţin doi-trei metri. Totul era aşa de groaznic, încât comandantul nici nu se uita, credea că animalul s-a prăpădit şi că de acum înainte va trebui să meargă pe jos. Dar soldaţii au scos repede calul – unul îl încălecase chiar. Tremura din tot corpul, zgâriat pe picioare, dar viu şi nevătămat.»

I-au cercetat cu băgare de seamă ochii şi au constatat că unul din ei, bolnav de mai multă vreme, nu mai vede deloc. Iată de ce calul se împiedica atât de des. „Nu mai vede bine – spuse comandantul. E mai bine aşa. Nu se mai sperie.”

Ostaşii au început să-l îngrijească şi mai bine. Iar noaptea, când comandantul n-avea motive să se depărteze de coloană, se putea moţăi şi în şa. Ostaşii ţineau căpăstrul şi conduceau calul, să nu se împiedice.

Dar boala trecu repede de la un ochi la celălalt şi calul orbi. Îi făceau semne cu mâna, înaintea ochilor, dar nici nu tresărea şi nici nu clipea. Pupilele lui erau stinse, întunecate, pline de durere. Comandantul nu-l mai putea călări. I-am scos frumoasa lui sa englezească, cioltarul moale din fetru galben, zăbalele şi fruntarul în formă de inimă cu o minge de metal deasupra. I-au aruncat pe spinare un căpăstru şi un samar vechi, zdrenţuit, l-au încărcat cu două butoiaşe, şi calul cenuşiu, „calul pe care mai înainte îl călărea comandantul”, deveni „sacagaiul”. Adică de-acum înainte purta apa. N-avea grai să spună ce are pe suflet, dar, judecind după înfăţişarea lui, îşi începuse noua slujbă tot aşa de supus şi ascultător. Căpătase un alt năravşi ostaşii puteau astfel să-l recunoască de departe: în mers ridica foarte sus capul, pentru» a îi era tot una unde calcă, dar vrea să simtă bine întins căpăstrul cu care era condus. Era mulţumit că se află printre soldaţi. Şi ei erau mulţumiţi că-l vedeau. Uneori se aflau pe poziţii. Ca să aducă apă trebuiau să meargă departe, calul lipsea câteva ceasuri, se lovea de copaci, se împiedica, dar asta nu era mare lucru. Groaznic era că nu ştia unde se află, credea că fusese despărţit pentru totdeauna de soldaţii alături de care dorea aşa de mult să rămână. Când ostaşul care îl conducea venea înapoi pe poziţie cu butoiaşele pline, el nu ştia încă unde se află, dar îndată ce auzea larma soldaţilor care începeau să zdrăngăne bidoanele, ridica puţin capul, îşi încorda auzul spre acea parte, privea într-acolo cu pupilele sunse şi, zguduindu-şi tot corpul, nechezea scurt şi înecat. Apoi urma destinderea, nu mai mişca, se liniştea cu totul.

în timpul armistiţiului, compania a stat în cantonament. În apropiere au fost săpate tranşee adânci, în care soldaţii trebuiau să coboare la nevoie. Era în aprilie şi caii erau

lăsaţi să pască în voie. Atunci se întâmplă că bietul cal orb, pe când păştea, căzu într-o tranşee. Primul îl văzu comandantul, care întâmplător se plimba de-a lungul tranşeelor unde soldaţii nu prea mergeau. Animalul era îngrozit. Nu ştia de câtă vreme se afla acolo, nu ştia unde este, ce prăpastie era asta din care nu putea să iasă şi nici să se răsucească, se lovea când de un perete, când de altul, acoperit complet de praf. De chinuri şi teamă calul asudase. Comandantul strigă soldaţii – au venit cel puţin douăzeci de oameni. Îndată ce-i auzi, calul se potoli, nu se mai mişca şi-i lăsa, cu toata încrederea, să facă cu el ce vor. Îl apucară, care de un picior, care de cap sau de coadă şi-l scoaseră afară. Apoi îl legară de un pripon şi calul începu să pască numaidecât, de parcă nimic nu se întâmplase, dar sta întors şi ciulea urechile ca să poată auzi vocile soldaţilor.

Armistiţiul se termină şi războiul începu iar. În companie se făcea numărătoarea, ca să se ştie câţi sunt, să plece toţi cei sănătoşi şi apţi, iar cei inapţi, care nu sunt decât o povară, să fie lăsaţi aici. Veni vorba şi de calul orb.

Să-i scoatem căpăstrul şi să-l lăsăm să pască. Să-l părăsim şi cum o vrea Dumnezeu, spuse unui din ofiţeri.

— Mai bine să-l dăm unui ţăran, spuse altcineva. O treabă tot o să-i facă. O să aibă grijă de el.

Comandantul batalionului, care se afla întâmplător aici, avea altă părere, nu pentru că n-avea inimă, ci pentru că arşiţa îl făcuse apatic. Îşi amintea numai ceea ce recomandau medicii veterinari în astfel de cazuri.

— Domnilor, spuse el, să-l împuşcăm. Să nu se chinuie.

Soldaţii care şedeau în apropiere începură să se agite.

— Domnule maior, zise unul care se roşise ca para focului, pentru că îşi da seama că nu va putea spune totul. De ce să-l împuşcăm? Daţi-ni-l nouă, avem noi grijă de el.

— Daţi-ni-l, domnule maior, strigă altul. Am plecat cu el, să ne întoarcem cu el.

S-a decis să-l ia cu ei, pentru că de fapt asta era dorinţa tuturor, ofiţeri şi soldaţi. N-au făcut decât o schimbare: au

aruncat butoiaşele, de care nu mai aveau nevoie, şi aU incafcat pe calul alb gloanţe. Putea să facă şi treaba asta.

Câteva zile mai târziu, pe o arşiţă necruţătoare, la Smol, pe valea Vardarului, o bătălie aprigă era în toi. Pe livezile de dud şrapnelele cădeau ca grindina, poienile şi ogoarele erau în flăcări. Prin fum şi în arşiţă, pâlcuri compacte de soldaţi se tupilau sau înaintau în şiruri lungi, secerători negri, arşi de foc. În jurul lor lanurile erau în flăcări. Rănit greu, comandantul companiei fusese dus de doi soldaţi în spatele frontului. Amândoi dispărură apoi; unul fusese rănit, iar celălalt ucis. Comandantul rămăsese singur. Nu putea să umble. Spera să-şi găsească aici ordonanţa şi calul, dar nu era nimeni. Cine să-l audă? Cine o să-l salveze? în orice clipă putea să fie atins şi ucis de un glonte sau de o grenadă. Deodată, în fumul împrăştiat de iarba care ardea, apăruse un cal încărcat cu gloanţe, după el încă unul şi în urma lor un soldat. Cel rănit recunoscu numaidecât calul de dinainte – îl văzu mergând cu capul sus, cu un calm straniu în această grozăvie. Era el, calul cenuşiu, calul cel bun şi orb!...

— Marine! Marine! strigă comandantul care recunoscuse şi pe soldat. Vino aici, mai repede! Adu şi caii, şi caii!

Soldatul se apropie, se înfioră văzând sângele care curgea din rana comandantului şi nu ştia ce să facă.

— Adu calul aici! — porunci comandantul. Dă jos gloanţele şi samarul!

într-o clipă calul a fost despovărat.

— Aşa, spuse comandantul. Gloanţele le încărcaţi pe calul meu, când o să-l aducă. Ajută-mă să încalec.

Ostaşul – un bărbat trupeş şi zdravăn –, nu-l ajută, ci-l luă pe braţe şi-l aşeză pe cal.

Recunoscuse oare glasul comandantului sau pentru că era ascultător de felul lui, dar calul orb pornise înviorat şi mergea în direcţia indicată de comandant.

„în sfârşit! îşi spuse comandantul. Mai şânt primejdii, dar o să ajungem...” Printre miile de gânduri care îi treceau prin mintea chinuită, unul singur îl făcea să se înііoare de

bucurie: ce întâmplare, să fie scos din încurcătură de calul ăsta, vechiul său prieten. Nefericitul orb!...

Avea senzaţia că iese dintr-un cuptor, iar nu de pe pământul solid şi tare, Şrapnelele cădeau mereu. „Şrapnele! gândea ofiţerul. I se întunecase înaintea ochilor. Lebede! Lebede albe, groaznice!” Calul fornăia de mult fum. Atunci ofiţerul tresărea şi se înviora. Un trosnet puternic se auzi deasupra lor, genunchii calului se îndoiră, gata să cadă, dar făcu o sforţare şi porni înainte. Bătălia, care vuia ca un uragan, rămăsese departe în urmă.

— Unde sunteţi rănit? întrebă un medic care apăruse ca din pământ, însoţit de câţiva sanitari. Căpitane, opreşte!

Căpitanul opri. Simţea că e sleit.

— Unde sunteţi rănit? întrebă medicul din nou.

— Nu ştiu, doctore. Mi se pare că ampiedut mult sânge.

Doctorul se uită la ofiţer, apoi la cal şi spuse:

— Dar şi calul e rănit! Daţi-l jos cu atenţie, spuse el sanitarilor.

în aceeaşi clipă ofiţerul se îngălbeni, se clătină pe picioare, gata să se prăbuşească dar soldaţii îl prinseră de braţe. Căzuse în nesimţire. L-au dus în cort şi l-au întins pe o masă lată.

După o sâptămână-două, comandantul era într-un spital. Totul mergea spre bine. După buna dispoziţie a ordonanţei lui, se vedea că este în afară. De orice pericol, că se va înzdrăveni. Din clipa când căzuse în nesimţire, nu-şi mai aducea aminte de nimic. Despre cele întâmplate mai târziu îi povestea acum ordonanţa. Îi povestea cum îl dăduseră jos de pe cal, cum îl aşezaseră sub cort.

— Şi calul? întrebă comandantul. Ce s-a întâmplat cu el? Era rănit.

— A murit, domnule căpitan.

— A murit? Când? Unde a murit?

— Chiar acolo, la punctul de urgenţa. Eu am venit numaidecât după dumneavoastră. După ce v-au dat jos de pe cal, un soldat a încercat să-l ducă, dar a căzut şi a murit acolo. Fusese foarte rău rănit.

Comandantul tăcu. Fiori îi străbăteau prin răni. Îşi puse mâinile sub cap şi rămase pe gânduri, cu ochii pierduţi înainte.

INIMĂ DE FEMEIE (1935)

TATĂ ŞI FIU

Matache din Preselţi, unul din ţăranii cei mai bogaţi de prin aceste locuri, se întorcea de la Balcic, unde mersese în port. După ce intră în câmp părăsind oraşul cu dealurile din jurul lui, albe ca varul, îşi scoase căciula, ca să-l bată boarea răcoroasă a serii şi oftă din greu, parcă şi-ar fi scos funia de la gât. Nu-i plăceau uliţele înguste ale oraşului cu caldarâmul încins de soare, îngrămădeala şi zăpăceala din jurul magaziilor de pe ţărmul mării, unde oamenii se sufocau de arşiţă ca într-un cuptor. Toate astea erau acum departe şi Matache lăsă caii să meargă în voie, sa se hodinească şi să-şi adune gândurile.

Dar a înţeles curând că şi aici trebuie să fie cu băgare de seamă şi să ţină zdravăn hăţurile în mâini, pentru că toate căruţele care zdrăngăneau în urma lui şi voiau să-l întreacă îi speriau caii, care smulgeau brusc căruţa şi încercau s-o ia la goană. „Uite la el, nepricopsitul, se gândi Matache, trăgând tare de hăţuri ca să oprească cei doi cai puternici, de ce se mai ţinea; se lua, omu’, la întrecere. De asta caii se sperie aşa de tare!”

Nebuniile fiului său îl făcuseră să lase tabieturile şi să meargă chiar el la oraş. Cu câteva zile în urmă fiul lui venise de la oraş şi, când îi ceru banii pentru griul pe care-l vânduse, el îi spuse că i-au ieşit înainte tâlharii şi l-au jefuit. Frumoasă treabă! Că pe vreme de toamnă, când mergeau oamenii în port, le ieşeau în cale tâlharii şi făceau jafuri, aşa era. Dar Matache nu prea credea pentru că vedea cum fiul lui nu îndrăznea să-l privească în ochi, tăcea, se uita în pământ şi se gândea la ceva. Altceva era aici. Nu o dată Matache băgase de seamă că, ori de câte ori fiul lui vărsa baniţele în căruţă, ca să meargă în port, le vărsa pline cu vârf şi îndesat, cu o palmă peste buze, cu grâu ca aurul. Dar negustorului îi dădea baniţele fără vârf, ci netezite cu răzuitoarea. Unde mergeau banii din grâul care prisosea? Şi nu erau bani puţini. Lui Matache nu-i era atâta de bani –

avea destui, dar se temea ca flăcăul să n-o fi luat pe un drum greşit. Mlădiţa trebuie îndreptată când încă e mlădiţă.

Matache voia să descopere adevărul cu dibăcie şi fără grabă. Dar odată, când văzu cum fiul său toarnă iarăşi în căruţă baniţe foarte pline, mai pline ca niciodată, se supără, începu să strige şi, cu toate că nu era pregătit de drum, ceru şuba şi plecă chiar el.

în oraş nu întrebă la ce preţ se vinde griul. Dădu o mostră lui Mihai, mijlocitorul său, şi după ce goli căruţa şi trase la han, primul lucru ce făcu a fost să-l descoase pe Temelco, hangiul. Dar Temelco nu-i spuse nimic. Atunci Matache porni prin oraş, prin băcănii, prin cafenele şi după negustori – i-a luat la rând, pe toţi cei care-l cunoşteau şi pe el şi pe fiul lui. Îi descoase de departe, precaut, aduce vorba de jafurile la drumul mare, se uită, ascultă: nimeni nu-i spune nimic. Nu se aştepta să audă laude pentru fiul lui, dar numai laude a auzit. „Pentru că-s om bogat şi am un nume bun – îşi zicea el, – toţi şi-au înghiţit limba şi mă mint!”

De asta, după ce se-ntoarse la han, aproape leşinat de prea multă arşiţă, se năpusti iarăşi asupra lui Temelco.

— Bai Matache, se apăra hangiul. Cel de sus vede. Crezi că am vreun interes să te mint? Ţi-am zis o dată: fiul tău, Matei, îşi vede de treabă. N-am văzut şi nici n-am auzit nimic rău. Unde să meargă? Oraşul nu-l încape, vinde marfa şi p’aici ţi-e drumu. I-am zis o dată: „Stai şi tu oleacă, măi Matei, să mai răsufle caii, ai timp destul”. Da’ el, nimic... se cară...

Matache nu-i dă crezare, dar n-avea ce să spună. „Vulpea pică ea la capcană”, îşi zicea el încredinţat că aici se ascunde ceva. Dus pe gânduri, băgă de seamă că e aproape de pădurea de la Ilanlâc care, cu toate că era tânără, cu arborii subţiri şi rari, era plină de primejdii şi jafurile se făceau tocmai aici. Matache îşi roti ochii în jur, văzu că nu e nimeni şi dădu bici cailor. Încetul cu încetul îl cuprinse o teamă cumplită, încât crezu din toată inima că fiul său fusese jefuit aici, în pădurea de la Ilanlâc. Nu-şi veni

în fire decât după ce ieşi din pădure, ar fi vrut să-şi scotocească prin minte, dar era prea ostenit şi, cum era singur pe drum, lăsă caii în voie şi începu să moţăie. În câteva clipe, fără să-şi dea seama, adormi.

Iar caii mergeau încet şi liniştiţi. La un loc se abătură din drumul lor şi o luară pe altul, care ducea mai la o parte, dar Matache dormea mereu. Caii merseră încă destulă cale. Căruţa se opri apoi brusc, Matache tresări şi se trezi. Ca orice om care se trezeşte din somn, nu-şi dădea seama unde se află. Vedea în faţă o clădire mare, cu ziduri nalte, pe care n-o văzuse niciodată. Caii rămăseseră ca pironiţi. O femeie tânără se uita la el şi râdea.

— Ce sat e ăsta? întrebă Matache şi începu şi el să râdă. M-am rătăcit.

— Satu-i în faţă, spuse femeia. Aici e hanul, hanul de la Antimovo. Dar dă-te jos, avem de toate, poftim la noi!

„Caii cunosc drumul!” – se gândi Matache, care se grăbea să intre în han şi rămase la aceste gânduri. Deshămă caii şi intră în cârciumă, călcând cu greutate şi bună-cuviinţă, aşa cum se cădea unui om cu numele şi bogăţia lui. Matache nu vrea să admită că la anii lui îl mai putea ademeni o femeie, oricât de frumoasă ar fi ea.

în cârciumă nu erau decât doi-trei oameni, care, aşa cum şedeau, aii întors capul să-l vadă. În spatele tejghelei sta femeia, roşie ca focul, zâmbind şi acum. Un alt ţăran, o namilă de om, bărbos, şedea pe banca de lângă tejghea şi, sprijinit de perete, picotea.

Deodată, unul din ţărani, unul mărunt de stat, alb ca un morar, se ridică, se apropie de Matache clipind mărunţel din ochi cu pleoapele-nroşite.

— Mă, Matache, măi camarade, tu eşti, mă? Bine-ai venit! Păi cum!... Nu mă cunoşti? Sunt Kiro, Kiro Kotoman, zic eu până nu zici tu. Am făcut armata amândoi, ţii minte? primul contingent, compania a opta de infanterie din Vama. Fir-ar să fie! Vino, de şezi, Vasilca, vină şi curăţă aici.

Matache se aşează lângă ţărani.

— Ştiţi voi cine-i ăsta, îşi întrebă Kiro prietenii, mândru şi

foarte solemn, e Matache din Preselţi. Uitaţi-vă bine la el. Poate să ne cumpere pe toţi. Cu Antimovo cu tot. Are omu' destul, i-a dat cel de sus. Iorghiş, ce-i Iorghiş pe lângă el! Un ţigan. Da', măi Matache, cum ai picat aici?

Matache aproape nu-l asculta. Se uita la hangiţa care, cu mânecile suflecate, curăţa masa. Era o femeie zdravănă şi frumoasă, cu ochii negri, sprâncenele arcuite. Şi zâmbea mereu.

„Femeia asta, se gândea Matache, sau râde încă pentru că m-a văzut cum dormeam în căruţă, sau poate nu sunt chiar atât de bătrân, de se uită aşa la mine!"

Kiro Kotoman nu-l lăsă prea mult la gândurile lui: —1 E, amice, zi, cum de-ai picat aici?

— Cum, caii m-au adus, spuse Matache şi se-nveseli deodată. Am fost în port. După ce-am trecut pădurea de la Ilanlâc, am aţipit. Când s-au abătut caii din drum, când au ajuns aici – nu ştiu. Mă trezesc, şi ce-mi văd ochii: ia, femeiuşcă aia din faţă!

iaranii au râs cu gura mare, ca să facă cinste oaspetelui nou venit. A râs şi hangiţa.

— Caii cunosc mai bine drumul decât oamenii, zise ea.

Râsetele puternice au trezit pe ţăranul bărbos care picotea în ungher, el căscă şi-şi netezi barba cea albă.

— 'neaţa, Kalmuk! îl salută Kotoman, cu toate că era pe înserate.

Kalmuk nu se uită la el, ci la Matache şi spuse:

— Bine-ai venit, ca oaspete! Şi-şi netezi iar barba. Matache a cerut vin. Kiro devenise acum mai vorbăreţ.

— Să-ţi zic, Matache, să nu te miri deloc că te-au adus caii aici. Anu' trecut, Dimo Rainov, Dragan şi Ruvli, antimoviceni de-ai noştri, tu nu-i ştii, fac multă politică... Cum zic, vin aici şi de aici trebuiau să meargă la oraş. Era o iarnă... Zăpada până la genunchi. Se întunecase, da' ei, să plece şi nimic mai mult. Pornesc, luptă cu viscolul, nici tu drum, nimic. La o vreme apare o fereastră luminată, cred că se află în vreun sat, când colo tot hanul de la Antimovo. I-am tras atunci un chef, până în zori. Nu-i aşa,

Vasilco, ţii minte? se adresă el hangiţei. Cum să nu ţii minte, doar tu le faci farmece!

— Ia mai taci, moş Kiro, ce farmece, spuse hangiţa. Barem tu eşti bătrân, de capul tău alb nu se prind farmecele.

Kiro făcu din ochi către Matache, se aplecă la urechea lui şi-i şopti:

— O vezi? Aşchie din trupu maică-sii, bătrâna Sarandoviţa; şi ea era la fel. Era ca asta, plină, frumoasă. Paşa dacă trecea pe drum, se oprea şi bea cafea ca s-o privească. Şi asta-i ca ea. S-a măritat, dar i-a murit bărbatu. Acu-i văduvă.

în faţa hanului nişte căruţe au hurducăit şi s-au oprit. Vreo cincisprezece-douăzeci de ţărani au coborât şi au intrat în cârciumă. Văzându-i, puteai să-ţi dai seama care de unde vine. Uite-i pe ăştia, cu calpace mari şi dulămi roşii, bărbaţi mătăhăloşi, păroşi. Sunt socotiţi a fi cam sălbatici şi oamenii le zic „vâiaci”, pentru că vorbesc cu „va”: „Ivane va!” „Vino va!” ăia cu poturi negri, cu ilicuri negre şi jambiere scurte sunt din Babadag. Sunt cruzi şi puşi mereu pe ceartă. Iar cei cu poturii albi şi abale albe sunt toţi de prin satele cele mari, oameni aşezaţi şi foarte şireţi. Toţi sunt veseli, anul a fost bun, buzunarele lor sunt pline. Acu’ s-o vezi pe Vasilca alergând şi foindu-se. Îi scânteiază ochii, i-au înflorit obrajii şi e mai frumoasă ca un bujor!

Matache se-nveselise peste măsură. Nici prin cap nu-i trecea şi nici poftă n-avea să plece. Iar când din grămada de „vâiaci” cineva începu să cânte din caval, Matache se muie de-a binelea, parcă cineva îl legăna. „Bani, pământ, bogăţie – îşi zicea el – totu-i zadarnic! Ce frumoasă e hangiţa asta!”

Deodată Matache se sculă cât era de mare. Toţi amuţiră şi se uitau la el pentru că de la bun început au înţeles că omul ăsta, prin înfăţişarea lui şi prin toate, era mai altfel decât alţii.

— Bravo, măi băiete! strigă Matache către fluieraş.

Ascultă, lelişoară, dă fiecăruia ce-i place, de la mine. Eu cinstec pe toţi!

Se aşeză la loc şi nu se uita la nimeni, cu toate că toţi se uitau la el. „E Matache, Matache din Preselţi!” îşi şopteau ţăranii între ei. „Ăsta-i Matache va? Cică-i foarte bogat, va?” „Lasă baniineolo, îi răspunse altul tot în şoaptă, uite ce om e... Ce frumos! Bătrân, da’ ce bine se ţine!”

Matache îi mai cinsti o dată şi cârciumă clocotea de voie bună. S-a-ncins o horă. Primul începuse Kotoman, apoi se prinse Matache, pe urmă ceilalţi ţărani de la masa lor. Matache juca greu, cu demnitate, aşa cum joacă gospodarii la nunta fiilor lor. Iar Kiro cel pirpiriu, care se pierdea lângă Matache, cânta plin de veselie:

Ce-o să-i fin, ce-o să-i fiu
Lui Hristu Bârduc?
Tra-la-la, tra-la-la.
Tra-la-la, tra-la-la.

La fiecare cuplet al cântecului, ţăranii, mai cu seamă vâiacii, scoteau răcnete grozave. Matache juca, o privea pe fata Sarandoviţei în ochi şi zâmbea. Şi ea îl privea, şi ea îi zâmbea. Toţi zâmbeau şi se uitau la Matache: nu pentru că îi cinstise – toţi aveau bani să plătească, oricât ar fi băut –, dar le plăcea omul. Era un om cu inima largă, ăsta era lucrul de seamă!

Umbrele lungi de afară şi boarea care năvăli prin ferestre şi uşă arătau că se lăsase întunericul. Ţăranii se ridicară să plece şi la plecare fiecare din ei îi zguduia tare mâna lui Matache, ca unui vechi prieten. Şi Matache se ridică de două ori, scoase banii şi plăti. Dar nu pleca şi cinstea iarăşi.

— Noroc şi bucuroşi de oaspeţi! — ridica paharul Kalmuc, bea, apoi îşi netezea iar barba.

Afară ieşise luna. În cele din urmă Matache îşi zise că trebuie acum să plece, dar când scoase punga să plătească – nu mai avea bani. Şi ţinând punga deschisă se uita la Sarandoviţa.

— Şi acu? zise el.

— Ei, şi... să am de luat de la un om ca tine.

— Te trece! Te trece la catastif! strigă Kotoman.

Matache se uită la Vasilca:

— Oare mă cunoşti?

— Păi te cunosc. Îl cunosc şi pe Matei, nu-i aşa că ţi-e fiu?...

— Caii cunosc drumul, se auzi glasul lui Kiro.

Matache era gata să spună ceva, dar îşi înghiţi vorba. I se părea că faţa rotundă a Vasilcăi se cam roşise. Deodată, călcând sau nu în străchini, tună în mijlocul cârciunii vocea ascuţită a Kalmucului:

— Noroc şi bucuroşi de oaspeţi!

Matache plecă. Se urcă în căruţă, zâmbea. Îşi luă rămas bun zâmbind mereu.

Ajunse acasă târziu în noapte. Îl întâmpină Matei şi nu se miră câtuşi de puţin când la lumina lunii văzu pe faţa bătrânului că acesta era foarte vesel. Matache coborî din căruţă, aruncă hăţurile în mâinile fiului său şi zise:

— Matei, ştii că m-au jefuit şi pe mine?

— Te-au jefuit! Unde? în pădurea de la Ilanlâc?

— Nu, la hanul de la Antimovo.

Amândoi, tată şi fiu, se uită unul la altul. Flăcăul îşi lasă ochii în pământ, iar Matache porneşte spre casă zâmbind mereu.

ALBENA

Pe drumul care şerpuia între cârciumă şi moara lui Horozov se oprise o căruţă. Părea gata de drum. Cu această căruţă doi jandarmi trebuiau s-o ducă pe Albena în oraş. Pe uliţe şi prin ogrăzi alergau femeile, curioase s-o vadă, după ce-şi lăsaseră baltă treburile de acasă, îşi legau în fugă broboada sau îşi trăgeau în jos, mânecile suflecate. Cei din moară se grăbeau şi ei s-ajungă la căruţă. Niciodată nu se grămădise acolo atâta lume ca acum, în preajma Paştelui. Sus pe deal se zărea casa Albenei de unde trebuiau s-o scoată jandarmii. Groaznicul omor făptuit acolo îi lăsase parcă semne pe dinafară. Dacă toate casele din jur erau văruite şi sclipeau de curăţenie, cu pereţii albi şi pervazurile albastre, casa Albenei era în deplină delăsare, murdară, cu zidurile crăpate, parcă lovită de trăsnet. Cei doi jandarmi stau afară, unul lângă uşă, celălalt lângă fereastră. Albena nu ieşise încă afară.

Despre multe lucruri, despre multe întâmplări, care altminteri ar fi trecut nebăgate în seamă, sau ar fi fost de mult uitate, oamenii îşi aduceau aminte şi le povesteau acum – pentru a câta oară? Fiecare era dornic să arate că a prevăzut şi presimţit ceva. Ţăranii care îşi aşteptau rândul la moară de mai multe zile socoteau ca sunt îndreptăţiţi să susţină, numai din această pricină, că au fost martori oculari la cele întâmplate. Alţii povesteau cu multe amănunte unde şi în ce fel au stat în cutare sau cutare zi; cum au început întâi să vorbească de berze, că anul ăsta au venit mai devreme; cum pe urmă au fost să dea o raită prin ogoare care, spuneau ei, nicicând n-au fost atât de verzi, că semănăturile erau prea dese şi grâul a răsărit atât de îndesat că au trebuit să dea drumul vitelor să mai bătătorească puţin pământul. Numai pe urmă – spuneau ei – Albena a apărut în ogradă, tocmai când ei se uitau la femeile care văruiau şi făceau curăţenia de Paşte. Cât era de frumoasă Albena, se vedea de departe, după mersul şi

după ţinuta ei semeaţă. Dar nici în ziua aceea, nici în cea următoare, Albena n-a coborât la cişmeaua de lângă cârciumă şi n-a venit nici la moară, unde lucra Kuţar, bărbatul ei.

Dacă cel omorât n-ar fi fost chiar acest Kuţar, poate că nimeni n-ar fi pomenit acum numele lui. Kuţar era un om neîngrijit, greoi şi bădăran; mânjit mereu din cap până-n picioare cu făină, căra în spate sacii grei şi, cu toate că era nelipsit de la moară, toţi treceau prin faţa lui ca pe lângă ceva neînsufleţit. La început oamenii vorbeau mult despre el şi se întrebau cum a putut hâdul ăsta să ia o nevastă frumoasă ca Albena. „Mărul frumos cade-n gura porcului” – spuneau ei, dar mai târziu nu mai spuneau nici asta şi nimeni nu-l mai lua în seamă. Şi satul îl dăduse uitării. Unii îşi aminteau acum că în ultimele zile omul ăsta, tăcut şi răbdător, devenise deodată foarte arţăgos şi ciudat. Pentru el nu exista decât un singur stăpân: Neagu, meşterul morar. Asculta de el, şi i se supunea ca un orb. Dar, două sau trei zile înainte de omor, ori de câte ori Neagu îi arunca o vorbă de sus, Kuţar începea să tremure, mârâia, îl privea chiorâş, ca un taur furios. Îl scoteau din fire şi faţa şi glasul lui.

De moartea lui oamenii au aflat în miercurea din săptămâna patimilor. Toţi se întrebau cum şi în ce fel s-au petrecut faptele. Se răspândise zvonul că cineva l-a omorât. Copilul lui, care abia împlinise doi ani – şi toţi vedeau aici mâna lui Dumnezeu – ar fi spus că la miezul nopţii mama a aruncat şorţul peste capul lui tata, că a intrat un om şi că a început să se lupte cu el. Omul era îmbrăcat într-un palton cu blană. Asta spusese copilul. Mai mult nici că trebuia. Albena a mărturisit totul. Dar cine era bărbatul ea n-a vrut să spună, în ciuda insistenţelor şi ameninţărilor de tot felul.

De aci înainte primul martor în treaba asta era să fie moş Vlasiu. Om fără căpătâi, chefliu şi gură spartă, toată ziua dădea târcoale cârciumii de lângă moară, aşa cum câinii dau târcoale măcelăriilor. Unde se bea, acolo apărea şi moş Vlasiu. Se aşeza la masă, râdea şi cânta împreună cu

ceilalţi şi pe masă mai apărea încă un pahar. Aici la cârciumă de lângă moară, el cunoscuse un om îmbrăcat într-un palton scurt de şiac, cu gulerul de blană. Era blond, frumuşel, cu căciula dată puţin pe ceafă şi moţul de pe frunte ciufulit. Nu era greu să se bage de seamă ce vrajă îi sucise capul: toţi strigau, cântau, dar el era surd şi mut, nu se uita decât la Albena, care umbla prin curte, şi întreba mereu de ea. A rămas acolo două zile şi pe urmă a dispărut, aşa cum a venit. A doua zi de dimineaţă pornise zvonul că a fost omorât Kuţar.

Era băiat cumsecade, moş Vlasiu mâncase şi băuse cu el; oricum însă, el nu putea să ascundă adevărul. Din spusele lui au înţeles cine era şi de unde venise omul cu paltonul de piele. L-au arestat. Acum judecătorul de instrucţie îl interoga la primărie. Susţinea că nu ştie nimic. Se prea poate. Dar curând şi el va reveni asupra declaraţiilor şi, la fel ca Albena, va spune adevărul.

— Vin! strigă cineva. O aduc pe Albena!

Un fior trecu prin mulţimea adunată în jurul căruţei; de sus, de pe deal, cobora Albena; în urma ei cei doi jandarmi. Toţi ştiau că Albena ceruse, ca ultimă dorinţă, să fie lăsată să se îmbrace după pofta ei. De aceea întârziase. Acum venea îmbrăcată cum rareori fusese văzută în sat.

— De ce s-o fi dichisit aşa, spunea o femeie, ce, se duce la nuntă sau la spânzurătoare.

— Şi pe ştreang tot frumoasă vrea să fie.

— Vai şi-amar de frumuseţea ei! Asta a mâncat-o...

Iar moş Vlasiu, care şi el era aici, îşi învârtea toiagul, apoi mai sta ce mai sta şi iar îl învârtea.

— Ei, moş Vlase, râse o femeie tânără, te baţi cu dracii? Ce tot învirţi toiagul?

— Uite-aşa. Vreau să văd dacă pot s-o ating la moacă. S-o trăsnesc, să ţină minte. Asta-i judecata ei, putoarea...

Albena era acum aproape. Mergea înainte, iar în urma ei cei doi jandarmi. Nu era om în sat să n-o cunoască pe Albena, dar oricum, văzând-o iarăşi de aproape, tuturor li se oprise răsuflarea. Era aceeaşi, dar acum nu mai râdea,

ochii nu-i jucau în cap ca mai-nainte, ci, lăsaţi în jos, sub sprâncenele subţiri, priveau în pământ. Îmbrăcase un suman albastru închis şi o scurteică cu blană de vulpe. Ţinea mâinile înainte, cu smerenie, parcă se ducea la biserică. Dar când pătrunse între cele două ziduri de oameni şi ridică ochii în sus, privirea pe care o cunoşteau toţi bărbaţii şi care acum era mai fermecătoare ca oricând, pentru că era sub povara unei dureri, şi sprâncenele subţiri, şi faţa albă, i-a îmblânzit şi prins ca sub o vrajă. Păcătuise, e adevărat, femeia asta, dar ce frumoasă era! Femeile, care erau gata s-o hulească, au amuţit, iar bâta lui moş Vlase nici n-a mişcat. În tăcerea care se lăsase, în câteva clipe numai, minunea se desăvârşise; cele mai aspre inimi s-au înmuiat, părerea de rău şi indulgenţa se citeau în ochii bărbaţilor şi ai femilor.

— Albena, fata mea, se auzi jeluind un glas de femeie, ce-ai făcut, Albena!

— Of, Albena, Albena!

Albena se opri.

— Lle Dimehe, strigă ea iartă-mă! Pe urmă, întorcându-se în partea cealaltă: Liuţca, Tudorca, Savca, vă cer iertare! Rămas bun, rămas bun, tuturor!

Mulţi plângeau. Dar Albena mergea înainte cu aceeaşi tristeţe, calmă şi tot atât de frumoasă.

— Iertaţi-mă! strigă ea către mulţime. Sunt tânără, am greşit! Iertaţi-mă!

Mulţi începuseră să plângă, încercau să se apropie mai mult de ea. Mai cu seamă femeile se înghesuiau, dar jandarmii le împingeau înapoi. Atunci, undeva din spate, se auzi vocea tremurând de mânie a lui moş Vlasiu:

— Băieţi, ţineţi-o, n-o lăsaţi. Ce se face satul nostru fără Albena!

Albena ajunse la căruţă, se urcă în ea şi, stând încă în picioare, strigă încă o dată:

— Am greşit. Iertaţi-mă!

Apoi se aeză şi tăcu. I-au adus copilul – acela care o trădase. Văzând-o cum îl îmbrăţişează şi-l sărută, nu era în

mulţime om care să nu-şi simtă ochii umezi.

Deodată moara se opri din mers. Motorul, care zi şi noapte bătuse necontenit, ca inima, sus, în căminul de fier al morii, se oprise brusc. Toţi credeau că s-a stricat ceva. Dar, pe poatta largă deschisă a morii apăruse Neagu, meşterul morar, care se strecura printre căruţe şi cai şi venea încoace. „A oprit moara ca să vadă şi el” credeau unii.

Dar Neagu îşi croise drum, ajunsese la căruţă şi îmbrăcându-şi paltonul – un palton scurt de şiac cu gulerul de blană – sări în căruţă şi se aşeză lângă Albena. Peste tot strigăte de uimire: dacă făcea o glumă, Neagu ar fi râs, dar el era alb ca varul.

— Jos! îi strigă jandarmul şi-l prinse de umăr. Coboară!

— Nu cobor! spuse Neagu. Eu l-am omorât pe Kuţar.

— Ce, ce-a spus... strigă Marin Ciocoiul, ajutorul de primar. Asta-i bună, se poate una ca asta?

Majorul făcu un gest cu mâna.

— E drept ce spune? întrebă el pe Albena.

Albena făcu un semn din cap şi începu să plângă.

Mulţimea compactă de oameni se înghesuia tot mai mult în jurul căruţei. Abia acum s-au deschis ochii celor de faţă şi ei vedeau că Neagu e blond şi frumuşel, că are căciula lăsată puţin pe ceafă şi moţul din faţă ciufulit. Şi el purta un palton scurt de şiac cu gulerul de blană. Totul era acum limpede ca lumina zilei.

Toţi strigau, larma era mare. După ce uimirea se mai potoli, mila pentru Albena dispăru într-o clipă. Femeile. O fulgerau din ochi, cu ură; undeva în spate bâta lui moş Vlasiu se ridicase din nou în sus. „Căţeaua, strigă el, a mai stricat o casă!” Pe feţele bărbaţilor se lăsase o umbră şi cu toate că de Albena nu spuneau încă nimic, nu puteau lăsa ca Neagu să stea alături de ea. Dar totul se întâmplase aşa de repede şi de neaşteptat, că nimeni nu ştia încă ce să creadă şi ce să spună.

Se zăpăcise şi Marin Ciocoiul, ajutorul de primar.

— Nu se poate, striga el şi se uita ca trăsnit. Cum aşa,

Neagu... îl ştim cu toţii, e om de treabă, nu se poate. Dă-te jos, jos, Neagule!

— Dă-i drumu! strigă majorul, care se urcase în căruţă.

Dar Ciocoiul prinsese caii de căpăstru.

— Domnule major, vă rog, aşteptaţi puţin. Nu se poate aşa, omu' are nevastă, copii. Demir, strigă el către ciobanul satului, dă fuga şi cheam-o pe Neaguliţa. Mai repede!

— Dă-i drumu'! repetă majorul.

— Unde, la oraş?

— Nu, la primărie, la judecătorul de instrucţie.

Căruţa porni repede. O femeie venea în fugă dinspre moară, era slabă, îmbătrânită înainte de vreme, ofilită. Era nevasta lui Neagu. La început asculta, dar nu putea să înţeleagă ce-i spuneau. Apoi se repezi după căruţă, dar se opri, se trânti la pământ şi, acoperindu-şi ochii cu palmele, începu să plângă.

SERAFIM

Un om ciudat, nici ţăran, nici orăşean, zdrenţuit şi rupt, venea spre cafeneaua lui Eniu şi singuraticul Eniu, care şedea la umbră în faţa cafenelei, nu putea deloc să-şi dea seama cine era. În toiul verii, pe o arşiţă dogoritoare, omul era îmbrăcat cu un palton gros, lung ca un anteriu. Pe cap îşi îndesase o pălărie tare, boţită, iar în picioare avea opinci. Dar privirile lui Eniu erau atrase mai mult de paltonul necunoscutului: cândva trebuie să fi fost albastru închis, din stofă; dar acum nu se mai cunoştea nimic, era foarte ros, purtat şi răspurtat, pe ici pe colo găurit sau cârpit. Printre nenumăratele petice de toate culorile, săreau în ochi două-trei, cele mai mari, din pânză de sac sau de aba, prinse la întâmplare, apoi cusute cu pungălitură mare şi aţă decolorată.

Omul se apropiase la câţiva paşi şi se oprise, înţelegea că Eniu nu l recunoaşte şi, oarecum jignit, cu sprâncenele ridicate, zâmbea uşor, se lăsa privit de Eniu şi aştepta. Era slăbănog, mărunt de statură, înfăşurat în paltonul cârpit ca într-o gogoaşă de mătase. Avea faţa uscată, barba neagră şi rară, ochii, ochi de beţiv sau de om buimac trezit brusc din somn, erau umezi şi tulburi. Eniu continua să-l privească cu teamă, iar necunoscutul zâmbea şi mai tare.

— Mă Serafime, tu eşti, mă! strigă în cele din urmă Eniu. Uf, bată-te norocul să te bată! Nu te-am recunoscut, mă...

— Eu sunt, bai Eniu. Viu şi natural... cum s-ar zice...

— Şi eu care credeam că eşti un strigoi... Credeam că vine popândăul din grădina dascălului Tudor. Afurisitule! îmi ziceam: ce-i cu neamţul ăsta ajuns în mizerie!

Serafim râse molcom, fără glas, dând din cap şi ochii umezi îi sclipeau mai tare. Fără grabă, îşi sprijini bâta de bancă şi puse jos săculeţul care-l purta pe umeri. În fiecare an, alteori peste un an sau peste doi, apărea prin aceste locuri, pe la Sfântul Gheorghe sau Sfântul Dumitru, atunci când slugile îşi schimbă stăpânii. Era de la oraş, dar căuta

de lucru prin sate. Nu putea să facă decât treburi uşoare, simple: se tocmea la vreo moară să hrănească porcii, să cureţe grajdul unui han sau păştea câteva vite, puţine.

— Unde-ai fost vara asta? îl întrebă Eniu. Ne-ai părăsit cam devreme, cocostârcii nu plecaseră încă. Unde-ai fost?

— Vara asta am fost la Beliţa, la o cărămidărie. E acolo unu', Panaiot, cărămidar, la el am fost. I-am păzit cărămizile.

Vorbea în şoaptă, parcă se temea să nu-l audă cineva, cu ochii mari, plini de mirare. Apoi începea dintr-odată să zâmbească lăsând să se vadă dinţii printre buzele vinete.

— Vara asta a fost uscată, continuă el, marfă bună au scos oamenii. Dar şi pe la sate belşugul a fost mare. Oamenii noştri, bai Eniu, când au bani fac case. După treieriş veniseră o droaie cu telegile, de n-a rămas o cărămidă...

— Hm— Au luat tot?

— N-a rămas una. Erau trei grămezi mari. S-au terminat. Şi ciorbagiul, Panaiot: n-am, zice, nevoie de paznic, bai Serafime, eşti liber. Mi-a dat simbria şi... cum s-ar zice, mi-a tăiat chitanţa...

Spunând astea, Serafim zâmbea şi, aşa cum se dezbrăcase de palton, părea mai mic, mai pirpiriu. După ce-şi puse paltonul pe bancă se pipăi repede la şale, sub cămaşe. Eniu îşi dădu imediat seama că acolo îşi ascunsese banii.

— Cumpără-ţi un palton! îl judecă Eniu cu asprime. Cred că ai scos ceva bani. Să-ţi cumperi palton!

— Cumpăr, cumpăr, bai Eniu. Îmi cumpăr eu palton. Asta nu mai face două parale. Îşi examină paltonul şi zâmbi: Ăsta e bun, cum s-ar zice, de muzeu...

— Şezi, şezi să te odihneşti oleacă, spuse Eniu, care se ridică apoi şi intră în cafenea.

Atât cât se putea simţi prin uşă, în cafenea era răcoare. Era o clădire simplă, ca un şopron, fără pod, cele două acoperişuri se împreunau foarte sus, şi printre grinzile dese apărea, sub olane, fânul. Rândunelele îşi lipiseră cuibul de

grinda groasă de la mijloc.

» 7 – Inima de femele

Serafim, în capul gol şi cu părul încărunţit şi îndesat ca pâsla, şedea pe bancă, tăia cu o custură bucăţi mici de pâine şi mesteca cu multă poftă dumicaţii uscaţi. Rândunica, cea care îşi avea cuibul în cafenea, trecu pe lângă el şi aproape că-l atinse cu aripa, apoi intră înăuntru, făcu un cerc şi pe urmă tâşni afară ca o săgeată. Câteva vrăbiuţe ţopăiau pe lângă Serafim. Era atent şi sta ţeapăn ca de să poată ciuguli fărâmiturile. Poalele unei femei foşniră pe lângă el şi ea intră în cafenea, dar Serafim nici nu se uitase la ea. După câteva clipe femeia începu să vorbească tare şi el trăgea cu urechea:

— ... Scump, naşule, toate sunt scumpe! Ce să iei cu două-trei ouă pe care le găsim dimineaţa în coteţ? abia dacă apucăm să ne cumpărăm un pumn de sare şi o oca de săpun, să ne spălăm rufele. Chibritul, gazul – de mult nu mai ştim de de. Măcar de-am fi sănătoşi, naşule Eniu, dar...

— Ce face Ivan? E mai bine?

— Ce să facă – zace în pat. De unde-i veni boala asta, naşule Eniu, de unde? La sfânta Maria o să fie şapte luni de când nu mai lucrează. Simte că se sufocă, uite aici, în piept, aici. A slăbit să-l sufli, nu alta. Nu e bine, naşule, deloc, s-a gălbejit, e negru ca pământul. Toţi îmi zic: du-l la spital, urcă-l în căruţă şi du-l la spital.

— Pentru spital trebuie bani – spuse Eniu.

— Trebuie, sigur că trebuie! Femeia oftă, apoi continuă: Ne-a murit şi bivoliţa, mai zilele trecute, naşule Eniu. Dimineaţa când am scos-o n-avea nimic, era sănătoasă şi teafără, iar seara când a venit acasă s-a prăbuşit în faţa porţii şi a murit. Mi s-a rupt inima, am plâns de parcă murise cineva din casă...

— Bântuie boala prin vite, spuse Eniu. Şi mie mi-a murit o viţică.

— Nici din carne n-am luat nimic, nici măcar pielea. A venit veterinarul şi ne-a spus: să nu mâncaţi din ea, zice, s-o îngropaţi cu piele cu tot... Of, câte trebuie să mai

pătimim! Nu ştiu, nu ştiu...

Femeia tăcu, dar, încordându-şi auzul, Serafim îşi dădu seama că vorbeau în şoaptă. Deodată Eniu zise:

— N-am bani! De unde să iau ca să-ţi dau? N-am...

— Nu vorbi aşa, naşule Eniu, nu mă lăsa să plec cu mâna goală. Să mă ajuţi, să-mi dai... La cine altul să mă duc, naşule, unde să-mi bat capul, nefericita de mine... Naşule Eniu, te rog ca pe Dumnezeu...

— Lasă-mă, ţi-am spus, n-am bani! zbieră Eniu.

Femeia tăcu şi începu să plângă. Serafim o asculta cum plângea Jn hohote şi se văieta. Supărat, Eniu apăruse în uşă şi se uita undeva departe, cu privirea rătăcind în gol. Serafim îşi strânse pâinea în tăcere şi se ridică în picioare. Femeia ieşise din cafenea şi acum pleca. Se îmbrobodise aşa de mult, că nu

i se vedea faţa După mers, Serafim îşi dădea seama că trebuie să fie tânără.

— Vrea bani? îi şopti el lui Eniu.

— – Vrea bani. E) e unde să iau, ce, eu sunt bancă? zice că vrea să-şi ducă bărbatul la spital. Rine, dar eu n-am. Dacă n-am, ce să-i dau? se necăjea încă Eniu.

— Care va să zică, sărăcie. Sărăcie fără bucuric, a? cum s-ar zice.

Serafim lucra puţin, se mişca încet, dar nu-i plăcea să stea chiar degeaba. În faţa casei lui Eniu, care era prin apropiere, descărcaseră pietre, nimeni nu mai ştia când, şi aşa cum fuseseră aruncate din căruţe, aşa stau şi acum, împrăştiate. Serafim le strânse şi le rândui. Pe urmă se duse după apă, stropi în faţa cafenelei şi mătură.

Pentru înnoptat Eniu îl invită pe Serafim să rămână acolo, dar ei a refuzat să se culce în cafenea. Se oprise în mijlocul maidanului din faţa cafenelei şi îşi pregătea acolo pentru dormit.

— Barem vino aici, sub streaşină, mă omule! îi spuse Eniu.

— Stai cu spatele la perete, culcă-te pe bancă, dacă-ţi place.

— Nu, aici mi-e mai bine.

— Acolo bate vântul.

— Să bată. Să bată acu', că dacă mor, n-o sa mă bată, nici vântul n-o să-mi adie...

Se uita la Eniu şi zâmbea cu ochii lui înlăcrămaţi. „I-e frică să nu fie prădat" – îşi spuse Eniu, băgând de seamă cum Serafim se pipăia iar sub cămaşă. Îl lăsă în plata Domnului, închise cafeneaua şi plecă acasă.

A doua zi întârzie mult până veni să deschidă. Îl găsi pe Serafim stând pe bancă şi, la fel ca ieri, tăia bucăţele de pâine cu custura. Îşi lua micul dejun. Eniu rămase în picioare lângă el, îl privi îndelung, apoi spuse:

— Tu ce-ai făcut?

— Ce-am făcut! N-am făcut niciun rău – răspunse el cu blândeţe.

— I-ai dat bani Pavlinei, aia care a fost aseară aici, care îmi cerea bani. Acu viu de la ei, ea mi-a spus. Cum dai bani unui om pe care nu-l cunoşti? Dacă te înşală, dacă nu ţi-i mai dă înapoi.

— Ba da, o să mi-i dea ea. Să-şi ducă bărbatul la spital, poate să-l lecuiască doctorii. Banii mei mi-i dă ea. Ştii, avem, între noi, o înţelegere. Când o să-i dea Dumnezeu ei, ea o să-mi dea mie. Nu-s grăbit.

Eniu îşi muşcă buzele şi tăcu.

— Şi paltonul? Cu ce-o să-ţi cumperi palton? întrebă el.

— Păi, palton am! Uite-l, vezi? Serafim luă paltonul de pe bancă şi-l desfăcu. E bun, paltonul meu, ce are...

Zâmbea şi da uşor din cap, parcă ar fi numărat peticele sau şi-ar fi adus aminte de ceva. Au trecut zece ani, ba chiar mai mult, de când tot vrea să-şi cumpere palton. Când era tânăr, tot ce câştiga, bea. Acum nu mai bea pentru că nu sta bine cu sănătatea, dar de multe ori îşi dăruia banii, aşa cum îi dăruise azi-dimineaţă Pavlinei. Atunci începuseră să apară pe palton peticele cele mari din aba cenuşie.

— E frumos, paltonul meu – continuă el şi glasul lui trăda bucurie. După ce-l mai cârpesc puţin, ies şi din iarna asta cu el. Şi, dacă aşa mi-e scris, poate să mă prezint cu el

înaintea lui Dumnezeu. Acolo, pe lumea cealaltă, paltonul ăsta o să-mi ajute. Poate o să-mi dea acolo un palton nou, de aur, de valoare, cum s-ar zice...

GELOZIE

Serafim îi vorbea lui Eniu, dar nu se uita la el. Lăsase paltonul să-i cadă pe genunchi, privea undeva înainte şi zâmbea

După ce ieşi din cafeneau lui Eniu şi se îndreptă spre casă, necăjit, cu braţele desfăcute şi umerii înainte, gata parcă să se încaiere cu cineva, Aga ajunse la pârleazul care despărţea casa lui de a vecinului printr-o ulicioară îngustă, pe unde se putea intra în curtea lui. Aga se opri, se trase repede la o parte şi se lipi de zid. Băgase de seamă că uneori Minca sta de vorbă cu Ghendo, fiu! lui Velco, vecinul, şi se hotărâse *a-o* pândească şi s-o prindă asupra faptului. Într-adevăr, îşi dădu seama că bănuiala lui era nedreaptă şi uita repede, dar acum era necăjit – pierduse la cărţi şi afară de asta cineva îl înţepase şi-i aruncă, pe departe, o vorbă despre Minca. Aga nu scosese o vorbă, dar parcă un vultur îi ciugulea inima şi de-atunci nu-i mai mergea nici la cărţi şi nu-şi mai putea recăpăta liniştea.

Cu grijă, lipit de zid, scoase puţin capul şi se uită: în curte, în dreptul casei, nu era nimeni. Patru salcâmi bătrâni se înălţau în faţa casei, doi de o parte şi doi de cealaltă. Deasupra trunchiurilor groase şi negre se legănau frunzele tinere şi fragede, care abia au înverzit şi, sub ei, în grădiniţa împrejmuită cu un gard scund de nuiele, se vedeau câţiva stupi cu albine, iar din pământul ars de soare răsăreau fire cărnoase de lalele şi bujori, care încă n-au înflorit. Căsuţa mică şi lunguiaţă, cu faţa văruită proaspăt, cu pervazuri albastre în jurul ferestrelor, era zveltă şi frumoasă: „un bici să-i dai şi o ia din loc”: aşa era de când intrase în ea Minca. Aga se gândea cu inima strânsă că s-ar putea ca peste cuibul ăsta liniştit şi tăcut să cadă nefericirea, ca un trăsnet, să le gonească bucuria, s-o lase pustie. N-o văzuse încă pe Minca şi o căuta din ochi. Se auzea iarăşi râsul vesel şi Aga o zări dincolo de grădiniţă, după salcâmi, în ungherul curţii dintre cele două garduri de

nuiele cu mărăcini negri deasupra. Minca sta în soare cu mânecile suflecate, sub care-i apăreau braţele albe şi rotunde; spatele i se cam rotunjise, dar era încă mlădioasă şi zveltă, cu bărbia adusă puţin în sus, lăsând să i se vadă gâtul. Părul ei galben ca paiul lucea în soare. Dincolo de gardul de nuiele se vedea o faţă tânără şi brună, cu buzele roşii, deasupra lor o mustăcioară neagră şi subţire ca o lipitoare. Inima lui Aga începu să bată mai tare, întotdeauna respira greu, oamenii spuneau că are astm, dar acum simţea că se sufocă. Minca îşi întinse cu băgare de seamă mâna peste mărăcinii de pe gardul de nuiele şi dădu ceva flăcăului, care apoi se îndepărtă şi plecă. În timp ce Minca se întorcea acasă, Aga putea să-i vadă faţa de-aproape: zâmbea, iradia lumină şi bucurie. Aşa e faţa femeilor care se gândesc încă la păcatul săvârşit, încredinţate că pot să-l păstreze în taină.

Aga simţi parcă o lovitură de ciocan în cap, un văl i se lăsase peste privire şi pentru o clipă văzu negru înaintea ochilor. Făcu câţiva paşi, era fioros şi cumplit, gata să ucidă. Dar ochii Mincăi îl priveau de-aproape – ochi verzi, strălucitori şi limpezi – îl priveau veseli şi nevinovaţi. Privirea asta îl tulbură pe Aga. Se răsuci pe loc, dar cum mânia nu se potolise încă, începu să meargă fără să-şi dea seama încotro, se îndreptă spre casă, apoi se întoarse şi porni iarăşi spre grajd. În cele din urmă se opri şi strigă către Minca:

— Îmbracă-te! Să fii gata numaidecât, mă duc să-nham căruţa, mergem la mama ta. Haide, îmbracă-te!

Cu aceeaşi naivitate şi veselie, Minca se uita la el fără să scoată o vorbă.

— N-auzi? Ce stai aşa? zbieră Aga şi începu iar să se foiască prin curte.

Minca înţelese numaidecât că Aga e necăjit. Nu ştia ce anume putuse să-l supere într-atâta, dar viaţa o învăţase că în astfel de împrejurări e mai bine să tacă, să se arate supusă. Pe de altă parte era bine că vor merge la mama, pentru că şi ea-i ceruse asta. Fără a spune nimic, dar şi fără

a-şi pierde cumpătul, intră în casă şi începu să se pregătească de drum. Aga se duse să scoată caii din grajd.

Toţi ştiau că Aga e un om mai altfel. N-avea decât treizeci de ani, era îndesat, trupeş, lat în spate, cu capul mare şi ceafa groasă. Avea o faţă roşcovană, puţin spână, lată, zbârcită, părul des şi bogat îi acoperea fruntea îngustă şi-i cădea până peste ochi. Era trândav şi greu la vorbă, dar nespus de blând, când nu-l ajungeau necazurile. De aceea tuturor, mai bătrâni sau chiar mai tineri, el le spunea „aga” (nene). De aici îi ieşise şi porecla de Aga. Dar era neobişnuit de vânjos şi de puternic: o dată, la fântână, înfuriat, a prins un viţel de picioare, l-a ridicat în sus, ca pe un miel, şi l-a trecut peste uluc. Altminteri de felul lui era răbdător, înţelegea de glumă şi încerca chiar el să-i facă pe ţărani să râdă. Ridica un scaun cu dinţii, se lua uşor la trântă. Uneori îşi umplea gura cu gaz şi după ce-l sufla în stropi mărunţi, aşa cum fac fachirii, dădea foc cu chibritul şi din gura lui ieşeau flăcări ca dintr-o gură de balaur. Scamatoria asta făcea o impresie nemaipomenită printre ţărani, mai cu seamă pentru că Aga o făcea seara, pe timp de vară.

Dar nu se mai ocupase cu de astea de multă vreme. Nevasta îl ocăra şi-l alunga afară pentru că-i mirosea a gaz. Cel puţin aşa presupuneau sătenii pentru că Aga, tăcut cum era, nu spunea niciodată nimic, numai zâmbea. Evita să vorbească de femeia lui. Era copil unic la părinţi – băiat şi fată – şi după moartea tatălui său în război, moştenise o avere frumuşică. Mama lui era o femeie voinică şi îndemânatică şi, împreună cu nora şi o slugă, o scoteau la capăt, lăsându-l pe Aga să trândăvească la cafeneaua lui Eniu şi să joace cărţi toată ziua. Dar când venea vremea muncilor grele – secerişul, treieratul – sau când se supăra, Aga se apuca el însuşi de treabă şi atunci se vedea cât e de puternic şi nu chiar aşa de prostănac cum îl socoteau unii.

Baba Stoiana, mama lui Aga, plecase pe undeva. Au încuiat casa şi au ascuns cneia la locul ştiut numai de ei. Aga se îmbrăcase cu o aba nouă şi tăcea, cu ochii în

pământ. Căruţa era plină cu fân. Minca mai aruncă o velinţă şi două perne şi, îmbrăcată cu un cojocel scurt, cu blană şi mărgele, bucuroasă, cu faţa tot atât de frumoasă şi luminoasă, se urcă agale, cu multă băgare de seamă, şi se aşeză în spate. Şi Aga se urcase, dar apoi coborî, se duse şi luă securea şi o funie şi le puse în căruţă. Apoi se urcă iarăşi şi caii subţirei şi negri, cai bine hrăniţi, de gospodari bogaţi, au smuls căruţa cât ai clipi şi galopau acum pe drumul neted şi lucios.

La marginea satului verdeaţa proaspătă a primăverii i-au întâmpinat surâzătoare. Poienile erau verzi, verzi erau şi ogoarele, dese şi legănate. N-a rămas niciun petec de pământ neîncolţit. Sufla o boare răcoroasă, dar soarele îşi arunca deseori privirea printre norii albi şi încălzea plăcut. Ciocârliile se fugăreau de o parte şi de alta a drumului. Altele zburau sus de tot, aproape de tării, şi cântau. Un cocostârc călca fundul cu picioarele lui roşii peste ogoare. Minca se uită la el şi zâmbi: i se părea că cocostârcul are o aba nouă, neagră şi că-i tot aşa dei necăjit şi de îmbufnat ca Aga. Aga nu-şi arăta decât spatele lat, nu întorcea capul şi nu se uita la Minca. Privea într-un punct fix, tuşea din când în când şi se gândea cu încordare. „Merg, i-o arunc în braţe maică-sii şi-i spun: Na, ia-ţi fata, n-am nevoie de femeie ca ea.”

Aşa gândea Aga. Din timp în timp se răstea la cai cu vocea lui groasă şi răguşită ca un rânjet. Drumul trecea acum printre ogoare, presărate, ici – colo, cu peri cu ramurile albe, grele de flori... Undeva cânta cucul. Minca se uita cu ochii plini de lumină şi număra de câte ori va cânta cucul. Şi Aga se uita la peri, închis în gândurile lui. La un loc opri căruţa, coborî de pe capră, se uită în jur să se încredinţeze că nu-l vede nimeni, apoi luă securea şi o încercă cu degetul să vadă dacă-i ascuţită. Nu scotea o vorbă, îşi încrunta numai sprâncenele stufoase şi lipite una de alta şi pufnea din greu. Apoi făcu din mână un semn nedesluşit şi ridică din umeri – părea că vrea să spună: „Mai încolo, avem timp!” Puse securea în căruţă şi mână iarăşi

caii înainte.

Dar după puţin timp coborî iar din căruţă, luă funia şi apropiindu-se de un păr începu să-l cerceteze. Pe urmă aruncă funia peste o cracă, o prinse de amândouă capetele şi trase cu putere în jos să vadă dacă craca nu se rupe. Nici acum nu-i spuse Mincăi nicio vorbă. Nu trebuia prea multă minte ca să se vadă că Aga nu făcea un leagăn, ci că se pregătea mai degrabă să spânzure pe cineva. Din faţă, pe drum, apăru un om călare. Aga strânse repede funia. Abia reuşise s-o vâre în fânul din căruţă şi calul omului tropăia aproape. Era din satul lor, Mitiu, fiul lui Civgângherghe.

— Vasile, spuse Mitiu, trecând călare fără a se opri,

— Ce tot mergi din păr în păr, poate cauţi o cracă să te spânzuri?

— Se uită la Minca şi zâmbi. Pe urmă se uita iar la peri.

— Perii sunt înfoiaţi bine, spuse el, auzi cucu! Anul ăsta sunt curaţi, n-au omizi. O să avem pere de mâncat, ba să facem şi rachiu!

Aga se uită încruntat în urma lui şi-i strigă:

— Ia ascultă, mă, Aga! Ai foc?

— Foc? Am.

Mitiu îşi oprise calul şi scotocea în chimir. Aga se duse la el. Până atunci Minca se uitase în altă parte. Acum îşi întoarse privirea şi trăgea cu urechea ca să-i audă ce vorbesc.

— Dă-mi amnarul, Agă. Dă-mi amnarul, cremene am eu.

— Bine, să-ţi dau amnarul. Dă-mi o ţigară.

— N-am ţigări, Agă. Focul îmi trebuie pentru altceva. Vreau să aprind un foc mare, îmi trebuie...

— Poate vrei să pârleşti un vier?

— Poate să pârlesc şi un vier, Agă. Cine ştie...

Spunând aceste cuvinte Aga se apropiase de Minca.

Consăteanul nu-l auzise şi plecă. Nici Minca n-a spus nimic. Însă ea tăcuse şi înainte şi, de când au plecat de-acasă n-a scos o vorbă. Dar ochii ei jucau şi-acum şiret, se uitau la Aga şi râdeau. Aga băgă de seamă privirea dârză, batjocoritoare, se încruntă şi începu să mârâie. Râsul îi

stătea Mincăi pe buze, dar ea nu îndrăznea încă să-l dea în vileag.

Mai merseră puţin şi Aga opri iar căruţa. I se cam urâse să tot coboare, zăbovi o clipă, apoi se uită chiorâş la Minca. Privirea lui se oprise pe ochii ei luminoşi, care râdeau şi acum, se îmbufnă iar, smârcâi şi în colţul buzelor lui groase abia dacă mijea un zâmbet vag. Se întâmplă ceva cu totul neaşteptat chiar pentru el, mânia lui se împrăştiase ca fumul în vântA ca ceaţa în toi de vară, acum se putea sta de vorbă cu el. Minca băgase de seamă schimbarea – era un drac de fată – şi-acum îşi va deschide şi ea gura. Aga se întorsese spre cai ca să-şi ascundă faţa şi aştepta. Dar Minca tăcea mereu. Tot mai mirat, Aga începu s-o iscodească, atent şi în tăcere.

Faţa ei era acum atât de încordată şi de preocupată, încât el a crezut că ea coace ceva. Uneori când căruţa zdruncina pe drumul plin de hârtoape, ea se ţinea cu o mână sau chiar cu amândouă de ladă, se ridica puţin şi faţa i se strâmba de durere. I a Aga nu se mai uita, părea că-l dase cu totul uitării. Aga devenise curios peste măsură. Un timp nu întoarse capul deloc, şi, nemişcat se gândea ce trebuie să facă. Apoi auzi un geamăt uşor şi jalnic. Atunci întoarse capul. Minca sta cu ochii închişi, cu faţa gălbejită, gemea încet, se văieta, scâncea ca un căţeluş, iar faţa ei se strâmba tot mai mult de durere. Deodată se simţi privită şi deschise ochii.

— Unde mă cari, blestematule? Eşti nebun? strigă ea. Nu vezi că mor?

Aga se sperie şi opri căruţa.

— Ce ai? întrebă el.

— Ce am, mi-e rău. Tu-i dai înainte, cu ale tale... ca fugărit de diavol. Ce tot scoţi securea şi funia, numai prostii faci, mi-a ieşit sufletul din mine... of, mamă! Măicuţa mea! Măicuţă... gemu ea şi se chirci.

Aga legă căpăstrul de căruţă şi încercă să coboare.

— Ce faci? strigă Minca. Mână! Mână, că mor aici, pe câmp. Nu-i niciun sat p-aici? Oameni nu sunt? Să mă duci

undeva, Vasia, mor...

Aga înţelese în cele din urmă ce se întâmplă şi faţa lui se înfricoşă. Dar în acelaşi timp puterea lui uriaşă dădu în clocot şi, cuprins de o neînduplecată hotărâre, privi în jur şi cercetă locul unde se aflau. Şi-a dat numaidecât seama unde erau, nu trebuia decât să treacă de întorsură şi intra în satul Maltâmovo. Lovi cu biciul un cal, apoi pe celălalt; cum drumul era neted, căruţa mergea uşor, nu zdrăngănea, nu hurducăia. Trecură de cotul drumului, apăru un puţ cu o salcie pletoasă peste el, iar ceva mai sus, pe deal, o casă scundă tătărască. Aga trecu pe alt drum şi căruţa începu să urce în sus, spre casa aceia. Aici sta moş Mavrodi Iorgov, un om pe care-l cunoştea şi care odinioară fusese bun prieten cu tatăl lui.

— A! Minca! Vasile! strigă din uşă baba Mavrodeasa, femeie bătrâna, dar şi acum dreaptă ca o lumânare. Hai! Daţi-vă jos! Se uită la Minca, nu mai spuse nimic, dar veni cu paşi repezi spre ea. Îi şopti ceva şi Minca îi răspunse tot în şoaptă.

— Hai, coboară, coboară mai repede! spuse tare baba. Ai noroc că te-a mânat Dumnezeu la mine. Să nu-ţi fie frică. Oaspeţi ca voi aştept. Cu treburi d-astea am îmbătrânit.

Ţinându-se cu amândouă mâinile de căruţă, sprijinită şi de baba Mavrodeasa, Minca se dădu jos. Aga nu deshămă caii şi intră şi el. Dar încă de la uşă îi ieşi înainte baba Mavrodeasa şi-l îmbrânci afară:

— Hai, cară-te! Nu ţi-e treabă aici, nu-i pentru bărbaţi. Du-te-n sat şi desmorţeşte-te oleacă. Vino după vreun ceas-două...

Aga deshămă căruţa şi legă caii în grajd. Pe urmă trecu iarăşi prin faţa casei, încercă să tragă cu urechea, dar nu îndrăznea să intre. Cum în casă nu era niciun bărbat, o luă agale prin sat, mergând tot înainte, în neştire.

Trecuse vreme de un ceas. Aga da de mult târcoale casei lui moş Mavrodi, dar abia acum se hotărî să se apropie. Se uita la ferestre, respira greu din cauza astmului, picioarele i se împleticeau. În prag îl întâmpină râzând baba

Mavrodeasa.

— Unde umbli, măi Vasile! îi spuse ea. Hai, să fie cu noroc! Ai un flăcău, un băieţel, să-ţi trăiască!

Aga se uită lung la ea, se hlizi ruşinat, ochii îi erau umezi. Se învârtea pe loc, se întorcea, dar nu intră în casă, ci coborî iarăşi în curte, intră în grajd, la cai, mângâie unul din ei, apoi pe celălalt, pe urmă îşi sprijini capul pe iesle şi începu să plângă. Îşi simţea sufletul tot mai uşor, cuprins de-o mare bucurie.

După aceea, cu o hotărâre sălbatică, neînduplecată, care-l cuprindea deseori pe neaşteptate, se ridică, scoase afară caii şi îi înhămă. Dispăru undeva pe drum, ca viforul. Apoi, nu trecuse vreme de un ceas, apăru iarăşi cu caii scăldaţi în spume. În căruţă era baba Stoiana, mama lui. Nici nu călcase încă bine pe picioarele-i amorţite şi Aga întoarse căruţa şi începu să gonească din nou, fără milă, caii.

— Mână mai încet, omori caii, Vasile! apucă să strige baba Stoiana, dar Aga n-o auzi. Dar şi baba Mavrodeasa ieşise în întâmpinarea ei zâmbind, cu mânecile suflecate.

După vreo două ceasuri, Aga se întoarse din nou.

în căruţă era o femeie care părea încă tânără, mama Mincăi. Caii Agăi erau sleiţi de oboseală. Când îi băgă în grajd şi-i legă, unul din ei doar mirosi fânul, nu mâncă nimic, îşi îndoi genunchii şi încercă să se culce. Aga îl făcu să se ridice, îl cercetă şi ieşi afară.

Casa era plină de veselie, larma pe care o făceau cele trei femei se auzea departe.

— Aga intră pe furiş, ruşinat, cu ochii în pământ, ghemuindu-şi capul între umerii laţi, aşa ca să nu-l vadă cineva. După ce trecu pragul, se opri şi rămase în picioare lângă uşă. Acoperită cu o velinţă până la gât, puţin slăbită, cu faţa blândă şi palidă, Minca zăcea pe laviţă. Îşi roti numai ochii spre Aga şi zâmbi uşor. Lui Aga îi venea iar să plângă, dar se stăpâni şi rămase nemişcat.

Văzându-l, femeile îl chemară. Aga făcu un pas înainte, dar nu ştia cum să se poarte, unde să se aşeze şi nici ce să

spună.

— Ce te uiţi aşa, ce te bălăbăni ca un urs, ei, Vasile! râse baba Mavrodeasa, se aplecă şi apoi se ridică ţinând în mâini pruncul, micuţ cât pumnul, înfăşurat şi strâns bine în scutece. Ăsta-i flăcăul! Asta ţi-e feciorul! spuse baba Mavrodeasa.

Aga se uită la mica făptură. Nu făcuse încă ochi, dar guriţa parcă sugea. Aga se lăsa ba pe un picior, ba pe celălalt, zâmbea vinovat şi nu se bucura prea mult. Îl cuprinse ja e multă pentru Minca. În timp ce femeile se foiau şi dereticau prin casă, el sta la o parte şi aştepta să rămână singur cu Minca. Vroia să-i spună ceva. Baba Mavrodeasa, care se lovise de câteva ori de el, înţelese în cele din urmă ce vrea şi chemă femeile afară în tindă. Aga se apropie de Minca.

— Minche... asta... — începu el. Am făcut rău.

— Ce-ai făcut, Vasia?

— Aia... ce-am făcut pe drum... cu securea, cu funia... vream să te sperii.

— Crezi că n-am înţeles? Nici nu ştii ce caraghios erai!

— Din cauza lui Ghendo, al lui Velico... Te-am văzut cum stai de vorbă cu el...

Minca căscase ochii mari, se uită la el îndelung, apoi începu să râdă.

— I-ai dat ceva, spuse Aga.

Minca îl privea zâmbind mereu.

— Unde ţi-erau ochii când te uitai? spuse ea. Nu era Ghendo, era Koliu, băiatul naşului Vâlcean. Uf, măi, să-ţi fie ruşine! Omul ne-a cununat şi tu... Ce i-am dat? O ceşcuţă de cafea – o împrumutasem de la năşica.

Aga a rămas cu gura căscată. Au intrat femeile şi s-au apucat iarăşi de treburile lor. Aga se ridică în picioare şi simţea cum aceeaşi forţă nestăpânită îi străbate ca un fior întreaga fiinţă. Inima îi ieşea din piept de bucurie, ar fi vrut să strige, să spargă ceva, să se ia la trântă cu cineva. Ce să facă? Să ridice cu dinţii un scaun, să facă ceva ca să jrâdă femeile. Sau – să ia gaz în gură, şi pe urmă un chibrit ai?

„Nu, nu trebuie, îşi spuse el. Minca nu vrea, o să-i miroase a gaz”. Fericit, zâmbind, se aşează în antreu, lângă foc, se încălzi puţin şi începu să-şi răsucească o ţigară, cu mâinile tremurânde.

Puţin mai târziu intră iar la Minca şi, vesel, liniştit, întrebă încă de la uşă, arătând cu ochii spre copil:

— Ce face Aga, doarme?

Minca zâmbi, iar baba Mavrodeasa îi făcu supărată un semn cu mâna să iasă afară.

VAGABONDUL

De vreo trei-patru zile Dafin se strecura spre Beliţa şi, ca un lup singuratic, ferea satele trecând de-a dreptul peste ogoare. Se necăjea ori de câte ori îşi aducea aminte că toţi cei pe care îi întreba care-i drumul, îndată ce se uitau la el înţelegeau ce fel de om este, parcă îi sta scris pe frunte că-i un răufăcător şi că zăcuse în închisoare. Îl întrebau ce-o să facă la Beliţa şi ce treabă are cu Iorgache – râdeau de el, cu alte cuvinte, că un coate goale nu poate să aibă ceva comun cu un om atât de bogat cum era Iorgache. De fiecare dată îi sta pe limbă să le spună: „Vreţi să ştiţi la ce-mi trebuie mie Iorgache? Am eu o socoteală veche cu tâlharul ăsta”, dar nu îndrăznea să spună şi, uitându-se încruntat în pământ, mormăia printre dinţi: „Am eu o socoteală cu Iorgache”.

Dafin se aşezase acum la marginea pădurii cu copacii rari şi uscaţi, rodea dintr-un codru de pâine tare şi se uita spre satul care se întindea înaintea lui. Socotea din ochi pe unde va coborî şi pe unde-l va ocoli, după ce se va întuneca mai bine. La marginea satului se vedea o casă izolată. Din ea ieşea şi intra o femeie cu mânecile albe. Dafin se oprea din mestecat şi se uita la femeie vrând să-şi dea seama dacă este tânără şi frumoasă. Dar curând uita de ea şi se lăsa furat din nou de gândurile lui.

Cu paisprezece ani în urmă fusese argat la Iorgache. O dată, primarul satului, pentru un fleac de te miri ce, îi trăsese o palmă în cârciumă. Nu era mare lucru să loveşti un om ca el, dar din ziua aceea Iorgache, stăpânul lui, duşman neîmpăcat al primarului, nu-l mai lăsa în pace: „Îl laşi să te bată Tu eşti bărbat? Mâini n-ai? Te-ai făcut de râsul oamenilor!” aşa îi vorbea în fiecare zi.

Doi ochi negri, luminoşi păreau că se uită şi acum la Dafin şi privirea asta şireată şi veselă îl tulbura la fel ca acum paisprezece ani. Pentru că ori de câte ori Iorgache îl întărită împotriva primarului, îi pomenea de Kâna, fiica lui,

pe care o lăuda, îi spunea ce pregăteşte pentru ea şi ce zestre o să-i dea. Vrea să spună: „Fii deştept, ascultă-mă şi poate o să-mi fii ginere”.

într-o seară îl întâlni pe primar. Era întuneric, mult noroi, iar poteca pe care se întâlniseră foarte îngustă. Dafin se încăpăţână, nu voi să-i facă loc şi primarul îl îmbrânci. Atunci, ura pe care o strânsese în suflet se revărsă toată, văzu negru înaintea ochilor şi, fără să stea mult pe gânduri, scoase cuţitul şi-l înfipse în pieptul primarului.

Pentru această crimă zăcuse în închisoare treisprezece ani, avusese destul timp să se gândească, să se căiască, să se scuture şi să dea la fund toată drojdia din suflet. Începuse să urască răul pe care-l săvârşise, iertase toate relele pe care i le făcuseră oamenii, iertase pe toţi cei care îl umiliseră şi amărâseră, îl iertase chiar şi pe Iorgache. Ieşise din închisoare cu o singură dorinţă: să se bucure de viaţă, să-şi vadă de treabă ca un om paşnic şi cinstit.

Era mic de statură, lat în spate, cu capul mare şi ochii foarte bulbucaţi. Îl socoteau prostănac, îl încărcau peste măsură cu munci de toate felurile, ca pe un animal, îi tăiau din simbrie îl jigneau. Dacă din întâmplare aflau că fusese în închisoare, îi făceau socoteala şi-l dădeau afară. Asta se repeta deseori, îşi pierduse răbdarea, se înrăise. Era încredinţat că un singur om poartă vina tuturor năpastelor care-i cădeau pe cap: Iorgache. Cum deseori rămânea flămând şi umbla numai în zdrenţe, credea că răul cel mai mare pe care i-l făcuse nu era că l-a îndemnat să ucidă, că l-a înşelat vorbindu-i de fata lui, ci că nu i-a plătit simbria pentru un an întreg. „Mă duc să-mi cer banii – îşi spunea el. Dacă nu mi-i dă, bag cuţitul în el, chiar de-ar fi să intru iar în puşcărie...”

După ce roase toate cojile de pâine uscată care-i mai rămăseseră în traistă, se acoperi cu sumanul ros şi începu numaidecât să sforăie. Dormi aşa câteva ore. Când se trezi şi deschise ochii, cerul era înstelat. Se sperie că a dormit prea mult şi sări în sus. Sufla un vânt fierbinte, iarba era uscată şi greierii ţârâiau. Dafin înţelese că e încă devreme.

Curând ajunse aproape de sat şi recunoscu căsuţa izolată şi curtea unde văzuse femeia. „Poate e singură... şi frumoasă” – gândea el şi fără să ştie ce trebuie să facă se apropie de casă, cuprins de dorinţa nedesluşită care îl mistuia.

Un câine îi ieşi înainte la portiţă şi începu să-l latre. Dafin sccfase din chimir o coajă de pâine şi i-o aruncă. Atunci câinele se potoli. În aceeaşi clipă cele două mici ferestre ale casei se luminară. Dafin se opri şi se pitulă după căruţă. Credea că, aşa cum se întâmplă deseori, se petrecea ceva cu copiii, dar cum lampa nu se stingea, se apropie mai mult de fereastră şi se uită înăuntru. La început nu văzu nimic deosebit. O femeie se foia prin cameră, de la un capăt la altul, parcă alerga. Focul ardea, iar puţin mai la o parte, lângă vatră – o lampă cu gaz.

Dafin începea să vadă mai bine. Vedea o odaie sărăcăcioasă, afumată şi goală – să dai cu puşca şi n-aveai în ce. Pe lângă perete, pe o laviţă joasă, zăcea un bărbat bolnav, în cămaşă, cu pieptul descoperit, cu o barbă neagră, tunsă scurt, uscat şi gălbejit ca o icoană. Ca să se topească în halul ăsta şi să rămână numai pielea şi oasele, trebuia să zacă de multă vreme, sau poate o boală rea îl doborâse dintr-odată. O femeie bătrână sta în genunchi lângă bolnav – se auzea glasul ei dogit, aproape bărbătesc.

Pregăteau, se pare, o cărămidă ca să-l încălzească pe bolnav. Deodată el gemu tare, se răsuci în pat şi cele două femei alergară în grabă lângă el. Au încercat ba una, ba alta – nimic nu ajuta. Aşa cum se zbatea în pat, bolnavul rămăsese deodată cu faţa în sus, nu mai gemea, capul îi căzuse ca la un mort. Femeia începu să bocească în hohote.

Deodată, tocmai când nu se aştepta, Dafin zări jos, pe pământ, pe o cergă veche şi zdrenţuită, patru căpşoare bălaie şi ciufulite – doi băieţi şi două fetiţe. Semănau unul cu altul ca patru ulcioare pe poliţa unui olar, unul mai mic ca altul, ca nişte iepuraşi. Aşa cum şedeau, se întoarseră cu faţa spre mama lor şi, văzând-o cum plânge, începură şi ei să plângă. Baba îi ocăra cu glasul ei dogit. Copiii se potoliră,

dar cum bolnavul nu deschidea ochii, femeia începu iarăşi să plângă şi copiii după ea.

Dafin se trase de la fereastră, se îndepărtă câţiva paşi şi se aşeză jos. Auzea şi acum scâncetul copiilor undeva în spatele lui; îşi ridică ochii spre cerul unde licăreau stele puţine, apoi îşi sprijini capul în pumn. Simţea cum ochii i se umezesc. Pe obraz îi picură o lacrimă.

Dimineaţa, o dată cu roua şi răcoarea, Dafin apăru în faţa casei, în dreptul portiţei. Femeia ieşi, îl văzu şi el înţelese numaidecât că era plină de spaimă, aşa cum se speriau cei care îl vedeau.

— Ce vrei? întrebă ea după o clipă, luându-l drept un cerşetor. N-avem pâine. Nu pot să-ţi dau nimic.

Dafin se făcuse şi mai mic, încerca să zâmbească ca să nu apară prea fioros, bărbos şi ars de soare cum era.

— Omu’ mi-i bolnav – continuă femeia – am pe cap o droaie de copii, nu ştiu ce să mă fac. Sărăcia, n-avem ce-i face, barem de-am fi sănătoşi. N-avem nimic... O fi păcat, dar vezi-ţi de drum!

— Pot să vă fac vreo treabă, ceva... spuse Dafin

— Sunt argat, am slugărit pe la oameni, mă pricep la toate. Băgase de seamă că femeia îl asculta cu luare aminte dar, ca s-o liniştească şi mai mult, începu să vorbească repede: Mă duceam aici, la Beliţa, la Iorgache, bogătaşul ăla. I-am fost slugă, nu mi-a dat simbria pe un an întreg. Mă duc s-o cer. Dar nu sunt grăbit, pot să mai stau puţin, mă şi odihnesc, şi vă muncesc câte ceva...

Femeia se uită într-o parte, se gândi o clipă, apoi spuse:

— Bine, dacă vrei. Ce mai treabă avem şi noi... avem doi boi, cu ei Kostadin, bărbatul meu, se tocmea la muncă cu ziua. Rămâi, dacă vrei.

Ieşi din casă şi baba şi, înţelegând cum stau lucrurile, îl luă pe Dafin, îl duse prin curte ca să-i arate ce au pe-acolo şi-l puse numaidecât la treabă.

În sat se află curând că la alde Kostadin au luat un argat.

— Ce-i cu Kostadin, e încă bolnav? se întrebau ţăranii care treceau prin faţa casei lui. Cine-i omu’ care umblă prin

curte?

— Argatu’ lui Kostadin.

— Argat? Care va să zică, acu şi Kostadin e boier.

De când şi-a luat argat?

— Bine că au găsit un om, să le muncească.

Iar Dafin muncea bine, mergea la ogor, apoi se întorcea acasă. Nu se lăsă de muncă nici chiar atunci când, după câteva zile, Kostadin îşi dădu sufletul şi-l îngropară. Se ţinea la o parte, lăsa femeile să plângă, dar acum parcă se simţea că în casă e un bărbat, că au pe cineva care să le muncească. Dafin se tocmea şi el cu boii, la muncă, aşa cum făcea şi Kostadin, dar, voinic cum era, dacă nu găsea de lucru, se apuca de orice muncă: scotea piatră din râu, căra saci la moară, mătura gunoiul, se tocmea să sape o groapă sau să facă alte munci grele. Seara se întorcea acasă şi punea în palma babei banii pe care-i câştigase.

Baba Donca spunea copiilor cu glasul ei dogit:

— Să-i sărutaţi mâna lui nenea Dafin. Hai! Acu’ el vă e tată.

Copiii, cele patru ulcioare, unul mai mic decât altul, treceau pe rând şi-i sărutau mâna.

Altă dată, când rămaseră numai ei doi, Ştefana, văduva, îi spuse:

— Omule, cum să te răsplătesc? Dacă nu erai tu, copiii mureau de foame. De ce te duci la Beliţa? Ce treabă ai cu Iorgache?

— Am de luat de la Iorgache simbria pe un an întreg, da’ îl iert. Nu, n-o să merg la Beliţa! — spuse Dafin cu mai multă tărie. Nu merg nicăieri, rămân aici.

Ştefana se uită la el lung, apoi spuse:

— Când s-or împlini şase luni, să ne cununăm, să trăim şi noi ca oamenii. Unde pleci, – zise ea văzându-l pe Dafin că se ridică.

— Mă duc să închid boii. Facem aşa, cum spui tu.

POMPADOUR

Făcu câţiva paşi şi se opri: cei doi băieţei se fugăreau şi erau cât pe-aci să se ciocnească de el. Dafin îi lăsă să treacă, se uită cu drag în urma lor şi, zâmbind, plecă spre grajd.

Altădată, fie că se luminase de ziuă, fie că nu, moş Ivan Bunal se grăbea, ca toţii bătrânii care n-au ce face, să iasă şi să meargă la cafenea. În dimineaţa asta întârziase. Se sculase destul de greu, se îmbrăcase tot aşa de greu şi, după ce era gata îmbrăcat şi ieşise în curte, încă se mai foia, umbla printre cimşiri şi busuiocul sădit printre plăcile de piatră, lovea cu bastonul în pământ, se uita în dreapta şi-n stânga, cădea pe gânduri.

— Mă dor genunchii – spuse el întorcând puţin capul spre cerdacul pe care se aşezase baba Ivaniţa şi trăgea lâna prin darac – genunchii mă vestesc cu două-trei zile înainte că se schimbă vremea. Se uită la cer care, cu toată prezicerea lui, era foarte senin şi adăugă: Cum să nu mă doară genunchii? Să stai călare treizeci de ani, nu-i puţin lucru. Când eşti călare nu răceşti în altă parte, eşti înfofolit bine, îmbrăcat, dar genunchii răcesc, îi pătrunde vântul. Vezi, uite-aşa, mă împunge, mă împunge... Şi nici nu mă simt bine, mi-e gura amară, cum să zic... n-am niciun chef.

— Ce poţi să ai, ai răcit, spuse baba Ivaniţa.

Cum Bunal se dăduse mai la o parte, ea se opri din lucru, întoarse capul spre el şi-l privi pe deasupra ochelarilor. Nu părea să fie bolnav: avea faţa roşie, era zdravăn, se mai îngrăşase. De când bea mai puţin, sănătatea lui era mai bună, se mai potolise. „N-are nimic – îl judecă în minte baba Ivaniţa. Dacă l-aş putea face să se lase şi de fumatul ăsta – dimineaţa tuşeşte să-şi rupă pieptul – i-ar merge şi mai bine.”

— Nu te simţi bine pentru că stai toată ziua degeaba, nu faci nimic, spuse ea. Ieşi, plimbă-te puţin. Cât umbli tu? De aici la cafenea şi de la cafenea înapoi. Du-te mai departe,

până la Pena. E fata ta, mergi, vezi ce face. La botez nu te-ai dus, du-te barem acum. Copilul o să crească, o să-ţi spună „bunicule”, iar tu nici nu l-ai văzut măcar.

— Păi, poate mă duc, spuse Bunal. Mă duc chiar azi.

w— Te-a căutat aseară Dragan a Mariei. Te-a găsit?

— De ce m-a căutat Dragan?

— Cică a venit unu... un deputat, parcă zicea. Ţine o cuvântare în salonul Jeleazov, du-te, ascultă şi tu şi pe urmă să ne povesteşti şi nouă. Toată ziua numai cu ăla, cu smintitul de Stancio.

Ceva se ridică în pieptul lui Bunal, dar el se stăpâni.

— Pentru asta m-a căutat Dragan, a? întrebă el. O să trec şi pe la el. Poate merg şi la adunarea lor.

Bunal pornise spre poartă; după ce ieşi în uliţă, văzu un şir lung de căruţe şi-şi aduse amnite că e zi de târg. Se opri şi se uită atent, nu la oameni, ci la cai. Bunal locuia la marginea oraşului şi locul unde se ţinea târgul era aproape. Îi veni pofta să vadă ce cai au adus azi spre vânzare. Avea destul timp să dea o raită prin târg şi pe urmă să meargă şi la Pena.

Lui Bunal îi plăceau caii frumoşi. Cu slăbiciunea asta trăise şi îmbătrânise, cum s-ar zice. Primii bani îi câştigase ca mijlocitor al unor negustori bogaţi, negustori-toptangii[22] de la Goma Orehoviţa. Treaba lui era să meargă din sat în sat, se întâmplă uneori să călătorească noaptea, să treacă prin păduri şi locuri pustii, deseori cu bani mulţi la el. O astfel de treabă cere multă îndemânare, o armă şi, mai cu seamă, un cal bun. Pe atunci Bunal călărea nişte cai ca leii. Mai târziu, după ce mai agonisi câte ceva, deschise o cârciumă într-un sat, cumpără pământ în altul şi mai deschise încă o cârciumă în al treilea, pentru fiul său cel mai mic. Aceste sate le cutreiera el acum călare. Umbla pe cai frumoşi, dar devenise greoi şi începuse să bea cam mult; de-asta învăţase caii cu năravurile lui: dacă animalul se împiedica şi cădea pe genunchi, nu se ridica până ce

[22] *Toptangiu* = negustor cu toptanul, cu ridicata.

Bunal nu descăleca. Iar dacă îşi pierdea cumpătul şi se prăvălea de pe şa, calul rămânea pironit pe loc şi Bunal putea să-şi desprindă piciorul prins în scară. Dar dacă se întâmplă să cadă jos, şi, aşa cum se petrecea de cele mai multe ori, să adoarmă pe pământ. Calul sta lângă el ca un câine credincios şi nu se mişca din loc. Dacă se abătea la o cârciumă, nu-şi lega calul – îl aducea numai lângă un gard sau zid şi arunca jos dârlogii. Calul rămânea acolo, nemişcat.

De un an Bunal lăsase treburile pe seama fiilor săi iar el se mutase la oraş ca să-şi vadă de bătrîneţi. Cai nu mai ţinea, dar gândul îi erau mereu la ei. Cutreiera vreme de un ceas prin târg, se uita ba la unii, ba la alţii, fără să bage de seamă că şi el era urmărit de priviri curioase. Ţăranii, dar şi ţărancele, întorceau capul şi se uitau la bătrânul care, atunci când se amesteca la tocmeală şi-şi dădea părerea despre un cal, se vedea că se pricepe. Avea o înfăţişare de voinic – de haiduc bătrân, cu mustăţile mari şi răsucite, sau poate de militar care lepădase de puţină vreme uniforma. Bunal se îmbrăca întotdeauna corect: cu un palton scurt, ca o tunică militară; sub jiletcă se vedea brâul alb; picioarele erau strânse în jambiere înalte cât cizmele.

După ce văzu tot ce se putea vedea în târg, fără să-i scape nici chiar caii înhămaţi la căruţe şi acoperiţi cu saci, Bunal se întoarse în oraş. „Nici azi n-am văzut un cal ca lumea”, îşi spunea el înşirând în minte caii cei mai buni pe care îi văzuse, dar nu se oprea la niciunul. Îşi aduse aminte că cineva îi spusese că Pikman – ăla cu moşia de la Ilanlâc – are trei cai frumoşi pe care îi înhamă ca ruşii, în troică. Cei doi din părţi, lateralii, se avântă în galop, unul ţine capul întors spre dreapta, iar celălalt spre stânga. Mijlocaşul merge în trap forţat, cu capul sus. Era cel mai frumos din toţi, era puternic, masiv şi alb ca neaua. Şi avea un nume, o minune. Pikman venea, deseori cu ei în oraş. „De i-aş vedea şi eu măcar o dată”, gândea Bunal.

Ajunsese la hanul pe care-l cumpărase de curând şi pe care acum îl da cu arendă şi nu putu să reziste ispitei de a

intra. La urma urmelor era averea lui, avea dreptul s-o vadă şi să se odihnească oleacă.

— Fusei la târg, spuse el lui Săbi, crâşmarul, lăsându-se greu pe bancă. Să văd, mi-am zis, ce cai au mai adus. Nimic. Cai frumoşi nu mai sunt. Numai mârţoage bune de dat la câini, dar nici ei nu le mănâncă. S-a isprăvit cu caii frumoşi.

— S-a sfârşit, a? zise Săbi. Ştergându-şi mâinile de pestelcă, ieşi afară şi se întoarse numaidecât. Aştepta să se încheie târgul şi să-i vină muşterii. Zi, s-a isprăvit cu caii frumoşi, moş Ivane?

— Isprăvit, isprăvit. Unde poţi să mai vezi cai ca odinioară, la moşia lui Stancio Kiselcov de la Kiupeleri: roşcaţi, da' nici roşcaţi, când îi bătea soarele, părul lor lucea ca aurul, ca argintul. Vădana de la Kara Nasuf avea şi ea o herghelie frumoasă... şi Pencu de la Harmankuiusu. Asta scotea nişte armăsari, la trei ani erau mai nalţi ca tine. Subţiri, cenuşii, albi dedesubt, dar pe spate negri, numai inele, inele... arată-mi mie acu' cai la fel!

Intrase moş Stancio. La ani era cât Bunal, dar pirpiriu, purta poturi şi o aba scurtă, cu blană. Era în mare prietenie cu Bunal, se sfădeau măcar de două ori pe săptămână, dar tot de atâtea ori se împăcau. Lui moş Stancio nu-i trecuse încă necazul şi, văzându-l pe Bunal, îşi zise să treacă mai departe şi să se aşeze la altă masă.

— Încotro Stancio, încotro, zise moş Ivan. E, şi tu, te superi ca o... Mare lucru! Stai aici, cu mine, te cinstesc c-o cafea.

Moş Stancio se gândi o clipă, apoi se întoarse şi se aşeză lângă Bunal.

— N-am ce-i face, zise el. Hai să şed. Dar eu cafea nu beau, cafea să bea femeile.

— Nu, te cinstesc cu o cafea. Am dat babei cuvântul de cinste că nu mai beau, vorba cântecului: destul am mâncat, şi am băut. Ajunge.

Săbi, care ieşise, se întoarse deodată şi spuse:

— Moş Ivane, zici că nu mai sunt cai frumoşi, da? Ia ieşi

afară! Ieşi să vezi ce cal frumos!

Tustrei ieşiră afară. Din susul străzii venea un cal alb. Era fără şa, un om îl ducea de căpăstru. Pe cât erau de înalte zidurile dimprejur, pe atât de înalt era şi el; ţinea capul sus, alb ca o lebădă.

— E calul lui Pikman, spuse Săbi, ăla cu moşia de la Ilanlâc. Îi zice Pompadour.

— Cui îi zice? întrebă moş Stancio.

— Calului. Aşa-i zice, Pompadour.

— Ăsta, zise Bunal bucuros. A, care va să zică ăsta-i!

Când omul şi calul ajunseră în faţa lor, el întinse mâna tulburat – se înfiorase de plăcere – şi spuse încet, cu glas stăruitor:

— Stai, mă, băiatule, stai să-l vedem!

Tânărul, pesemne o slugă, se opri zâmbind. Calul era mare, masiv, cu grumazul drept şi lat, cu pieptul lat, cu coapsele rotunde ca un butoi. Dar corpul lui era foarte proporţionat şi părea uimitor de bine zidit şi de frumos. Avea o coamă scurtă, căzută toată într-o parte, iar coada atingea pământul. Ochii lui

— Cât de inteligent priveau! — erau negri, umezi, cu vinişoare subţiri sub ei, iar pe burtă vinele erau mai groase.

Bunal îl cercetă cu multă luare-aminte. Pe urmă se apropie de el, îl mângâie pe frunte, îl bătu pe grumaz. Calul se mişcă uşor şi fornăi, părea că oftează.

— Brava, căluţule! Brava, voinicule! îl răzgâia Bunal. Cum îi zice? Pom-pa-dour, aşa? Pompadour. Bunal trecu în faţa calului şi scuipă. Să-l scuip, să nu-i fie de deochi. Pompadour, a? Brava, brava! Hai, du-l!

Săbi şi moş Stancio intraseră în han, dar Bunal mai rămase să se uite în urma calului până când dispăru după colţul străzii. Atunci intră şi el în han.

— Săbi! strigă el. Dă-ne să bem ceva! O sticluţă cu rachiu. Ai văzut, Stancio? Aşa cal, zic şi eu! Brava, Pompadour! Halal să-ţi fie, Pompadour.

Ţăranii veniseră de la târg şi ocupaseră toate mesele. Întâi au mâncat, pe urmă au început să curgă ocalele cu vin

roşu. Încăpătoarea cârciumă a hanului clocotea de multă larmă. Într-un colţ cânta un cimpoi. Bunal le povestea acum câte ceva despre toţi caii frumoşi pe care-i călărise în viaţa lui. Moş

Stancio ar fi vrut să spună şi el ceva, dar n-apuca, pentru că Bunal nu-l lăsa să scoată o vorbă. El trebuia să asculte.

La un moment dat Bunal, foarte vesel şi râzând, întoarse capul.

— Cimpoierule! strigă el. Ia vino aici!

Omul veni lângă el.

— Ştii cântecul Stanei? Nu-l ştii? Să te-nvăţ eu. Zi-i din cimpoi şi eu am să cânt.

Şi Bunal începu să cânte:

„Drag mi-i mamă, drag mi-i în zori să mă scol...”

Cimpoierul da din cap, cânta după Bunal şi încerca să ţină minte cântecul.

— Nu aşa, stai, nu aşa! strigă Bunal şi începu să-i cânte la ureche: „în zori să mă scol”...

Până la urmă, cimpoierul scoase, de bine de rău, cântecul. Bunal îşi dădu căciula pe ceafă, oftă din fundul pieptului şi strigă:

— Eh, anii cei de demult, ce ani au fost!...

încercă iarăşi să-i explice ceva lui moş Stancio.

Pe urmă se întoarse şi, mulţumit că cimpoierul cânta acum cântecul frumos, începu să cânte o dată cu el:

„S-o văd pe Stana ce face,

Toarce Stana, sau ţese,

Sau daruri frumoase ea coase...”

— Eh, ce ani au fost, ce ani...

Larma creştea. Cimpoierul cântă cântecul o dată, şi apoi încă o dată, şi a jreia oară, şi pe urmă se duse să cânte la altă masă. Ocalele cu vin roşu se aşezau necontenit pe mese. Bunal îi spunea iarăşi ceva lui moş Stancio. Stau cap lângă cap. Dar uite, Bunal ridică glasul, se trage înapoi, iar moş Stancio se ridică şi el numai puţin de pe scaun. Larma din jur se potoleşte, toţi trag cu urechea la cei doi bătrâni care se sfădesc.

— Tu, mă, strigă Bunal. Tu n-ai călărit decât măgari. Habar n-ai!

— Tu n-ai habar! i-o întoarse moş Stancio, dar nu-şi terminase bine vorba că Bunal îi lipi o palmă.

La unele mese se făcuse linişte deplină. Moş Stancio se ridică de la masă şi cu paşi mărunţi alergă spre uşă. După ce ajunse în prag, cu un picior afară din cârciumă, întoarse capul şi zbieră la Bunal:

— Tâlharule! Tu l-ai omorât pe Riza efendi din Meşe mahala. I-ai luat averea! L-ai omorât! Tu!

Bunal strânse în mână bastonul şi se ridică, dar Panaiot, ginerele lui, care venise şi el acolo, îi tăie calea. Dar şi moş Stancio dispăruse repede dincolo de uşă. Toţi cei de la mese izbucniră într-un râs zgomotos şi vesel. Larma se porni apoi mai tare ca înainte şi cimpoiul începu să cânte iarăşi.

Seara târziu Bunal plecă spre casă. Îl ducea de braţ Panaiot. Bătrânul avea încă necaz pe moş Stancio, dar pe drum uită totul. Era tare vesel. Tot atât de vesel era şi când intră în casă şi îşi dădu seama că baba Ivaniţa e supărată foc.

— Cum îţi spuneam, Panaiote, spunea el ginerelui său. Frumos cal. Îi zice Pompadour. Un cal minune. Ce-i, fă! se adresă el babei Ivaniţa. Ce tot mormăi acolo?

— Era vorba să nu mai bei. Ziceai că mergi la Pena, se răsti baba Ivaniţa. I-a crescut copilul şi tu nici nu l-ai văzut încă.

— Da, să crească... Să crească. Îl iau de mână şi-l duc să-l vadă şi el pe Pompadour. Să ştie şi el ce-i un cal.

— Fir-ar să fie de cai! Ţi-au crescut în burtă!

— Taci! Şi tu trăncăneşti ca Stancio. I-am tras o palmă zdravănă.

— Ai făcut-o şi p’asta? strigă baba Ivaniţa. O să te dea în judecată. O să te-nchidă.

— Să mă închidă. Dacă nu-şi ţine gura.

Deznădăjduită, baba Ivaniţa se uită la ginere.

— A venit aseară Dragan a Mariei. A venit înadins să-l

cheme, era o adunare. Da’ el nu s-a dus acolo, ba...

— Ce, fă, ce adunare? zbieră Bunal. Şi eu să-i ascult? Multe ştiu ei! Ce-o să-mi spună ei mie? Să vină, să-l vadă pe Pompadour. Să vadă cal. Da, e animal, da’ când te uiţi în ochii lui, vezi ce deştept e. E-he! De avea Pompadour limbă, să le spună el ce ştie, să vadă ei! Ăsta nu-i cal. Când trece pe stradă... nu trece un cal... un rege trece...

— Destul! Basta! îl ocărî baba Ivaniţa.

— Păi, cum nu, destul. Parcă nu pot să vând mâine hanul şi să cumpăr calul. Aşa o sa fac. O să vezi, o s-o fac şi p-asta!

Baba Ivaniţa îşi făcu cruce:

— Şi-a pierdut minţile! Da, da, a înnebunit de-a binelea! —

Ca să nu se necăjească mai mult, ieşi din odaie.

Bunal se aşeză în ungherul odăii, îşi puse bastonul alături şi începu să râdă în hohote.

PLOAIE DE VARĂ

Ploua cu găleata. Dar, ca orice ploaie de vară, trecu repede. Cerul se lumina, câmpia strălucea în soare, norii negri şi întunecaţi se afundau spre răsărit. Dintr-acolo se auzea tunetul. Pe undeva pe aproape susura un pârâu, de pe dealuri torente de apă se revărsau la vale, iar în văgăuna unde se afla satul şi unde înainte de ploaie şerpuia un firişor de apă subţire ca aţa, acum se prăvăleau puhoaie mari de apă tulbure, ameninţătoare. Ţăranii cu sumanele pe umeri sau cu un sac pe cap, desculţi, alergau să strângă vitele, călcau prin apa care se adunase, se grămădeau în vale să vadă torentele care se rostogoleau. Sub porni, pământul era acoperit de flori, de frunze şi de mlădiţe doborâte de furtună.

Filip sta în uşa cârciumii şi privea afară. În vale apăruse o căruţă încărcată cu o butie mare, pasămite goală. Caii, amândoi cenuşii, cu cozile făcute nod, uzi leoarcă, păreau mai zvelţi şi mai subţiri. Pe capră sta un om cu mustăţi mari şi negre. Când se apropie, Filip recunoscu pe Koliu, Koliu cel negru, cum îi spuneau oamenii. Era cărăuş de când lumea şi putea fi văzut mergând pe drumuri chiar pe vremea cea mai rea. Şi Koliu era ud leoarcă, mustăţile

19 – Inimă de femele

i se pleoştiseră, iar faţa lui neagră lucea. Când ajunse în dreptul cârciumii, opri, desprinse de pe cai câte un şleau, le scoase zăbalele şi le dădu câte un pumn de fân. Pe urmă îşi aruncă privirea spre viiturile din vale, care se umflau tot mai mult, şi intră în cârciumă.

— Unde-ai pornit pe vremea asta, Koliu? îl întâmpână Filip.

— Unde, la oraş.

— Cum o să treci podul de la moară? e acoperit de apă. Te îneci.

— Dă-mi un rom, zise Koliu.

îşi scoase căciula, o scutură de apă şi o puse iarăşi pe

cap. Părea necăjit, posomorât.

— O să mă înec? spuse el după ce-şi bău romul. Nicio pagubă. O să moară un sărăntoc ca mine. Nu se isprăvesc oamenii, Filipe, n-ai auzit povestea cu ţiganul... Venise iarna, sufla un vânt de gheaţă şi ţiganul îi zise – vântului îi zise: „Hei, crezi că dacă iei un suflet de ţigan te faci mai bogat?" Şi pe-al meu la fel. Văd negru înaintea ochilor...

Filip îşi aduse numaidecât aminte că de un an-doi Koliu rămăsese văduv, cu mulţi copii pe cap. De bunăseamă, asta-i era durerea.

— Măi, Koliu, n-ai putut să-ţi găseşti şi tu o mireasă? spuse Filip. Barem acu, după război, vădane câte vrei.

— Mai dă-mi un rom... Câte vrei, zici. Da-ncearcă să cauţi şi ai să vezi, una nu m-a plăcut că sunt

— Chipurile – prea negru şi că am mustăţile prea mari. Alta nu mă vrea că am copii mulţi. Iar una, îi zice Stanchia, din sat de la noi, e goală ca o furcă, da' fudulă!... A trecut mai zilele trecute pe lângă noi. Eram în grajd, la cai, şi cum mă auzea că strigam, a spus: „Asta-i om rău, a zis. L-am auzit ocărând caii, mi-e frică."

— Ocărai caii şi d-asta eşti rău, ai?

— Apăi. E dobitoc, dacă nu strigi la el, dă cu copita-n tine, te muşcă. Ce să fac, dacă Dumnezeu mi-a dat glasul ăsta? Şi când vorbesc încet – na, ca acu să zicem – dacă m-aude cineva crede că ocărăsc. Femei sunt astea, dă-le-n plata Domnului... Mai dă-mi unu'!

Koliu tăcu o clipă, apoi spuse:

— Bine că se ţine bătrâna. Vorba aia, dacă n-ai în casă un bătrân, să-ţi cumperi. Are grijă de copii; tară ea ce mă făceam...

Mai stătu niţel, fumă o ţigară, dădu de duşcă încă vreo câteva păhărele de rom şi se ridică. Filip încercă iar să-l oprească:

— Mai stai până scade apa. Nu poţi să treci aşa.

— Îi vezi pe zmeii mei – spuse Koliu arătând caii – unde-i împing, acolo merg. Nu mă tem de nimic.

Puţin înfierbântat de băutură, îşi dădu căciula pe ceafă şi

nu minţea deloc când spunea că nu se teme de nimic. Se urcă în căruţă, îşi netezi mustăţile lungi şi dădu bice cailor.

Apele, care veniseră mari, tăiaseră satul în două şi în seara asta era lume foarte puţină în cârciumă lui Filip. După ce plecară şi cei puţini, şi văzând că alţii n-au să mai vină, Filip îşi răsfoi catastiful şi se pregătea, să închidă. În aceeaşi clipă se opri afară o căruţă, fără să zdrăngăne, pentru că drumul era plin de noroi.

— Vezi cine-i! spuse el băiatului.

Băiatul se uită prin uşă.

— Coboară o femeie, zise el.

Filip ridică puţin capul: în uşă sta o femeie tânără, legată cu o broboadă roşie, iar în spatele ei apăruseră mustăţile lungi şi faţa tuciurie a lui Koliu.

— Bună seara, Filipe! strigă el încă de afară.

— N-ai putut să treci, nu-i aşa? spuse Filip uitându-se când la el, când la femeie.

— Aici, lângă moară, am trecut, dar am dat peste o apă şi mai mare. O să-ţi povestesc. Acu', Filipe, ştii ce, vezi, femeia e udă. Acasă aveţi foc. Să se încălzească puţin.

Femeia se ruşină şi se măsură din cap până-n picioare. Toate pe ea erau ude – şi hăinuţa scurtă şi albastră, şi rochia. Era slăbuţă şi foarte palidă, avea o faţă chinuită, dar ochii ei erau frumoşi: mari, castanii, umezi şi luminoşi... cu sprâncene subţiri deasupra. Să tot fi avut puţintel peste treizeci de ani.

— Acasă avem foc, spuse Filip. Stoiane, du oaspetele acasă. Şi adu pe urmă ceva de mâncare. Vezi, să ne dea cumnată-ta ceva.

După ce băiatul şi femeia ieşiră prin uşiţa care ducea spre casa lui Filip, cei doi bărbaţi, acum singuri, se priviră drept în ochi.

— Cine-i asta? întrebă Filip.

— Să-ţi zic... Mă... o întreagă *comendie.* Dă-mi un rom! După ce-am plecat de-aici, am trecut apa pe la moară. A mers strună. Da' când ajunsei la vadul Kasapli, să vezi acolo ce era. Pesemne acolo căzuse ploaie mare, că a venit

o apă ca marea, ca Dunărea. Acu-i acu', ce ne facem? Oprisem căruţa şi mă gândeam. Pe deasupra se întunecase. Un nor se despicase, se mai vedea câte ceva. Vedeam apa aici, lângă mine, da' mai departe întuneric... Hai, noroc!

— E, şi p-ormă?

— Mă miram ce să fac. Deodată văd, din faţă venea, pe lângă apă, un om. O femeie. Ei, fir-ar să fie... Mă uit eu: mergea chiar pe lângă apă, se mai oprea, îşi făcea vânt, pasămite vrea să se arunce în apă, pe urmă se da înapoi... chiţăia ca un purceluş.

Plângea. Aici nu-i treabă curată, mi-am zis eu. Mai dă un rom!...

— Cum aşa... ea nu te-a văzut?

— Pân-atunci nu m-a văzut. Când m-a văzut, s-a întors deodată şi a început să fugă. Stai! am strigat. Nimic, ea alerga într-una. Şi când i-am zbierat cu glasul meu, îl ştii, încă un „stai", a încremenit pe loc, acolo unde era. Cum-necum, să nu mă întind prea mult, am luat-o în căruţă.

— Ce fel de om e, n-ai întrebat-o?

— Din teapa noastră, mă Filipe. Sărăntoacă. Lucra în oraş, la spital. Zice că e soră. M-au tratat, zice, mult, m-au chinuit mult. Aşa e: nu-i uşor să îngrijeşti oameni bolnavi. Până la nas mi-a venit, zice. Într-o zi şi-a luat lumea în cap şi a fugit.

— A fugit?

— Atunci, în ploaie. Abia trecuse vadul Kasapli şi a prins-o ploaia.

— Da' la apă ce căuta?

Koliu făcu un semn din mână.

— Ce poate să caute un om la deznădejde, Filipe...

— Vrea să se înece?

— Apăi, vezi bine. Cum-necum, pe drum i-am scos-o din cap. I-am vorbit mult. Era să fac, zice, o prostie. Nu mă mai gândesc la asta. Şi a mai plâns niţel. Vezi femeile, dacă plâng niţel, le uşurează sufletul. Toarnă încă unu'.

— Acu' ce vrei să faci? spuse Filip. Unde-o duci?

— Acasă, unde. Să se odihnească o zi-două şi p-ormă –

mi-a spus unde stă – o duc acasă la ea.

Filip se plecă puţin spre Koliu şi-i şopti ceva.

— A-a-a! Filipe! strigă Koliu. Mă jigneşti. Aşa om mă crezi tu pe mine!

Uşiţa din fundul cârciumii se deschise şi femeia intră. După ea venea băiatul şi aducea pâine şi două farfurii cu de-ale gurii.

— E, Paraschivo, zise Koliu, te-ai încălzit puţin?

Femeia zâmbi. Se mai înviorase, pe faţa palidă apăruse o roşeaţă slabă, ochii ei umezi străluceau.

— Vino să mâncăm ceva. Filip e un om cumsecade, o să ne ospăteze. Şezi, şezi, Paraschevițo. Filipe, tu nu stai să mănânci cu noi?

— Mâncaţi, mâncaţi voi, spuse Filip.

— Dă-ne nişte vinişor, o juma’ de oca. Hai, Paraschevițo, poftește...

Se aşezară unul lângă altul. Koliu nu râdea, era grav, se purta cum se cuvine, era atent şi îndatoritor. Punea pâine în faţa Parascheviței, îi turna vin, o poftea.

— Ia, ia, Paraschevițo. Mănâncă. Eşti obosită. Să mănânci şi o să plecăm.

— Şi apa cum o trecem?

— N-avem ce căuta peste ană. Drumul nostru duce în altă parte. Trecem peste deal.

— Mi-e frică, spuse Paraschevița.

— Asta-i bună. Nu sunt eu cu tine? Cine îndrăzneşte să-mi iasă în cale? Să-l văd numai, spuse Koliu şi puse mâna pe cuţitul de la brâu. Paraschevița zâmbi.

Au mâncat şi, după ce femeia se urcase în căruţă, Koliu dezlegă punga lungă de postav albastru şi plăti. Filip îi şopti iarăşi ceva la ureche.

— Lasă astea, Filipe, se supără Koliu. Drept cine mă iei. Nu sunt cum crezi tu!

Filip ieşi afară să-i conducă. Butia ocupa loc mult în căruţă şi Paraschevița şi Koliu se aşezaseră pe capră. Koliu prinse hăţurile şi pocni din bici. Pentru o clipă, lumina care ieşea prin uşa cârciumii căzu peste ei, pe urmă căruţa intră

în întuneric, plescăi prin noroi şi dispăru. În părţi clipocea apa, încă mare. Spre mijloc, unde puhoiul era mai repede, se ridicau valuri, iar la margini apa era liniştită şi netedă, în ea se oglindeau cerul şi câteva stele. Satul era în beznă. Filip intră înăuntru şi închise cârciumă.

*

O lună-două mai târziu, Koliu cel negru intră pe neaşteptate în cârciumă lui Filip. De la prima privire se vedea cât este de schimbat; era mai vesel, mai curat, mai îngrijit. Îşi răsucise mustăţile în sus, zâmbea.

— Unde eşti, mă, Koliu? îl întrebă Filip. Ce s-a-ntâmplat cu femeia, aia? Unde-i acu'?

— Acasă, unde vrei să fie?

Filip îl privi mirat, Koliu începu să râdă.

— Ce te uiţi aşa la mine? spuse el. Ploaia aia mare, ţii minte? Halal să-i fie! Ce rod a fost anul ăsta. Şi eu, sărăntocul, am văzut un bine de la ea.

— Nu cumva... Te-ai însurat cu femeia aia?

— Hai, hai. Aşa a fost să fie. Ce te uiţi aşa la mine? în seara aia, ţi-am spus, am dus-o acasă. Să stea, îmi ziceam, câteva zile, să se odihnească. Bine, dar femeia s-a învăţat la noi. Copiii s-au apropiat de ea, parcă era mama lor adevărată. Hai, zic, să te duc acasă. Eu, zice, nu plec nicăieri. Mie, zice, aici mi-e bine.

— Pe urmă?

— Pun biciul pe cai şi... hăt, tocmai la Leascoveţ. E de-acolo. Am dat de urma neamului ei, i-am scos actele. Şi ea, sărăcuţa, era vădană ca mine. M-am întors şi ne-am cununat. Asta-i tot. Halal să-i fie, să mai zic o dată, ploaia aia. Frumoasă ploaie, ploaie de vară. Au avut noroc copiii mei să aibă o mamă şi eu, să ieu la casa mea, ca toţi oamenii. Dă-mi un coniac!

Filip râse.

— Înainte beai rom, acum coniac.

— E o băutură mai fină, Filipe. Să nu mi se învârte capu' prea mult. Că acu' mă aşteaptă acasă un sufleţel.

Koliu zâmbi şi-şi netezi mustăţile lungi. Nu stătu prea mult şi bău numai un păhărel. Se urcă în căruţă şi, după ce se aşeză şi luă hăţurile în mâini, privirea lui întâlni privirea lui Filip şi râse iar. Apoi a pocnit din bici, caii lui puternici au smuls căruţa şi au zburat.

INIMĂ DE FEMEIE

Despre fiul său Ilia, timp de cinci-şase ani de când fugise din sat, moş Gherghi nu auzise decât lucruri rele, dar, în cele din urmă, auzi şi ceva bun: îl văzuseră oamenii la oraş, trecuse de curând graniţa încoace, mergea la târg unde cumpăra şi vindea cai. Nu mai era Ilia de altădată; acum era foarte îngrijit, se schimbase mult, sta la aceeaşi masă cu oameni mari şi avea bani. Moş Gherghi nu ştia dacă să creadă sau nu tot ce se spunea, dar într-o bună zi Ilia se întoarse acasă: cu faţa prelungă, bărbierit şi curat. Vesta lui nu era din aba, ci dintr-o ţesătură cafenie, frumoasă, iar cizmele încreţite la glezne ca o armonică. Venise cu căruţa lui proprie, iar nu cu una străină. Şi încă ce căruţă, şi ce cai!

Grajdul de om sărac al lui moş Gherghi nu văzuse încă dobitoace ca astea. Caii, pasămite, îşi ştiau preţul şi când moş Gherghi sta puţin mai la o parte şi-i admira, ei se uitau la el cu îngâmfare, cu pleoapele uşor lăsate în jos şi ronţăiau fânul, cu dulceaţă. Moş Gherghi se uita la dinţii lor – erau cai tineri, de cinci-şase ani. Subţiri, clocotitori, seimănau ca doi gemeni, erau zidiţi la fel, castanii deschis, iar coamele şi cozile şi mai deschise, aproape albe. Cai cu un păr atât de frumos sunt rari şi, în adevăr, o minune.

Ca să se laude, moş Gherghi dădu o raită prin tot satul, oprindu-se în multe locuri. În cele din urmă îşi zise să se oprească şi la Todor.

— Dumnezeu să ne-ajute, Todore! Dumnezeu să ne-ajute, Anicica! — strigă el vesel şi se opri afară lângă gardul de nuiele. Todor şi Anicica îşi zideau acum un grajd, aşa cum mai înainte tot ei zidiseră şi casa, cu mâna lor. E drept, toate le făcea Anicica, iar Todor o ajuta, pentru că Anicica asta era tare pricepută.

— Să fie cu noroc! spuse moş Gherghi văzând cum în puţine zile numai, clădirea se ridicase deasupra pământului.

— Să fie, moş Gherghi. Cu noroc să fie şi bucuria ta. Ţi-a

venit băiatul, ai?

— A venit. Ilia s-a întors.

— A crescut cogeamitea bărbatul. Şi caii, caii

— Sunt foarte frumoşi. I-am şi văzut.

Vorbea numai Todor, pentru că Anicica, deşi se tot învârtea prin apropiere îşi-i asculta ce-şi spun, tăcea. Numai ochii ei râdeau mereu.

— Văzuşi ce cai? Văzuşi ce cai? repetă de câteva ori moş Gherghi. Cai nestemaţi. Ieri ne-am dus cu Ilia la Aptaat, să-şi vadă unchiul. La înapoiere, după ce-am ajuns sus, pe deal, şi-apoi am luat-o la vale, caii goneau năpraznic, că nici nu-i mai puteam struni. Ilia îmi zicea: „Ţine, tată, ţine şi tu de hăţuri, să tragem amândoi, că-i scăpăm din mână!” Cu greu i-am stăpânit. Puternice animale.

— Frumoşi căluţi, să vă trăiască! spuse Todor Acum, o mireasă pentru Ilia.,

— O să fie şi asta, Todore, o să fie.

Ochii Anicicăi scânteiară şi parcă acum râdeau şi mai tare. Purta cărămizile sprijinindu-le de genun chi, amesteca lutul, scotea apă. Umbla uşor, mândră, cu poalele ridicate, desculţă. Ca să n-o ardă soarele îşi legase capul cu o broboadă, ca secerătoarele, şi nu i se vedeau decât fruntea netedă, sprâncenele arcuite şi ochii negri. Era stropită din cap până-n picioare cu lut, dar şi aşa tot frumoasă era. Moş Gherghi ştia că Ilia se ţinuse de Anicica, dar asta a fost de mult şi totul s-a uitat.

— Auzi? spuse moş Gherghi – şi, zâmbind, arăta spre cârciumă din faţă, a lui Gheno, unde se auzea un cimpoi. E flăcăul meu, e Ilia. Să se veselească şi el. Să le vină de hac negustorilor, să le arate că şi el e bărbat, că ştie să câştige.

Moş Gherghi se uită la Todor care zâmbea, sub mustaţă, întâlni încă o dată ochii negri ai Anicicâi şi plecă.

După ce se întoarse acasă, se duse mai întâi în grajd să vadă caii. Pe urmă se aşează în faţa casei. Spre prânz veni şi Ilia, vesel, cu faţa cam aprindă.

— Am fost la Todor, spuse moş Gherghi. El cu Anicica muncesc tot numai ei doi. Îşi zidesc casă nouă.

— Şi eu am fost la ei azi-dimineaţă. Ilia se uita în lături şi lovea cu un beţişor în carâmbii cizmelor încreţite. Anicica nici nu s-a uitat la mine. Să fi zis şi ea: „Vino, Ilia, intră în casă, să bei o cafea”. N-a scos o vorbă. Tăcea.

— Oamenii au treabă, fiule, nu vezi?

Moş Gherghi ar fi vrut să mai spună ceva, dar tăcu. Odinioară Ilia fusese argat la părinţii Anicicăi. Se iubiseră amândoi, el se lăudase chiar că o ia de nevastă. Când, deodată, spre surprinderea tuturor, Anicica se mărită cu Todor.

— Ca şi cum n-am fi mâncat aceeaşi pâine cu Anicica şi n-am fi aruncat snopii împreună în căruţă – continuă Ilia. Acu’ se fuduleşte. Bine! Fie şi aşa.

După cinci-şaşe zile Ilia plecă la oraş când se întoarse nu mai avea caii – venise cu o căruţă străină.

— Unde-s caii? Ce-ai făcut cu ei? întrebă moş Gherghi.

Ilia se bătu cu palma peste buzunar şi râse.

— Uite-aici sunt caii, i-am vândut.

— Mă, fiule, ce-ai făcut? Ce cai erau! Unde mai găseşti alţii ca ei?

— O să cumpăr alţii mai frumoşi. Ăştia nu fac două parale.

Ilia se duse iarăşi la cârciumă lui Gheno. Uneori se abătea pe la Anicica şi Todor. Se uita la ei cum muncesc. Sta de vorbă numai cu Todor, pentru că dacă îi spunea ceva, Anicica tăcea, se făcea că nu-l aude. Şi se uita la el foarte liniştită, cu ochii luminoşi şi plini de zâmbet; nu se sinchisea că acolo-i un om străin.

— Vreo doi ani am fost la Tuzla – povestea el. Am fost la un ciocoi, ca vechil la moşia lui. Halal moşie – două sate, nu mai puţin. Ţinea mult la mine. „Tu, zice, n-o să pleci, nu te las.” Avea o fată, Marioara. Mă vrea de ginere. „Aşa? — am zis eu. Nu se prinde!” Şi mi-am luat valea.

— Atunci ai trecut de partea astălaltă?

— Nu, pe urmă. Am fost la Eski Djumaia, la iarmaroc.

Amorţiţi oameni sunt bulgarii noştri, nu sunt ca vlahii[23]. Ei ştiu să trăiască. Şi de ce să nu? Cu asta ne alegem. Şi mie-mi place... când întram undeva la iarmaroc şi spuneam lăutarilor: „Muzica! Şi dă nişte vin, mai dă una, mai dă alta” – toţi se uitau la mine şi se mirau... La ce-mi sunt buni banii... Să-i pun caldarâm pe şosea?

Ilia râdea şi se uita la Anicica. Se lăsa furată de muncă, dar uneori arunca pe furiş o privire fugară spre el. Ochii ei negri râdeau şiret. Parcă ar fi vrut să-i spună: „Nu te făli atâta! Că nu te crede nimeni!

O dată Todor plecă undeva şi Ilia rămase singur cu Anicica. Scoase din pungă două piese lucioase, noi, de cinci leve şi dădu câte una celor doi copii ai Anicicăi. Cum văzu banii, Anicica prinse copiii, le desfăcu degetele cu sila, luă banii şi-i înapoie lui Ilia.

— Ia-ţi banii, se răsti ea. Au tată. Au de la cine să primească.

Şi cum el începuse s-o plictisească, îi spuse de-a dreptul:

— Şi nu-ţi mai pierde vremea în faţa casei. Pleacă!

Ilia se duse la cârciumă lui Gheno. Se ducea în fiecare zi, începuse să bea. Rareori mai încerca să stea de vorbă cu Anicica, dar îndată ce-l vedea, ea intra în casă. Ilia încerca atunci să stea de vorbă cu Todor, dar Anicica îl chema în casă şi închidea uşa. Ilia rămânea singur, se ruşina şi se ducea iarăşi la cârciumă. Banii luaţi pe cai se isprăviseră şi într-o zi îi spuse lui moş Gherghi:

— De data asta o să cumpăr mulţi cai. Îi vând şi câştig bani... Şi o să fac un chef, cum nu s-a pomenit. Oamenii noştri de aici n-au văzut încă aşa ceva. Tăcu şi se uită în lături. „Anicicăi o să-i cumpăr un şal”

— Îşi zise în sinea lui dar nu îndrăzni s-o spună şi tatălui.

Plecă şi după câteva zile se întoarse cu doi oameni, în timp ce el umbla prin sat, oamenii dormeau în ogradă. Lui moş Gherghi nu-i prea plăceau: erau tuciurii la faţă, cu sprâncene şi mustăţi groase şi negre, păreau să fie ţigani

[23] *Vlahi* – români.

din România. Ilia spunea că-i sunt prieteni, geambaşi. Tustrei plecară, numai Dumnezeu ştie pe unde.

Curând, într-o dimineaţă, era încă întuneric, cineva strigă în faţa casei lui moş Gherghi care ieşi afară: era Ilia.

— Adă nişte pâine spuse el, fără să descalece. Ne grăbim să prindem târgu'.

Cu el erau şi cei doi geambaşi tuciurii, şi ei călare. Moş Gherghi observă că nici calul lui Ilia, nici caii lor n-aveau şăi – încălecaseră de-a dreptul pe spinarea lor. Afară de asta, alţi zece cai erau prinşi în şir, unul după altul, fiecare legat cu căpăstrul de coada calului din faţă. E adevărat, şi geambaşii îşi legau caii aşa, dar moş Gherghi auzise că aşa fac de obicei ţiganii valahi, hoţi de cai.

O dată cu ivirea zorilor, se ridică în sat mare larmă: apăruseră nişte oameni călare, înarmaţi cu puşti, iar într-o căruţă stau alţi cinci-şase. Erau grăbiţi, se aplecau ca să nu piardă din ochi urmele proaspete lăsate de copite şi galopau înainte. Peste noapte căzu o ploaie uşoară şi în praful umezit se vedeau bine urmele cailor cu care trecuseră Ilia şi prietenii lui. Moş Gherghi înţelese cum stau lucrurile şi se închise în casă.

Pe la amiază se zvoni că trei hoţi care furaseră mulţi cai au fost prinşi în pădurea de la Aptaat. Potera dăduse peste ei tocmai când se culcaseră să se odihnească. N-au apucat să mai încalece şi au trebuit s-o şteargă pe jos. Unul din ei căzu şi muri de oboseală – i-a plesnit inima. Pe ceilalţi doi i-au prins, vii şi teferi, chiar lângă frontieră. Unul din ei era Ilia.

Până seara au venit de la oraş poliţia, administratorul de plasă şi un doctor. După ce se gândi mult, moş Gherghi se duse a doua zi şi el la primărie, să vadă ce se întâmplă. Ajungând acolo, văzu că înăuntru, în ogradă, lângă zid, zăcea întins pe câteva scânduri bătute în cuie, ca o laviţă, un om gol. Era mort. Doctorul făcea disecţie cadavrului hoţului de cai. Moş Gherghi nu îndrăznea să se apropie şi se oprise în loc.

în cămaşă albă, cu mănuşile de cauciuc pline de sânge,

doctorul ţinea un obiect în mână şi explica ceva unui mic grup de oameni care se uitau de la fereastra primăriei.

— Uitaţi-vă ce inimă mare. De asta n-a rezistat, era bolnav de inimă. Ceilalţi sunt oameni sănătoşi şi au putut să alerge mai mult.

Moş Gherghi se înfiorase, totul îi apărea groaznic şi în loc să intre în primărie şi să vorbească cu primarul, aşa cum plănuia, se întoarse în sat.

Peste noapte a căzut o ploaie deasă, iar dimineaţa a început să sufle primul vânt rece de toamnă. Doi poliţişti călare îl duceau pe Ilia şi pe hoţul de cai rămas în viaţă. Au trecut prin sat şi s-au oprit lângă cârciumă, în faţa casei lui Todor. Ilia era posomorât, cu hainele boţite şi nebărbierit. În frigul acela era îmbrăcat numai cu vesta lui de stofă. Zâmbea, dar zâmbetul nu era a bine.

Se adunase lume, venise şi moş Gherghi. Se apropie de Ilia, se uită la el cu ochi goi, umflaţi, şi-l scuipă. Pe urmă izbucni:

— Să-ţi fie ruşine! Să furi, să mă faci de ocară! Mai bine nu te aveam, de te-aş fi îngropat de viu. Măi, băiete, tu n-ai mâini? Ca să lucrezi, să-ţi scoţi pâinea cinstit. Să furi cai! Cu ţiganii! Tu nu eşti feciorul meu, fii blestemat! Aşa fiu, nu vreau să am!...

Nu era în stare să vorbească mai mult şi-l scuipă încă o dată, tremurând din tot corpul şi, galben ca ceara, întoarse spatele şi plecă spre casă. Cineva strigă în urma lui:

— Băieţilor le e foame, adu-le nişte pâine!

— N-am pâine, răspunse moş Gherghi, fără a întoarce capul. Să rumege pietre.

Atunci, din căsuţa din faţă ieşi Anicica. Se apropie, spuse ceva poliţiştilor, ape: scoase de sub şorţ o pită proaspătă. O rupse în două, jumătate o dădu lui Ilia, iar cealaltă jumătate prietenului lui. Le întinse şi câte un boţ de brânză. Pe urmă desfăcu un suman vechi şi ros pe care îl purta pe braţ şi-l întinse lui Ilia.

— Na, Ilia, acoperă-te, să nu răceşti, zise ea.

Poliţiştii încălecară, cei doi arestaţi porniră înaintea lor,

călcând prin glod.

— Cu bine, Ilia! strigă Anicica. Să-ţi dea Dumnezeu sănătate!

Rămase pe loc, cu capul sprijinit în mână, îngândurată. Privi multă vreme în urma lui. Pe urmă, fără să se uite nici la dreapta, nici la stânga, cu toate că mai erau încă destui oameni acolo, intră în casă.

ROIDIU

Un laz[24] din Anatolia (acelaşi care vindea prin sate vase de aramă) umbla azi-dimineaţă ca ameţit pe maidanul din faţa cârciumii lui Gheno. Se mai aşeza pe jos, lângă zid, cu capul plecat, apoi se ridica şi începea iarăşi să umble. S-a oprit undeva, s-a uitat în pământ, parcă încerca să-şi aducă aminte sau să-şi lămurească ceva, apoi strigă deodată: „Ah! Ah!” – se clătină ca beat, mormăi ceva pe limba lui, nici cântec, nici bocet – şi aşa cum şedea lângă zid, începu să se dea cu capul de pietre.

Moş Minco se ridicase până acum de câteva ori de la locul lui, venise până la uşa cârciumii şi se uita la el.

— Omul ăsta nu se preface, ei! zise el. Nu se preface, nu-l vezi cum se dă cu capul de pereţi... Câţi bani zici c-a pierdut, Velico? Treizeci de lire? Bani, nu glumă. Erau, de bună-seamă, toţi banii lui.

Moş Minco se întoarse de la uşă şi se aşează la locul lui.

— De-aş fi primar, zise el, l-aş lua de urechi mai întâi pe ăla care a fost cu el. Lazul ăsta a fost ieri aici, era beat. Cu cine a băut, măi, GhenO? Cu cine era aici?

Gheno îşi răsfoia catastifele după tejghea şi nu răspunse. Nu spuse nimic nici Stoian Kasâr, cu toate că moş Minco se uitase şi la el. Kasâr era un om precaut, nu-i plăcea să se amestece, nici la bine, nici la rău; de asta spunea el că nu prea aude bine, că e fudul când de-o ureche, când de cealaltă, după cum se întâmplă. Lângă el şedea Velico, un sărăntoc cumsecade. El râse şi spuse:

— Cine putea să fie cu el? Roidiu. Au băut împreună. L-au dus până acasă şi pe urmă s-au întors iarăşi aici.

— Aşa? Cu Roidiu, zici, da? Păi atunci... Vezi... hm... vezi tu...

Moş Minco nu îndrăzni să-şi spună gândul până la capăt şi tăcu. Nici Velico nu mai spuse nimic, iar Kasâr era, cantotdeauna, fudul de-o ureche. Dar cine-ar fi putut spune

[24] *Laz* – locuitor din Turcia, care se ocupă cu comerţul ambulant.

deschis ceea ce gândea? Mai întâi, Roidiu nu era omul cu care să poţi face glume. Nu era printre cei din urmă din sat, era un om înstărit, fusese în comitetul şcolar, o dată a fost chiar ales ajutor de primar. Parcă poţi să ştii dacă a făcut-o el! Nimeni nu putea să spună dinainte ce-are de gând să facă Roidiu: când te aştepţi la bine, el îţi face un rău; iar dacă te aştepţi la rău, îţi face un bine. „De-ale lui Roidiu! Asta numai Roidiu e în stare să facă!” aşa vorbeau oamenii de el. Astfel de om era.

La asta se gândea acum moş Minco. Poate că la fel gândeau şi Velico şi Kasâr, cu toate că ăsta făcea pe surdul.

Şi aşa cum tăceau tustrei, în cârciumă se făcuse atâta linişte, că se auzea gâlgâitul subţire şi sonor al apei care fierbea în cazanul de aramă. Undeva lângă vatră, se auzea ţârâitul unui greier. În acea clipă în cârciumă intră Roidiu,

Avea obiceiul să vină la cârciumă de câte ori făcea o pauză în timpul lucrului. Şi acum era desculţ, în capul gol prăfuit şi acoperit din cap până-n picioare de pleavă, pentru că venea de la treieriş. Era un bărbat puternic: mic de statură, îndesat, cu umeri foarte laţi, capul mare, pleşuv în faţă. Avea o faţă lată şi ochii verzi, privirea pătrunzătoare şi rece.

— Ce se tot chirceşte ăla de colo, ca un şarpe? zise el oprindu-se lângă uşă şi privind afară.

Vorbea liniştit, chiar zâmbea, dar nu putea să scape atenţiei celorlalţi că clocotea. Şi-a pierdut, zice, banii. Treizeci şi două de lire. Cine-i de vină. Dacă bea şi nu ştie ce face, o să-i fure şi haina de pe el, nu numai banii.

— Ce să-i faci, măi, era beat! spuse moş Minco.

— Gheno! se adresă Roidiu cârciumarului. Cine a spus că am fost aseară cu el? Cât am stat eu cu el, ai văzut doar! Ş-apăi, am fost numai eu?

— N-am spus că ai fost numai tu cu el, spuse Gheno, fără să ridice ochii de pe catastife. N-am zis nimic.

— Cine ştie unde şi-o fi pierdut banii, spuse iarăşi moş Minco. Mă uitam la el azi-dimineaţă – umbla pe uliţe, tot cu capul în jos, căuta ceva. Păi vezi să nu-i găsească. Şi dacă i-

a găsit cineva, crezi că ţi-i mai dă?

Roidiu aprinse o ţigară, suflă în chibrit şi aruncă o privire fugară către cei trei, pasămite ca să afle ce gândesc. Ochii lui verzi sclipiră ca o coasă lustruită.

— Şi dacă am fost cu el, ce, i-am luat eu banii? Cine zice asta? spuse el apăsat şi se uită iar la cei trei. Să vină şi să-mi spună mie! Mie nu-mi plac banii altuia.

Ţăranii tăceau. Greierul ţârâi iarăşi, undeva, pe lângă vatră. Roidiu se duse în faţa tejghelei şi-şi dezlegă punga.

— Toarnă un rachiu, Gheno. Dă-mi şi un pachet de ţigări. Mă duc, aria n-aşteaptă, spuse el, acum fără necaz, cu glasul moale, şi ieşi.

— Poate îl năpăstuiesc pe nedrept pe Roidiu, spuse moş Minco, eu nu cred. Cum se poate? Nu cred.

Ochii lui Velico râdeau. Stoian Kasâr se ridicase în picioare şi, fără să scoată o vorbă, de altfel şi până acum tăcuse, ieşi pe uşă, cu aceiaşi ochi holbaţi şi trişti cu care se uită surzii. Moş Minco şi Velico vorbeau acum de altele.

Lazul dispăruse de pe maidanul din faţa cârciumii. Până spre seară nu l-a mai văzut nimeni în sat. A doua zi Roidiu plecă la oraş, după ceva treburi, spuneau oamenii. În timp ce în sat toţi şuşoteau, dar nimeni nu îndrăznea să spună ceva tare, s-a zvonit că Roidiu a fost arestat în oraş. În aceaşi zi, către seară, o trăsură se opri în faţa cârciumii lui Gheno. Coborî Roidiu şi după el majorul Marândacov. L-au chemat şi pe Mihal, ajutorul de primar, şi au plecat toţi trei spre casa lui Roidiu. Roidiu nu părea să fie arestat, majorul sta de vorbă cu el şi glumea, aşa cum stai de vorbă cu un prieten. Cu toate astea Marândacov căută peste tot în casa lui Roidiu, scotoci prin lăzi, se uită sub cergi şi perne. Căutară şi în curte, şi la arie, peste tot locul. Tocmai când ieşeau din şopron şi se pregăteau să plece, o găină zburătăci peste capul majorului, cotcodăcind:

— Uf, lua-te-ar... — se supără Marândacov – m-a speriat.

Găina zburătăcise dintr-un stup de nuiele atârnat de zid. Acolo îşi făcuse cuibarul. După ce zbură, sub paie apăru ceva negru.

Marândacov îl lua – era un portmoneu. Îl deschise. Înăuntru sclipea o grămăjoară de bani de aur.

— Mă, bai Roidiule, râse majorul. Ouă de-astea puneţi voi la clocit?

De emoţie, lui Mihal, ajutorul de primar, începuse să-i tremure falca de jos. Dar Roidiu zâmbea, scoase din buzunar pachetul şi luă o ţigară.

— Am făcut o glumă, domnule major, zise el. Vezi – îşi puse degetul pe fruntea lată şi pleşuvă, – abia acum să-mi vină în minte. Am uitat, drept să-ţi spun, am uitat. Hai, să-i fac o păcăleală – mi-am zis – *lazului,* şi i-am ascuns banii aici. Şi el se îmbătase, şi eu băusem cam mult. Sunt banii lui, dă-i...

Majorul râse, râse şi Mihal. După ce mâncară împreună la cârciumă lui Gheno, majorul îl luă iarăşi pe Roidiu la oraş, cu aceeaşi trăsură.

Aşa cum mulţi dintre ţărani au prevăzut, chiar atunci când se uitau în urma trăsurii care se îndepărta, după câteva zile Roidiu a ieşit, de bine de rău, din încurcătură şi s-a întors în sat. Îl aşteptau să apară, voiau să vadă asupra cui îşi va revărsa mai întâi mânia şi puterea. Acelaşi lucru gândea şi nevasta lui, în timp ce-l aştepta cu buzele pungă, pentru că auzise că în sat oamenii vorbeau că „cloşca lui Roidiu cloceşte ouă de aur”. „Să se întoarcă Roidiu

— Îşi spunea ea – şi le vine el de hac la toţi.” Oricum, ceea ce se întâmplase, se întâmplase, mai mare ruşinea! Când cloşca ieşea în curte, Roidiuveasa o gonea cu pietre. Cu creasta înnegrită, cu penele răvăşite şi smulse pe ici, pe colo, nu semăna deloc cu o găină, ci mai degrabă cu un vampir. „Anul trecut a cântat ca un cocoş – îşi zise Roidiuveasa. S-o fi tăiat atunci! Să-i vină pofta să clocească tocmai acu’, la timp de treieriş.” Găina se uita la ea de departe, când cu un ochi, când cu altul.

Roidiuveasa uită de toate când îl văzu pe Roidiu că intră în casă. Părea foarte schimbat, aproape un străin. Era vânjos, nu-l răpunea oricine şi orjce, dar acum era posomorit, avea privirea strâmbă, ochii lui ardeau

înfriguraţi. Tăcea, şi nu scotea o vorbă. Numai o dată sau de două ori a întrebat-o:

— A venit careva de la bădia? Cumnata, copiii? Dacă ţi-au cerut ceva, trebuia să le dai. Să nu-i laşi să plece cu mâna goală.

Nu înţelegea de ce îi vorbea aşa. Era bolnav, se vedea. Peste noapte, Roidiu nu putu să doarmă. Se răsucea când pe o parte, când pe alta. Spuse:

— Mâine, dacă vine cumnata şi cere ceva, să-i dai. Să n-o laşi să plece cu mâna goală, auzi?

Aşa merseră lucrurile o zi, două, trei. Roidiu nu putea să doarmă nopţile, se agita tot timpul. Ziua ieşea în curte, desculţ, în capul gol, aşa cum ji era obiceiul, se plimba în sus şi-n jos, se uita în pământ, tăcea. Roidiuveasa şi copiii îşi vedeau de treabă la arie, Roidiu nu întreba nimic, nu le cereji nimic. Roidiuveasa răbdă cât răbdă, apoi începu să plângă:

— Omule, ce faci? Copiii sunt mici, cui vrei să mă laşi? Ce ai? Dacă e de banii ăia blestemaţi, o să cheltuim tot, o să dăm tot ce avem, ca să scapi. Dacă eşti bolnav, sunt doctori, du-te, să te vadă, să-ţi dea un leac.

Roidiu se încrunta şi se întorcea pe partea cealaltă. Sau o ocăra. Ea se miră tare când el îi spuse că va merge la oraş la un doctor. Dar şi acum, după ce se urcă în căruţă, el îi spuse:

— Mergi să vezi nepoţii. Vezi ce face cumnata. Dacă au nevoie de ceva, să le dai.

Se întoarse din oraş aşa cum plecase. Numai cât îl văzu şi inima i se strânse.

— Ce ţi-a zis doctorul? Ce ai?

— Ce să am... Ce-o să-mi zică doctorul, spuse Roidiu, gândindu-se parcă la altceva. Boala mea, nu-i de doctor. Şi uitându-se la nevasta lui cu ochii înfundaţi în orbite, congestionaţi, o întrebă iar: a venit cumnata? Ce fac copiii, au nevoie de ceva?

Ea începu să plângă. Ce să-i spună? în ce fel să-l întrebe? Cum să afle ce are? El nu-i spunea nimic. De când a venit,

ştie una şi bună – să-ntrebe de copiii fratelui. E nebun, de vorbeşte tot timpul numai de cumnată şi de copiii ei? El n-are copii? Uite, acu' a venit şi s-a culcat. Nici el nu spune nimic şi nici pe alţii nu-i lasă să vorbească. Tace. Stă culcat în pat şi tace.

în cursul zilei, moş Minco trecu pe lângă arie.

— Ce faci, cumătră, ce mai e p'acasă? o întrebă el peste gardul de nuiele. Anu' ăsta aţi cam întârziat cu treieratul. Ce face Roidiu? Nu prea iese, e bolnav, e sănătos?

— N-are nimic, moş Minco. A cam răcit, îl doare mijlocul.

— E, o să-i treacă. Dacă-i numai asta, trece. Să-i dai multă sănătate. Să-i spui multă sănătate de la moş Minco.

Moş Minco plecă. Roidiuveasa începuse să netezească pământul cu grebla, dar după câteva clipe se ridică şi se uită la el. Nu mai suferea ca înainte, acum în ochii ei nu era decât ură. „Ei ştiu toate, au aflat totul şi acum vorbesc – îşi spuse ea. De ce nu iese Roidiu iar prin sat, aşa cum mergea mai înainte? Mergea ca un sultan, nu se temea de nimeni, toţi se temeau de el. Să iasă şi să-i înveţe minte." Vorbele pe care le auzise îi înţepau şi acum inima ca un şarpe: „Cloşca lui Roidiu cloceşte ouă de aur".

Seara Roidiu iarăşi nu s-a simţit bine, iar n-a închis ochii toată noaptea. Leacurile pe care le adusese – sticluţe, prafuri – zăceau pe masa neîncepute. Sleită de muncă, Roidiuveasa sta lângă el, cu braţele la piept, adusă din spate, înţepenită de durere şi de multe gânduri negre. Nu îndrăznea să-i vorbească, pentru că Roidiu nu-i îngăduia sta lângăel nemişcată şi tăcea. Tăcea şi el. Afară în curte începură la o vreme să cârâie gâştele, iar cocoşii sa trâmbiţeze. Roidiuveasa tresări. T

— Omule, spune o vorbă, începu ea sa vorbeasca cu durere şi cu vocea înecată de lacrimi. Spune ce ai, zi-mi o vorbă, Roidiu, te rog, Roidiu!

Roidiu se ridică în pat.

— Ascultă, Dimehe, începu el, şi ea a înţeles că el devenise deodată blând şi bun. Asculţă ce am să-ţi spun. Până acum n-am spus nimănui, da' ţie o să-ţi spun. Nu-mi

pasă mie de ăla, de laz, de el mă descotorosesc eu. Mă doare că odinioară l-am înşelat pe bădia, că i-am lăsat copiii fără pâine.

Roidiuveasa îl asculta cu ochii mari.

— Când a murit bădia, am născocit nişte socoteli neadevărate. L-am scos dator. Ogoarele pe care le-am cumpărat amândoi, am spus că sunt numai ale mele. Am împărţit numai ce-i revenea lui bădia, şi cât era? Le-am mâncat partea copiiilor lui bădia...

Tăcu, privind undeva înainte.

— Uitasem toate... a trecut multă vreme de atunci. Şi acu mi-a intrat în cap şi nu-mi mai iese. Gândul mi-e numai la asta... Nu mai am pace... Nu mai pot...

— Şi-acu'? întrebă Roidiuveasa.

— Acu' o să dau ogoarele înapoi, copiilor. Şi banii, partea lor, le-o dau. Bani gheaţă n-am, dar o să le dau puţin câte puţin.

Faţa ei se întunecase. Se zăpăcise în aşa hal, că nu mai ştia ce să spună.

— Hai, acu' lasă-mă! spuse Roidiu necăjit – du-te afară, lasă-mă!

Roidiuveasa ştia bine că nu i se poate împotrivi şi ieşi. Se duse în tindă, se opri înfiorată şi căzu pe gânduri. O să facă oare Roidiu ce spusese? Cum să dea atâta avere? Ce-o să rămână pentru copiii lor? Ce-a fost, a fost, de ce nu tace, aşa cum a tăcut până acum, de ce dă totul la lumină chiar el? Se aşează, puse braţele la piept şi iarăşi se lăsă luată de gânduri. Ar fi vrut să ceară sfatul cuiva. Se gândea ba la una, ba la alta şi vedea că nu ajută la nimic. Gândurile ei se încâlceau tot mai mult. Nu mai avea decât o speranţă fie ca mâine, când se va lumina de ziuă, Roidiu să se răzgândească, să renunţe chiar el la ceea ce avea de gând să facă!

Se temea de el şi nu îndrăznea să se întoarcă după ce-i spusese să iasă. Dar după două-trei ore nu mai putu să rabde şi intră la el, încet, în vârful picioarelor. Roidiu dormea! Era bucuroasă şi se gândea că leacurile au fost de

folos. Se uită la el, sticluţele stau neatinse, aşa cum le-a adus. Dar Roidiu dormea un somn uşor şi sănătos. Faţa lui era limpede, se înviorase, pe fruntea lui se prelingeau picături mărunte de sudoare. Atunci ea înţelese totul. Şi presimţind parcă de pe acum ce vor vorbi oamenii în sat, când vor afla totul, ea îşi spunea singură, aşa cum ar fi spus şi ei:

— Numai Roidiu e-n stare să facă una ca asta!

COMOARA

Tatar-Hristo şi Vasil Konsul se apropiaseră de cârciuma lui Filip şi, ca să nu-i audă nimeni ce vorbeau, făcură paşii mai mici şi se opriră puţin.

— Lasă asta – spunea Konsul înfierbântat. Ţu să-mi spui, vii sau nu vii? Spune: vin sau nu vin. Ce tot mesteci mn... mn... mn...

Tatar-Hristo se simţi jignit:

— Măi, Vasile, tu... Ia spune-mi tu mie care din ăia care umblă după comori s-a pricopsit? Care? Sau vrei să ne facem de râsul lumii?

— Nu vrei, care va să zică nu vrei. Bine. Iau pe altul. Să nu zici pe urmă că nu te-am chemat.

Cu mâinile înfipte în buzunare, Konsul întoarse spatele şi porni spre cârciumă. Tatar-Hristo îl prinse de mânecă.

— Stai, bre, stai. Vino aici. Cum spuneai că le zice la beţele alea?

— Alrauna?

— Avrauna.

— Nu avrauna. Alrauna.

— E, fie şi aşa. Beţe.

— Nu e beţe. Alrauna.

— Avrauna.

— Ei, tu! se supără Konsul. Tare de cap mai eşti! Nu poţi să pronunţi un cuvânt. Invârteşte-ţi şi tu limba mai bine. Zi, vii sau nu, că m-apucă dimineaţa aici, cu tine.

— Mă, ce om eşti şi tu. Bine, de, bine. Vin.

Intrară amândoi în cârciumă. Konsul, care n-avea niciodată astâmpăr, începu să se foiască încoace şi-ncolo, ba şedea ici, ba se ridica de dincolo, tachină pe unul, arunca câte o vorbă altuia. Tatar-Hristo era om cu mai multă greutate. Se aşeză mai la o parte, ceru o sticluţă cu rachiu şi se lăsă furat de gânduri. Încerca să-şi cearnă prin cap şi să cumpănească tot cea ce îi spusese Konsul. Să meargă sau să nu meargă cu el, aşa cum i se ceruse?

Konsul îi povestise de câteva ori până acum că ştia că în ograda unor oameni din Ceamurli fusese îngropată o comoară şi să meargă amândoi s-o scoată. Găsise acum şi nişte beţe care descopereau comorile. Beţe simple, zicea el, făcute din lemn de alun, ca alea cu care se înţeapă saci, dar pe care dacă le laşi în jos, spre pământ – spunând asta Konsul întindea două degete în formă de furcă – dacă le apropii de pământ, de se apleacă în partea unde sunt bani. Nu erau de nişte simple beţe, hogea le descântase, li se făcuseră farmece. Cum le zicea Konsul? Avrauna? Nu, nu avrauna. Cum era? Tatar-Hristo nu putea nici acum să găsească cuvântul şi-l apucă necazul că numai cu puţin înainte Konsul îi spusese că era tare de cap.

Tatar-Elristo mai ceru o sticluţă. Konsul a luat beţele – continuă el să gândească – de la Spas Srebreac, servitorul şcoalei. Îi dăduse pentru de opt baniţe de grâu. Dacă Spas avea beţele astea şi putea să găsească cu de comoara, de ce slugăreşte la şcoală şi de ce merge peticit în fund? Apă de ploaie – hotărî în mintea lui Tatar-Hristo. Dar cine ştie? Poate Konsul să fie un om cu noroc. Că în pământ sunt bani, sunt, numai că trebuie să ştii unde sunt. La urma urmelor, ce-ar fi dacă s-ar duce şi el cu Konsul. Un drum până la Ceamurli nu-i mare treabă.

Căută din ochi pe Konsul care se aşezase acum la masa lui Kostadin vânătorul. Tatar-Hristo se uită la el, Konsul se uită şi el. Stând de vorbă cuKostadin, Konsul îşi făcu cele două degete furcă şme aplecă spre pământ. Tatar-Hristo îl înţelese, lăsă pleoapele în jos şi râse. Konsul repetă semnul de câteva ori – Kostadin îl observă şi spuse:

— Bai Vasile, ce tot arăţi? De ce faci urechile astea? N-oi fi văzut un iepure?

— Am văzut. Dar iepurile ăsta tu nu poţi să-l prinzi. Nu-i aşa, cumetre? se adresă el lui TatarHristo.

Tatar-Hristo îşi lăsă iar pleoapele în jos şi mai ceru o sticluţă. După puţin se ridică în picioare, roşu la faţă, agitat, şi spuse:

— Kostandine! Tu, iepurele ăsta, de zise Vasil, nu poţi să-

l prinzi. Pe ăsta o să-l prindem noi amândoi, cu Vasile, o să-l mâncăm amândoi. Hai, Vasile! Ridică-te, să mergem!

Băuse niţel; cu capul cam ameţit, Tatar-Hristo căpătase curaj şi vrea să dea porunci.

— Du-te acasă şi mănâncă, îi spuse el lui Konsul pe când se despărţeau. Şi eu o să îmbuc ceva. Vino pe urmă şi cheamă-mă, să mergem. Să facem odată şi treaba asta.

Konsul se duse acasă, mâncă ceva, apoi se ridică de la masă şi începu să cotrobăiască prin casă. Supărată încă dinainte, nevasta lui tăcea şi-l urmărea din ochi. Când el, cu spatele, băgă repede ceva în chimir, ea nu se mai putu stăpâni şi-i strigă:

— Iar ai luat ceva! Ascunzi de mine! Cine a luat grâu din hambar, ia spune-mi? Grâul din hambar a scăzut cu o palmă. Cine a luat?

— Cine să-l ia? zise Konsul. Grâul s-a mai aşezat, de asta a scăzut.

— Aşa? Da' ce, eu n-am văzut că s-a revărsat pe dinafară? Tu ai luat, să-l vinzi. Vinde-l! Să stea copiii flămânzi.

— Ia, mai taci! se răsti Konsul. Eu umplu hambarul, eu îl golesc. Mâine îl umplu iarăşi. Dacă-mi pun mintea – Konsul râse şiret – pot să-l umplu şi cu lire, ce crezi tu...

Ieşi afară, se opri puţin, auzea cum nevastă-sa continua înăuntru cu ocările şi blestemele, pe urmă, încet, hoţeşte, trecu în spatele casei. Luă un târnăcop şi un şiş lung de fier, şi tot atât de precaut, mergând în vârful picioarelor, ieşi din curte şi se duse să-l strige pe Tatar-Hristo.

După puţin, amândoi ieşiră din sat şi porniră nu pe drum, ci de-a dreptul prin câmp, spre Ceamurli. Sus lumina luna, subţire ca o seceră; vântul călduţ le mângâia obrajii. În dreapta şi-n stânga lor se auzeau tălăngile turmelor de oi şi de aceea TatarHristo şi Konsul mergeau cu mici ocoluri, ca să nu fie recunoscuţi. Cum Konsul trebuia să lucreze cu beţele, îi dăduse lui Tatar-Hristo chiar acum să poarte el şişul de fier. Tatar-Hristo îl pusese pe umăr şi vârful lui se contura pe fondul cerului ca o suliţă. Fiecare avea un

târnăcop.

Ceamurli era la numai doi-trei kilometri şi ei ajunseră repede. N-au intrat în sat, ci s-au abătut pe la cărămidărie, unde la ceasul ăsta nu lucra nimeni. Între satul lor şi Ceamurli se ducea un război crâncen, ba pentru hotarul comunei, ba din pricina ierbii pe care o păşteau vitele. Ţăranii din cele două sate erau în vrajbă şi se priveau cu duşmănie. Care va să zică, trebuiau să fie foarte grijulii. Se aşezară în dosul marii piramide de cărămizi să se odihnească şi să le dea ceamurlienilor răgazul necesar, cum spunea Konsul, să se adune de la cârciumi pe la casele lor şi să se culce.

Oricât băuse Tatar-Hristo, pe drum mintea i se limpezise, îşi venise în fire, ba chiar îl încercau îndoielile. Era liniştit, tăcut, ochii lui străluceau în lumina slabă a lunii, umezi şi gânditori. Konsul era, ca întotdeauna, vesel.

— Banii nu pot să fie îngropaţi prea adânc – spuse el într-un târziu. Dacă sunt puşi la temelia unei case dărâmate, înseamnă că n-au fost băgaţi prea adânc. După ce umblăm cu beţele, o să vedem numaidecât unde sunt. Alrauna, de arată. Opt baniţe de grâu am dat pe de. Dar nu avrauna, cum zici tu, ci alrauna.

Tatar-Hristo tăcea.

— Dar trebuie să ştii, continuă Konsul, că atunci când se dezgroapă o comoară, se tace. Dacă trăncăneşti, banii se lasă mai la fund. Să mai ştii că, fiecare comoară îşi are strigoiul ei – apare în chip de maimuţă, de câine sau de lup. Să nu-ţi fie frică, ţine zdravăn de toarte. Până zici: „în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh” – vedenia dispare şi tu rămâi cu mâinile pe toartele ulciorului.

Konsul trase din ţigară şi faţa lui uscăţivă, ciupită de vărsat şi zâmbitoare, se lumină pentru o clipă.

— Dacă ulciorul e mare, ca alea în care se pune must, şi plin de bani, cum o să-l ducem? Ştii... auru’ e greu...

— Îl atârnăm de o prăjină şi-l ducem amândoi pe umeri, îi răspunse Tatar-Hristo.

— Şi dacă-i un cazan?

— Ei, şi tu, Vasile...

— Să zicem, de. Un cazan plin cu lire. Cum îl ducem? Ne umplem buzunarele, chimirele, mânecile abalei, îi punem în cămaşă. Ducem o dată, pe urmă ne întoarcem şi mai luăm. Doar n-o să lăsăm banii ceamurliilor. Da' dacă ne-ntâlnim cu careva?

— Ei, şi tu, Vasile...

— Să zicem, de... Dacă strigă: „Ei, voi acolo, ce duceţi?" Ce le spunem? Le zicem: „Păi, am cules niscaiva ciuperci". Sau: „Am cules puţine corcoduşe". Nu, mai bine le spunem: „Ducem cremene pentru treierătoare". Ştii, cremenele zăngăne ca banii.

— Vasile, nu fii copil. Să găsim întâi banii şi p-ormă.

— Să zicem, de... Păi, la urma urmelor, cumetre, trebuie să ne gândim la toate din vreme.

Konsul se ridică şi scrută locul. Chiar la marginea satului, ceva mai la o parte, era o casă. În spatele ei o grădină mare, întunecată. Gardul de piatră care o împrejmuia, abia se zărea în întuneric. Grădina era a lui Marin Vâlcev. Undeva, pe la mijlocul ei, era un nuc şi sub el temelia unei case vechi. În această temelie erau ascunşi banii. După ce cercetă bine jerenul, Konsul găsi că e mai bine să intre în grădină pe la capătul ei de sus, pentru că e mai departe de casă şi n-o să-i simtă nimeni.

— Hai, acu' să mergem, zise Konsul. Să băgăm bine de seamă, că dacă ne prind ceamurlii, e vai de pielea noastră!

Ocoliră pe departe, prin poiană, ca nişte hoţi, apoi se întoarseră şi săriră peste zidul de piatră fără prea mare trudă. Dar îndată ce călcară în ograda străină, ji cuprinse neliniştea şi, speriaţi cum erau, se opriră să-şi tragă duhul. Şi asta era o grădină, chipurile ca toate grădinile, dar locul le părea cu totul deosebit, ceva ce parcă nu mai văzuseră până atunci. Aveau senzaţia că la tot pasul erau capcane îngropate şi că în fiecare ungher pândea un om. Luna se subţiase şi mai mult, cu amândouă cornurile ridicate în sus.

Porniră înainte, trecură peste straturi semănate cu ceapă şi fasole. Konsul nu-şi lua ochii de la nuc, care se ridica în

mijlocul grădinii ca un ghem uriaş. Ajunseră deodată într-un loc cu buruienile cât omul şi nu mai vedeau unde calcă. Sub picioarele lui Ţatar-Hristo pârâiră vreascurile uscate. În acea clipă în ogradă lătră un câine, după el altul şi încă unul.

— Pe vine! Stai pe vine! şopti Konsul.

Dar câinii îi mirosiseră, îi înconjuraseră şi lătrau cu înverşunare. Vacarmul era mare.

Dinspre casă se auzi un glas:

— Ce-i acolo? Encio, mergi şi vezi ce se-ntâmplă în grădină. O fi intrat vreun câine turbat. Mergi şi vezi.

Alt glas răspunse:

— Stai, să-mi iau puşca. Ce poţi să ştii!

Konsul se ridică numaidecât, fugi repede spre zidul de piatră şi sări peste el. În urma lui venea Tatar-Hristo, dar când vru să sară peste zid, doborî câteva pietre. În acea clipă, în spatele lor fulgeră un foc de puşcă, apoi încă unul. Mai uşor şi mai sprinten, Konsul fugea cât îl ţineau picioarele. Tatar-Hristo n-avea poftă să cadă singur în mâinile ceamurliilor şi, cu toate că era mai greoi, o zbughi şi el în urma lui Konsul şi, ca să-i fie mai uşor, târa şişul pe pământ. Câinii îi urmăriră până la un punct şi apoi îi lăsară. Dar Konsul fugea fără să privească înapoi. Uitase de şiş şi auzind cum ceva zdrăngănea în urma lui, credea, în frica ce-l înfiorase, că ceamurlii aleargă după el, pe cai. TatarHristo văzându-l pe Konsul cum alerga înaintea lui, credea că sunt în mare primejdie şi cu toate că picioarele i se muiau, fugea şi el. Trecură de o cotitură a drumului, apoi de alta. Konsul fugea necontenit şi după el fugea şi Tatar-Hristo, iar şişul zdrăngănea într-una.

în deznădejdea sa, Konsul decide să facă o ultimă sforţare spre a se salva, părăsi drumul şi o luă de-a dreptul peste deal. Într-un loc se împiedică şi căzu. Întoarse capul şi gândindu-se că totul s-a sfârşit şi că acum îl vor prinde, văzu spre mirarea lui că nimeni nu era în urma lor. La câţiva paşi de el căzuse, ca străpuns de un glonţ, Tatar-Hristo. Cât va timp niciunul din ei nu fu în stare să scoată o

vorbă, gâfâiau sleiţi... Primul care îşi veni în fire a fost Konsul.

— Bine, măi, de ce n-ai zis că eşti tu, spuse el şi începu să tuşească. Trebuia să zici ceva... Of... of... mamă, mamă... Şişul zdrăngănea şi mi-am zis... of, of, mamă... Nu alergam atâta... dacă spuneai măcar o vorbă...

Tatar-Hristo tăcea. Pieptul lui se ridica, apoi se lăsa. La lumina palidă a lunii faţa lui lucea scăldată în sudoare. Cum Konsul îl sâcâia într-una, izbucni:

— Cară-te de-aici, câine! Mai să-mi plesnească inima de-atâta fugă, şi tu...

Nu avea putere să mai spună ceva. Pieptul lui se umfla şi se dezumfla mereu.

Konsul se ridicase în picioare şi căuta ceva prin buzunare, căuta în chimir, se căuta peste tot.

— Beţele, zise el. Nu sunt. Ce ne facem acu'? Ia, vezi, poate l-ai luat tu. Poate le-ai pus în chimir.

Tatar-Hristo se ridicase în picioare şi se pregătea să plece.

— Unde mergi? strigă Konsul. Vezi, poate le-ai pus în chimir. Unde mergi... să stai aici.. Să-mi dai beţele, auzi?

Tatar-Hristo întoarse capul.

— Cară-te! Bag şişul în tine. Îţi scot sufletul!

Dar Konsul era acum destul de departe şi strigă:

— Şişu-i al meu. Ce crezi tu!

— Na-ţi şişul! strigă Tatar-Hristo şi şişul zdrăngăni la picioarele lui Konsul. Să nu-mi mai spui o vorbă de comoară, că îţi crăp capul. Să ştii!

întoarse spatele ca să plece, dar îşi aduse aminte că mai avea un dinte împotriva lui Konsul, şi-i strigă:

— Sunt tare de cap, ai? Tu eşti tare de cap, haimana ce eşti!

Porni. Câtva timp se mai zărea încă în întuneric silueta lui, apoi se pierdu în beznă. Konsul rămăsese cu gura căscată, gata să spună ceva, dar tot scotocindu-se prin haine găsi beţele şi fu foarte bucuros. Luă târnăcopul, luă şi şişul, şi de teamă să nu dea iarăşi peste Tatar-Hristo, făcu

un ocol mare şi intră în casă pe poarta din dos.

COŞMARUL

La moara lui Sirac năvăliseră mulţi oameni. Şi, pe cât era David Spânu din Cifutkuiusu de calm şi de hotărât să-şi aştepte rândul, când o să-i vină în cele din urmă, pe atât era de nerăbdător prietenul lui, Rafail. Flăcăul nu putea sta locului. Ieşea în faţa morii şi se uita la căruţe de parcă le număra; şi veniseră căruţe multe şi noi, tot una şi una, zugrăvite, grele, încinse cu brâie de fier, cu două-trei rânduri de saci şi fâniil aruncat deasupra, cu cai mari şi frumoşi, acoperiţi cu velinţe noi. „Din care sate or fi oamenii ăştia?” se întreba Rafail şi-i era necaz că sunt atât de bogaţi; dacă erau mai săraci n-aduceau ei atâţia saci. Pe urmă intra iarăşi în moară şi, cu toate că acolo munca era în clocot, deşi toate cele patru pietre ale morii se învârteau, iar în lăzile de sub pietre făina curgea ca din şipotul unei cişmele, lui i se părea că totul merge foarte încet. Acru, nemulţumit, se reîntorcea la David.

— Nu ne vine rândul repede, zise el cu deznădejde. Moşneagul ăla n-a terminat încă. A mai adus şi alţi saci.

David râse, îşi scoase căciula, deşi nu era nevoie, se uită la ea, o bătu de palmă, apoi o puse iar pe cap şi zise:

— Nu te necăji, Rafailcio. Auzi cum bubuie balaurul ăsta. Urlă ca o ursoaică flămândă, vrea să mănânce. Morile de foc macină mult. Ne vine şi nouă rândul, nicio grijă. Şi dacă o trebui să dormim aici, o să dormim. Barem în moara asta nu e nicio maimuţă.

— Ce maimuţa P

— Şezi, şezi aici, lângă mine, să-ţi spun. Ai fost vreodată la Musubei?

— Am fost, vezi bine.

— Când te mai duci, să te uiţi de pe măgura din faţă. Satul e în vale, iar în jur numai dealuri. Acu’ iarba e verde, o să vezi pe fiecare deal grămezi de pietre, albe ca ciupercile. Sunt temeliile unor mori de vânt. Odinioară în satul ăsta erau unsprezece mori. Când treceai pe acolo şi te uitai – şi

vedeai cum se învârt în bătaia vântului, nu ziceai că sunt unsprezece mori de vânt, ci unsprezece corăbii albe, cu pânze.

Era acolo unul pe nume Gligor Cazac. Şi el avea o moară de vânt. Era bogat, n-avea copii şi luase de suflet pe Radul, băiatul surorii lui. Cu nora nu se prea împăca şi de asta trăia în moară, acolo se culca, acolo se trezea. Pentru avere, Radul îi făcea hatârul şi-i trimitea în fiecare zi mâncare bună şi un vin straşnic. Cazac bea ca un cazac, cum s-ar zice. Dar moara îi sta la inimă. O repara, o dichisea mereu: ba îi acoperea faţa cu scânduri noi, ba îi punea alte aripi, şi de noi, de scânduri, ba schimba aripile de scânduri cu altele, albe, de pânză. În timp ce celelalte mori, toate nişte vechituri în ruină, se învârteau greu, cu trudă, scârţâiau, hurducăiau, moara nouă a lui Cazac se învârtea vârtos, repede, şi era printre toate morile ca o mireasă între babe.

Cazac îşi cunoştea meseria, era puternic şi vânjos. Simţea îndată ce vântul se schimba şi după ce-i stabilea direcţia, cobora şi învârtea roata. Atunci şi moşnegii de la celelalte mori de vânt, văzând spre ce parte se întorcea el, se întorceau şi ei. Dacă venea furtună şi trebuiau scoase câteva capace sau strânse opritorile, Cazac era primul care făcea asta şi, ca la un semn, toţi ceilalţi bătrâni scoteau unele capace sau strângeau frânghiile opritorilor. Se putea zice că lucrau după comanda lui. Când am zis comandă, mi-a trecut ceva prin cap. În războiul rus, un general moscovit, când îi văzu pe flăcăii noştri cum joacă hora, a zis: „Bre, bulgarii ăştia! Şi hora o joacă la comandă. Dacă aveau armată, Dumnezeu ştie ce-ar fi făcut.” Ce-am făcut când am avut armată, se ştie. Era vorba de Cazac. Şi el comanda morile de vânt ca un general. Atunci eu aveam anii tăi şi slugăream la Avdji[25] Mihal. Era iute la mâinie, o namilă de om păros, cu nişte mustăţi – ei, aşa de lungi – şi nişte sprâncene... hm... de se lăsaseră pe ochi ca nişte streaşini.

[25] *Avdji* – vânător (turc.). Aici poreclă.

Dacă aveam eu mustăţi cât avea el sprâncene, mi-ar fi ajuns... Cum ziceam, aşa era Avdji Mihal. Vorbea iute-iute, îşi mânca jumătate din cuvinte, dar eu îl înţelegeam. Într-o iarnă mi-a spus:

— Măi, Davide, măi băiete! Vin sărbătorile, vine Crăciunul, oamenii fac colaci, plăcinte, trebuie o făină bună. Să te trimit la Batova, nu poţi merge, că nu e drum. Ia, să pui tu doi-trei saci pe sanie şi să mergi la Musubei, la moara lui Gligor Cazac. Mi-e prieten şi macină foarte mărunt. Da' să stai acolo pân-o macină, bre! Să nu te depărtezi niciun pas. Grâul meu e bun, nu vreau să-l schimbe Cazac cu altu'!

Am pornit. Pe câmp zăpada era până la genunchi, nici drum, nici ţipenie de om; peste tot numai paşi de lupi. Caii erau zdraveni, dar pot să spun că eu duceam sania în braţe. Dacă se împotmoleau caii undeva, ieşeam înainte să bătătoresc zăpada şi să deschid drum; mai încolo dădeam într-o hârtoapă

— Trage atunci de sanie cât te ţin puterile. Am ajuns la moară pe întuneric, sleit, secătuit. Zic lui Cazac: Stăpânul mi-a zis aşa şi pe dincolo.

— Stăpânul tău, zise Cazac, are mustăţile mari, da' mintea mică. Vezi aici, câţi saci aşteaptă rândul? Lasă sacii şi pleacă. Vino poimâine să-i iei.

— Nu pot, zic eu, Bai Mihal mi-a poruncit să aştept aici.

— Atunci du-te şi leagă-ţi caii în grajd şi să dormi lângă ei.

— Nu, zic eu, nu mă mişc de-aici.

Cazac se supără.

— Mucosule! zice el. Să nu trăncăneşti mult, că acu' te arunc pe scări în jos!

Ne-am certat, aşa cum stă bine. Pe urmă ne-am înţeles, m-am dus cu caii în grajd şi m-am întors în moară. La o vreme mi-am rotit ochii în jur, înăuntru era frig şi pustiu, prin unghere atârnau paianjeni, roţile dinţate se învârteau, afară aripile plescăiau, toată moara hurducăia şi trosnea. Mi s-a rupt inima pentru Cazac, văzându-l cum trăieşte. Nici tu

vatră, nici tu foc – numai un mangal mic cu puţin jăratic” pe el.

— Moş Gligore, zic eu, cum poţi trăi aici? E frig.

— Frig? O fi...

— Şi-i un loc să te înspăimânţi...

— Să te înspăimânţi? O fi..

Şi din vorba în vorbă, să vezi ce mi a povestit:

— Uneori, zice, noaptea stau lângă mangal, mă încălzesc niţel şi aţipesc. Şi văd în faţa mea o vietate ca o maimuţă mică, cu ochii negri ca mura, se uită la mine. Încerc s-o alung, s-o lovesc, dar ea sare şi dispare. Nu ştiu ce poate să fie asta.

— Ce putea să fie? întrebă Rafael.

— Nu ştiu. Aşa mi-a spus el.

Se făcuse târziu. Cazac îşi dădu seama că n-o să mă despart în ruptul capului de saci şi-mi spuse:

— Văd că n-o să te duci să dormi în grajd, dar uite, e loc acolo, între saci, mergi şi te culcă. Acoperă-te cu cojocul peste cap şi dacă vine maimuţica să nu te sperii.

M-am culcat, m-am învelit bine cu cojocul. Nu că mi-era frică, eram tânăr şi puternic, cum o să-mi fie frică, dar mă gândeam cum putea să arate dihania asta, iar apoi, ostenit cum eram, am adormit fără să bag de seamă. Nu ştiu cât am dormit, dar la o vreme m-am trezit. Mă uit: nici lumină, nici întuneric, roţile mari se învârteau, nişte frânghii atârnau, tuna... Nu-mi dădeam seama unde mă aflam. Doi ochi, negri ca mura, luminoşi, se uitau la mine. „Acu-i acu’!” mi-am zis eu şi am sărit. Ce să vezi? Ochii se uitau, e adevărat, la mine, dar nu erau chiar aproape. O fată subţirică, înaltă, cu două codiţe groase pe umeri, lucra lângă piatra de moară. Mă uitam cum pune mâna ba pe una, ba pe alta, cum i se frângea trupul ca o mlădiţă. Se uita la mine şi râdea: avea o faţă brună, plinuţă, sprâncene parcă trase cu cărbune, ochi negri şi luminoşi – aceiaşi ochi pe care-i văzusem în vis.

— Te-ai trezit? mă întrebă ea. Bine că te-ai trezit. Îţi atârnau picioarele ca la mort. Hai, vino să-mi dai o mână de

ajutor, tocmai măcinam grâul tău.

M-am dus la piatră. Mai la o parte, acoperit cu cojocul, sforăia Cazac. Lângă el câteva vase de aramă goale, fărâmituri, oase despuiate de carne şi o sticlă neagră rostogolită pe pământ.

— Nu te mai uita la el, zise fata. Bunicul nu se trezeşte repede. Vino aici, ţine şi desfă sacul să-l umplu, că în ladă nu mai încape.

Eu nu prea ascultam nici când îmi poruncea Avdji Mihal, dar acu ascultam tot ce-mi spunea, mă duceam unde mă împingea ea, ca oaia. Nu eram bun de gură, vedeam numai cum mă fulgeră din ochii ei negri, care zâmbeau mereu. Simţeam cum mă furnică sub piele dulci fiori.

Am scos făina din ladă şi am umplut sacul.

— Acu' să turnăm boabe în teică, zise el. Ia sacu' în spate!

Şi eu l-am luat, sacul era plin ochi, doi oameni îl puteau ridica cu trudă. L-am luat în spate. Trebuia să mă urc pe o scăriţă, m-am urcat. Trebuia să-mi spună cum să mă întorc şi unde să-l golesc, dar ea tăcea. Aşteptam, sacul mă strivea sub greutatea lui, vinele îmi plesneau, dar ea tăcea. Până la urmă mi-a spus unde să-l golesc şi mi s-a luat o piatră de pe mine. Mă uitam la ea; râdea.

— Bine, mă lăudă ea. Acu' ia mestecătorul şi când lada o să fie plină vârf, să netezeşti făina. Aveam obiceiul atunci, când mă apucam serios de o treabă, să rămân, fără voia mea, cu gura căscată.

— Hei, închide gura, că ne înghiţi moara! îmi zise ea.

Am închis gura, dar după puţin am uitat şi iarăşi am rămas cu ea căscată. Ea luă atunci un pumn de făină şi mi-o aruncă drept în gură. Ştiam că glumeşte, dar când am început să mestec aluatul, m-am supărat şi am prins-o de mâini. Mi-aduc şi acu' aminte, avea mâini zdravene şi i-am rupt o brăţară, îmi ziceam că o să ţipe, dar ea n-a zis nimic. Râdea.

Cazac începuse să mişte. Am fugit, m-am culcat iar printre saci şi m-am acoperit cu cojocul peste cap. Auzeam

cum fata strângea vasele şi cum plecă apoi. La piatră lucra acum Cazac şi tuşea... Se lumina de ziuă. M-am sculat şi eu.

— Ce faci, flăcăule, ai dormit bine? strigă Cazac.

— Prost, am zis eu. Nu ştiu ce-a fost cu mine, parcă mă strângea cineva de gât în somn, îmi venea să strig şi nu puteam, vream să mă mişc, nu puteam. Ce-a fost asta, nu ştiu.

— Asta-i *ar-basan,* spuse Cazac şi se uită la mine cu compătimire. E un vis rău – coşmar – aşa-i zice. A venit maimuţica şi s-a aşezat pe pieptul tău. Boala ta nu-i deloc bună, dar să fii tu sănătos.

David tăcuse şi zâmbea. Cu toate că-i ziceau spânul, avea o mustăcioară mică şi subţire, acum căruntă, în jurul buzelor şi ochilor se strângeau zbârcituri.

— Şi pe urmă? întrebă Rafail.

— Pe urmă trebuia să-i spun lui Avdji Mihal, eu lui, nu el mie, că făina e pe terminate şi că trebuie de mers la moara lui Cazac la Musubei. „Acum ştii şi tu – îmi spunea Avdji Mihal – că la Cazac se macină o făină măruntă? Hai, încarcă sacii şi zbughi-o!”

Şi eu mă duceam. Mă duceam deseori, pentru că Avdji Mihal avea familie mare, slugi numeroase şi mulţi ciobani. Când plecam luam cu mine şi o damigeană plină cu vin vârtos, din cel mai bun. Mâncam şi beam împreună cu Cazac. Pe urmă eu mă culcam printre saci, mă acopeream cu cojocul peste cap şi aşteptam să vină maimuţica. Iar dimineaţa mă plângeam lui Cazac că mă călcase coşmarul.

— Hei, băiete! îmi zicea el. Boală grea te-a năpăstuit, da’... să fii tu sănătos!

— Ce s-a întâmplat cu ea? întrebă Rafail. Unde-i acum?

— Maimuţica?

— Nu, fata.

— E, mă, Rafaile. Pasămite n-ai venit niciodată la noi şi n-ai văzut-o pe cumătră ta Davideasa. E adevărat, nu mai e ca altădată. Păi cum? Când era tânără, la Musubei erau unsprezece mori de vânt, acu nu mai e niciuna. Astea s-au întâmplat tare de mult.

în timp ce stau de vorbă, uruitul morii parcă se mai potolise. Apoi motorul începu deodată să duduie, aburul pufăia cu putere, fumul care ieşea prin coşul de tablă începuse să pufnească mai repede, cu mai multă forţă. Pietrele morii duduiau surd, curelele plescăiau, sitele tremurau. Moara toată, readusă la viaţă de o putere nevăzută, începuse să lucreze mai repede şi tot mai repede. Rafail nu băgase de seamă schimbarea şi privea ţintă înainte, cufundat în gânduri. David Spânul zâmbea.

ASIE

Când Liutfi scotea apă din fântână, deseori îi trecea prin minte că fântâna lui, cu apa ei bună, la locul unde este aşezată, şi la urma urmei aşa cum e, numai uitându-te la ea poţi să-ţi dai seama că e o fântână cu care te poţi făli. Celelalte fântâni, ale ţăranilor, niciuna nu-i ca a lui. Uite, de pe ghizdul ei de piatră Liutfi le vede: toate sunt strâmbe, aproape lăsate în paragină, parcă nu sunt într-un sat, ci într-o pustie. În jurul lor niciun firicel de iarbă, pământul e uscat, prăfuit şi bătătorit ca o arie călcată de vite. Toate fântânile astea sunt amare, la de se adapă numai vitele, oameni apar rareori şi toată ziulica în jurul lor ţopăie vrăbii, mierle şi porumbei sălbatici. Îşi fac cuiburile înăuntru, în fântână, printre ghizduri – vrăbiile mai sus, mierlele mai jos, iar porumbeii la adâncime mare. În băltoacele de afară se scaldă gâştele. Un cal însetat a venit de pe câmp şi uite-l cum moţăie cu ceasurile cu capul plecat peste ulucul gol!

Fântâna lui Liutfi e dulce. După un obicei moştenit de la tatăl lui şi pe care acesta îl moştenise la rându-i de la tată-său, oricine cerea putea să bea apă din fântână. Era o virtute de familie, se făcea ca pomană. Cum fântâna era chiar la marginea drumului – drumul care trecea prin Cifutkuiusu şi mergea la Constanţa, la fântână se putea abate orice călător şi oricare căruţaş putea să-şi adape caii. Apa era scoasă cu calul, de la o adâncime de vreo sută de metri, dar curgea din belşug, ca dintr-o cişmea. De aceea în jurul ei creştea mereu iarbă proaspătă şi moale. Chiar lângă fântână, o salcie tânără îşi lăsa în jos ramurile subţiri, cosiţe de fetişcană.

La asta se gândea Liutfi când sta pe ghizdul de piatră al fântânii şi aştepta să prindă găleata grea şi să o verse în uluc. Scotea apă de mai bine de un ceas, dar nu ajunsese încă să umple cele două uluce pentru că, aşa cum se întâmplă mai întotdeauna, a trebuit să umple între timp şi alte multe căldări, găleţi şi bidoane. Chiar şi Ibriam

Ceauşolu sări gardul de nuiele rupt care-i împrejmuia ograda şi porni într-acolo. „Pe arşiţa asta nu pleacă el mai departe, se abate şi el să bea apă”, îşi spunea Liutfi. Într-adevăr, încă de departe, Ibriam începuse să-şi salte şi să-şi netezească cu mâna mustăţile mari, blonde. Liutfi golea găleata încet. Ibriam bău ca din şipotul unei cişmele, apoi se dădu la o parte şi, gemând cu voluptate, din adâncul pieptului, începu să-şi netezească iarăşi mustăţile. Să-i mai spună că apa e dulce şi rece, n-avea niciun rost, despre asta vorbiseră de multe ori. De aceea Liutfi îl întrebă:

— E ceva nou, Ibriam?

— Nou? L-au prins pe Murad. Asta-i nou.

— L-au prins? Când? Unde?

— L-am prins acolo, la Harmankuisee. Ibriam arătă spre miazăzi. Numai ce veniră doi soldaţi, să-l ducă la graniţă şi să-l predea locotenentului.

Liutfi era în clipa aceea ocupat – dăduse drumul la frânghie şi nu putu să-i răspundă lui Ibriam, dar şi ceea ce auzise îl punea pe gânduri. Când întoarse capul îl văzu pe Ibrahim cum pleca. „Săracu’ de el! se gândea Liutfi la Murad. O să aibă de pătimit!” Aruncă frânghia pe scripete şi căzu iar pe gânduri.

Murad fusese argat la Djalil. Era un flăcău cu umerii laţi, foarte dârz şi tăcut, ca stăpânul lui. Nu se adunaseră bine – două pietre ascuţite nu macină făină – dar pacostea mare era că Djalil avea o fată. E adevărat, holteii spuneau, în batjocură, că e prea bălaie, mai bălaie decât trebuie, dar Asie era frumoasă. Pentru holtei era inaccesibilă, pentru că tatăl ei era bogat, dar mai cu seamă pentru că ea nu plăcea pe oricine. Murad, cel chipeş şi plin de bărbăţie, Murad cel tăcut îi căzuse cu tronc şi ea, călcând poruncile *Coranului,* îşi descoperise faţa înaintea lui. Djalil începuse să bage de seamă, se încrunta şi ocăra pe Murad fără nicio pricină. Pe urmă îi interzise să mai coboare în curte; să stea dincolo, în odaie. Zilele trecute îi surprinse, cu totul întâmplător, pe Murad şi Asie, cum stăteau de vorbă lângă zid. Turbat de furie, Djalil puse mâna pe un lemn şi, cu toate că Murad

sărise zidul, reuşi să-l lovească. Dar Murad nu era omul care să ierte o astfel de umilinţă. Toată ziua rătăci pe câmp. Iar seara, când se lăsase întunericul, streaşina de la stradă a casei lui Djalil luă foc şi dacă nu erau prin apropiere oameni care să vadă şi să stingă focul la vreme, casa ar fi ars toată. L-au văzut pe Murad cum se îndepărta în întuneric, repede-repede, de-a dreptul peste câmp.

Nimeni nu credea că Murad se va lăsa prins uşor. Putea să se înfunde undeva prin Deliorman, să i se şteargă urma pentru totdeauna. Djalil plecase la oraş să depună o plângere. Dar iată că Murad a fost prins. N-apucase să meargă decât cale de un ceas de-aici. „De ce n-o fi fugit mai departe? De ce nu s-a ascuns? Cine putea să ştie?” gândea Liutfi. Poate că nu e chiar uşor să mergi prea departe când te apasă vraja ochilor albaştri ai Asiei. Acum pe Murad o să-l ducă la graniţă. Gândindu-se cât e de aspru locotenentul, Liutfi oftă şi-şi spuse:

— Sărmanul! O să aibă multe de pătimit!

Liutfi mai vărsă o găleată şi lăsă frânghia. Se uită apoi la celelalte fântâni; nu putea, aşa cum îi era obiceiul, să nu facă o asemănare cu fântâna lui, se simţea foarte mândru şi într-o clipă uitase tot ceea ce îi trecuse prin cap despre Murad.

Se apropia prânzul. Treaba lui Liutfi era pe terminate – cele două uluce erau pline până sus cu apă curată şi limpede, care se revărsa peste buza ghizdului. Doar vitele mai trebuiau să vină. Întors cu spatele la fântână văzu venind dinspre cârciumă doi soldaţi cu cămăşi şi jambiere albe, cu baionete la armă. Între ei era Murad. Liutfi prindea tocmai găleata. Băgă de seamă că soldaţii şi Murad se îndreptau spre fântână. „Cu ce pot să-l ajut? se întrebă Liutfi. Măcar să bea şi el puţină apă.” Aşteptă aşa, ţinând găleata deasupra jghiabului, fără s-o deşerte.

Murad – ce voinic era! — mergea cu capul sus, cu paşii grei şi mari. Nu era nici încruntat, nici speriat – faţa lui era aceeaşi, brună, arsă de soare, cu mustăţile negre şi subţiri. Dar ochii lui nu mai erau aceeaşi – ardeau şi păreau că văd

altceva decât era în preajmă. De ce pe arşiţa asta îşi pusese sumanul şi încheiase nasturii din faţă? Liutfi se uită la el, dar neîndrăznind să-i vorbească, dădu numai din cap.

Băură apă, mai întâi soldaţii şi după ei şi Murad. Liutfi se uita la el cum sta aproape de ghizdul fântânii, credea că vrea să se aşeze sau să se urce pe ea. Mai mult nu putuse să vadă pentru că se întorsese cu spatele la fântână ca să lege frânghia. Deodată soldaţii începură să strige. Liutfi întoarse capul: Murad dispăruse. Cei doi soldaţi rămăseseră încremeniţi, uluiţi. Unul din ei îşi puse puşca alături, se aşeză pe ghizd pe burtă şi, apăsându-şi chipiul cu mâna se uită în fântână. Celălalt o zbughise din loc, pe urmă se întoarse şi strigă:

— A sărit! S-a aruncat în fântână!

Liutfi începu să tremure. Uite ce-a făcut Murad. Dar ce s-a întâmplat? A căzut? S-a aruncat singur? Nici Liutfi, nici soldaţii nu văzuseră bine ce se întâmplase – dar un lucru era limpede: Murad era înăuntru, în fântână.

Unul din soldaţi dădu fuga până la post ca să înştiinţeze pe locotenent. Aproape numaidecât – Dumnezeule, cât de repede se transmit ştirile deosebite! — de pretutindeni veniră oameni în goană. Bărbaţi, femei, copii; bulgari, turci, tătari – toţi locuitorii satului. Timpul era frumos, cerul senin, dar Liutfi avea senzaţia că toate casele şi copacii se chirciseră ca înaintea furtunii, iar cerul parcă se trăsese înapoi, mai sus. Porumbeii de pe fântânile amare se împrăştiaseră în stoluri mari şi printre numeroasele aripi negre apărea, ici-colo, o aripă albă.

O mulţime deasă fremăta acum lângă fântână. Toţi vorbeau, strigau, dădeau din mâini – speriaţi, cu feţele galbene. Ghizdul fântânii nu se mai vedea deloc. Peste capetele mulţimii se înălţa coroana verde a sălciei, cu ramurile plecate. Liutfi, din ce în ce mai neliniştit, trebuia să răspundă când unora, când altora.

Mulţi dintre bărbaţi îşi aşteptau rândul să se uite în fântână. Dar ce-ar fi putut să vadă? Nimic. Sus se vedeau pereţii de piatră, pe urmă beznă. Departe, în fundul fântânii

lucea un cerculeţ de apă mic câi un ban. Asta era totul. Dar de Murad, nici urmă.

Câtva timp oamenii au mai vorbit ce-au mai vorbit, au tălmăcit şi au răstălmăcit, apoi s-au potolit şi-acum tăceau. Ce puteau ei să facă? Trebuia mai întâi să vină locotenentul. Pe urmă să vină şi Kara
I lasan, singurul om care curăţa aceste fântâni şi care era gata oricând să coboare în de.

Liutfi se aşezase la o parte, obosit şi deznădăjduit. „Ce-o să fie acu'? îşi zicea el. Dacă Murad s-a înecat oamenii n-o să mai bea apă din fântâna lui. Să se fi înecat oare? Dar poate că nu s-a înecat!"

Cum cei din jur se întrebau acelaşi lucru, el începu să tragă cu urechea.

— E viu, crede-mă! spunea Vasil, căruia oamenii îi ziceau Socotitorul de stele.

— Măi, Vasile... îi răspundea moş Vicio. Cum se poate, mă?

— Dacă-ţi spun eu, trăieşte! repeta Socotitorul de stele. Era un om mărunţel de stat, îndesat, cu faţa roşcovană şi părul cărunt. Într-un ochi avea albeaţă – cu el nu mai vedea. Când se uita cu ochiul bun îşi sucea capul, aşa cum fac păsările, parcă s ar fi uitat la cer. De asta îl şi porecliseră Socotitorul de stele.

— Tu, moş Vicio, începu iarăşi el, îţi aduci aminte?... Băiatul lui Kasap Osman, când a căzut în fântână... Ce s-a-ntâmplat? S-a înecat? N-a avut nimic. Când l-au scos afară – eram şi eu acolo – a luat-o repede la sănătoasa să nu-l bată tat-su.

Cei din jur făcură haz. Moş Vicio era însă neîncrezător:

— E, e, mă, Vasile... Se poate? Omu-i ca piatra, cade. Cum n-o să moară? Cade – şi cu asta – basta...

— Ce dacă. Tot nu moare...

— De, mă Vasile... Cum se poate?

— Se poate, vezi bine! Asta... aerul din fântână e greu, te ţine. Când a căzut băiatul lui Kasap Osman... era îmbrăcat cu poturi. Ştii, vântu i-a umflat şi cădea încet, parcă îl

duceau pe braţe. Şi ăsta acu,

Murad, de, când am auzit că era cu sumanul pe el, mi-am zis: „Trăieşte

„De-ar scăpa cu viaţă!” îşi zise Liutfi, oftă şi se uită spre fântânile amare. Porumbeii se lăsau uşor din zbor, şi se aşezau pe de.

— La Karali, începu să povestească iar Socotitorul de stele – e unul Pencio, un nebun. Când îl apucă sare în fântână, şi dacă găseşte acolo o tinichea, începe să măsoare apa – umple tinicheaua şi o varsă, umple şi varsă. Numără, parcă ar cântări grâu...

Câţiva oameni râseră iar.

— De, măi Vasile... Tu... — moş Vicio nu era deloc convins,

— Şi pormă? întrebă cineva.

— Pormă... îl scot şi... gata. E teafăr.

„De-ar scăpa cu viaţă!” îşi zise iar Liutfi şi se ridică. Venea locotenentul. Ceilalţi se sculară şi ei în picioare. O dată cu locotenentul dinspre sat apăruse şi o bătrână. Plângea, susţinută de braţe de două femei. Era mama lui Murad. Mulţimea amuţise.

— Murad! Of, fiule! Murad! strigă ea încercând să se smulgă din mâinile femeilor. Murad! Murad! Lăsaţi-mă... Murad!

De câteva ori se repezi spre fântână, vrea să se arunce în ea. Au tras-o la o parte, cu forţa, cu părul răvăşit, cu ochii uscaţi; bocea încet, tânguitor.

A venit şi Kara Hasan. Era gata: se legă cu o frânghie de mijloc şi de coapse, îşi suflecă pantalonii, gol de la mijloc în sus. După ce veni, locotenentul ascultă cele ce-i spuneau oamenii, se uită şi el în fântână, aşa cum făcuseră şi ceilalţi, şi porunci lui Kara Hasan să coboare. Vreo zece bărbaţi se prinseră cu mâinile de roată – îl lăsau în jos încet, cu multă băgare de seamă. În cele din urmă frânghia se termină – Kara Hasan ajunsese până la suprafaţa apei. Toţi cei de faţă tăceau şi aşteptau. Trecuse destulă vreme care părea fără sfârşit. Deodată frânghia subţire care mergea

paralel cu cea groasă şi era pentru semnale, se mişcă şi începu să joace. Kara Hasan cerea să fie ridicat. Bărbaţii se prinseră din nou de roată – calul fusese de mult dat la o parte. Dar ce s-a-ntâmplat? Negru de felul lui, acum era verde, cu faţa zgâriată, plină de sânge.

— Unde-i ăla? De ce nu l-ai scos? — strigă locotenentul.

— Scoateţi-mă afară! spuse, gâfâind, Kara Hasan.

L-au scos şi l-au aşezat mai la o parte. Kara

Hasan respira greu. Albul din ochii lui se dilatase.

— Spune o dată! De ce nu l-ai scos? întrebă iar locotenentul.

— Păi, efendi... nu vrea... Vream să-l scot da' el m-a strâns de gât, să mă sugrume, nu alta... Nu vreau... Nu-mi trebuie asta. Cine vrea, n-are decât să intre – eu nu mai vreau!

în mulţimea care se afla în jurul fântânei se produse rumoare: Murad trăia, dar nu vrea să iasă. Ce om!

S-au încercat apoi tot felul de mijloace. Cei care aveau glas puternic se aplecau peste fântână şi-i strigau lui Murad să se lase scos afară, să se predea. Cineva a propus ca Hasan să coboare iar, dar să i se dea un ciomag: dacă Murad nu vrea, să-l lovească. Pe urmă să-l lege şi să-l tragă sus. Nici asta n-a ajutat la nimic, căci Kara Llasan nu vroia, pentru nimic în lume, să mai coboare încă o dată în fântână.

Din ordinul locotenentului au adus de la cârciumă oglinda cea mare. Ţinând-o în soare, locotenentul încerca să facă lumină în fântână şi să-l vadă pe Murad. Dar lumina nu pătrundea decât la o mică adâncime, fundul rămânea în întuneric. Atunci, nemaiştiind la ce mijloc să recurgă, ofiţerul a poruncit să i se spună mamei lui Murad să-l strige ea. Bătfâna, fie că a înţeles, fie că nu – veni la fântână şi strigă plângând: „Murad! Murad!" şi încercă să se arunce înăuntru. Femeile o traseră la o parte.

Dar iată că dinspre sat apăru o femeie tânără. Faţa ei era acoperită cu feregea, iar după mers şi după siluetă se vedea că este tânără. Mulţimea începu să se agite.

— Asie! Asie! spuneau mulţi în şoaptă.

Asie veni şi se opri puţin mai la o parte.

— Ce vrea? întrebă locotenentul.

— Vrea să-l strige pe Murad. Vasil Socotitorul de stele se apropie şi-i şopti ceva.

— Să-l strige, spuse locotenentul.

Fata nu se uita la nimeni. Se urcă pe ghizdul fântânii. Se prinse cu o mână de stâlp şi se uită în jos. Nu dorea să-şi mai ascundă faţa, de aceea îşi scoase feregeaua. Cei care n-o mai văzuseră niciodată au putut să se încredinţeze că era poate în adevăr foarte bălaie, dar acum părul ei cănit era roşcat ca arama, faţa foarte albă şi ochii albaştri. Se aplecă puţin, îşi încruntă sprâncenele încondeiate şi strigă cât o ţinea gura:

— Murad, ieşi de-acolo! Sunt eu... eu... Asie... Asie! Murad! Sunt eu... Asie! Asie!!!

Vocea ei se repeta în ecoul din fântână şi răzbătea până la fund. Coborî apoi de pe ghizdul de piatră, se duse puţin mai la o parte şi întoarse capul. Se uita la frânghia subţire. Toţi se uitau acolo unde se uita şi ea. Trecură câteva clipe – dar nu se întâmplă nimic. Deodată frânghia cea subţhe începu să joace, bărbaţii învârteau roata, cu strigăte. Asie plecă spre
i tsă. Mersese destul – pasămite ştia cât trebuie să meargă, apoi întoarse iarăşi capul: Murad apăruse la gura fântânei. Mâini puternice de bărbat încercau .. l-l prindă. Mama lui ţipa. Asie rămase o clipă pe loc, apoi se întoarse şi intră în casă.

RĂSPLATA

Începuse să plouă. Spre şopronul aproape ruinat, rămas de la moara lui Havezov, acum distrusă de foc, aşezată în afara satului, în mijlocul câmpului, alergau să se adăpostească mulţi oameni care lucrau prin apropiere. Cel din urmă veni David, destul de zdrenţuit. În faţa şopronului el văzu două pluguri lăsate în ploaie, la care erau înhămaţi câte doi cai şi câte doi boi. Sub şopron erau cinci-şase oameni, toţi tineri, care se grămădeau unul în altul şi vorbeau în şoaptă. Îndată ce-i văzu, David îşi dădu seama că aici se adunaseră dinadins, sau poate numai din întâmplare, toţi flăcăii din sat care cu câtva timp în urmă fuseseră amestecaţi într-o întâmplare hazlie cu un cocoş furat.

— Bună să vă fie ziua, flăcăilor! îi salută David, scuturându-şi căciula şi uitându-se la tineri cu ochi care râdeau. Era om vesel şi-i plăceau glumele. Ce, mă, ce mai puneţi la cale? Iar vreun cocoş?

Numai unul dintre flăcăi, unul scund şi îndesat, se întoarse şi se uită la David pe sub sprâncene, supărat. Ceilalţi păreau a nu fi băgat de seamă că mai venise cineva şi continuau să vorbească în şoaptă. David nu îndrăznea să se apropie de ei şi rămase mai la o parte. „Fac prinsoare – îşi spuse el – că haimanalele astea vorbesc de Ciocoiul. Cine ştie ce cursă vor să-i întindă!” Un fulger roşu ca locul îi luă ochii, trăsnetul spintecă cerul şi ploaia începu să bată mai tare pe acoperişul şopronului. David privea în ploaie, dar în acelaşi timp trăgea cu urechea şi încerca să prindă câte ceva din ce vorbeau flăcăii.

Cu toată curiozitatea care îl rodea, nu reuşea să înţeleagă despre ce vorbeau, dar auzea cum pronunţau des numele Ciocoiului. Petăr Mânzov, Ciocoiul, era din satul lor, un om cu treburile foarte încurcate şi cu pământ puţin, dar îi plăcea să se poarte ca un mare moşier. De aici îi venise şi porecla de Ciocoiul. Într-o seară auzise cum cârâiau găinile

în coteţ, sări de la locul lui, aşa cum era, în ciorapi şi puse mâna pe hoţ, dar acesta reuşi să scape lăsându-i în braţe un cocoş cu gâtul răsucit. Dimineaţa, răufăcătorii – aceiaşi băieţi pe care David îi vedea acum în faţa lui – au fost arestaţi şi – spre hazul tuturor – în timp ce erau purtaţi de colo până colo pentru cercetări, ca să se vadă, la faţa locului, cum s-au petrecut faptele, ei treceau cocoşul, jumulit de pene şi adormit întru Domnul, din mână în mână, ca să-l poarte, pe rând, fiecare din ei. A râs, se zice, tot satul.

Ciocoiului îi făceau mare plăcere isprăvi de soiul ăsta. Îşi lăsase dinadins grădina prost împrejmuită şi, dacă intra un porc, făcea numaidecât plângere la primărie că i s-au făcut pagube mari şi până la urmă, ca să nu ajungă omu' la judecată, cădea la înţelegere cu stăpânul porcului şi-l păgubea de două-trei baniţe de grâu. Şi, cum se făcea că tot pe ogoarele lui intrau vitele, tot lui îi furau câte ceva, întotdeauna numai pe el îl jigneau şi-l ameninţau. La cel mai mic prilej Ciocoiul făcea un proces, dar după prima sau a doua înfăţişare, deseori chiar înainte de începerea dezbaterilor, cădea la înţelegere cu vinovatul şi-i ciupea şi lui câteva baniţe de grâu...

Năravul ăsta îi devenise o adevărată meserie. Dar cel mai de mirare era că, mereu pus pe gâlceavă, cu limba înveninată, certat cu multă lume, reuşea cu toate astea să iasă din situaţiile cele mai primejdioase întreg şi nevătămat. Decăzuse cu totul, făcea multe trăsnăi, dar era înrudit cu oameni înstăriţi, de vază; nevasta lui era femeie cu scaun la cap, cu inimă bună şi purta urmele încă vizibile ale unei frumuseţi trecute. De ce neam era se vedea după Aspasia, sora ei, cumnată a Ciocoiului, care îşi petrecea vara în sat. Era o fată cu talia subţire, frumoasă, cu ochii negri şi totdeauna plină de voiebună. Venea în sat cu faţa albă-roşie ca un măr, dar aici, arsă de soare, se înnegrea ca o ţigancă. Toţi copiii din sat o cunoşteau.

Ploaia se opri şi toţi cei de sub şopron ieşiră afară. Caii şi boii celor două pluguri, lăsaţi afară în ploaie, erau leoarcă.

Câmpia era sub o pânză de apă. Norii negri se mistuiau deasupra satului, din când în când tuna. David îşi aruncase coasa pe umăr şi se pregătea să plece, dar nu se putu stăpâni şi aruncă iarăşi o glumă:

— Ei, mă, ce-aţi hotărât? Care mamă o să-şi plângă feciorul?

Flăcăul cel scund şi îndesat îi răspunse răstit:

— Bai Davide, altă treabă n-ai?

În clipa aceea pe drum apăru un ţăran călare. Şi el şi calul erau muraţi bine. Copitele calului azvârleau zdrenţe de noroi negru şi lipicios.

— Bai Deniu, întrebă acelaşi tânăr pe călăreţ, a cui e căruţa care vine-n urma ta? Cine-i în ea?

— Ciocoiul, răspunse ţăranul întoreând capul şi uitându-se înapoi. I se cam poticnesc căişorii.

— E singur? Parcă are pe cineva-n căruţă?

— Ba nu, e singur. În spate a acoperit ceva cu sumanul, cred că-i sare.

Tinerii şi-au aruncat priviri viclene şi ca mainainte s-au strâns iar laolaltă. David nu îndrăzni să i mai înţepe şi porni spre sat. „Acu’ Ciocoiul nu le scapă, îl scarmănă ei bine” – îşi spunea el zâmbind.

Trecu destulă vreme până când căruţa se apropie de şopron. Caii mici, asudaţi, încovoiaţi, cu capetele plecate, îşi târşâiau cu multă trudă picioarele prin glodul gros; şlip! şlip! — făceau copitele, ca dopul tras din gâtul unei sticle. Roţile tăiau şanţuri adânci în noroi. Ciocoiul, cu ţăcălia lui ascuţită şi îngălbenită, cu ochii albaştri, vioi, şedea în faţă şi învârtea l) iciul. Văzu cum cinci sau şase oameni ies deodată de sub şopron şi aleargă spre el. Îi recunoscu de îndată şi îşi dădu numaidecât seama că n-au gânduri curate; fiecare din ei ţinea ascunsă la spate o bâtă scurtă. Se pare că Ciocoiul nu se sperie prea tare, numai că începu să învârte biciul mai repede, strigând: „Dii! Haide, dii!” în spatele lui era, aşa cum le spusese ţăranul cu calul, ceva acoperit cu o pânză groasă şi deasupra un suman – se părea că e sare acoperită bine, ca să nu se topească de

ploaie.

Flăcăul cel scund şi îndesat prinsese caii de hăţuri şi-i mâna râzând.

— Ei, ce faci? Mă, ei! îi strigă Ciocoiul.

— Nimic, bai Petre. Să trag caii la un loc uscat.

Dar în loc să-i scoată la un loc mai uscat, îi băgă în şanţul ros de ape, plin cu nisip şi noroi aduse de torent. Roţile se afundară până la osii şi caii se opriră.

— Idiotule! Prostule! Idiotule! începu să suduie Ciocoiul care ridicase biciul să-l lovească, dar rămase cu mâna în aer: ceilalţi flăcăi veneau spre el cu bâtele ridicate. Ciocoiul se îngălbeni şi-ncremeni.

Deodată pânza şi sumanul, sub care chipurile era sare, săltară în sus şi sub de apăru o faţă albă, cu ochii negri, frumoasă, cu părul lucios şi negru ca smoala. Aruncă o privire în jur şi uimită de cele ce vedea, începu să râdă.

— Ah! Spasca! strigară câţiva flăcăi şi se opriră. Toţi se grăbeau să ţină bâtele, aşa ca să nu pară că aveau de gând să lovească pe cineva.

— Unde suntem? I-am tras un pui de somn... Am ajuns? întrebă fata. Pe urmă se aplecă şi, văzând cum se împotmolise căruţa, începu să râdă iarăşi.

Ciocoiul era tare necăjit.

— Ei, ascu-cul-tă... tu, ă-la de co-co-lo! se bâlbâi el. Să scoţi căruţa din noroi! Tu ai băgat-o acolo, tu s-o scoţi! Dar văzând ochii reci şi răi care îl fixau, începu să strige: Vă dau în judecată! Pe toţi! Vă învăţ eu minte!

începu să se caute ba într-un buzunar, ba în celălalt, ca să scoată de bună seamă hârtie şi creion şi să le noteze numele.

— Câte baniţe ne iei acu', ai? îl înţepă unul din ei.

— Tâlharilor! Mă atacaţi, ai? Mă loviţi pe la spate...

Cu ochii mereu râzând, fata îi spuse:

— Nu te necăji, cumnate. Lasă caii să se odihnească.

întoarse apoi capul şi se uită pe rând la fiecare, cu o privire calmă şi senină. Apoi spuse unuia dintre băieţi:

— Hincio, ce face, mă, Nenea, soră-ta?

Pe urmă privi peste capul lui şi descoperi încă unul pe care-l cunoştea:

— A, Vasile! Tu eşti, mă! Mergem iar la târg, la Spasovo? îţi aduci aminte când ai răsturnat căruţa şi ai aruncat fetele în tufa de mărăcini? Şi râse din toată inima, ca adineaori.

Ciocoiul nu prea înţelegea ce se întâmplă, dar îi văzu pe băieţi cum se înghesuiau lângă căruţă, dădeau pe rând bineţe fetei şi spuneau cu bunăcuviinţă şi cam încurcaţi:

— Bine-ai venit, Spasca!

Fata din căruţă era Aspasia, cumnata Ciocoiului. Hincio, băiatul cel scund şi îndesat, se înveselise.

— Bai Petre, strigă el, să scoatem căruţa! înhămăm caii noştri. Hai, băieţi! Aduceţi caii!

Au înhămat cei doi cai de la plug – amândoi erau roşcaţi, bine hrăniţi şi puternici – înaintea cailor Ciocoiului, legându-i de hulube. Ca să poată mâna mai bine caii, unul din băieţi încălecă pe cel din faţă, cum fac artileriştii. Căruţa fu scoasă din glod şi porni repede prin noroi spre sat.

Ciocoiul se înveselise. Visul lui de totdeauna era ca, după ce-şi va pune ordine în socoteli, să poată, ca un adevărat ciocoi, să înhame la căruţă două perechi de cai, unii înaintea celorlalţi; de asta acum se simţea în largul lui. Trei băieţi se aşezaseră pe loitrele căruţei, al patrulea era în spate. Aspasia râdea mereu.

— De dat, tot o să-mi daţi voi câteva baniţe de grâu de toamnă, spuse la o vreme Ciocoiul. Nu vă iau mult: câte una de fiecare!

— De ce?

— Cum, de ce... Să mă atacaţi voi pe mine... pe la spate... aţi scos şi revolverele...

— Care revolvere? Să fii mulţumit c-a fost Spasca cu tine. Revolvere?... Stai puţin, să ne înţelegem. Prr!... Prr!...

Băieţii vroiau să oprească căruţa, dar Ciocoiul se dădu bătut.

— Bine, bine, nu vă cer nimic. Vă iert! strigă el. Daţi-i drumu'!

— Aşa! Aşa! strigă bucuroasă Aspasia bătând din palme.

Căruţa mergea mai repede, flăcăii strigau cât îi ţinea gura. Printre glasurile puternice ale bărbaţilor se auzea, ca un clopoţel, râsul fraged şi cristalin al Aspasiei. Ciocoiul îşi scosese pălăria pe care o flutura în dreapta şi-n stânga şi începuse să cânte. Cântau şi flăcăii.

Un ţăran cu coasa pe umăr se dădu la o parte din drum, ca să nu-l calce căruţa. Era David. El aşteptă să treacă mai departe căruţa, apoi de uimire lăsă capul în jos.

— Şi-acu' a scăpat! îşi spuse el, gândindu-se la Ciocoiul. N-ajunge că i-a dus de nas, acu' îi pune să-i şi cânte! Asta-i drac curat!

Nu-şi putu lua ochii de la căruţă până ce intră în sat şi coti, trasă de patru cai, spre „moşia" Ciocoiului.

DACĂ PUTEAU SĂ VORBEASCĂ (1936)

FIECARE CU NUMELE LUI

De Anul Nou îşi prăznuia numele Vasil, sufragiul. La moşie el era şi bucătar, ţinea pâinea şi cuţitul, şi de aceea l-au sărbătorit aşa cum se cuvine: au înhămat caii la o căruţă cu canaturi, l-au urcat în ea şi cu mare alai l-au dus la fântână să-l scalde, după datină. La căruţă au înhămat pe Bălan şi Civga, boii cei mai frumoşi de la moşie, amândoi puternici, cu coarne mari, albi ca neaua. Le-au înfăşurat coarnele în foiţă subţire, ca aurul, i-au împodobit cu cimşir, iar Galunca, nevasta lui Vasil, legase de ei darurile, ca la nuntă. Pe Vasil nu l-au scăldat, i-au turnat numai puţină apă pe cap ca să-i fie de sănătate. Dar ce zarvă au făcut, ce mult strigau toţi! Cântau şi cimpoaie. Cineva strigă:

— Vasile, de ziua ta se bucură şi dobitoacele. Uite la Bălan şi Civga, ce nazuri fac!

Toate astea s-au întâmplat cu vreo zece zile în urmă. Unchiul Mituş, mai marele peste argaţii de la moşie, îşi reamintea întocmai cele petrecute, pentru că astăzi se certase cu Vasil – îi pusese în ciorbă nişte oase şi el nu i-o putea ierta. Afară de asta, tocmai în clipa aceea unchiul Mituş ieşise până în faţa grajdului şi văzuse vitele care se întorceau de la fântână. El intrase numaidecât înăuntru pentru că boii trebuiau băgaţi în adăpost.

Măsura bogăţiei oamenilor de prin partea locului era numărul plugurilor pe care le foloseau. La moşie aveau două pluguri, aveau care va să zică douăzeci şi patru de boi, câte doisprezece de fiecare plug. Acum, când se întorc de la fântână, par o întreagă cireadă. Îi mână din urmă Ago, argatul. În urma lor juca şfichiul de la biciul lung al argatului; boii mergeau în grup, strânşi unii în alţii. S-au apropiat de moşie, acum sunt pe poiana din faţă, dar Ago a dispărut pe undeva. Cei mai mulţi boi rămân pironiţi în loc: niciunul nu mişcă, nu tresare, de parcă n-ar mai avea putere să meargă mai departe. Ochii şi urechile sunt aţintiţi spre grajd, un iz de fân proaspăt cosit le gâdilă nările, dar

cum o să facă cei vreo sută de paşi care mai rămân! — de i-ar lua cineva în braţe să-i ducă acasă!

Vremea bună îndemna la trândăvie. Aerul era liniştit, nu era prea frig, pete de chiciură albă împestriţau pământul. Spre răsărit, printre norii tulburi apăruse o spărtură prin care se strecurau raze roşietice de soare. O ceaţă transparentă şi uşoară ca fumul învăluia câmpia.

. În timp ce mai toţi boii rămăseseră pe loc, acolo unde se opriseră, câte unul se apropia de casă. Pe gunoi, acolo unde se aruncă resturile de bălegar ars, doi boi se luaseră în coarne, alene, în glumă, de parcă nu-şi puteau potrivi coarnele. Un bou, jumătate alb şi jumătate negru, molfăia o hârtie pe care nici n-o înghiţea, nici n-o scuipa. Altul venise lângă gardul de nuiele şi-şi scărpina mereu cornul la rădăcină. În faţa grajdului, dincolo de ogradă, un bou mare şi cenuşiu îşi trecuse grumazul peste zid şi se uita drept în uşa grajdului: privea fix pe unchiul Mituş, care tocmai ieşea şi, măcar ca să-i atragă atenţia, îşi opri respiraţia apoi pufni cu putere, de parcă fuma. Dar unchiaşul nici nu se uită la el şi îşi văzu mai departe de treburi.

La o vreme Ago se întoarse, unchiul Mituş îl văzu din uşă şi-l ocărî:

— Unde alergi, zăpăcitule? Vino, să-mi ajuţi să legăm boii.

E adevărat, Ago era cam slab de minte, dar şi unchiul Mituş când avea de lucru sau dacă se certa cu Vasil, era mai aspru. Era un om în etate, mic de statură, cu faţa roşcată, de tătar, acoperită de o barbă rară, mai lungă şi mai ascuţită sub bărbie. Pentru această barbă, în timp ce toţi îi spuneau în semn de respect unchiul Mituş, Vasil, sufragiul, îl poreclise „unchiul Ţap”, ca să râdă de el.

Fără să ia în seamă dezvinovăţirile lui Ago, unchiul Mituş ieşi mai în faţă, se uită la boi şi strigă:

— Bălan!

Strigătul căzu printre boi ca o piatră, dar nu se produse nicio mişcare: cei care stăteau rămaseră la locul lor, iar cei care se împungeau se luară iar în coarne. Unchiul Mituş

strigă pentru a treia oară, şi mai tare:

— Bălan!

Nimeni nu ştia unde fusese Bălan, care apăru numaidecât mergând spre grajd. Unchiul Mituş strigă:

— Civga! Civga!

Civga apăru numaidecât în urma lui Bălan. Amândoi erau albi, cu coarne răsucite, ca de ren. Ei îl duseseră pe Vasil ca să-l scalde. Amândoi păşeau fuduli şi ţanţoşi, parcă erau din os de domn.

Unchiul Mituş îi aşteptă să se apropie şi-i mână spre grajd. Îndată ce văzură că argaţii sunt în urma lor, boii grăbiră pasul scuturându-şi corpurile mătahăloase şi, alergând, intrară în grajd şi se opriră tocmai pe locurile lor. Apoi începură să lingă fânul plin de miresme, înainte ca unchiul Mituş şi Ago să-i ajungă din urmă şi să le lege frânghia de coarne.

Unchiul Mituş ieşi din nou în faţa grajdului şi strigă:

— Techeş! Techeş!

Un bou masiv, cu păr gălbui şi creţ pe frunte (de asta-i zicea Techeş, adică Gălbiorul) îşi auzi numele şi se urni, după ce mai întâi se uită la ceilalţi boi ca nu cumva vreunul să pornească din greşeală în locul lui. Gonit din urmă de Ago, începu şi el să alerge şi se opri la iesle, aşa cum făcuseră Bălan şi Civga.

Unchiul Mituş continuă să-i strige pe rând: Sivri! Ak-Koiruk! Komur! Karaghioz! Ghiuverdji! înşiră unul după altul o sumedenie de nume. Venise rândul boilor care se opriseră încă de la început şi stau nemişcaţi ca nişte statui. Din mijlocul lor pornea, parcă readus la viaţă, numai cel care-şi auzea numele. Ceilalţi jiu se urneau din loc. Nu se întâmplă nicio greşeală, niciunul nu răspundea în locul altuia. Chiar şi unchiul Mituş, cu toate că era necăjit, îi lăudă în gura mare:

— Bravo, băieţii mei, aşa vă vreau! Ce crezi tu? — spuse el lui Ago... — şi ei au terminat câteva clase, au învăţat carte...

Cu aceste cuvinte unchiul Mituş bătea în Vasil, care se făcea deseori că terminase trei clase.

în cele din urmă toţi boii fură legaţi la iesle. Unchiul Mituş îi îmbrăţişă cu privirea – toţi smulgeau cu lăcomie fânul –, socotea că s-a făcut totul aşa cum trebuie şi ieşea împreună cu Ago să fumeze în faţa grajdului.

23 – Inimă de femeie

Ago era foarte bucuros când îl cinsteau cu o ţigară. Trăgea cu sete, ochii îi lăcrimau, tuşea.

— Ce crezi tu, mă? îşi urmă unchiul Mituş vorba. Eu, drept să-ţi spun, pun vita mai presus de om. Spune-mi tu, cunoşti vreo vietate mai cumsecade decât boul? Treci pe lângă el: nici nu muşcă, nici nu dă cu piciorul. Zic că împunge... nu împunge deloc! Mână-l cât vrei; rabdă, nu zice „of", nu spune că nu poate. Merge până dă în bot...

— Hm... mormăi Ago şi zâmbi.

— Şi înţelege, înţelege tot. Ce vorbim noi acu', cu cu tine, el înţelege tot.

— Apăi, vezi bine, cum să nu-nţeleagă, spuse Ago cu vocea lui groasă şi începu să se hlizească. Înţelege, pe dracu...

Unchiul Mituş se uită la el cu compătimire.

— Mă, prostănacule! zise el. Ce crezi tu, mă? Boii-s mai deştepţi ca tine şi ca mine. Ia încearcă să-i înjugi: n-ai zis bine: „Ia-l şi-a şi pus grumazul în jug.

— Hm... zâmbi iar Ago.

— Da' dacă nu-i la locu' lui, nu se lasă înjugat. Dă din cap, nu vrea şi pace. Vrea să zică: „Locul ăsta nu-i al meu". Fiecare îşi ştie locu'!

Unchiul Mituş tăcu o clipă, apoi continuă:

— Râzi tu, dar habar n-ai de nimic. Îţi zic eu, boul e mai deştept şi decât calul. Ai văzut la arat: pe Bălan şi Civga îi înjugăm la fund, lângă plug. Ai văzut cum ţin plugu' – nu mişcă nici la dreapta, nici la stânga, tot pe brazdă ţin, drept. Da' perechea din faţă, călăuzele care conduc plugul? După ce scoţi o brazdă şi treci pe partea cealaltă, ce crezi? Că-i întorci tu? Tu strigi „cea! cea!" da' ei îşi ştiu treaba singuri. De asta li se zice călăuze, ei conduc: se întorc drept pe brazdă. Şi pornesc: un, doi, un, doi...

Ago aruncă mucul de ţigară şi râse.

— Râzi, da’ eşti un prost, spuse unchiul Mituş. Tăcu o clipă, căzu pe gânduri, oftă şi apoi continuă: E dobitoc, da’ are suflet. În sat la noi era unu’, moş Stoian, Indje Stoian. Eu nu l-am apucat, dar am auzit de el... Să-ţi spun, căzuse bolnav, era pe moarte, greu. „Aduceţi boii, zice el, aduceţi-i aici, în prag.” Vino aici, Dimitrie, zise el lui fecioru-său şi se sprijini cu o mână de umărul lui... Vino şi tu, babă, zise el nevestii şi se sprijini cu cealaltă mână de umărul ei. Şi târâş-grăpiş ajunse la uşă. Boii erau acolo. Sărută pe unul pe frunte, pe urmă pe celălalt. Acu’, zise el, s-a sfârşit. Acu’ pot să mor.” S-a culcat în pat, a pus mâinile cruce pe piept şi până seara şi-a dat duhul.

Unchiul Mituş se întoarse cu faţa spre grajd aruncă o privire împrejur şi luă de sub streaşină un cârlig.

— Hai! Să mergem să aducem puţin fân, că se-ntunecă, zise el. Hai, Ago! La ce te gândeşti?...

Şi amândoi, el cu cârligul, Ago cu târna de nuiele, pe care o târa după el, porniră spre căpiţele de fân.

NUNTA VASILENEI

— E, Ago, îţi place logodnicul meu?

Vasilena aşteptă o clipă, dar îşi dădea seama că Ago n-are de gând să-i răspundă, de aceea se întoarse iar, aşa cum stătuse până atunci şi se lipi mai strâns de Galunca, sora ei. Lângă ei era Vasil, cu unchiul Mituş şi cu Petăr ciobanul. Toţi se uitau la cei doi călăreţi care se întreceau pe poiana din faţă şi se îndepărtau tot mai mult de moşie. Unul din ei era logodnicul Vasilenei, iar celălalt – prietenul lui. Curând trecură peste deal şi dispărură.

Atunci Vasilena întoarse iarăşi capul, zâmbitoare, bucuroasă, cu ochii negri sclipitori, se uită după Ago şi-l întrebă încă o dată:

— De ce nu spui nimic, mă? îţi place logodnicul meu?

în locul lui Ago răspunse Petăr:

— De ce să-i placă lui Ago, doar n-o să-l cumpere!...

Ago se hlizi. Repetă vorbele lui Petăr din fundul gâtlejului, sclifosindu-se şi trăgând de cuvinte:

— De ce să-mi placă... doar n-o să-l cumpăr!...

Vasilena îi strigă din cerdac:

— Nu te chem la nuntă, să ştii!

Ago se înveseli mai tare. Repeta a doua oară, repetă şi a treia oară cuvintele lui Petăr, se umfla ca un curcan în pene şi se mişca aşa de caraghios, că toţi făcură mare haz, cantotdeauna. Dar Ago nu-şi dădea seama că râd de el. Credea că toţi fac haz de vorbele lui de duh căzute tocmai bine, şi de aceea se hlizea cu gura până la urechi.

Galunca îl privea cu multă compătimire, îl trase de mânecă pe bărbatul său şi intrară amândoi în casă. Unchiul Mituş şi Petăr se duseră şi ei în grajd. În urma lor venea Ago, care mormăia ceva şi continua să se hlizească de unul singur.

Pe Vasilena o pregăteau acum de nuntă sora ei Galunca şi Vasil, în casa cărora crescuse. Logodna ei – o logodiseră cu un flăcău din satul vecin – avusese loc cu vreo zece zile

în urmă şi toţi băgaseră de seamă că atunci când logodnicul venea să-i facă o vizită, Ago se necăjea, se înrăia şi devenea morăcănos. Nimeni nu-şi da silinţa să descopere de unde venea această schimbare la Ago, ci căutau mai degrabă să facă haz pe seama lui.

La aceste glume, poate şi din alte cauze, Ago, care de felul lui era cam slab de minte, îşi pierdea cumpătul, mintea i se întuneca mai tare şi începea să facă prostii peste prostii. Sau se încăpăţâna şi nu mai vrea să pună mâna pe nimic. Ca să nu-l ocărască, pentru că n-ar fi fost de niciun folos, îl trimeteau la Vasilena să-l îmbuneze. Ea ştia cum să-l ia şi Ago o asculta. Chiar mai mult: când lucra cu Vasilena, Ago muncea cât pentru doi: ri dica, chipurile în glumă, greutăţi foarte mari, puterea lui grozavă era parcă fără margini, nu ştia ce-i oboseala. Tot timpul trăncănea gângăvit, striga cât îl ţinea gura, de parcă se certa, râdea zgomotos.

Spre seară, după ce logodnicul plecase, Ago târa târna de nuiele spre şură. Se întuneca. Ago era şi acum nemulţumit, acru şi de necaz nu dăduse niciun semn unchiului Mituş, crezând că va veni el singur. Dar în urma lui se auziră paşi uşori şi repezi – îl ajunsese din urmă Vasilena.

— Llai, Ago. Să aducem amândoi fân –, îi spuse ea.

Vasilena îşi schimbase rochia pe care o purtase dimineaţa, dar cu toate astea ceva nou tot mai purta pe ea. Pe piept îi lucea o salbă de galbeni. Dar ceea ce sărea în ochi era bucuria şi tulburarea care o cuprinsese. Ochii ei negri ardeau ca focul şi, subţire şi zveltă cum era, călca uşor şi avântat, luând-o mereu cu câţiva paşi înaintea lui Ago. Ago se uita la ea pe sub sprâncene, dar tăcea.

Când ajunseră la şură, Ago luă un braţ de fân, îl aruncă în coş şi începu să-l îndese cu pumnii, foarte supărat şi cât putea mai tare. Vasilena sta mai la o parte şi-i spunea:

— Ago, ştii că nunta e duminică? Aşa a zis logodnicul meu lui bădiţa Vasil: „Duminică, zice, venim să luăm mireasa”. Ah, Ago, numai puţine zile mai rămân aici. Dac-ai

şti, măi, ce rău îmi parc!...

Ago îndesa acum fânul mai cu foc. Vasilena continuă:

— Cum de nu mi-a fost dat, măi Ago, să mă ceară careva mai de aproape. Acu... aşa departe. Când or începe ploile, noroiul, n-o să mai pot veni. N-o să ne mai vedem, Ago... Ce e? Ce ai?... întrebă ea văzând cum Ago îşi privea de-aproape degetul.

— M-am înţepat... numai mărăcini, mărăcini... se supără Ago.

— O să-ţi fie dor de mine, Ago? De ce taci aşa?... Cu cine o să cari fânul? Cine o să-ţi aducă pâine? Unde pleci, mă?

Ago se trase mai la o parte şi se aşeză jos.

— Nu mai car fân... Nu vreau, zise el. Tot eu, numa' eu... Iac-aşa, nu vreau... Nimeni nu-mi dă nimic... barem nişte opinci... Toţi mă bat... Ce vor de la mine... să mă bată pe mine...

Ago oftă din adânc apoi începu să plângă. Se întunecase şi Vasilena era nevoită să se uite la el mai de-aproape: faţa slută a lui Ago se brăzdase toată; lacrimile îi udaseră obrajii. Din când în când smiorcăia şi-şi ştergea ochii cu palma.

— Măi, Ago, îl dojeni Vasilena. De ce faci aşa?... Nu te-a bătut nimeni.

— Hm... nu... Da' bai Vasil? Acolo, la fântână, nu m-a bătut?

— Păi asta a fost anu' trecut, mă! strigă Vasilena gata să râdă. Dar îi trecu fulgerător prin cap un alt gând şi spuse cu vocea mai mică: Nu mai plânge, Ago, nu... Doar mă asculţi, nu... Drept să-ţi spun, Ago, poate că nunta nici n-o să fie duminică. E timp destul. Chiar prea mult... Ridică-te, ridică-te să ducem fânul! spuse ea şi se duse lângă târnă.

Tot smiorcăind şi gemând, Ago veni lângă ea, prinse târna de un capăt, iar Vasilena de celălalt. Se făcuse tare întuneric. După numai câţiva paşi Ago se împiedică, era cât p-aci să cadă, şi începu să se hlizească tare şi ascuţit. În partea cealaltă râdea Vasilena cu glasul ei subţire şi cristalin.

în timpul nopţii cârduri de gâşte au trecut de la miazănoapte spre miazăzi, gâgâind ca scoase din minţi. Fulgi de zăpadă grei şi îndesaţi se aşterneau din cer. A nins toată ziua, a nins şi a doua zi şi nămeţi mari de zăpadă au ascuns uliţele satului. Dar vremea se muie şi căruţele care treceau pe drum lăsau în troiene urme adânci, care musteau de apă.

Se apropia ziua de duminică şi la moşie pregătirile de nuntă erau în toi. Stăpânii erau la oraş; aici omul de frunte era acum Vasil, el făcea nunta. Spre uimirea tuturor, Ago era bine dispus şi gura nu-i mai tăcea. Toţi făceau haz de prostiile lui. Dar când acoperiră faţa Vasilenei cu voalul roşu şi ea lăsă ochii în jos şi nu mai zâmbi, Ago amuţi deodată. Se vâra cât mai în faţă ca să vadă mireasa. O dată Vasilena putu să-i şoptească:

— S-a sfârşit, Ago. Plec, vă las...

Totul era gata, nu aşteptau decât pe mire. Gătită cu voalul pe faţă, Vasilena sta dreaptă în mijlocul odăii. Fetele începură să cânte. Galunca nu-şi găsea locul, cu ochii umezi de bucurie, iar Vasil se uita mereu la ceas. Intră Ago. În cele două-trei ceasuri cât lipsise, trăsese bine la măsea. În urma lui veneau doi flăcăi cu zâmbetul pe buze.

— Dacă stăpânu’ nu-i aci, stăpân mi-s eu! strigă Ago, fără să-i pese câtuşi de puţin de Vasil. Ce zic eu, aia el Să-mi ceară mie voie...

— Pentru ce, mă, Ago? îi aruncă o vorbă unul dintre flăcăi.

— N-am nevoie de ţângăii ăia. N-am nevoie de aşa nuntaşi...

— Vin să ia mireasa.

— S-o ia? Le dau eu mireasă. E-te-te! Ia, uite-aici! Ridică puţin abaua şi arătă un cuţit mare, înfipt în brâu.

Pe Vasil toate astea îl distrau şi-l minunau. Nu-i spuse nimic, dar rămăsese oarecum pe gânduri. În acea clipă cineva strigă din uşă:

— Vin! Iacătă-le, căruţele-s pe deal...

Vasil se ridică şi se apropie de Ago.

— Ago, vino cu mine, îi spuse el cu duhul blândeţii. Vino să facem amândoi o treabă.

Vasil ieşi şi după el şi Ago. Trecând prin faţa beciului, Vasil găsi în curte o frânghie pe care o ridică de jos şi i-o puse lui Ago pe braţ.

— Ţine, Ago, frânghia asta. O să ne trebuiască.

Ieşiră din curte şi, trecând prin grădină, apoi peste aria îngrădită, ajunseră la un hambar îndepărtat. În fund, unde era mai întuneric şi acoperişul sta sprijinit pe un stâlp gros, Vasil se opri şi-i luă frânghia lui Ago.

— Dă mâinile, Ago, spuse el zâmbind.

Ago era cu capul tulbure de băutură şi credea că Vasil glumeşte. Îl lăsă să-i facă tot ce vrea. Vasil îi prinse amândouă mâinile, le suci la spate şi le băgă în laţul făcut la capătul frânghiei. Pe urmă îl înghesui pe Ago lângă stâlp şi începu să înfăşoare frânghia în jurul lui.

— Ei... bai Vasile... Ce faci? spunea Ago, dar credea şi acum că tot glumă e. După ce se văzu înfăşurat bine şi strâns zdravăn de stâlp, se supără, făcu o sforţare să-şi elibereze mâinile. Tot sângele
i se urcase la cap.

— Să te las să mă faci de ocară în faţa lumii? îi spuse Vasil din uşă. Acu', aici să stai!!

Vasil auzea în urmă zbieretele înecate ale lui Ago, dar nici că întoarse capul. Căruţele nuntaşilor umpluseră curtea moşiei cu cântece şi strigături.

Toate s-au petrecut după buna rânduială. S-au ospătat şi au băut. Pe urmă au plâns şi au condus mireasa. Vasilena se aşeză într-una din căruţe, cumnatele alături de ea şi începură să cânte. Căruţele se înşirară apoi ca nişte gândaci negri pe câmpia albă, pe acelaşi drum pe care au venit.

Vasil se uită o vreme în urma lor. Apoi privirea lui căzu asupra hambarului şi-şi aduse aminte de Ago. Cu paşi repezi porni într-acolo. Ago se domolise, nu-şi ridică ochii, nu se uită la el. Vasil îi dezlegă mâinile, Ago i-o luă înainte şi ieşi afară în fugă. Porni mai întâi spre conac, îi văzu pe

toţi cum stau în curte cu ochii spre câmpie. Şi Ago se uita într-acolo: vedea căruţele, auzea cântecele. Vasilena plecase.

în capul gol, numai cu abaua pe el, Ago se avântă şi începu să alerge după căruţe. Ca un câine care şi-a pierdut stăpânul, se uita la urmele adânci lăsate de roţi şi alerga mereu...

HOINARUL

Chiar în pragul uşii un câine se uita nerăbdător şi dădea bucuros din coadă; aştepta pesemne pe cineva. Ba ciulea urechile, ba se lăsa nervos pe picioarele din faţă de parcă ar fi vrut să sară. Unchiul Mituş ieşi din casă cu un codru de pâine în mână, începu să rupă bucăţele şi să le arunce câinelui, ocărându-l în acelaşi timp:

— Unde umbli, mă, tâlharule? Unde umbli, mă, haimana? Unde hoinăreşti? Ce, aici nu-i bine? A, nu-i bine?...

Câinele era al lor, al moşiei, dar de vreo lună şi mai bine se pierduse şi acuma se întorsese acasă. Nu prea mare, gălbui, cu o coadă lungă şi stufoasă, pe care se lipiseră spini şi scaieţi, câinele nu era nici frumos, nici voinic. Se vedea bine că e flămând, şi când unchiul Mituş, care era încet din fire, îi rupea câte o îmbucătură, el îl privea cu atâta încordare, încât îşi sucea capul şi se uita cu un ochi, întâi cu cel din dreapta, apoi cu cel din stânga.

— E, cuija a fost acolo, pe unde-ai hoinărit? continuă unchiul Mituş să-l dojenească. Ţi-au dat pâine? Pâine bună ca asta n-ai văzut tu... Ciomege, da. Bătaie îţi trebuie ţie, bătaie, fugarule, farmazonule...

Câinele prindea din zbor dumicatul aruncat. Îl înfuleca dintr-o înghiţitură, apoi strângea fălcile tare parcă altcineva mâncase pâinea, nu el. Apoi îşi învârtea iar ochii în cap şi aştepta nerăbdător.

în cele din urmă pâinea se termină şi, lovindu-şi palmele ca să scuture fărâmiturile, unchiul Mituş se aplecă să-l mângâie pe frunte. De bucurie, câinele începu să zburde ca atunci când venise. Alerga, sărea în sus, se uita la unchiul Mituş cu ochii fericiţi şi umeziţi şi de două ori sări pe el şi-l linse pe obraz. Toate astea le făcea ca un scamator iscusit, chipurile sincer, din inimă. Apoi deodată se opri, se domoli şi, cu totul nepăsător, se retrase într-un colţ, parcă uitase cu totul pe unchiul Mituş. Părea îngândurat, preocupat de soarta sa. Unchiul Mituş îl privi fix, nemulţumit, mormăi

ceva şi se duse să-şi vadă de treburile lui.

Câinele ăsta (îşi spunea mai departe unchiul Mituş) era cu totul deosebit. Ceilalţi câini – şi moşia avea mulţi – păzeau casa, vitele, ştiau de frica stăpânului, ştiau că sunt slugi. Câinele cel galben, se poate spune că trăia numai pentru el: să-i fie lui bine, să fie sătul, să meargă unde-i place, să facă ce-i place. Iubea mult drumeţia.

— Buricul lui e pe şosea, spunea unchiul Mituş. Când n-avea decât două-trei luni, durduliu, cu părul stufos ca un ursuleţ, pornise după căruţa lui Vasil şi mersese până în oraş. Când s-a întors, s-a culcat lângă peretele casei cu burta în sus şi şi-a ridicat lăbuţele – tălpiţele i se umflaseră ca nişte pâinişoare şi-l ardeau ca focul. Dar era vesel şi mulţumit.

Mergea oriunde i se năzărea. Văzându-l cum se întoarce, cum aleargă ba în trei, ba în patru labe, cât e de adâncit în gânduri, cum merge tot pe drum, ca un adevărat drumeţ, ai zice că a fost după cine ştie ce treabă de seamă. Dar el nu făcea decât să meargă la întâmplare, să hoinărească...

Unchiul Mituş ieşi iar în faţa grajdului şi căută câinele din ochi. Ceilalţi câini – Lefter Petrica, July, Kalpazan – îl simţiră şi, în timp ce unii nici nu se uitau la el, ceilalţi îi dau târcoale şi-l miroseau. Lângă fiecare din ei câinele galben se făcea mai micise gudura, dădea din coadă, îi lingea pe bot parcă voia să-i sărute. Trecând pe lângă boi, câinele galben le dădu şi lor din coadă, iar când vierul începu să grohăie lângă el, se gudură şi în faţa lui.

— Îi salută pe toţi – zise Ago, care venise şi el şi se uita, împreună cu unchiul Mituş, la câine.

Se duse lângă zid, adulmecă pământul, alese un loc mai uscat, se culcă covrig şi după ce se mai uită o dată cu coada ochiului la Ago şi unchiul Mituş, începu să picotească.

Unchiul Mituş iubea câinele galben tocmai pentru năravurile lui deosebite. Câteva zile la rând avu grijă de el, îl hrăni bine, căuta să-l facă să se simtă ca la el acasă, ca să nu mai plece de pe moşie. Câinele se bucura tare, îşi pleoştea urechile, se uita cu multă duioşie, făgăduind parcă

din ochi că n-o să mai plece niciodată.

Dar după un timp se schimbă: mâncarea îl lăsa nepăsător şi oamenii la fel, se izola şi îşi făcea de cap în felul lui. El, care nu lătra niciodată un om, parcă era mut, se ducea acum lângă uluci şi, dacă dădea în bălării peste un arici, lătra la el din zori şi până-n noapte. Sau se culca într-un loc mai ascuns unde dormea cu ceasurile. Uneori se trezea, se scărpina după ureche, apoi laba îi rămânea în aer, şi se uita spre casă să vadă ce fac ceilalţi câini, fără nicio dorinţă să meargă lângă ei. Mai târziu, când se lăsa boarea înserării, rătăcea pe câmp, alergând după şobolani şi lăcuste. Uneori prindea o păsărică, cu aripile încă fragede, sau punea pe fuga un iepure.

Şi azi aşa, mâine aşa, într-o zi dispăru şi nimeni nu l-a mai văzut. Unchiul Mituş îşi aducea uneori aminte de el. O dată întrebă:

— Ce-o fi cu Pantelei, călătorul nostru? Unde s-o fi dus Gălbior? L-aţi văzut careva?

Marin, una din slugi, răspunse:

— L-am văzut eu. Mai alaltăieri, când veneam de la moară, l-am văzut la Sârneno. Era cu un cioban, mergea lângă oi.

— De ce nu l-ai adus acasă?

— Nu-l dă ciobanul. „Nu-l dau, zice, îmi păzeşte oile.”

Ago sughiţă, aşa cum îi era obiceiul şi râse gros:

— Ha! S-a făcut cioban! O să mănânce brânză. E mort după brânză...

Unchiul Mituş avea multe treburi pe cap şi uită curând de câinele cel galben. Dar uneori îşi aducea aminte de el şi scruta câmpia: poate o apare de undeva, pe drum, când pe trei, când pe patru labe – aşa cum îi plăcea să meargă. Dar câinele nu apărea.

— L-au omorât pe Gălbiorul nostru, spunea unchiul Mituş. Se poate... s-o fi spurcata cred că l-au omorât. O fi zăcând undeva, într-o groapă.

Dar într-o bună zi câinele se întoarse, tot aşa, pe neaşteptate, ca mai înainte. Începu aceeaşi poveste*:*

bucurie, mâncare pe săturate, ochi dulci. Dar după o zi, sau mai multe, începea iar să se poarte în felul lui, să se izoleze ca un sălbatic. Dar, pe deasupra, ca orice fiinţă vie, nu putea să se lase de unele năravuri rele. Când şi când îl vedeau cum se întoarce acasă, ba în trei, ba în patru labe, ca un călător paşnic şi inofensiv. Unde fusese el de fapt? Prin podgorii sau porumbişti (grozav îi mai plăceau strugurii dulci în pârg şi porumbul de lapte – şi pândarul trăsese nu odată cu alice după el). Inspecta ca o sarcină de serviciu, ogoarele pe care munceau sătenii, răpea traista cu mâncare a vreunui plugar şi toţi îl huiduiau: „huo-huo-huo!” în satele din jur intra prin case gudurându-se şi dând din coadă, dar lăsa multă pacoste în urma lui.

O dată Galunca – în ziua aceea Vasil plecase la oraş – veni în fugă şi foarte speriată; spunea că în podul casei umblă cineva. Au venit în grabă câteva slugi înarmate cu puşti. În partea din dos conacul era scund, acoperişul atingea pământul şi printr-o uşiţă se intra de-a dreptul în pod. Toţi se aşteptau să descopere un răufăcător, dar Marin, argatul, cel mai inimos din toţi, împingea afară, ca pe o oaie, câinele cel galben. Îşi vârâse capul într-o tinichea de ulei şi nu reuşea să-l mai scoată. Tinicheaua se bălăbănea cu gravitate, ca un potcap, şi câinele călca la nimereală. Toţi făceau mare haz, iar Ago începuse să urle prelung, ca lupul.

Cum, necum, până la urmă i-au scos capul din tinichea. Scuturându-şi când o ureche, când cealaltă, câinele fugi departe, unde să nu-l poată ajunge nicio piatră, şi se culcă. Credeau că, vinovat şi ruşinat, o să-şi ia valea şi o să dispară. Dar rămase acolo încă mult timp şi lipsea pe negândite.

A trecut multă vreme. Cât oare? Nimeni n-a numărat zilele. Dar multă vreme. De la moşie au dispărut odată doi boi, întâmplător cei mai buni – Bălan şi Civga, boii mari şi albi ca neaua, cu coarnele mari ca de ren. Unchiul Mituş trimise trei-patru slugi să-i caute. Plecă şi el. Trecu prin două sate, prin trei, se opri la multe case, l-au lătrat o

droaie de câini – şi albi, şi negri, şi galbeni. Dar nu s-a gândit niciodată la câinele cel galben, câinele lor. De parcă nici n-ar fi existat.

întorcându-se spre casă, fără a şti dacă boii au fost sau nu găsiţi, orbecăind în întuneric, ostenit, deznădăjduit, auzi un lătrat şi până să prindă de veste trei câini mari – unul din ei era de culoare deschisă şi apărea în întuneric ca o pată de lumină, s-au năpustit la el, gata să-l muşte. Cel mai înverşunat era cel de culoare deschisă.

— Stai! Cin eşti? se răsti un glas puternic şi din beznă apărură două umbre negre şi două baionete prinse la armă sclipiră în noapte. Erau doi soldaţi.

— Încotro? Vrei să fugi peste graniţă, ai?

— Să fug?... Care graniţă... Eu caut boii... Care graniţă...

— Lasă vorba... Ia-o înaintie! Cine eşti tu?

— Caut boii, măi băieţi. Sunt de la moşia lui Hagi Petrov. Sunt Mituş, Mituş...

Ostaşii se uitară la el mai de-aproape şi-l recunoscură. Fără să bage de seamă se apropiase de graniţă. Cu toate astea soldaţii l-au dus lapost. L-au interogat, au stat de vorbă, până la urmă s-au înţeles. Unchiul Mituş se ospătă chiar din ciorba lor, când veni timpul de mâncare. Un câine galben îşi băgase botul pe uşă şi aştepta să i se dea ceva.

— Ia te uită! Câinele nostru! strigă unchiul Mituş. Când a venit aici? Câinele ăsta-i al nostru.

— Cum adică al vostru? E al nostru, spuse unul din sooldaţi.

Câinele cel galben recunoscuse pe unchiul Mituş, se gudura şi da din coadă.

— Uite, vezi, m-a recunoscut, spuse unchiul Mituş. Gălbiorule, ce faci mă, Gălbiorule?

Unchiul Mituş le spuse toată povestea câinelui cel galben, ba le povesti şi unele din poznele făcute de el. La urmă spuse, sprea hazul ostaşilor:

— E, acu’ mi-l daţi? Pot să-l iau acasă?

— Cum să-l iei, spuse mai marele din post. E al nostru. Ştii, e în porţie şi primeşte zilnic un kilogram de mălai. Cum

se poate...

— Nu-l iau, nu-l iau, cedă unchiul Mituş, n-o să-l iau. Care va să zică şi el e soldat, ai? Soldat? Să facă şi el serviciul militar...

După ce soldaţii îl duseră până mai încolo şi rămase singur, unchiul Mituş înşiră prin minte tot ce i se întâmplase şi se necăji grozav când îşi aduse aminte că Gălbior era gata să-l muşte. „Să nu mă recunoască, îşi spunea unchiul Mituş. Sau vrea să arate că e în serviciul militar.” Mânia nu-i trecea uşor şi, întoreând capul şi uitându-se spre post, îşi zise: „Vii tu acasă, te-nvăţ eu minte”.

Dar câinele n-a mai venit. O dată, unchiul Mituş întâlni pe unul dintre soldaţii care îl prinseseră la graniţă.

— Ce-i cu ostaşul nostru, măi băiete? întrebă el. Îşi face serviciul, îl face?

— Care ostaş?

— Câinele cel galben... Câinele nostru... îşi face serviciul? Da?

— A... nu mai e la noi, spuse ostaşul. A fugit.

Unchiul Mituş nutrea speranţa că acum câinele se va întoarce acasă. Dar zilele treceau şi el nu venea.

S-a întors toamna, într-o noapte târzie. Afară era întuneric beznă şi ploua. Unchiul Mituş auzi un zgomot; cineva împingea poarta. Anul acesta s-au furat mulţi cai. Hoţii de cai, ţigani din România, spărgeau zidurile grajdurilor, intrau înăuntru şi furau caii. Asta-i trecu întâi prin minte unchiului Mituş. Puse mâna pe puşcă, dar nu deschise uşa, ci ocoli grajdul ca să surprindă hoţii. Ieşise, asculta, se uita

— Dar nu vedea pe nimeni. Cu toate astea înăuntru mişca ceva, dar nu un om. Unchiul Mituş se apropie: un câine împingea în uşă. Se uită la el mai de-aproape: era câiaele cel galben.

Unchiul Mituş s-a întors, a deschis uşa şi-a adus o lampă. De bucurie, câinele încerca să-i sară pe piept, dar, ca să nu-l murdărească, unchiul Mituş începu să-l ocărască. Speriat se ghemui lângă zid. Era ud leoarcă, slab, cu coastele

ieşite, din când îr, când îşi lingea rana mare de pe laba dinainte. Se chircea, tremura tot şi se uita la unchiul Mituş cu ochi omeneşti plini de tristeţe...

MEZINA

Vasil adusese de la târg două iepe tinere. După ce le-a dezlegat de la căruţă, le-a dat drumul pe aria împrejmuită cu ziduri înalte, la acea vreme goală. Abia prinse cu laţul din herghelie,. Iepele nu erau încă domesticite, ci sălbatice şi deprinse cu libertatea. Unchiul Mituş şi slugile se uitau din poartă, le admirau – erau, în adevăr, frumoase – şi căutau cu ochiul încercat să le descopere năravurile. Una din de, cea roşcată, se numea Aia (născută în luna mai), iar cea neagră nu avea nume. Amândouă erau legate de grumaz cu funii noi ce se târau pe jos. Nu aveau pe de nici căpăstru, nici ham, nici dârlogi. Erau încă nepotcovite, copitele le crescuseră peste măsură de mari, erau turtite, iar ctfcile stufoase atingeau pământul.

Aia era mai vioaie şi mai agitată. Când unchiul Mituş intră în arie, ea se sperie, se răsuci pe loc şi dădu să fugă, dar se lovi de împrejmuirea de piatră. Încercă apoi să iasă chiar prin zid. Unchiul Mituş veni mai aproape, dar ea se strecură pe lângă el şi fugi la celălalt capăt al ariei. După aceea, aşa cum fac caii când se sperie, se uită cu încordare să vadă de unde venea primejdia, ciuli urechile, făcu un pas înainte, privi în jur, apoi începu să fornăie tare, de parcă ar fi horcăit. Un smoc din coama neagra îi căzuse peste ochii întunecaţi şi sticloşi. În timp ce Aia se frământa, iapa neagră sta liniştită, mai cumpătată. Dar se ţinea mereu după Aia, o urma de aproape, parcă voia s-o liniştească şi s-o ocrotească. Vasil spusese că cele două iepe sunt surori şi că Aia este mezina. A doua zi le-au înhămat la căruţă, ca să le înveţe să tragă. Pe câmpia netedă din jurul moşiei treaba asta nu era prea grea. Aia se împotrivea, sărea, îşi scutura capul. Uneori se avânta înainte, se ridica pe picioarele din spate, sau se lăsa în jos şi încerca să se culce. Loviturile de bici şi strigătele slugilor îi provocau o panică nebună. Afară de hăţurile pe care le ţinea unchiul Mituş, pe Aia o legaseră de grumaz cu o funie lungă, ţinută de un argat, care o silea

să stea pe loc sau o stăpânea dacă încerca s-o ia razna pe câmpie. Cu o astfel de funie era legată şi iapa cea neagră, deşi nu părea să fie nevoie. În timp ce Aia se zbuciuma şi-şi sleia forţele înecată în sudoare, iapa neagră era foarte supusă

— Ca să-i fie mai uşor Aiei – se ducea după ea oriunde mergea şi se oprea mereu alături. S-ar fi zis că uitase cu desăvârşire propriile ei suferinţe şi că nu se gândea decât la Aia.

în cele din urmă Aia înţelese că n-o s-o scoată la capăt; încetă să mai joace şi, aţintindu-şi privirea înceţoşată spre câmpie, acea câmpie netedă şi întinsă în care se salvase de lupi prin fugă, porni într-un galop nebun. Iapa cea neagră o urmă numaidecât. Tocmai asta aşteptau unchiul Mituş şi slugile. Cei care ţineau funiile în părţi abia reuşiseră să se arunce în căruţă. Roţile se rostogoleau pe câmpie, căruţa hurducăia, iepele alergau pe drum sau alături de drum, când într-o parte, când în alta. În cele din urmă, înecate în sudoare, ostenite, cu puterile sleite, merseră înainte, resemnate, aşa cum le cereau cei din căruţa. Atunci unchiul Mituş întoarse căruţa şi porniră spre moşie. Ajunşi acolo, sări jos şi se duse în faţa cailor. Aia – părea acum mai subţirică – era scăldată în sudoare şi tremura toată. Iapa cea neagră era şi ea ostenită, dar rămase nemişcată, parcă de teamă să nu atragă alte nenorociri pe capul Aiei. Unchiul Mituş se opri înaintea Aiei, o mângâie pe frunte, o trase de urechi şi-i suflă în nări. Acelaşi lucru îl făcu şi celei negre. Pe urmă iepele au fost deshămate, duse în grajd şi legate de iesle.

Două luni mai târziu Vasil se întorcea de la oraş. Aia şi iapa cea neagră trăgeau căruţa cu atâta uşurinţă, de parcă veniseră pe lume cu hamurile pe ele. Le şedea bine – mai cu seamă Aiei, care alerga cu capul sus – şi hamurile cele noi, unse cu păcură, ca să stea moi, şi gherdanele de mărgele albastre şi mingile roşii de pe frunte. Vasil mâna acum nebuneşte. Iepele treceau de la trap la galop, apoi de la galop la trap forţat. Nu făcuseră încă nici cinci kilometri

de la oraş şi caii erau înspumaţi.

Vasil opri caii la cişmeaua de lângă moara de foc şi cârciumă. Aia, care nu părea să fi resimţit oboseala, ţinea capul sus şi rodea nervoasă zăbalele. Cum apărătoarele de la ochi o împiedicaseră până acum s-o vadă pe Aia, iapa cea neagră îşi sucise mult capul, se uită la ea, o mirosi şi o împinse uşor de bot. Pe urmă deveni iar ascultătoare, ca mai-nainte.

în uşa cârciumii apăru Velico, fierarul, cu şapca lăsată pe ceafă. Părul creţ îi cădea pe frunte, iar pe umărul lui atârna un acordeon prins de-o curea lată.

— O, bai Vasil, cu sănătate! strigă el. Mă duci până-n sat şi fac cinste. Ei, ce căişori! îmi place s-o iau la drum cu cai ca ăştia. Da'... tu de unde vii?

mu spuse el venind mai aproape şi uitându-se mirat la cai. Când ai apucat să-i asuzi aşa?

Vasil făcu din mână un gest de deznădejde:

— Oricum, tot o să moară, n-am de ce să-i cruţ. Doctorul a spus că sunt bolnave de răpciugă. Vrea să-i împuşte. Hai, urcă!

— Stai, să fac cinste.

— Lasă asta...

Velico rămăsese cu gura căscată, cu ochii holbaţi, plini de uimire. În timp ce-şi căuta un Toc în căruţă, acordeonul se desfăşură de la sine şi scoase câteva sunete. Vasil îi povestea ce vorbise cu medicul veterinar.

— Oricum, tot o să moară, n-am de ce să-i cruţ. Spuse el în cele din urmă şi slăbi hăţurile. Iepele porniră în galop, dincolo de cotitură trecură la pas, apoi porniră din nou în galop.

Satul lui Velico era la trei-patru kilometri înainte de moşie. Ajunşi acolo, Velico se dădu jos şi, sprijinindu-şi cu o mână acordeonul, scoase cu cealaltă ceasul, se uită la el şi spuse:

— Au mers ca trenu! Tot atât de repede. Ei, ce căişori!

în ciuda acestui iureş, Aia sta neobosită şi dreaptă pe picioare, cu capul ridicat. Cea neagră se întoarse, o privi o

clipă, ca mai-nainte, şi o împinse iar uşor cu botul.

Din ziua aceea cele două iepe au fost închise într-un grajd separat şi n-au mai fost scoase afară. Acolo erau hrănite, acolo erau adăpate – aşa poruncise medicul veterinar. Aia se obişnuia greu cu închisoarea asta; se smucea din căpăstru, se întorcea ba într-o parte, ba în cealaltă, ochii ei plini de lumină şi de foc cu firişoare roşii de sânge, se uitau mereu spre uşă, în căutarea luminii de-afară. Iapa cea neagră era mai răbdătoare, dar când Aia începea să se agite, se agita şi ea. Înceta să mai mănânce, îşi trăgea urechile înapoi şi rămânea nemişcată.

Uneori unchiul Mituş o găsea pe Aia culcată. Zile-n şir aproape nu mânca, devenise leneşă, molatecă, de multe ori se culca. Uneori cele două iepe stăteau faţă-n faţă, aproape îmbrăţişate, se scărpinau cu dinţii una pe alta – una de o parte, cealaltă de alta. Când le găsea aşa unchiul Mituş se oprea în uşă şi-l prindea mila: ştia bine că de nu fac asta de nevoie, ci din duioşie şi din prietenia pe care şi-o poartă una alteia.

O dată, deşi îi fusese strict interzis, unchiul Mituş, în timp ce o muta pe Aia dintr-un loc la altul în iesle, o scăpă din mână şi ea fugi afară. Au strigat numaidecât toate slugile care erau atunci acasă, ca s-o prindă. Au reuşit s-o împingă mai întâi în arie – în aceeaşi arie unde stătuse înainte cu iapa cea neagră. Totul a fost degeaba: cu coada ridicată, Aia îşi făcu vânt şi sări uşor, fără nicio sforţare, peste zidul înalt de piatră. Slugile scoaseră strigăte de uimire şi admiraţie, dar Aia, cu coamj în vânt, cu codata răsfirată în văzduh, pornise vijelios peste câmpie. „Trap-trap-trap” – se auziră un timp, ritmic, loviturile de copite. Apoi totul intră în tăcere.

Istovită de atâta joc şi fugă, Aia se întoarse singură şi se opri în faţa grajdului. Nările ei palpitau, fornăia puternic, parcă ofta, apoi tot corpul i se destinse şi coada ei se lăsă uşor în jos. Se prefăcea că nu-l vede pe unchiul Mituş şi se lăsă să fie prinsă.

Trecuse destul de multă vreme. Medicul veterinar veni în

vizită şi propuse o ultimă încercare: Vasil cumpără de la un ţigan o mârţoagă de măgar căruia doctorul îi inoculă boala de care sufereau iepele.

— Dacă măgarul va trăi, spuse el, iepele sunt sănătoase, dacă moare – sunt bolnave de răpciugă şi nu-i nimic de făcut: le împuşcăm.

închiseră măgarul într-un staul de oi. Când se făcu ziuă – noaptea fusese rece şi ploioasă – s-au dus să vadă ce s-a întâmplat cu măgarul. Murise. Vasil pierdu orice speranţă, dar îi venea greu să creadă. „Cum se poate să moară un animal atât de frumos şi de voinic – îşi spunea el. Cum se poate să moară Aia?”

Aşteptau acum autorizaţia necesară. Într-o dimineaţă, mai curând decât se aşteptau, agentul veterinar veni însoţit de un jandarm. Vasil îşi luă repede tălpăşiţa şi se ascunse undeva în moşie. Sorţii răi căzură şi data asta tot pe unchiul Mituş. Emoţionat, intră în grajd, dezlegă căpăstrul cu mâinile tremurânde – se gândea s-o dezlege mai întâi pe cea neagră, dar o dezlegă pe Aia. O scoase din grajd, legată cu o funie lungă.

Aia nu începu să joace numaidecât. Se oprise, ridicase capul mult în sus şi privea câmpia. Trase aer, de câteva ori adânc şi fornăi puternic, parcă îşi scutura o greutate mare de pe spinare. Pe urmă în cepu să sară, să joace, ca un copil, ca o fetiţă.

— Ei, ei, Aia! Ei! îi striga încet unchiul Mituş, simţind cum i se umplu ochii de lacrimi.

Plecară împreună cu agentul sanitar şi cu jandarmul, care îşi luase carabina de pe umăr şi o purta în mână, spre valea din faţa moşiei. Aia juca mereu. Curând nu se mai văzură. În vale au răsunat, una, apoi alta, două împuşcături.

Nu trecuse nici jumătate de ceas şi Vasil îl văzu pe unchiul Mituş întorcându-se acasă. De departe se auzea cum ocăra tare, dădea din mâini, cu sprâncenele căzute peste ochi.

— Ce este? întrebă Vasil.

— Ce să fie... Au omorât caii degeaba. Nu era deloc

bolnavă, era chiar sănătoasă. Agentul sanitar a tăiat-o, a” deschis-o aici, la grumaz – n-avea nimic. Răcise – asta-i tot. Era foarte sănătoasă. Ce ziceam eu!...

Şi-au dat seama, dar era prea târziu, că măgarul nu murise de boala care i-au trecut-o, ci de frig. Era foarte slab şi noaptea fusese rece, cu lapoviţă.

Iapa cea neagră a scăpat de moarte. Multă vreme după ce pierise Aia, se oprea deseori din mestecat ţinând fânul în gură, ciulea urechile şi privea departe cu ochii ei negri şi luminoşi, holbaţi parcă să-i sară din caip.

în următorii doi ani s-a schimbat mult: crescuse mare, costelivă, leneşă, abia se mişca. În fiecare an fata un mânz care-i semăna leit. Dar în al treilea an, mânzul pe care-l fătase era cu totul altfel: cu toate că mânjii sunt toţi roşcaţi şi au picioarele subţiri ca de căprioară, unchiul Mituş îşi dădu numaidecât seama că mânzul ăsta semăna au Aia şi se bucură mult. Era la fel de vioi şi sprinten ca ea. Şi acum, iapa cea neagră mergea mereu în urma lui, ca după Aia, plină de duioşie, de bunătate maternă.

PORUMBELUL DIN FEREASTRĂ

Cu un ferăstrău într-o mână (îl ţinea de parcă era gata să înceapă să taie cu el) şi cu o secure pe braţul stâng, unchiul Mituş cerceta salcâmul din faţa conacului. Era un pom mare – cu trunchiul şi crăcile groase şi negre, răsucite şi zbârcite, iar deasupra lor, ici-colo, o grămăjoară de frunze verzi, tinere şi flori albe, aşa cum au copacii bătrâni. Soarele încălzea blând, iar în jurul florilor albe, înmiresmate, zumzăiau albinele. Unchiul Mituş trecu de cealaltă parte a copacului şi-şi aruncă iar ochii în sus.

— Vezi să nu-nghiţi copacu, hei! strigă Galunca în spatele lui şi râse tare. Aşa râdea uneori – din toată inima, plină de bucurie. Atunci ochii ei scânteiau, iar în obraji făcea gropiţe. De ce te uiţi aşa la salcâm, unchiule Mituş? Ce vrei să faci?

— a d°. K°r L se „râsti unchiul Mituş, dar zâmbi numaidecât şi adăugă: Nu, nu vreau, nu-l tai, un copac ca ăsta nu se taie. Nu-l tai, dar vezi ramurile alea de colo, care se vâră în olane şi le sparg, alea le tai. Vasil mi-a spus de mult. A venit timpul să facem odată şi treaba asta.

Aduse o scară, o sprijini de trunchiul salcâmilor şi, ţinându-se cu amândouă mâinile de ea, gata să urce, spuse:

— Auzi, Galunche, ascultă ce-ţi zic. Vino mai aproape! Galunca făcu câţiva paşi spre el. Dacă găsesc bani, ce facem cu ei? Juma', juma'?

— Ce bani? Unde să-i găseşti?

— Sus, în copac.

Galunca se uită lung la unchiul Mituş şi strânse din buze.

— Ei, unchiule Mituş... tu... Să sapi în pământ, mai merge, da'... în copac. Ce, banii cresc în porni, ca perele? Se răsuci puţin în loc, îşi aruncă cosiţele peste umăr şi începu să râdă mărunţel.

— Râzi tu, dar nu ştii nimic, spuse unchiul Mituş şi coborî de pe scară. Stai să-ţi spun ceva. Ascultă, vezi colo, în poiana aia... aia, de lângă drum? Acolo era odată un sat. Ce

mai sat era şi ăla... cinci-şase case turceşti şi două-trei ţigăneşti. Oricum era sat. Sta acolo un ţigan, Mahmud, un coate goale, mereu flămând, n-avea în casă un lemn să pună-n vatră... Tot dădea târcoale pe lângă case şi pe lângă garduri şi unde găsea vreascuri, un cocean, o surcea – le strângea. Mahmud a venit o dată aici, sub salcâmul ăsta şi, văzând în vârful salcâmului o cracă uscată, se rugă de vechiul stăpân, Hagi Petăr, să-l lase s-o taie ca să-şi mai încălzească puţin copiii „Bine, a zis Hagi Petăr – tai-o.”

Mahmud se urcă în copac să taie craca. Bine, dar în timp ce lovea cu securea auzi că ceva zornăie. Se uită el cu luare aminte – la locul unde tăiase craca – şi văzu o scorbură. În ea – o pungă ciobănească şi, în pungă – aur, lire. Ţiganu’ în loc să plece, se oprise sub copac şi număra banii. Şi iată că veni hagiul.

— Acu’-i acu’! râse Galunca.

„De unde-ai luat banii ăştia, mă?” – zise el... Lîn copac? Sunt ai mei, eu i-am pus acolo. Dă banii!” i-a luat banii, i-a tras o pleaftură şi l-a gonit fără să-i dea nici măcar craca pe care o tăiase.

— Nici craca nu i-a dat-o! spuse Galunca. Chiar aşa! Păi, moş Hagi era tare zgârcit.

Unchiul Mituş începuse să se urce iarăşi pe scară. Când ajunse sus şi capul lui apăru deasupra acoperişului, porumbeii care se încălzeau la soare şi-au luat zborul şi s-au aşezat tocmai în vârful acoperişului. Erau mulţi, de diferite culori, cei mai mulţi albi. Numai un porumbel, mare, alb, care nu se mişcase de la locul lui, îşi lungi gâtul, se uită cu un ochi la unchiul Mituş şi apoi, îngropându-şi capul în penele ciufulite de pe piept, începu iarăşi să picotească. Unchiul Mituş se uită la porumbel, pasămite îi trecuse ceva prin cap, vrea să-şi amintească ceva; dar numai aşteptă să-şi dea seama la ce se gândise fluieră, aşacum Tac copiii, şi dădu din mână. Porumbeii se împrăştiară toţi. Porumbelul mare şi alb rămase o clipă singur, aruncă un ochi în jur, apoi zbură şi el bătând puternic din aripi.

— Mergeţi şi zburaţi oleacă! Plimbaţi-vă şi voi niţel! spuse

unchiul Mituş urmărind porumbeii din ochi.

De pe scară trecu în copac şi se uită în jur – în faţa lui se întindea câmpia nesfârşită, verde şi netedă. Undeva păşteau câţiva cai, iar alături de ei păşeau plini de trufie câţiva cocostârei. Unchiul Mituş se apucă de treabă şi fierăstrăul începu să scârţâie.

Nu trecu multă vreme şi unchiul Mituş era iarăşi jos, sub copac. Lângă acoperişul cerdacului era acum lumină – acolo unde copacul fusese despuiat de crăcile uscate. Pământul era acoperit de florile scuturate, de frunze şi surcele. Galunca veni să mături.

— Mi-ai murdărit ograda, spuse ea şi se aplecă să mături, iar unchiul Mituş luă crăcile şi le aruncă peste grămada de lemne. E, unde-ţi sunt banii? în trebă Galunca.

— Banii... Banii i-a luat Hagi Petăr, ţi-am spus.; Dumnezeu să-l ierte. Acu-i anu', Galunche, de când s-a prăpădit. Unchiul Mituş se uită în sus şi spuse: ; Uite, să vezi acum ce fac porumbeii!

După ce se aşezară peste fântână sau zburară peste j ogoare, porumbeii se întorceau, dar nu se grăbeau; să se aşeze, ci se roteau în jurul casei zburând tot i mai sus. Câte unul din ei se oprea, îşi strângea aripile şi începea deodată să se dea peste cap rostogolindu-se în jos. După ce cădea aşa în gol, ca împuşcat, se oprea brusc şi îşi relua zborul, grăbit să-i ajungă din urmă pe ceilalţi.

— Se spune, zise unchiul Mituş, că unii oameni scot afară cazane mari pline cu apă şi se uită pe oglinda apei cum se rostogolesc porumbeii. Se vede, chipurile, mai bine. Fostul gospodar, Hagi Petăr, îi privea de pe cerdac.

— Aşa era atunci, spuse Galunca visătoare.

Unchiul Mituş scoase o ţigară şi începu să fumeze.

— Mare tipicar era Hagi Petăr, începu el. Uneori era destul de cumsecade, alteori rău, da' de fapt avea o inimă bună, era milos. Să-ţi spun cum a început să crească porumbei. Ne-am dus odată la oraş, eu mânam caii. Aproape de Sârneno am dat de o băbuţă care ducea doi porumbei. Doi porumbei albi. „Ce-i cu porumbeii ăştia?”

întrebă el şi atunci eu am oprit căruţa.

„I-am cumpărat, zise. Am nevoie numai de unu', dar mi-au dat doi, că-i vând jeu perechea Fecioru mi-i bolnav, s-a speriat, era să-l strivească un cal. Mi-au zis să iau o inimă de porumbel, cât e încă viu, şi să i-o dau s-o înghită.

Ei, Doamne, cum se roşi şi cum izbucni Hagi Petăr! Ridicase bastonul, vrea să lovească. „Tu – zise el —

Ce om eşti tu, nu ji-e ruşine, să-ţi faci păcate... Te omor! Dă porumbeii..."

Baba începuse să tremure şi-i dădu., Dacă ţi-e bolnav fecioru', zise Hagi Petăr, ţine aici bani pentru leacuri" şi-i întinse doi napoleoni. Doi napoleoni de aur, pe vremea aia, erau bani mulţi. Şi de-atunci Hagi Petăr a început să crească porumbei. La început avea numai porumbei călători, pe urmă a cumpărat de tot felul: cap de maur-negri, guleraţi-albaştri, negri-albi cu ciocuri micuţe ca bobul de orz, jucători-roşcaţi, guşaţi-cărămizii. Erau de cei mai feluriţi... Erau unii... le zicea făclieri. Când guguiau îşi desfăşurau cozile în formă de făclie. Hagi Petăr îşi pierdea multă vreme cu porumbeii ăştia. Numai ce-l vedeai că se căţăra pe porumbare, îi prindea, îi cerceta pe deasupra şi pe dedesubt, le smulgea câte o pană din coadă, apoi le dădea drumul. Nu ştiu ce le făcea, îi doftoricea sau Dumnezeu ştie ce le făcea. Dar de cele mai multe ori şedea colo, în cerdac, şi se uita la ei.

— Aşa era atunci, spuse Galunca, acum şi mai visătoare. Când era bolnav, îi dereticam prin casă. O dată am deschis fereastra. Un porumbel se aşezase pe fereastră. Era alb. A doua zi a venit iar; arunca o privire înăuntru şi se uita, se uita. „Moşule, i-am zis, vezi porumbelul, e de bine, te faci sănătos!"

— El ce-a zis?

— N-a zis nimic. N-a zis nimic, da' de atunci îmi spunea mereu să deschid fereastra şi aştepta să vină porumbelul. Când venea, nu-şi lua ochii de la el. De-ai fi văzut numai cum se uita la el!...

— Venea în fiecare zi?

— Nu chiar. Dar venea. O dată...

— Ce o dată?

— O data, uitându-se la porumbel, moş Hagi a început să plângă. Am văzut cum o lacrimă i se prelingea din ochi. După două-trei zile s-a prăpădit.

Unchiul Mituş se uita în pământ şi tăcea.

— Cum era? întrebă el după scurt timp. Porumbelul care venea cum era?

— Un porumbel... alb, frumos, mare...

— O fi acelaşi, şopti unchiul Mituş ca pentru sine.

O fi acelaşi pe care l-am scăpat de cuţitul babii. Parcă l-am zărit adineauri pe acoperiş. Se poate, porumbelul are viaţă lungă – o fi fost chiar el. Pe lumea asta totul e cu putinţă. Totul, repetă el strângându-şi fierăstrăul şi securea.

Unchiul Mituş se duse la grajd. Galunca intră şi ea în casă. Se apropia prânzul, soarele frigea mai tare, roiuri de albine zumzăiau în jurul salcâmului înflorit. Era linişte, umbre lungi alunecau pe pământ – pe albastrul limpede al cerului apăruseră câţiva nori albi ca puful.

Galunca ieşi în cerdac. Deodată porumbeii îşi luară zborul şi se împrăştiară care încotro. „Iar îi sperie unchiu' Mituş", se gândea ea; dar în aceeaşi clipă găinile începură să cârâie, o umbră se năpusti de sus ca o nălucă şi în faţa Galuncăi apăru dintr-o dată, în mijlocul curţii unde cotcodăceau găinile şi ţipau bibilicile o dihanie uriaşă, cu aripi imense. Dihania pluti de câteva ori foarte aproape de pământ şi, tot aşa de repede, se ridică în sus ca o săgeată.

Galunca coborî repede scările. Eretele îşi luase zborul. Dinspre grajd se auzi o detunătură puternică.

Una din aripile eretelui a tremurat, pasărea a coborât mai jos şi tot aşa de lin s-a îndepărtat. Unchiul Mituş ieşi repede din grajd, în capul gol, cu puşca în mână, alergă câţiva paşi, se opri apoi şi se uită după erete.

— Lovi-l-ar ciuma să-l lovească! strigă Galunca. De unde-o fi apărut orătania asta, mi-a mâncat păsările. S-a năpustit în jos ca o nălucă... N-am apucat bine s-o văd, a venit ca o săgeată. M-am speriat... Plesni-i-ar rânza! Să-i rămână în

gât puii pe care mi i-a mâncat. Uite puişorii, cum s-au împrăştiat...

Cloştile nu se puteau linişti. Bibilicile alergau de ici-colo şi ţipau într-una. Două-trei curci, cu gâturile jumulite, cu puterile sleite, nu-şi mai vedeau puii care se înghesuiau în jurul lor uitându-se cu ochi tâmpi, zăpăciţi. Galunca se uita ba la o cloşcă, ba la alta, vrând să vadă dacă eretele n-a răpit şi acum vreun pui. Tot rotindu-şi aşa ochii, văzu lângă grămada de lemne, sub ramurile verzi pe care le lăsase unchiul Mituş, ceva alb. Se uită mai bine – era un porumbel. Îl luă în mână – porumbelul era cald, dar nici n-a tresărit. Pleoapele vineţii îi cădeau pe ochi şi erau deschise numai la colţuri ca o linie foarte subţire. Părea că adoarme.

— Unchiule Mituş! strigă Galunca tulburată, ridicând porumbelul. Uite ce-a făcut eretele, a omorât porumbelul. N-are nicio rană, dar moare.

Unchiul Mituş nu întoarse capul. Se uita mereu în urma eretelui care acum abia se mai zărea, ca un punct, undeva peste ogoarele verzi, întunecate.

— Ai văzut cum i-a tresărit aripa, spuse unchiul Mituş, alicele au trecut pe lângă el. Mai vine el o dată...

Abia acum se întoarse cu faţa spre Galunca, îi luă porumbelul din mână şi începu să-l cerceteze.

— N-are rană, dar moare, spuse din nou Galunca.

— L-a lovit cu aripa. Cu aripa l-a lovit. N-a putut să-l înhaţe pentru că era ascuns sub lemne.

— Să-i torn puţină apă în cioc.

— Fără folos, tot moare. Ce tare l-a lovit. Şi l-a ales pe cel mai mare. Unchiul Mituş tăcu o clipă, apoi spuse mai încet: O fi acelaşi. De cuţit a scăpat, dar de erete, nu. Ei, când ţi-e scris să mori...

STĂPÂNII CEI TINERI

Porumbeii, albi ca fluturii, se întorceau. Unul dintre ei se opri o clipă, îşi întinse aripile, se legănă o clipă în aer ca un zmeu de hârtie şi apoi începu să se dea peste cap, rostogolindu-se în jos...

Sevastiţa şi Zahari n-au ieşit să-şi facă plimbarea obişnuită, aşa cum făceau în alte seri, ci au rămas acasă. Pe Sevastiţa o durea capul, moştenise durerile de cap de la maică-sa, aşa cum îi moştenise şi ochii: negri, învăluiţi în tristeţe şi durere. Mărunţică, adusă puţin din spate, cu faţa urâţică, în rest era aidoma cu tată-su Hagi Petăr.

De când veniseră la moşie se întrebau deseori dacă Vasil să mai rămână administratorul moşiei sau să-l concedieze. Vasil administra moşia de peste zece ani, încă de pe vremea lui Hagi Petăr. Din simplu bucătar, Flagi Petăr îl ridicase în fruntea treburilor sale. Ce-i drept, avusese grijă de avere, de vite, dar în aceeaşi măsură şi de el însuşi: îşi făcuse casă la oraş, trăia pe picior mare, reuşise, pare-se, să strângă bani albi pentru zile negre.

— Mi-e necaz, spunea Zahari plimbându-se prin cameră. Că socotelile lui Vasil nu sunt corecte, e limpede. Ne minte. Dar m-apucă ciuda când spune că a fost jefuit. Am pierdut banii pe şase căruţe de grâu şi asta nu-i puţin. E adevărat, nişte tâlhari ameninţaseră pe Galunca, şi dacă nu era Ago... Da, dar atunci nimeni n-a spus că s-au furat bani. Marafeturi d-ale lui Vasil. Ştii ce, Tiţa, s-a furat, singur,

25 – Inimă de femeie ca să zic aşa, ta funcţionarii ăia care golesc casele de fier şi pe urmă tot ei strigă: m-au jefuit! Da, aşa e, aşa e...

Zahari se apropie de masa din fundul odăii şi-şi turnă o ceşuţă cu rachiu. Pe jumătate întors cu spatele, văzând peste umăr că Sevastiţa citea şi nu se uita la el, dădu repede pe gât încă o ceşcuţă.

— Să trăieşti la ţară înseamnă să dai în darul beţiei, spuse el, strâmbându-se şi plescăind din limbă. Uf, ce tare

e... Spirt, nu alta... Spirt, pff! Mi-a ars gura... Da, o fi el şiret domnul Vasil, dar pe mine nu mă poate înşela.

Zahari era negustor – ţinea la oraş o prăvălie de manufactură. Cu toate că era încă tânăr, se cam îngrăşase, pantalonii se trăgeau în sus strângându-i tare burta de popă. Altminteri era chiar frumuşel, cu faţa rotundă, ras întotdeauna ca-n palmă. Peste fruntea foarte îngustă îi cădeau câteva şuviţe de păr creţ. Se apropie de fereastră, se uită afară şi repetă cu îngâmfare:

— Vasil nu poate să mă-nşele. Când se ducea, eu mă întorceam.

Sevastiţa lăsă cartea pe genunchi, dar nu spuse nimic. Îşi strângea tâmplele cu mâna.

— Mă doare capul mai tare, spuse ea. Cu toate că am luat o aspirină.

Se întinse pe laviţa pe care aşternuse o pătură de Kotlen, miţoasă şi moale, îşi puse o pernă sub cap şi închise ochii. Zahari se apropiase de masă şi acum, fără a se feri, preocupat numai să nu facă prea mult zgomot, îşi turnă, una după alta, încă două ceşcuţe cu rachiu.

— Iarăşi au venit peţitori după Vasilena, spuse el. I7, tare frumoasă, i-a mers vestea... Dar, văzând că Sevastiţa deschisese ochii şi se uita la el, se grăbi să adauge: Da’ eu nu găsesc că-i frumoasă, deloc. Frumuseţe rustică... n-are linie. O ţărăncuţă... Care va să zică, nu ieşi? spuse el, dar se cam tulburase, deoarece glasul îl trăda cât îi e de plăcut să vorbească de Vasilena. Rămâi în casă să te odihneşti, eu mă duc jos, la Vasil. Ştii ce? Cred c-am să-i spun să-şi ia catrafusele, să se care. Să se care şi el, şi Galunca şi aia cu vestea... aia... Vasilena. E mai bine aşa. Tu ce crezi?

— Zi-i, dacă-ţi place, spuse încet Sevastiţa şi faţa
i se strâmbă de durere.

Până coborî scara, Zahari umblă încet, cu băgare de seamă, dar pe urmă începu să meargă repede, dădea din mâini şi zâmbea. Nici măcar nu încerca să-şi sugereze că nu s-a însurat cu Sevastiţa doar de dragul zestrei ei. Afacerile personale nu-i prea mergeau, dar Hagi Petăr

lăsase destule case şi prăvălii care aduceau venituri frumoase. Cât despre moşie (cum de se găsesc oameni care să trăiască la ţară!) ar fi vândut-o, dar Sevastiţa era împotrivă.

Nori cenuşii, întunecaţi, împovărau cerul. Văzduhul se cutremura. Sclipeau fulgere scurte, cădeau trăsnete, tuna. Vasil alergă spre grajd. Câinii mari, cu părul zbârlit de vânt, îi ieşiseră înainte. Îl cunoşteau, dar se uitau la el cu ochi mânioşi şi mârâiau surd. Deodată o ploaie repede, cu picături grele, se dezlănţui. Vasil se adăposti sub streaşina din faţă a grajdului. Ploaia se opri ca tăiată cu cuţitul şi după câteva clipe începu să bată iar, cu rafale puternice.

— Vasilena nu s-a întors încă, o s-o ude ploaia, se auzi vocea Galuncăi. Se lipise de zidul căsuţei albe în care locuiau şi privea spre câmpie. A, uite-o, vine! strigă Galunca bucuroasă şi intră în casă alergând.

Din jgheaburile sub care sta Zahari cădeau picături de apă. Printre firele de apă care se scurgeau pieziş se zărea o căruţă care luneca prin noroi şi se apropia repede de moşie. Caii mari, cenuşii, uzi leoarcă, co tiră scurt şi opriră. Căruţa era încărcată cu fân încă verde, proaspăt, abia cosit. În spate sta Ago cu coasa în mână, iar în faţă Vasilena. Îndată ce căruţa se opri, ea aruncă hăţurile, îşi scoase din căruţă un picior – era gol, subţire şi drept, încălţat într-un pantof vechi – apoi pe celălalt şi sări. Era udă leoarcă, bluza subţire de bumbac i se lipise de corp, dar Vasilena râdea. Nu alerga, ci mergea în ploaie cu paşi repezi, cu capul sus, dreaptă. Galunca îi deschise uşa şi ea intră în casă.

Zahari, sub acoperiş, rămase împietrit. Simţea o părere de rău că Vasilena nu-i e rudă, dar era mândru că cel puţin femeia asta tânără şi frumoasă trăieşte la moşia lui. Îşi dădea seama că nu e potrivit să se ducă numaidecât în casă, la Vasil, hotărî să mai aştepte; intră în grajd, unde găsi pe unchiul Mituş şi începu să stea de vorbă cu el. Era însă distrat şi uneori nu-şi da seama nici ce spune, nici ce i se spune.

La o vreme, undeva, afară se auzi un acordeon. Zahari îl

lăsă pe unchiul Mituş şi ieşi din grajd. Ploaia se oprise, cerul era foarte înnourat, se întunecase. Totuşi Zahari putu să vadă că un om se oprise în faţa casei lui Vasil. O dată ce cântă din acordeon, nu poate să fie decât Velico, fierarul din Sârneno. Zahari îl ura pentru că-i da târcoale Vasilenei. Porni drept spre el. După cât se pare, din prudenţă, Velico se trase mai la o parte, iar Zahari rămase pe loc, cu spatele spre casă.

Se auziră paşi repezi şi uşori. Până să-şi dea seama Zahari, două braţe calde şi moi îi încolăciră gâtul, două buze fierbinţi se lipiră de obrazul lui şi-l sărutară zgomotos. În aceeaşi clipă Vasilena – căci ea era – scoase un strigăt: „Ah!" – îşi descleştă braţele, îl împinse uşor pe Zahari şi fugi în casă. Ameţit, lără să şi dea seama ce face, Zahari se pregătea să plece, dar, îl văzu pe Velico intrând la Vasil. Atunci Zahari se întoarse şi cu paşi siguri şi hotărâţi porni şi el spre casa lui Vasil.

La Vasil nimeni nu se aştepta să vină stăpânul. Galunca se zăpăcise. Vasil se ridicase în picioare şi zâmbea reţinut. Ochii negri şi luminoşi ai Vasilenei îl fixau pe Zahari viclean şi vesel. Galunca îi întinse o pernă şi-l pofti să se aşeze jos.

— Ştii ce, Vasil, începu Zahari fără ocoluri. Am stat de vorbă cu Sevastiţa şi am hotărât să rămâi la noi şi pe viitor. Să fii şi de-acu' nainte administratorul moşiei. Ce-a fost, a fost, n-o să ne certăm. Sântem mulţumiţi de tine. Să ne serveşti iarăşi, ca până acum.

— Şedeţi, şedeţi! îl poftea Galunca.

Zahari îşi aruncă ochii în jur şi întâlni din nou privirea veselă şi vicleană a Vasilenei. Părul îi era încă ud, dar îşi schimbase bluza cu alta roşie.

— De asta am venit, ca să-ţi spun. Tu, Velico... cânţi mereu, ca păsările cerului...

Vasil nu părea nici bucuros, nici prea mirat. Zâmbind tot aşa de reţinut, scoase o sticlă cu rachiu. Galunca puse pe masă pahare.

— A, rachiu? spuse Zahari. Se poate. Înainte de masă merge. Tu, tinere – se adresă el lui Velico – unde ţi-ai lăsat

acordeonul? Cântă-ne ceva!

Buna dispoziţie se trezea uşor. Zahari era mulţumit, zâmbea cu importanţa pe care şi-o dau stăpânii. Din timp în timp întâlnea privirea Vasilenei, care îl fixa zâmbind cu veselie. Uneori se ridica să ia câte ceva şi atunci Zahari o privea cu coada ochiului – în odaia scundă părea mai dreaptă, ca un stâlp, cu coapsele înalte şi mijlocelul subţire. De obicei era vorbăreaţă, dar acum tăcea. Numai ochii ei negri râdeau mereu.

— Ştiu eu, Velico, de ce tot dai tu târcoale pe aici, spuse la o vreme Zahari, după ce dăduseră pe gât destule pahare; îşi cunosc eu durerea, dar să ştii bine că aici stăpân sunt eu, totul atârnă de mine. Dacă nu te pleci în faţa mea şi nu-mi săruţi mâna, mireasă n-o să ai.

După câteva clipe, începu să strige supărat:

— Nu eşti bun de nimic! Cu scripca nu-ţi scoţi pâinea. Să cânţi toată ziua, nu-i nicio pricopseală...

— Nici din negustor nu iese moşier, îi spuse dârz Velico.

O fericire sublimă, o ceaţă dulce pusese stăpânire pe gândurile lui Zahari. El ştia că Vasilena îl iubeşte pe fierar, că acum câteva clipe îl sărutase în întuneric din greşeală pe el, dar simţea o plăcere deosebită să nutrească totuşi unele speranţe. „Cine ştie! La urma urmei, de ce nu... de ce nu...”

îşi aduse deodată aminte de Sevastiţa şi sări în picioare.

— Să mergem, zise el. Destul. Scoală, Velico, să mergem.

— Eu mai rămân, spuse Velico.

— Nu, plecăm împreună. Nevastă-mea, ştii, are dureri de cap şi nu-i place zgomotul.

Aşteptă să iasă întâi Velico şi ieşi după el. Nu plecă spre casă decât după ce se încredinţă că Velico apucase calea spre Sârneno.

Acasă, Zahari o găsi pe Sevastiţa tot în pat. Văzându-l cum intră, se ridică obosită. În lumina lămpii faţa ei părea ofilită şi mai îmbătrânită.

— Ce faci, Tiţca? Ţi-a trecut căpşoru’? o întrebă Zahari. Am cam întârziat. Ştii ce? I-am spus lui Vasil să rămână. Ce să-i faci? M-a rugat în genunchi, mi-a sărutat mâna...

— Ai fost la ei? întrebă Sevastiţa. Cine mai era acolo? Vasilena era acasă?

— Vasilena? Da, parcă era. Drept să-ţi spun, n-am băgat de seamă... Da, parcă era acolo...

Şi mergând unul în urma celuilalt, au trecut în camera de alături, unde-i aştepta masa pusă pentru cină.

LUPOAICA

Înainte ca lupoaica, despre care credea că fătase undeva prin ogoare, să facă multă pacoste, Petăr ciobanul o văzuse şi ştia că dă mereu târcoale prin părţile locului. Numai că până acum se mulţumise cu micile lighioane sălbatice pe care putea să le prindă sau, ca să nu atragă atenţia oamenilor, se ducea după pradă undeva mai departe. Dar acum ataca cu îndrăzneală şi înverşunare chiar vitele, poate pentru că alăpta. Făcea deseori câte o pacoste mare, cât pentru o haită de lupi întreagă.

— Deschide-ţi ochii, băiete, spunea Petăr ciobanul lui Davidco, ciobanul cel mai tânăr al moşiei. Deschide-ţi ochii, dacă nu vrei ca într-o bună zi să vii acasă fără oi. Lupu', băiete, e fiară rea: mănâncă o oaie, dar sugrumă o sută...

Davidco îşi punea pâinea în traistă şi zâmbea pe sub mustaţă.

— Să întorci mereu capul, să te uiţi în jur... Păzeşte-te. Să te uiţi mai cu seamă spre partea de unde suflă vântul. Lupu', băiete, merge împotriva vântului. Aşa să ştii... De ce râzi? se supără deodată Petăr ciobanul. Când îţi vorbesc de lup, tu să asculţi. Ce fel de cioban eşti tu...

— Ce, moş Petăr, ce mă tot boscorodeşti, se supără la rândul lui Davidco. Nu mă tem eu de iup! Ce-i lupu'? Un câine. Nu-mi pasă de el.

Petăr ciobanul se întoarse ca înţepat, se uită lung la Davidco şi-şi ieşi din fire. În timp ce-l beştelea, îl măsură cu ochii din cap până-n picioare. Dar deodată sub sprâncenele lui albe apăru un zâmbet voios: Davidco crescuse înalt ca o prăjină, cu umerii laţi, cu mâini şi cu picioare lungi. Era o namilă de om, dar nu-i ieşiseră încă tuleiele. Un băieţandru. „Are dreptate Davidco, îşi spuse Petăr ciobanul. Ce poate să-i facă lupu' unei matahale ca asta?"

— Chiar dacă lupu nu-i decât un câine, Davidco, continuă Petăr ciobanul împăciuitor, tu fii atent. E fiară, e fără Dumnezeu. Şi din ce spun oamenii, ca lupoaica a fătat chiar

pe ogor, eu nu cred o iotă. O găseşti, acolo, în pădure. E drept, pădurea e cale de cinci-şase ceasuri de-aici, da' pentru un lup asta-i un fleac.

Măsură iarăşi din ochi statul înalt al lui Davidco şi continuă:

— Eşti voinic, Davidco, eşti. Pe lupoaica asta o ştiu eu. Am văzut-o astă iarnă. Mă uit în zăpadă: trei paşi, o dâră, trei paşi, o dâră.

— Ce dâră? întrebă Davidco.

— Lupoaica şchiopătа atunci. Cu piciorul bolnav nu putea să calce, numai zgâria zăpada.

— Şi acu' şchioapătă, spuse Davidco. Am văzut-o chiar eu cum şchioapătă.

Davidco îşi aruncă traista pe umăs, luă toiagul şi ieşi.

— Fă bine şi deschide-ţi ochii, deschide-ţi ochii! strigă în urma lui Petăr ciobanul.

Davidco îl luă în râs pe Petăr ciobanul, dar când rămânea singur pe câmp, mai cu seamă când nu era lună şi totul era cufundat în beznă, îşi aducea deseori aminte de lup. Atunci îşi strângea turma pe un spaţiu cât mai mic, talangele sunau tare şi oile mergeau înaintea lui ca o armată. Davidco îşi striga câinii tare, după obiceiul ciobanilor şi trăgea cu revolverul fără să fie nevoie.

Zilele acestea ciobanii nu vorbeau decât de lupoaică şi fiecare povestea ce ştie despre ea. Reieşea că lupoaica se rătăcise de haita care apăruse iarna trecută pe la marginea satelor. La o vreme era primejdios să ieşi la drum pentru că o lupoaică din haită turbase (poate era aceeaşi). Este ştiut că dacă lupoaica atacă o lighioană, o vită sau chiar un om, toată haita se năpusteşte cu o nemaipomenită înverşunare în aceeaşi direcţie.

Multă vreme lupii au rătăcit în viforniţă, prin câmpie, şi în zăpadă nu se vedeau decât urmele lor. Atacurile lor sângeroase au scos din răbdări pe ţărani, care au pornit în cete în urmărirea lor. Pe atunci îşi făcea apariţia prin aceste locuri şi un lup. La început era şchiop, aşa cum îl văzuse Petăr ciobanul. Era neîndoielnic că lupul nu era nimeni altul

decât lupoaica. Fusese rănită în timpul poterei şi s-a salvat aici. Acum ogoarele dăduseră în spic şi se putea ascunde uşor oriunde.

— S-a zis cu ea, îi ieşi odată înainte lui Davidco Petăr ciobanul. Vânătorii ăia doi, din Sârneno, fraţii Encev, îi ştii, nu? Au descoperit ascunzătoarea lupoaicei şi i-au luat puii. Trei. I-au dus în sat.

— Mă minţi, spuse Davidco.

— Nu te mint, i-au dus. Acu' pândesc s-o omoare şi pe ea, lupoaica. Sunt vânători de soi, fraţii Encev, o să-i vină de hac.

Dar tocmai acum, când se vorbea aşa de mult de ea, lupoaica parcă intrase în pământ. Vânătorii o pândeau, dar n-au putut s-o vadă nici măcar o dată. Nimeni nu ştia nimic de ea. După ce-i luaseră puii, pasămite se speriase şi fugise. Numai câţiva ţărani care mergeau la moară şi trecuseră pe la marginea pădurii de la Imaret, spuneau că au auzit urlete de lup în pădure.

Trecură aşa cinci-şase zile, chiar mai multe. Deodată lupoaica apăru şi lăsă să se înţeleagă, într-un fel năpraznic, că era aici. La un staul de lângă pădure, jumătate din cele peste şaptezeci de capre au fost sugrumate. Multe alte vite au fost muşcate şi au trebuit sacrificate. Dar lucrul cel mai groaznic s-a întâmplat într-o noapte, la Sârneno, unde fuseseră duşi puii de lup: o umbră intrase în sat, zarva era mare, câinii lătrau, schelălăiau, vitele speriate mugeau. Umbra mergea din curte în curte, dar nimeni nu îndrăznea să iasă din casă. Fraţii Encev, vânătorii, lipseau noaptea asta din sat. Numai un sătean mai inimos avu îndrăzneala să se uite prin fereastră şi la lumina lunii văzu lupoaica: era subţire, lungă, cu ţâţele crăpate, gâfâind de oboseală, cu limba atârnând în jos...

Aşa cum spuneau oamenii, nu era casă în sat unde să nu fi sugrumat o vită. Parcă dăduse ciuma în vite. Petăr ciobanu' era foarte îngrijorat.

— E, Davidco, ai văzut, băiete? spunea el. Lupu' e câine, e? Ai văzut ce-a făcut la Sârneno? Bre Bagă-ţi minţile în

cap, că rămânem fără oi. Dacă dă peste noi...

— Să vină, râdea Davidco, n-are decât să vină...

Pasămite îl auzise, că veni. Într-o seară, după căderea întunericului, lupoaica se năpusti pe neaşteptate asupra turmei şi răpi o oaie – o răpise chiar sub ochii lui Davidco. Dar cum o ducea! O înşfăcase de ceafă şi o aruncase pe spinare şi aşa o ducea! Davidco strigă tare – câinii rămăseseră undeva în urmă –, ridică toiagul, dar turma se urni din loc, oile se speriară şi el crezu că mai sunt şi alţi lupi.

în acest timp lupoaica dispăru în beznă ducând oaia. A doua zi pe locul acela nu se găsiră decât câteva smocuri de lână.

Davidco era posomorât şi tăcea. Petăr ciobanul nu îndrăznea să-l necăjească. Cu toate că era cu ochii-n patru, lupoaica veni iar. Şi, lucru ciudat, cât era de voinic, se zăpăcise şi de data asta şi se uita – era lună plină – cum lupoaica răpea încă o oaie. Acum o prinsese cu dinţii de umăr şi o împingea silind-o să alerge, şi o lovea cu coada în spate, aşa cum o loveşte ciobanul cu toiagul când o mână înainte. Şi acum lupoaica a sfâşiat şi a mâncat oaia, după ce s-a dus mai departe şi s-a ascuns în beznă – la douătrei sute de paşi de turmă.

După întâmplarea asta Davidco era ca bolnav de friguri. Îi povestea cu glas tare lui Petăr ciobanul cum se petrecuse totul, se justifica, încerca să-i explice ce anume îl împiedicase să pună toiagul pe lupoaică. Avea o voce subţire şi stridentă de copil, în contrast cu statura lui înaltă. Pe urmă Davidco amuţea, îşi sprijinea faţa spână în pumni şi cădea pe gânduri cu ochii mereu înlăcrimaţi.

în acest timp lupoaica făcea mare prăpăd undeva mai departe de moşie. Fraţii Encev o pândeau prin văgăuni, dar ea se ducea întotdeauna acolo unde nu erau ei. În pădure descopereau ascunzişuri noi, pe care nu le ştiau, unde lupoaica se adăpostise mai înainte cu puii ei. Un cap de oaie sau un picior de animal zăceau întregi şi neatinse, pline de sânge, cu roiuri de muşte rotind peste de.

Din vreme în vreme lupoaica dădea târcoale şi moşiei. Se furişa printre turme – abia mai târziu ciobanii îi descopereau urmele –, trecea pe lângă vaci care păşteau alături de viţeii lor, sau pe lângă vite nepăzite, dar îşi vedea de drum fără să facă niciun rău. Era însă aici: în puterea nopţii urla departe, în câmpie. Un urlet cumplit, care umplea câmpia. Se curma brusc, apoi se auzea slab şi răguşit, ca să răbufnească din nou, tăios ca un geamăt năpraznic, ca un vaiet prelung, jăluitor, plin de durere, ca un strigăt umil de îndurare...

într-o dimineaţă, puţin înainte de a se lumina de ziuă, Davidco opri turma alături de drum şi, cum oile păscuseră, se culcară pe iarbă. Luceafărul de ziuă răsărise şi, puţin după el, şi luna, galbenă, cu discul mâncat de vârcolaci. Davidco nu se culcă, ci trecea când de o parte, când de alta a turmei. Deodată oile se speriară, se împărţiră în două grupuri şi în golul rămas între de, apăru, în mijlocul drumului, lupoaica. Sta pe loc, se pare fără intenţie de a ataca turma, dar cu o ţintă precisă. Totul nu dură decât o clipă. Davidco răcni deodată – cât era de sălbatic, de neomenesc glasul lui! — ridică toiagul, dar nu putu s-o lovească: lupoaica sări peste el, ca o pisică, se agăţă de pieptul lui, îl muşcă, îi sfâşie hainele. Davidco aruncă toiagul, se lăsă puţin pe vine şi prinse lupoaica cu amândouă mâinile...

*

Se luminase. Soarele răsărise foarte sus – totul se sfârşise: oile care se împrăştiaseră erau acum strânse la un loc, Davidco, cu multe muşcături pe corp, rănit şi plin de sânge din cap până-n picioare, a fost dus la spital. Lupoaica zăcea moartă, întinsă pe iarbă cât era de lungă. Se adunaseră ţărani mulţi şi numărul lor creştea mereu.

— Davidco mi-a povestit totul, spunea Petăr ciobanul, plin de mândrie, dar tulburat. A fost cumplit... Ce credeţi voi, e uşor să te lupţi cu lupul cu mâinile goale? M-a mâncat, zicea, îmi îndoisem, uite-aşa, cotul şi i-l băgasem

în gură ca să mă muşte, aşa —

zicea el – simţeam că mă doare mai puţin... Fiară puternică...

Petăr ciobanul tăcu o clipă şi se uită la lupoaică. Ochii ei deschişi priveau spre câmpie. Petăr ciobanul îşi amintea că oamenii spuneau că cel care lasă pe acest pământ o fiinţă dragă, moare cu ochii deschişi. Dar nu-şi mărturisi aceste gânduri şi continuă:

— Puternică fiară, n-o poţi învinge lesne. S-au luptat mult. Când Davidco deasupra, când lupoaica. Iarăşi îi vine dehac, sare peste ea, o încalecă, o prinde cu o mână, cu cealaltă scoate cuţitul şi loveşte, loveşte... Ce suflet tare – s-a desprins de el şi a încercat să fugă. Davidco puse atunci mâna pe toiag şi-i dădu lovitura de moarte...

Petăr ciobanul se uită la lupoaică, o scuipă, vru să dea cu piciorul în ea, dar privirea lui întâlnii ochii holbaţi şi fără viaţă care îl tulburau.

— Vezi cum se uită, spunea el, a murit cu ochii deschişi...

Zarya! ur **creştea,** ţăranii strigau şi vorbeau din ce în ce mai tare

BOUL CIUT

În timp ce unchiul Mituş şi Ago mâncau afară, pe prispă, la cinci-şase paşi de ei se oprise Komur – un bou mare, ciolănos, jumătate negru, jumătate cenuşiu. Avea coarne late, scurte care, faţă de mărimea lui erau foarte mici încât părea ciut. Nemişcat, ca cioplit în piatră, rumega liniştit, cu ochii aţintiţi la unchiul Mituş şi Ago.

— Uite, îl vezi pe Komur, spunea unchiul Mituş. Rumegă şi iar rumegă, ciut neciut, se crede un FătFrumos. Bine că n-are coarne. Bine că Dumnezeu nu dă coarne vitei care împunge; altminteri, cum îi place să se bată, era vai de ceilalţi. Unchiul Mituş zâmbi mai tare şi continuă: La Preslav – am trăit o vreme acolo – oamenii cresc bivoli mari, uriaşi, dar au şi vin mult, doar sunt podgoreni. Uneori se apucă şi îmbată bivolii cu vin, le dau să bea câte o cofă şi-i scot pe maidan să se lupte. Numai aşa – să vadă care învinge.

Ago începu să râdă. Şi, aşa cum îi era obiceiul, râdea gros, din gât; Komur se opri din rumegat, se uită la el, ascultă, apoi pufni din nări. Şi mai pufni o dată.

— Fumează tutun, zise Ago.

Komur continuă să rumege, dar nu-şi lua ochii de la Ago şi unchiul Mituş. Era un bou foarte deosebit de alţii şi de aceea unchiul Mituş îi plăcea să facă glume cu el. În timp ce alţi boi, după ce se desprindeau din cireadă sau se întorceau de la fântână stau, ca acum, în poziţiile cele mai diferite, liniştiţi, ca pironiţi pe locurile lor, Komur începea să scormone cu copita şi să-şi arunce ţărână pe spinare, să mugească şi pe urmă, ţanţoş, cu grumazul arcuit, se năpustea agresiv asupra altui bou. Dar îndată ce se izbeau unul de altul şi îşi ciocneau coarnele, el fugea în lături şi nu se mai mişca din loc.

Când aduceau fânul, se apropia de căruţa din faţă ca să poată smulge din mers câteva fire. Iar când treceau pe lângă un lan de grâu, smulgea repede şi pe furate un pumn de spice, uitându-se înapoi să vadă dacă nu vine Ago. Când

strigă şi se înfurie, Ago. Îşi aruncă ciomagul (cu o măciulie groasă la capăt) încă de departe; Komur înalţă capul, mijeşte, se chirceşte şi aşteaptă sau lovitura, sau ca ciomagul să treacă peste capul lui.

Unchiul Mituş şi Ago au mâncat bine, au început să înjuge boii şi abia acum au băgat de seamă cum Komur o ştersese pe undeva. În timp ce-l căutau din ochi, el apăru dinspre conac, alergând şi zguduindu-şi tot corpul. În urma lui Galunca huiduia şi arunca cu pietre.

— De ce nu vă păziţi boii? se supără ea. Mi-a mâncat iofcaua. O pusesem în curte, la uscat, şi ăsta a înfulecat-o! Ce bou blestemat, se vârâ mereu în casă, ca un câine. O dată am făcut vopsea pentru nişte lână. Şi-a băgat botu-n ea.

Unchiul Mituş începu să râdă, dar Ago, ca să-i facă Galuncăi pe plac, îl alungă pe Komur. Din cei doisprezece boi, jumătate fuseseră înjugaţi la plug. Komur se zăpăcise şi se oprise nu acolo unde trebuia.

— Treci la loc! — îi strigă Ago şi ridică jugul.

Boul îşi vârî grumazul numaidecât, cu mare uşurinţă. Abia acum, după ce-l legă şi-l puse la strânsoare, Ago îi trase câteva cu resteiul.

Coloana de şase perechi de boi, în urma căreia zdrăngănea plugul, o luase prin poiana verde spre ogoare. Ago mergea alături, iar unchiul Mituş în urmă. Pe ici, pe colo, un popândac le ieşea în cale, îşi înălţa capul o clipă, ca un pripon înfipt în pământ, şi cât ai clipi din ochi se vâra în gaura lui.

Au ajuns la ogorul pe care-l arau şi unchiul Mituş întoarse plugul. Până spre prânz au arat uşor şi cu spor. Dar când începu să ardă soarele, să bâzâie muştele, care necăjeau vitele, munca deveni mai anevoioasă. Ajunseră la capătul cel mai de sus al ogorului, unde ţărâna era foarte uscată, plină de crăpături şi înţesată de pir. Într-un loc rădăcinile pirului erau aşa de groase şi de dese, că plugul se poticni şi se opri. Ago strigă şi învârti biciul – boii începură să ţeasă ca la război, cum se zice – când înainte, când înapoi, dar

plugul nu se urnea.

— Fir-ar să fie! zise unchiul Mituş îngrijorat. Acu-i, acu'.

Unchiul Mituş ar fi putut să ridice plugul şi să uşureze astfel sarcina boilor, dar el vrea să aibă o brazdă netedă. Privind şirul lung de boi, parcă ar fi socotit ceva, zise:

— Ascultă, Ago, să înjugăm la roată pe Komur. E zdravăn, să vedem dacă scoate plugul.

La roata plugului erau Bălan şi Civga, boii cei mai mari, amândoi albi, cu coarne ca de ren. Dar cam îmbătrâniseră i-au dus la locul lui Komur şi al perechii lui, iar pe ei doi i-au înjugat chiar lângă plug.

— Acu', dăi drumu'! spuse unchiul Mituş.

Ago pocni din bici şi strigă:

— Haida! Haida! Cea! Hăis!

Boii îşi încordară toate forţele, jugurile pârâiau, proţapurile erau întinse gata să se rupă, dar plugul nu se urnea din loc. Ago începu iarăşi să răcnească, un bou căzu pe genunchii din faţă. Dar iată-l pe Komur care apare înainte, cu spinarea încovoiată ca un are, cu coastele ieşite în afară. Pirul din jurul plugului începu să pârâie, se rupse şi plugul porni.

— Haida, cea! Hăis! striga Ago.

încă vreo câţiva paşi şi locul greu a fost trecut. Puţin mai încolo au oprit să lase boii să-şi tragă sufletul. Unchiul Mituş se duse lângă Komur, îl mângâie pe fruntea bombată, apoi între coarne şi spuse:

— Bravo, Komur! Bravo. Ştiam eu că n-o să mă faci de ocară.

Komur se oprise pe brazdă. Capul, grumazul şi pieptul lui erau negre, aşa de negre că din ochi nu se vedea decât luciul lor. În numai câteva clipe îşi reluase răsuflarea, se odihnise şi acum rumega. Nu-şi dăduse seama că făcuse o mare ispravă, dar se gândea, de bună seamă, că dacă unchiul Mituş şi Ago îi dădeau târcoale, înseamnă că va primi ceva de rumegat. De aceea îşi mişca urechile privindu-i în ochi.

— A mâncat iofcaua, se înţelege... A mâncat-o azi

dimineaţă şi d-aia are putere, spunea Ago şi râdea cu râsul lui ascuţit.

Au mai tras câteva brazde. Pământul era acum fierbinte, în aer se auzea, ca scos din strune, un bâzâit scurt şi sonor, roiuri de muşte verzi şi iucioase se roteau şi se aşezau pe pielea încinsă a boilor. I-au dejugat şi Ago îi duse la păscut, iar unchiul

@Mituş se întoarse la moşie.

Până să are tot ogorul, plugul se mai împotmoli de câteva ori în pir şi se opri. Fără a zăbovi, schimbau atunci boii. Pe Bălan şi Civga îi socoteau boii cei mai buni şi mai frumoşi – doar erau mari, albi ca zăpada, cu coarne mari ca de ren. Dar n-aveau încotro, îi puneau cam pe la mijloc, alungaţi parcă de la locul lor de cinste, iar în locul lor, la roata plugului, înjugau pe Komur şi perechea lui. Oricât de greu se împotmolea plugul, Komur îşi lua avânt, se încorda şi-l urnea din loc. Unchiul Mituş îl bătea pe spinare, îl mângâia pe frunte, iar Ago era bucuros.

Duceau boii la păscut noaptea, ca să nu-i necăjească muştele. Dimineaţa, când soarele mijea, Ago îi ducea să-i adape la fântână şi pe urmă mergeau la arat. O dată Ago venise foarte devreme, înainte de răsăritul soarelui. Şi venise singur.

— Unchiule Mituş, vino, striga el, moare boul. S-a umflat Komur, moare.

Unchiul Mituş îl privi îngândurat, fără să-i răspundă, apoi spuse:

— O fi păscut rapiţă. A intrat în câmpul de rapiţă şi a mâncat. De acolo îi vine. Ţi-am spus să-i fereşti de rapiţă, măgarule, se necăji el. Ce-ai făcut? Un-

de-ţi erau ochii?

Ago se încruntă, smârcâi şi repetă:

— Moare boul...

Unchiul Mituş băgă mâna în traista care atârna de perete şi în care ţinea diferite scule, luă ceva şi-l puse la brâu, dar ce era – Ago nu putu să vadă. Pe urmă amândoi plecară în grabă la boi. Vedeau de departe cum se strânseseră

grămadă şi se culcaseră pe iarba verde, ca nişte ciuperci mari, albe. Numai unul sta în picioare, mai la o parte, şi, când ajunseră acolo, văzură că era Komur.

Era groaznic la vedere; devenise uriaş, se umflase, crescuse cât o corabie, burta lui aproape atingea pământul. Privea ca prin sită, din gură îi curgeau fire subţiri de bale. Abia se ţinea pe picioare, în orice clipă putea să se prăvale. Ago începu iarăşi să se văicărească:

— Moare boul... Boul cel mai frumos, moare...

— Moare, vezi bine – îl ocărî unchiul Mituş —: dacă nu căşti ochii...

Unchiul Mituş băgă mâna în brâu şi scoase o sulă (abia acum Ago înţelese ce luase el din traistă), se apropie de Komur şi începu să-l pipăie la coapse, î apoi între coaste – pipăia ici, pipăia colo, pasămite căuta un loc anume. Când îl găsi, îl însemnă cu mâna stângă, dar o puse puţin mai alături, iar cu dreapta ridică sula şi o înfipse cu toată puterea în pielea boului.

Ago privea aiurit. Komur îşi clătină capul – atât. După ce unchiul Mituş scoase sula, se auzi un zgomot uşor „puf, puf", parcă se deschisese o supapă. Gazele acumulate în burta animalului ieşeau. Într-o clipă ochii lui Komur se limpeziră şi burta umflată ca un balon începu să se micşoreze.

— Să nu crezi că asta-i o sulă oarecare, se făli unchiul Mituş lui Ago. Nu-i orice fel de fier, a fost trecut prin *electrică.* Hai, plimbă boul, că nu-i bine să stea pe loc.

După câteva zile primejdia trecu şi Komur sta în faţa grajdului, teafăr. Dar chiar şi în aceste zile reuşise să facă o poznă: fără să-l vadă nimeni, băuse într-o dimineaţă tot laptele dintr-o vadră.

Mai făcuse şi altă ispravă: alergând odată, greoi cum era (tot în luptele lui cu boii), era cât p-aci să calce în picioare copilul Galuncăi, dar, ajungând în faţa lui, se dădu la o parte, spre mirarea tuturor, iar Galunca plânse de bucurie.

Iată-l acum, liniştit, bine dispus, stă în faţa grajdului şi rumegă. Unchiul Mituş şi Ago mănâncă şi ei ceva. Komur se

uită la ei, rumegă şi iar se uită, atent şi foarte curios.

— Komur s-a făcut bine, nu mai are nimic, zise unchiul Mituş. Ciut, neciut, ce frumos el Bou puternic, bun. Ăsta şi încă unu ca ăsta să-i cadă unui calic, îi lucrează pământul şi-l hrăneşte şi pe el şi pe copiii lui. Aşa bou... Numa' că-i cam lacom...

Komur se uită, se opri din rumegat şi pufni din nări.

— Puh! Să-ţi vâre sula în coaste, atunci să vezi tu! Puh, se hlizea Ago.

Iar unchiul Mituş, uitându-se cu multă duioşie şi zâmbind vesel, începu să-i cânte:

Prin pădurea verde trece-un turc şi tot trage din lulea: puh! puh!

„Puh! Puh!" suflă şi Komur pe nări. Apoi începu să rumege iar. O mierlă se aşează pe spinarea lui, ţopăi ca pe o stâncă, pe urmă începu să smulgă cu ciocul fire din părul lui moale, care acum năpârlea şi, după ce strânse destule, zbură la cuibul de sub streaşină.

VASILENA ŞI STĂPÂNUL

După ce intră în casa Galuncăi, Zaharia se opri în prag, să-şi tragă sufletul, parcă scăpase de-o primejdie. În aceeaşi clipă faţa i se luminase şi deveni aşa cum era întotdeauna: veselă şi lipsită de orice griji. În curte a trebuit să se prefacă, să umble ca omul bolnav, să nu râdă, să fie îngândurat: pentru că Sevastiţa, nevasta lui, putea să-l vadă de la fereastră şi să creadă că în timp ce ea e bolnavă şi zace în casă, el se bucură că a rămas în sfârşit liber.

Galunca îl primi pe Zaharia în odaia cealaltă. Dar el nu băgă de seamă privirea neliniştită cu care se uitase la el în prima clipă, trecu pragul şi se aşeză lângă fereastră.

— Ce răcoare plăcută... E bine aici la voi spuse Zaharia. De câte ori viu, mă simt bine. Ai cu cine schimba o vorbă. Socoteli şi iar socoteli – m-am săturat. Vasilena nu-i acasă? Unde-i Vasilena? Galunca spuse ceva nedesluşit, dar Zaharia nu mai întrebă nimic, şi continuă: Galunca, dă-mi sticla cu rachiu. Sevastiţa se supără când vede că beau. Vreau să beau un păhărel, aici, la răcoare. Mare treabă, un păhărel. Noi cu Sevastiţa taman ne pregăteam sa ieşim, dar a apucat-o durerea de cap. S-a culcat. Rele dureri de cap are Sevastiţa, ştii, aşa deodată... Să se odihnească... Se uită prin fereastră. Unde-i Vasilena? Nu vine?

— Vasilena-i în grădină. Vine ea, răspunse Galunca.

Puse pe măsuţă, în faţa lui Zaharia, o sticlă cu rachiu. Aşa cum făcea ori de câte ori bea, Zaharia îşi umplu un pahar, apoi altul, pe urmă aruncă oprivire prin fereastră şi aştepta zâmbind.

Galunca se aşeză la o parte şi începu să zorească la ciorapul pe care-l împletea. Nu-i plăceau aceste prea dese vizite ale stăpânului. Că se ţinea după Vasilena, era ştiut de toţi. Rămânea să afle şi Sevastiţa, stăpâna, şi atunci se va întâmplă ce-i mai rău. Dar, îşi zicea Galunca, şi Vasilena are vina ei. În timp ce la început se ţinuse bine, râdea mereu de Zaharia, pe urmă începu să plece urechea la ce-i spunea el,

chiar să stea la taclale cu el. Asta tocmai acum, când era gata să se mărite cu Velico, fierarul din Sârneno. Făcuseră chiar actele de cununie. Dar de atunci Vasilena o lasă mai moale, amână mereu.

— Uite-o pe Vasilena! spuse Zaharia.

îşi turnă încă un pahar. Vasilena venea dinspre grădină. Acum părea şi mai bine zidită, mai subţirică, pentru că îşi ridicase şorţul în care purta ceva. Călca uşor şi sprinten şi, cum îl observă pe Zaharia la fereastră, începu să râdă şi ochii ei negri revărsau numai lumină.

— Vino, Vasilena, vino, spuse Zaharia. De când te aştept. Se întoarse ca s-o vadă pe Vasilena când intra şi adăugă: Munceşti mereu. Nu trebuie, eu nu vreau să munceşti.

Vasilena nu spuse nimic. Uneori era mai vorbăreaţă, dar alteori era în stare să treacă pe lângă cineva fără să-i arunce o privire. Cineva de afară o strigă pe Galunca şi ea ieşi.

Cu totul neaşteptat pentru Zaharia, Vasilena se apropie de el, zâmbi şi spuse:

— Zici să nu muncesc? Dar cine să muncească atunci?

— Găsim noi cine. Slugile să muncească, şi eu. Ştii, au venit doi oameni să întrebe dacă dau moşia în arendă. S-a zvonit că o arendez. N-o dau, le-am zis, o s-o muncesc singur.

— Nu eşti în stare, râse Vasilena. Să munceşti tu? Minţi, minţi. Nu ştii decât să minţi...

— Cine? Eu? Eu mint?

— Păi, cine, tu. Spui că te însori cu mine. Dar ai nevastă, care trăieşte...

Oricât îl ameţise rachiul, Zaharia se fâstâci.

— Cum, adică?... Am zis, e adevărat, dar... Altceva am vrut să zic. Vreau să zic că lumea e ca o roată, se învârteşte. Nimeni nu ştie dacă mâine o să mai trăiască sau nu. Ei, atunci, ce poţi şti, se poate întâmplă aşa... că orice e cu putinţă.

— Uite, vezi, iar ai început, spuse Vasilena.

— Nu, Vasilena, ascultă-mă...

Zaharia se aplecă şi-i spuse ceva la ureche. Vasilena se aşează lângă el, cu braţele puternice şi zdravene la piept, se uita în lături şi zâmbea. Ochii ei negri străluceau.

Când se întoarse Galunca (fusese la stăpâna ei, Sevastiţa), Vasilena şi Zaharia erau tot lângă fereastră şi stau de vorbă. Se întuneca. Cerul era încă luminos, dar jos era întuneric, dinspre câmpie adiau miresme umede de iarbă proaspătă. Vasilena se uita prin fereastră la puţinele stele şi asculta ţârâitul intens şi ascuţit al miilor de greieri. Totul era ca în fiecare seară. Ca în fiecare seară berzele clămpăneau din pliscuri pe şura din faţă şi-apoi amuţeau. Numai ceva lipsea: din bezna în care licărea acum un licurici să se audă un acordeon, să se apropie tot mai mult şi să apară dintr-o dată, la fereastră, zâmbind,

Velico fierarul. Aşa se întâmplă altă dată. Acum însă Velico venea doar rareori.

Aşa treceau zilele. După ce tăcuse destulă vreme, într-o zi Galunca spuse Vasilenei:

— Nu-ţi dai seama ce faci, cum poţi să te înşeli până-ntr-atâta? Cum poţi să crezi în vorbele lui Zaharia? Şi un copil ar înţelege că toate sunt minciuni.

Ochii negri ai Vasilenei se întunecară.

— Lăsaţi-mă în pace, se răsti ea. Eu mă amestec în treburile voastre? Să nu vă amestecaţi nici voi într-ale mele.

într-o seară – cât era atunci de tăcută şi de albă luna plină! — dinspre drumul de la Sârneno se auzi o armonică: la început sunetele ei surde abia se-nfiripau, pe urmă deveneau când mai vioaie, când mai triste, mergeau şerpuitoare, tot mai clare, apoi amuţiră. Se auzeau glasuri bărbăteşti care stau de vorbă, apoi se luară la sfadă, începuse vacarmul. Toate slugile ieşiră alergând. Oamenii spuneau că a fost prins un hoţ şi l-au adus pe Velico în faţa grajdului. Luna era plină şi se vedea ca ziua. A venit şi Zaharia.

Velico spunea că-i luaseră acordeonul şi tot ce avea la el, că n-a avut niciun gând rău, că venea la moşie s-o vadă pe

Vasilena, a venit aşa cum venise de-atâtea ori până atunci.

— Dar cu cuţitul ăsta? Cu revolverul ăsta ce vrei să faci? — îl întrebă Zaharia. Şi două cutii cu chibrituri, nu una! Ai vrut să-mi dai foc! Vrei să mă omori? Te dau pe mâna poliţiei, nemernicule! Tâlharule!...

Şi, spre surprinderea celor de faţă, cuprins de mînie, Zaharia lovi pe Velico peste faţă cu biciul pe care-l ţinea în mână.

— Nu da, mă! Bai Zaharia! izbucni Velico şi se năpusti asupra lui Zaharia, dar slugile îl prinseră de braţe. De sub o sprinceană îi curgea sânge. Părul lui creţ se ciufulise.

Vasilena se uită la toate astea fără a se amesteca, fără a scoate o vorbă. Întoarse spatele şi plecă cu aceeaşi nepăsare rece. Fierarul lăsă capul în jos, se gândi o clipă şi apoi jură să nu-i mai calce piciorul pe moşie. Zaharia porunci să-i dea drumul. I-au înapoiat acordeonul, dar i-au reţinut armele – şi el plecă.

între Vasilena şi Zaharia nu se ivi după asta nici
0 schimbare, nicio răceală. Zaharia îi explică Sevastiţei că din cauza numeroaselor furturi (undeva avusese loc chiar un omor) nu numai el, dar toţi moşierii din regiune au interzis ca în timpul nopţii să mai vină străini. Mai mult, auziseră chiar că Velico îl ameninţase.

Pe Sevastiţa o durea deseori capul şi tot atât de deseori Zaharia se ducea în casa Galuncăi. O dată, şezând lângă fereastră, îi spuse Vasilenei:

— Să zicem că tu eşti acum stăpâna moşiei, că tu dai ordine – ce-ai să faci?

Vasilena ştia bine că ce-i spunea Zaharia nu se va întâmplă niciodată, că totul nu-i decât minciună, înşelăciune. Dar atunci când îi spunea că ar putea să fie stăpâna moşiei, minciuna asta, ca toate celelalte minciuni, era gata s-o creadă. Muncise la moşia asta, cunoştea fiece pietricică, fiece fir de iarbă. Dorea să rămână aici pentru totdeauna, să muncească aşa cum ştie ea. Şi dorinţa asta fierbinte spera să
1se împlinească.

— Hai, spune o dată, ce-ai să faci? o întrebă din nou Zaharia.

Părea că ochii negri ai Vasilenei văd ceva, pentru că ea zâmbea. Dar n-a mai avut timp să răspundă, pentru că în acea clipă chiar, intră Sevastiţa. Negricioasă, slută, parcă se sculase chiar atunci din pat.

— A, Tiţa, pe mine mă cauţi? sări de pe scaun, speriat, Zaharia. Iaca, vin, vin numaidecât... aici, numai puţin... Ţi-a trecut capul? Dacă vrei, să facem o plimbare. E răcoare, să umblăm puţin. O să-ţi facă bine.

De când intrase, Sevastiţa se uita mereu la Vasilena. Fără a scoate o vorbă, o mai privi o dată, cu arogenţă, cu trufie, aşa cum stăpânii îşi măsoară slugile, şi ieşi însoţită de Zaharia.

Dar nu s-au dus să se plimbe, ci s-au închis în casă, unde s-au certat – se vedea după tonul înalt al conversaţiei lor. Abia pe urmă au ieşit să se plimbe afară, în poiană, ciorovăindu-se. Pitindu-se după pomii din grădină, Vasilena îi urmărea din ochi. Pe buzele ei apăruse un zâmbet răutăcios, plin de speranţe.

Zaharia şi Sevastiţa dispăruseră în întuneric. Pe urmă, după ce-i aşteptase destulă vreme, Vasilena îi auzi cum se apropiau, stând de vorbă. Se ascunse în întuneric şi-şi încordă auzul.

— Tiţa, ce om eşti tu, îi spunea Zaharia. Crezi tu că aş putea să dau o atenţie, oricât de mică, acestei Vasilena? Cine? Eu? Se poate aşa ceva? O ţărancă sălbatică şi necioplită... Uneori când merg la ei nici nu bag de seamă că-i acolo... Nu ştie nici măcar să-şi scrie numele – are degetele bătătorite, nu poate ţine tocul în mână... Se opriră o clipă şi apoi Zaharia spuse: Numai să vrei tu, Tiţa, şi plecăm de aici chiar mâine.

Porniră mai departe, dar Vasilena putea să-i audă şi-acum.

— Ştii ce glume fac uneori? spunea Zaharia. Îi spun: Să zicem că tu eşti stăpâna, că moşia e-a ta, ce-ai să faci? Şi ea, proasta, crede şi spune: Repar grajdul şi staulul oilor,

fac ordine în ogradă, fac un hambar nou, şi aşa mai departe, şi aşa mai departe.

Zaharia începu să râdă. Vasilena nu putea să-şi dea seama dacă râde şi Sevastiţa. Rămăsese pe loc, încremenită. Totul, totul nu fusese decât o minciună, o bătaie de joc. Simţind că i se moaie picioarele, se aşeză pe rădăcina rotundă a unui copac şi căzu pe gânduri.

— Lele! Lele! Leliţă Vasilievna! se auzea vocea cristalină a fetiţei Galuncăi, care o striga fără s-o vadă în întuneric. Vasilena tresări, ascultă cu atenţie şi, când vocea copilului nu se mai auzi, îşi acoperi faţa cu amândouă palmele şi începu să plângă.

Apoi se întoarse acasă, liniştită, stătu de vorbă cu Galunca. Vasil nu era acasă şi de s-au culcat devreme. În toiul nopţii, Vasilena se trezi, ieşi în vârful picioarelor, scoase doi cai, cei mai frumoşi – cei cenuşii – şi-i înhămă la căruţă. Când era gata de plecare, cineva întrebă din casă:

— Cine-i acolo?

— Eu, răspunse Vasilena.

Căruţa porni mai întâi încet, apoi mai repede şi începu să hurducăie pe drum, în jos.

A doua zi, în timp ce încercau să înţeleagă ce s-a întâmplat şi pe urmă s-o caute pe Vasilena, un ţăran din Sârneno aduse căruţa înapoi. De zăbalele cailor erau legate năframe albe, ca de nuntă.

— Hai, să fie cu noroc! zise ţăranul după ce opri caii. De faţă erau Zaharia, Sevastiţa, Galunca şi slugile.

— Ce să fie cu noroc?

— Cum ce? Azi dimineaţă i-am cununat pe Velico şi Vasilena. Şi văzându-i cum se miră că nunta se făcuse cu atâta grabă, adăugă: Toate actele erau pregătite, au adus popa şi gata!

Zaharia o prinse de braţ pe Sevastiţa şi amândoi porniră spre conac.

CALUL BĂLAN DE LA FÂNTÂNĂ

Munca la fântână se repeta, era mereu aceeaşi: scripetele scârţâia ascuţit şi tare, parcă protesta; din fântână se ridica în sus frânghia, o împletitură din curele de piele, neagră ca un şarpe, unsă cu păcură, ca să nu se usuce, şi se înfăşură pe scripete, la care era înhămat un cal bălan, mătăhălos. Calul se învârtea în cerc, iar după el mergea mânându-l Mitco, nepotul de soră al lui Vasil. Desculţ, cu pantalonii suflecaţi şi picioarele prăfuite, oacheş şi plin de bube, cu ochii negri şi vioi. Era fericit că face o treabă de seamă şi călca chiar pe urmele lăsate de cal.

Trebuia să ocolească de cinci-şase ori ca să scoată găleata, dolofană şi lucioasă, plină cu apă. În timp ce unchiul Mituş golea găleata în uluc şi dădea iarăşi drumul frânghiei, calul şi Mitco aşteptau puţin mai la o parte. Pe urmă începea acelaşi lucru: calul se învârtea, scripetele scârţâia tânguitor, Mitco călca pe urmele calului.

Uneori calul era cuprins de lene şi abia se mai mişca. Atunci unchiul Mituş, care şedea pe ghizdul de piatră, striga:

— Dă-i drumu', Mitco! Dă-i drumu', am cam zăbovit!

Mitco începea să lovească cu biciul, uita de sine şi lovea calul şi când nu mai era nevoie. Asta mânia calul, care începea să se agite şi, cu urechile pleoştite, se uita înapoi să vadă ce face băiatul.

De multă vreme calul ăsta bălan scotea apă la aceeaşi fântână. Culoarea lui albă arăta că e bătrân, deoarece caii bălani nu se nasc albi, ci la început sunt cenuşii şi se fac albi când încep să îmbătrânească. A fost o vreme când calul ăsta (era atunci cenuşiu, cu inele negre) îl călărea fostul stăpân, Hagi Petăr. Nu puţini ani fusese înhămat şi la căruţă. Dar când îmbătrâni şi deveni greoi, aşa cum era acum – lat, cu spatele rotund ca un butoi, cu spinarea încovoiată şi picioare groase, pe care crescuse păr lung – l-au făcut – „sacagiu", adică l-au pus să scoată apă.

îşi păstrase, cu toate astea, ceva din frumuseţea lui de odinioară. În primul rând, albul imaculat ca zăpada, ca de lebădă. Apoi – când îşi înălţa capul, ciulea urechile şi privea în depărtări cu ochii negri, inteligenţi – avea şi acum o ţinută mândră, regească: era încă frumos moşneagul ăsta.

în lunga sa viaţă se învăţase să fie înţelept, dar şi şiret. Îndura loviturile băiatului de hatârul unchiului Mituş. Ori de câte ori îi venea bine, da o fugă să bea apă din uluc (nu-i era deloc sete) şi-l târa după el pe Mitco, care ţinea în mână cârligul de lemn al hamurilor. Uneori dădea chiar o fugă până în poiană, trăgând după el şi pe Mitco. Unchiul Mituş îl întorcea la loc cu o lovitură dată cu cârligul, iar Mitco, cu ochii plânşi, îl lovea cu biciul.

Scosul apei dura două-trei ore şi în cele din urmă lua sfârşit. Atunci unchiul Mituş strângea hamurile şi le punea pe cal; ţinea palma, pe care Mitco sălta un picior, ca pe scara şăii. Cu cealaltă palmă îl suia pe cal pe Mitco, care râdea cu gura până la urechi şi dădea din picioarele goale. De la fântână şi până la grajd calul trebuia să alerge în galop. Alerga greoi, cu tropot mare, respira greu – îmbătrânise. Dar îndura toate, pentru că ştia că o dată ajuns la grajd,
i se va atârna de grumaz traista cu ovăz.

Uneori calul cel alb şi bătrân se hotăra să se răzj bune pe diavolul cel mic şi desculţ, care îl punea să alerge, îl lovea când trebuia şi când nu. Şi când Mitco, râzând cu toată faţa, credea că zboară, calul îşi împleticea picioarele, se prefăcea că se împiedică, că e gata să cadă şi Mitco era azvârlit ca o minge peste capul calului, dar iarba era moale şi nu păţea nimica rău.

Mitco mai făcea şi alte isprăvi: lăsând calul să pască, legat cu o frânghie, făcea semne cu mâna în faţa lui, îl necăjea, iar calul ca să scape de el, îşi trăgea urechile pe spate şi încerca să-l muşte. Azi aşa, mâine aşa, până când calul, furios şi cu urechile strânse, începu să-l fugărească pe Mitco până unde-i îngăduia frânghia.

Oamenii mari nu se temeau şi o scoteau uşor la capăt cu

el. Dar năravurile i-au rămas şi după ce Mitco începu să meargă la şcoală. Bine hrănit, voinic, puternic, calul înclina, de bătrâneţe, spre nesupunere şi năravuri proaste. Odată i-au pus şaua – şaua cea veche a lui Hagi Petăr. Vasil vrea să meargă la Sârneno. Era iarnă, calului nu-i plăcea să calce zăpada afânată şi-i făcu şi lui Vasil ce-i făcea lui Mitco: îşi împletici picioarele, se împiedică şi Vasil se pomeni la pământ. Nu s-a lovit, dar s-a speriat gândindu-se ce se putea întâmplă dacă picioarele i-ar fi rămas agăţate în scara şăii. Pe urmă văzu, şi nu putea uita, uităturа rea a calului când îi dădu drumul şi fugi în lături.

— E un cal rău, spuse Vasil după ce se întoarse la moşie. Omoară omu'. N-am nevoie de un cal ca ăsta. Îl vând...

în adevăr, în primăvară îl vându. Spunea că l-a dat unui ţăran sărac şi zdrenţăros, căruia îi zicea Ivan Prea-Fericitul. Toţi făceau haz de porecla lui.

„Sacagiul" moşiei era acum Ţiganca – o iapă voinică şi bună, care îşi făcea treaba foarte conştiincios. De calul alb nu mai pomenea nimeni, fusese dat uitării.

Dar într-o dimineaţă de vară, trezindu-se din semn, unchiul Mituş văzu un cal alb care aştepta afară, în dreptul porţii. Aştepta, parcă se întorsese de la câmp şi cerea să fie lăsat să intre. Unchiul Mituş îl recunoscu numaidecât: era calul cel alb şi bătrân. Slăbise, cu coapsele ieşite în afară, cu grumazul ros de jug, cu picioarele din spate pline de răni, acolo unde-l freca frânghia. Era blând şi visător, abia se mişca. Uneori părea că se trezeşte din picoteală, îşi ciulea urechile şi se uita la unchiul Mituş.

Au venit şi slugile, care se bucurară de oaspete. Hambarele moşiei erau pline – i-au atârnat de grumaz o traistă plină cu ovăz. În două-trei zile calul şi-a revenit.

în ziua a patra câinii începură să latre la un ţăran pirpiriu, cu o şapcă neagră şi veche pe cap, zdrenţuros, care se apăra învârtind un bici de cânepă. Era Ivan Prea-Fericitul, care venea să-şi caute calul.

— Ce fel de gospodar eşti tu, de ce nu-ţi îngrijeşti calul, îl ocărî Vasil. Uite ce-ai făcut din el, numai pielea şi osul.

Ivan Prea-Fericitul, negricios, cu o bărbuţă neagră şi rară, tăcea, zâmbind mofluz.

— De ce nu i-ai dat să mănânce? Nu-i păcat?

— E, bai Vasile. Cum să nu-i dau, da’ vezi tu, hambare ca ale voastre noi n-avem..

Îşi luă calul şi plecă. Dar curând după aceea, calul fugi încă de două ori şi se întoarse la moşie. Unchiul Mituş îl găsea în acelaşi loc; sta şi aştepta în faţa porţii.

— Ascultă, îi spuse Vasil lui Ivan Prea-Fericitul, când veni iar să-şi caute calul. Îţi dau banii înapoi şi iau calul. Vezi bine, calul s-a învăţat aici, aici vrea să stea.

Ivan Prea-Fericitul luase totul în glumă şi zâmbea.

— Nu râde, aşa îţi spun. N-ai grijă de el, fuge de la tine. Îţi dau alt cal mai bun.

— Nu-l dau, băi Vasile, nu-mi dau calul, insista ivan, care se aprinsese şi nu mai zâmbea. Calu ăsta-i taman pentru mine, îmi hrăneşte copiii. Care va să zică, nu-l hrănesc... îi dau eu destul, da dobitocul, cât îi dai atâta mănâncă – şi mult, şi puţin. Şi ce, parcă umblă puţin? Ce fac eu? Merg prin sate, când cu humă, când cu pepeni, când cu struguri. Face treabă bună: dii – dii, stai – stai. Pentru mine e bun. Dacă nu-i el, mai bine mă treci în rândul celor morţi – spuse Ivan şi zâmbi.

Vasil se gândi o clipă, şi pe urmă spuse:

— Căpătase năravuri proaste: muşca, da din copite. Nu ţi-a făcut nicio pacoste? Ai copii.

— Muşcă, zici? **Dă** din copite, zici? Ce tot spui? E blând ca o oaie. Am şase copii, îl năpădesc ca muştele, îl încalecă, îl trag de coadă, trec sub burta lui. Nu zice nimic. Când copiii pleacă – el după ei. Zici să ţi-l dau. Cum o să ţi-l dau? Păi copiii îl aşteaptă acum. Când am plecat: tăticuţule, strigă, **să**-l aduci pe Bălan. Să vie Bălan, îl vrem pe Bălan. Aşa strigă. Nu-l dau!

— Atunci, de ce fuge de la tine? întrebă Vasil.

— Ştiu eu, spuse Ivan îngândurat. Nu-i pun nici piedici, nici nu-l leg. Merge ce merge şi iar aici, câteodată, cum să-ţi zic... Parcă îi sare mintea din cap şi atunci fuge. Cu ce funie l-aş lega, roade funia şi tot fuge. Ivan mai stătu o clipă şi pe urmă încălecă.

Să ai grijă de el, auzi? îi spuse Vasil.

— Am eu grijă, băi Vasil, am. Numai că ţi-am zis, vine o vreme... îi sare parcă mintea din cap... Hai, rămâi cu bine! Hai, rămâneţi cu bine!

Calul porni şi de la primii paşi întoarse capul când într-o parte, când în cealaltă şi se uită înapoi.

Apoi începu să meargă drept, cu capul înainte.

De atunci n-a mai fugit şi nu s-a mai întors niciodată la moşie.

UN OASPETE NOCTURN

Era încă devreme, un ceas-două până-n zori. Unchiul Mituş şi Mitco intraseră în ţarcul cel mare unde erau oile, dar nu puteau să vadă nimic. Încetul cu încetul ochii lor se deprinseră cu întunericul: oile se înşiraseră una după alta de-a lungul împrejmuirii de nuiele, stau înghesuite în pâlcuri mici, în picioare sau culcate, în mijlocul ţarcului şi rumegau. Trecuse timp de la Sân-Petru, când le vânduseră mieii, ele îi uitaseră şi nu mai behăiau. Născuseră bine şi acum se odihneau. Ici-colo câte una pufăia sau strănuta, iar mai încolo alta lovea cu copita în pământ şi tuşea ca o bătrână. În noapte se auzi un clinchet de clopoţel.

Din ţarcul mare au scos vreo patruzeci-cincizeci de oi şi le-au dus în ţarcul cel mic, la muls. Liniştite până acum, oile se urniseră din loc parcă gonite de lup; talăngile începuseră să sune. Unchiul Mituş închise bine porţile şi puse în mâna lui Mitco beţişorul subţire zicând:

— Iar, acu mână-le. Strigă: „Brr! Brr!”

Dar o clipă glasul subţire al lui Mitco răsună în întuneric:

— Brr! Brr! repeta el repede şi lovea cu băţul pe spinarea acoperită cu lână moale a oilor care se înghesuiau una în alta.

De partea cealaltă a împrejmuirii, Davidco şi Petăr

ciobanul începeau să mulgă. Unchiul Mituş se aşează lângă ei.

Ridicau puţin mâna în sus, aşteptau să le treacă oaia sub braţ, o prindeau şi o ţineau peste vadră. Firul subţire de lapte lovea sec şi molcom, pentru că vadra era goală; dar după ce au muls câteva oi, laptele susura şi cădea cu zgomot. Un iz plăcut de lapte proaspăt stăruia în aerul pătruns de miros de căcăreze de oaie.

— Brr! Brr! striga Mitco din când în când.

Totul era învăluit în întuneric. Stele multe se îmbulzeau spre miazăzi şi răsărit, în pâlcuri strânse, unele mărunte ca nişte puncte, iar altele mai mari. Săreau în ochi trei stele mari, aşezate una sub alta în linie dreaptă, puţin pieziş către pământ. În Faţa lor sclipea ca jarul aprins o altă stea, mai mare decât toate.

Ciobanii stau la taclale. Uneori o oaie mai îndărătnică nu vrea să mişte. Dacă i se întâmpla unchiului Mituş, el o lua cu binişorul, căuta s-o momească. Dar Petăr ciobanul se supăra, iar Davidco se necăjea şi mai tare: lovea oaia, o trăgea de uger şi o împingea brutal spre vadră. Oile cele mai fricoase şi mai uşurele reuşeau să scape, dar Davidco le ajungea şi apucându-le de piciorul din spate le târa înapoi.

— Nu chinui dobitocul! striga unchiul Mituş. Ia-l mai domol!

Deodată începură să latre câinii, lătrau, dar au amuţit numaidecât, după ce au mai mârâit de câteva ori alene, cu întreruperi, aşa cum fac când s-au săturat de lătrat ş-apoi se culcă. Ciobanii se mirau Cine poate să treacă aşa lesne printre câini? Un om de-al lor? Poate era Vasil? Să fi venit stăpânul? în acest timp se auziră paşi clămpănind pe iarbă. Venea un om care apoi se opri lângă îngrăditură.

— ’neaţa bună să vă fie! strigă el cu glas răstit.

Întunericul îi ascundea faţa. Rămăsese lângă îngrăditură.

— Cine eşti tu? Ce fel de om eşti! întrebă Petăr ciobanul. Ce cauţi aici la vremea asta?

0 Mă, băi Petăr, parcă nu m-ai cunoaşte! îl dojeni necunoscutul. Sunt eu, Alipia. Ni s-a pierdut, mă, o oaie; am căutat-o peste tot locul, n-o pot găsi. Mă întrebi cine sunt: Alipia, din Sârneno, de la stâna lui Toniu. Alipia Vâtev Tarpanschi. Ia oaia de unde nu-i! Stăpânul mi-a zis: „Du-te, vezi, poate e la hagi Petăr”.

— Ascultă, cumetre, ce farmece făcuşi tu câinilor? zise Davidco. De ce nu te latră? Mai îmi vine a crede că n-ai cugetul curat.

— Îl vezi, cică n-am cugetul curat! n-am venit nici să fur, nici să omor, câinii cunosc omu’. Merg, îmi văd de treabă, nu-i întărât. Poate oaia o fi la voi. „Mergi, zice stăpânul, să vezi”.

— N-avem oi străine aici, zise Petăr ciobanul. Şi dacă vrei

să vezi cu ochii tăi, stai să se facă ziuă.

— Stau, stau, consimţi Alipia. Dacă am venit după treabă, stau, de ce să nu stau.

Dispăru în întuneric, undeva după împletitură. Unchiul Mituş se ridică şi împreună cu Mitco au adus alte oi.

— Brr! Brr! strigă mai tare Mitco.

Laptele susura în vadră. Steaua cea mare, care mergea înaintea celor trei stele, ca în faţa unui car, ajunse acum în mijlocul cerului. Părea că se oprise în loc. Raze lungi, ca firele electrice, alunecau de sus.

— Tu dacă eşti de-alde Tarpanschi, spuse unchiul Mituş, **ai** fi din neamul lui Bojil Chehaia? Şi el era Tarpanschi.

— Nu sunt, nu. De unde... Noi suntem alt neam.

Dincolo de îngrăditură ţăcăni o cremene; Alipia îşi aprindea o ţigară. După puţin, cu ţigara în gură, continuă:

— Bojil Chehaia, zici; am auzit de el. Ei sunt alt neam Tarpanschi, oameni bogaţi. Noi suntem nevoiaşi. Bojil ăsta, Chehaia, ziceau oamenii, făcuse odată prinsoare cu o fată. Pe vremea aia păstorii nu veneau încă în Dobrogea, mergeau în câmpia din vale, iar vara la munte. Şi aşa, se duse o dată Bojil Chehaia la o şezătoare. „Care din voi, fetelor, zise el, care din voi cutează să meargă noaptea în munte, la cişmeaua Ivancăi? Care merge, îi dau în dar un berbec cu coarne aurite, îi dau pe deasupra şi doi galbeni de aur. Hai! Care merge?”

O fată spuse: „Merg eu”. „Nu poţi”. „Pot”. „Bine” zise Bojil Chehaia, ia cuţitul meu. Când ajungi la cişmea, bei apă, pe urmă te duci în poiana din apropiere şi înfigi cuţitul în pământ. Eu, când vin dimineaţa, dacă văd cuţitul, înseamnă că ai fost...”

Şi s-a dus fata, ei! Frumoasă era şi tânără era...

— O fi Doina? I-au scos un cântec.

— Nu-i Doina, nu. Pe asta o chema Venda. A pornit noaptea, pe întuneric... Aşa le fuse vorba. Poate se iubea cu Bojil. Merge ea, un ceas, poate două, şi ajunge la cişmea. Am uitat să vă spun că acolo, lângă cişmea, e un mormânt. Se zice că din el, noaptea, iese o femeie. Oamenii au frică. Femeia, zic ei, vine la cişmea, se stropeşte cu apă, se spală, p ormă se aşază sus pe placa de piatră şi să piaptănă...

Şi ajunse fata la cişmea. Acolo nimeni, beznă, era înfricoşător. A venit la şipot, s-a stropit cu apă pe faţă, a băut, s-a aşezat alături... şi a înfipt cu putere cuţitul în pământ.

— Bravo!... strigă Davidco.

1 Bine, da când zise să se ridice, nu putea. Cineva o ţinea, trăgea de ea. I-a plesnit inima feţei, şi a murit acolo.

— S-a speriat.

— S-a speriat. Credea că aia, femeia, a prins-o şi o ţine. Când colo – a înfipt cuţitu, da la înfipt în şorţ. Şi nu putea să

se ridice...

— Ian te uită, ian te uită...

Se făcuse tăcere. Era întuneric şi nu se putea vedea ce era pe feţele ciobanilor. Dar unchiul Mituş se ridicase să mai aducă alte oi cu Mitco. Oftă adânc. Davidco şi Petăr ciobanul vărsară laptele din vedre în hârdău şi se întoarseră la locurile lor. Alipia tăcea. Steaua cea mare se trăsese undeva, mai la o parte.

— E, p-ormă ce s-a întâmplat? întrebă unchiul Mituş, care veni şi el şi se aşeză la locul lui. Ce-a făcut Bojil Chehaia?

1 Ce să facă? Nimic. Şi-a trăit viaţa, s-a însurat cu alta. Taică-meu îmi spunea că pe fiul lui cel mare, Rahnia, l-au omorât arnăuţii, negustori de vite. S-a dus Bojil Chehaia, la înmormântarea lui Rahnia, s-a simţit deodată rău şi l-a lovit damblaua. Celălalt fiu l-a urmat pe cal şi l-a dus la Jeruna. Nu s-a lecuit niciodată. O dată a zis: Duceţi-mă la stână să văd cum joacă şi behăie mieii, micuţii. L-au dus, dar iarăşi l-a apucat răul şi a murit acolo, la stână. Alipia tăcu. Se auzea iar susurul laptelui, care curgea în vadră.

— Brr, brr! Brr, brr! striga Mitco.

Au mai adus oi încă de vreo câteva ori. Începuse să se lumineze de ziuă. Mai întâi începură să apară mai clar contururile îngrăditurii de nuiele şi craniile albe, de boi, înfipte în ţăruşi, ca să sperie lupii. Răsăritul era în flăcări. Sub apăsarea beznei de până acum, poienele se trezeau

pline de lumină, surîzătoare. Pe cerul palid n-a rămas decât steaua cea mare, undeva, departe, pe lungul ei drum, mişcă acum ca un punct de lumină.

Ciobanilor li se luase o greutate de pe inimă, pentru că îşi isprăviseră treaba. Mitco, desculţ, cu cioarecii suflecaţi şi capul tuns râdea cu gura până la urechi, jucându-se cu beţişorul pe care îl ţinea în mână. Acum putea să-l vadă bine şi pe Alipia. Oare omul ăsta venise peste noapte şi le povestise despre Bojil Chehaia? O fărâmă de om: bătrân, cu părul alb, cu barba albă, înalt de-o şchioapă. Era tot în zdrenţe. Nu se mai uita la ciobani, ci, ţinând ciomagul la subţioară, se uita cu sprâncenele albe, lăsate în jos, spre turmă. Îşi căuta oaia.

— Stai oleacă, mergem s-o căutăm amândoi, îi spuse Petăr ciobanul.

Hârdăul se umpluse cu lapte. Da video şi Petăr ciobanul îl purtară pe o prăjină pusă pe umeri, până la stână. Unchiul Mituş dădu la o parte strecurătoarea şi luă lapte cu o cană de tinichea pe care i-o dădu lui Mitco.

— Na, Mitco! ia şi bea!

Mitco zâmbi, apoi încetă să mai zâmbească, luă cana cu amândouă mâinile şi dădu pe gât laptele crud, cald încă.

Davidco şi Petăr ciobanul îşi făceau pregătirile, puneau în traistă pâine şi câte un boţ de brânză. Unchiul Mituş umpluse albia de piatră cu zer, iar Davidco începu să

zbiere: câinii veniră în grabă şi, călare unul peste altul au înfulecat repede zerul. După aceea Bacio şi Murza, câinii cei mai mari, erau gata să se sfâşie. Erau cu totul vreo zece câini, care se lingeau pe bot, ochii injectaţi le jucau în cap, se învârteau furioşi de colo până colo. Alipia sta în mijlocul lor, dar câinii nu se atingeau de el.

— Mă, pe tine nu te-au rupt câinii încă? râdea Davidco. Ai ochii verzi, eşti şmecher...

Alipia nu slăbea din ochi turma. O oaie ca toate oile, cenuşie, se dusese lângă îngrăditura de nuiele şi se scărpina. Tot scărpinându-şi amul se uita spre stână, şi fără pricină behăia din când în când.

Aşa cum sta în faţa câinilor, Alipia se uita atent la oaie. Când behăia, el dădea uşor din cap. Parcă ar fi vrut să spună: „Asta e...”

— Oaia e aici, zise el întorcând capul spre Petăr ciobanul. Uite-o aia, de se scarpină...

Petăr ciobanul nu spuse nimic şi porni supărat spre oi. După el mergea Alipia. Gonind oaia, Petăr ciobanul o prinse uşor cu caţa. Pe urmă, cu o mână o ţinea, iar cu cealaltă i-a întors urechea ca să-i vadă semnul: semnul nu era al lor, a lui Hagi Petăr, ci străin.

— Na-ţi-o, dacă-i a ta! spuse Petăr ciobanul şi împinse oaia spre Alipia.

Oaia se zăpăcise parcă, nu fugea, ci sta pe loc.

— Pşt, pşt, pşt... – o momea Alipia, care scosese din traista lui tărcată firimituri de pâine pe care i le întindea pe palmă. Pe urmă nu se mai uită la oaie. Cu braţele la piept, cu ciomagul la subsoară, porni. După el porni şi oaia.

— Rămâneţi cu bine! le spuse el. Unchiului Mituş îi strigă mai tare: Rămâneţi cu bine!

Unchiul Mituş se uită la el.

„Ce om ciudat!” îşi zise el. Ar fi vrut să mai spună ceva, dar privirea îi căzu pe Mitco: culcat pe prispă, cu capul pe un burduf plin cu paie – perna ciobanilor – băiatul adormise.

„L-a adormit laptele – îşi spuse unchiul Mituş, care luă un suman şi-l acoperi. Ei, Mitco, ei, ciobănaşule! Ce păstor o să fii tu! O să te îmbeţi cu lapte proaspăt, o să adormi şi o să vină lupu să-ţi sugrume oile. Ei, Mitco, ei!...”

Unchiul Mituş se ridică puţin şi se uită iarăşi în urma lui Alipia: mergea tot înainte, pe potecă, iar după el zorea, ţopăind, oaia.

ODINIOARĂ

Dimităr Medaru[26] din Sârneno, odinioară herghelegiu la Hagi Petăr, venise, aşa cum făcea din vreme în vreme, să-l vadă pe unchiul Mituş. Au stat de vorbă destul de mult (cu Medaru nu se putea vorbi decât de cai şi de herghelii), pe urmă unchiul Mituş se duse să sfârşească o treabă în grajd, iar Medaru rămase pe prispă, singur, să-l aştepte.

Medaru avea aproape optzeci de ani, era mult mai tânăr decât unchiul Mituş, se păstrase bine, era voinic, cu faţa roşcovană, pe care stau lipite, ca nefireşti, mustăţi şi sprâncene albe. Sprâncenele erau aproape tot atât de groase ca mustăţile. O cută adâncă şi aspră se lăsa pe frunte în jos, spre nas. În schimb, în jurul buzelor, sub mustăţi, juca un zâmbet vesel. Toate astea făceau ca faţa lui să pară în acelaşi timp mohorâtă şi hazlie.

Se îmbrăca oarecum deosebit. Sărea în ochi bunda lui scurtă, împestriţată cu tot felul de găitane verzi şi roşii din meşină – frunze, flori, păsări – o adevărată broderie, ţesută artistic şi cu gust. Se pare că această bundă era pentru Medaru o haină scumpă şi preţuită. Sub mânecile largi şi albe ale cămăşii apăreau braţele lui vânjoase, pe care le sprijinea pe toiagul din lemn de corn. Medaru nu purta

[26] Medar – apicultor, vânzător de miere (bulg.).

poturi, ci pantaloni de şiac cenuşii, înguşti la genunchi şi mai jos strânşi pe pulpa piciorului. Purta o pălărie neagră, veche, şi un brâu roşu cu un chimir uşor, de piele. Dar ciudăţenia care atrăgea privirile oamenilor şi provoca zâmbete pe buzele lor era biciul negru, foarte lung, de herghelegiu, strâns ca o frânghie şi prins de coapsă. Medaru n-avea nevoie de biciul ăsta şi nici că se mai găseau herghelii pe undeva, dar îl purta aşa cum un ostaş bătrân îşi poartă sabia, în amintirea meseriei de altă dată – şi mai cu seamă ca amintire din tinereţe. În jurul gâtului îşi înfăşură un şal mic, roşu, nu ca să-i ţină de cald, ci să-i ascundă semnul rămas de la o rană veche, pe care o avea la ceafă, acum vindecată. Din aceeaşi cauză, când vorbea, Medaru avea obiceiul să-şi ţină capul puţin în jos, cu bărbia pe piept.

Acum, când rămăsese singur, Medaru desena pe pământ cu vârful bastonului şi se gândea la ceva, zâmbind.

„Care herghelegii sunt mai buni, tătarii sau mocanii? se întreba el, pentru că tocmai despre asta vorbise cu unchiul Mi tuş cu câteva clipe înainte. Sunt buni şi unii şi alţii. Mocanii sunt mai rezistenţi la frig, asta e. Mocanul îşi aruncă pe spate un cojoc, da ce cojoc – lână pe dinăuntru şi lână pe dinafară – şi sub cojoc numai cămaşa. Tătarii când se tocmeau cereau şi o pereche de bocanci. Buni călăreţi erau şi ei”.

Medaru dădea din cap şi zâmbea mai tare: dacă-i vorba de călăreţi buni, călăreţ bun fuses e şi el, Medaru; putea să se aplece în goana calului şi să ridice de jos măciuca. Iar dacă făcea prinsoare, putea să ridice de pe pământ şi o medgidie[27] albă...

În amintirea lui Medaru apărea acum armăsarul cel negru şi focos, armăsarul vijelios al lui Hagi Petăr, de la care avea rana de la ceafă. Au trecut de atunci mai mult de patruzeci de ani, dar Medaru nu putea să-l uite. Iacă aici, aceleaşi locuri, acelaşi câmp neted din jur. Parcă a fost ieri...

*

Armăsarul ăsta nu era prea mare, nici prea mic. Era negru, fără un fir de păr alb, cu coama groasă şi deasă căzută toată pe o parte a grumazului. Pe piept, coama îi atârna până aproape de picioarele din faţă. Îi cădea şi peste frunte, peste ochi, uitătura lui era sălbatică, plină de văpăi. Nu-i plăcea să fie mângâiat şi părea că nu bagă în seamă pe oamenii de lângă el.

Nu rămânea printre oameni decât iarna atunci îl scoteau din herghelie şi-l hrăneau la iesle. Printre numeroşii săi cai, Hagi Petăr mai avea un armăsar, roşcat-gălbui, cu o coamă albicioasă. Era sprinten, ţanţoş, curat, se îngrăşa foarte repede şi când îl duceau la fântână târa slugile după el,

[27] *Medgidie* – monedă turcească egală cu un ban.

necheza, juca, mergea ca pe sârmă.

Armăsarul cel negru mergea ca întotdeauna – repede, cu capul avântat înainte, ciulind din vreme în vreme urechile. Era atunci nespus de frumos. Nu se ridica pe picioarele din spate, nu târa slugile, nu necheza. Părea calm, dar tremura din tot corpul, rodea nervos zăbalele, pleoape roşcate îi acopereau pupilele. Arunca priviri fulgerătoare către celălalt armăsar.

O dată slugile îl scăpară din mână, chipurile din întâmplare, şi armăsarii se luară la bătaie. Lupta a fost scurtă, pentru că Hagi Petăr începuse să strige din cerdac şi servitorii se grăbiră să-i despartă. Armăsarul cel negru se năpustise asupra celui roşcat ca un şarpe, iar când slugile îl alungau el apuca să se mai întoarcă o dată şi trase două copite în cel roşcat. A fost o lovitură cumplită. Dată de la o distanţă mai mare, care i-ar fi îngăduit să-şi dezlănţuie toată forţa, putea să schilodească, chiar să ucidă un animal oricât de voinic. După această lovitură armăsarul cel roşcat a amuţit şi n-a mai nechezat multă vreme.

Din ziua aceea, aşa cum se întâmplă întotdeauna când apar doi luptători, slugile se împărţiră şi ele în două tabere: unii erau de partea armăsarului cel negru, iar alţii de partea celui roşcat. Şi ca să-i pregătească pentru întâlnirea decisivă, care o dată tot trebuia să aibă loc, îi hrăneau cât se poate de bine: când se plictiseau de orz, le dădeau grâu

apoi, în loc de grâu, de ovăz. Le împleteau coamele şi cozile ca să se încreţească; după ce-i ţesălau şi curăţau bine, îi ungeau uşor cu untdelemn ca să le lucească părul. Au încercat şi alte mijloace: le puneau în zob[28] un pumn de grăunţe de urzică, pregătite încă din vară, şi părul cailor lucea ca mătasea.

Ţineau armăsarii în colţurile cele mai întunecoase ale grajdului, pentru că, cu cât era mai întuneric, cu atât deveneau mai nărăvaşi şi erau mai năprasnici când ieşeau afară.

Odată, Hagi Petăr – pe vremea aceea era tânăr, avea şi o nevastă tânără – a vrut să meargă la biserică la Sârneno. Ca să se fălească faţă de oameni, aşa cum îi sta bine unui moşier bogat, au înhămat la o căruţă nouă, frumos încondeiată – în spate avea o capră cu arcuri – pe cei doi armăsari – cel roşcat şi cel negru. Le-au pus hamuri noi, cu ciucuri, cu nasturi albi, pe grumaz gherdane de mărgele albastre, panglici roşii la zăbale şi la cozi. Coama unuia din ei fusese pieptănată spre dreapta, iar a celuilalt – spre stânga. Dacă la căruţă sunt înhămaţi doi armăsari, orgoliul stăpânului e gâdilat la culme când, trecând prin sate, ei încep să necheze şi să joace, ţanţoşi, cu grumajii arcuiţi, cu coamele dese răsfirate în vânt.

Ca să nu se certe, au legat între ei, ceva mai jos de cap,

[28] Zob – grăunţe de ovăz amestecate cu altele, date ca hrană cailor.

sub zăbal, o prăjină, ca să nu se poată muşca. S-au dus şi s-au întors cu mare fast, fără a se fi întâmplat ceva deosebit. Dar după ce i-au deshămat, n-au mai putut să-i stăpânească: armăsarii, care tot timpul se presimţiseră, s-au năpustit unul asupra celuilalt înfioraţi şi turbaţi, se ridicau pe picioarele din spate, răcneau ca fiarele...

De atunci, slugile, chipurile tot din întâmplare, i-au scăpat încă de vreo două ori şi armăsarii s-au luat la luptă. Ura lor atinsese culmile. Cel roşcat se îngrăşase mult, se rotunjise la spate ca un butoi. Cele mai multe slugi îl lăudau mai mult pe el, se bucurau când îl vedeau. Îi ziceau „leu", „cal împărătesc" sau „zmeu". Armăsarului cel negru, din pricina năravurilor rele (încerca să muşte şi să dea din copite), îi dădeau numai nume urâte: „Holera", „Ţiganul", „Ureche bleagă", „Diavolul negru"...

Dar armăsarul cel negru nu prea vrea să aibă de-a face cu oamenii. Nu se linguşea în faţa lor, dar nici resentimentele lui nu durau prea mult. Părea cufundat în viaţa lui interioară şi se agita dacă cineva încerca să-i întrerupă meditaţia. Deseori, stând în faţa ieslelor şi rumegând, tresărea, se oprea din mestecat şi cu capul sus, ţinând frâul în gură, ciulea urechile. În întunecimea grajdului nu luminau decât ochii lui negri, plini de o tristeţe nedesluşită. Dar oricât asculta, n-auzea nimic. Apoi începea iarăşi să rumege fânul, tăinuind adânc în ochii lui aceeaşi

nostalgie nedesluşită.

Uneori, noaptea, vântul şi viscolul care bântuiau afară, aduceau sunete îndepărtate şi nelămurite. Armăsarul cel negru asculta cu capul ridicat. Şi iată, se auzea clar un clopoţel, un cal necheza. Se întorcea herghelia. În ochii armăsarului cel negru se mistuiau văpăi, începea să se agite în loc, să necheze. O zi-două nu se putea linişti. Cei doi cai, Alcio şi Bojco, bătrâni şi blânzi, care picoteau la locurile lor, se minunau şi ei de această agitaţie care dura aşa de multă vreme.

Venise primăvara şi armăsarul cel negru plecă cu herghelia. Pe vremea aceea erau puţine ogoare cultivate, cea mai mare parte a câmpiei era acoperită cu iarbă şi buruieni înalte cât omul, în care se auzeau sunete de clopoţei şi de tălăngi, dar vitele nu se vedeau. Hagi Petăr avea în herghelia lui o sută de iepe poate chiar mai multe. Uneori, la un loc mai deschis, apărea herghelia cu zgomot mare, ca dintr-o pădure; şiruri negre de cai îşi scuturau capul ca să se fe rească de muşte şi fornăiau. Se auzeau clopoţei şi tălăngi; tălăngile de fier scoteau sunete surde, iar clopoţeii de tuci sunau subţire şi melodios. Nu oricare iapă ştie să poarte un clopoţel, el se atârnă de obicei de grumazul iepelor mari şi bătrâne: lăbărţate, cu burţile umflate, vânjoase şi sperioase, cu coama răsfirată şi ochii luminoşi. Cele tinere sunt mai subţiri, mai sprintene. Erau

aici de toate felurile: roşcate, negre, cenuşii. Pe-alocuri, printre iepele cu părul mai închis, trecea o iapă albă sau una pestriţă, jumătate albă şi jumătate neagră, aşa cum sunt caii de circ. Aceste iepe voinice, cu spinările lustruite şi cozile lungi nu pot sta pe loc: păscând, ele merg înainte, în timp ce clopoţeii sună. În altă parte venea în fugă un mânz cu picioarele ca trestia, nechezând subţire. Se auzea numaidecât scâncetul cald, plin de duioşie maternă, al unei iepe. Din locul cel mai îndepărtat al turmei, prin iarba verde, apăru armăsarul cel negru. Alerga în trap mărunt şi repede, cu capul ridicat şi coama în vânt şi necheza. Qriada lui se lovea când de o coapsă, când de cealaltă. După ce se apropie începu să pască, dar era neliniştit: ţinând firele de iarbă în gură, înălţa capul, privind undeva în depărtare, cu ochii plini de văpăi...

Ca toate iepele din herghelie, şi el este bine hrănit, pentru că iarbă era din belşug. Părul lui luceşte, negru-albăstrui, ca pana corbului. Se uită mereu înainte, cu smocul de iarbă verde în gură. Nările lui palpită. Sub piele împung puternic vinele, ca nişte lipitori, tot corpul lui vânjos, parcă înaripat, este încordat, şi respiră forţă. Alături, câmpul acoperit de un covor de flori mari şi galbene de coada-mielului; mai departe se înalţă un zid de mărăcini verzi, iar în spatele lor – câmpia, întinsă şi nemărginită...

Armăsarul cel negru e atât de aprig şi gelos încât, dacă

pe drumul din apropiere trece o căruţă, iese din herghelie în trap grăbit şi mărunt, se năpusteşte ca un câine rău asupra cailor înhămaţi la căruţă, vrea să-i sugrume. Oamenii sunt nevoiţi să coboare şi în strigăte şi lovituri de bici să-l ţină la distanţă.

Când herghelia merge la adăpost, armăsarul cel negru este în fruntea ei, o conduce. Întotdeauna cu ochii-n patru, o păzeşte aşa cum îşi păzesc ciobanii oile. Într-o noapte asupra hergheliei se năpustiră lupii. Medaru se întâmplă să fie în urmă şi auzea încă de departe cum tropăiau iepele, cum nechezau mânjii, iar mamele lor le răspundeau cu glasul înecat şi plin de îngrijorare, cum fac în faţa unei primejdii. Medaru zori calul în galop şi, ajungând la herghelie văzu – era într-un amurg cu stele multe – cum iepele se aşezaseră în cerc cu capetele spre centrul cercului unde erau mânjii – şi cu spatele în afară, gata să se apere cu copitele. Dincolo de acest cerc, fornăind din nările dilatate, privea ager şi galopa armăsarul cel negru. Dar lupii au fugit.

În primăvară, la aceeaşi vreme, când iarba era încă verde, armăsarul cel negru avu o altă întâlnire cu cel roşcat. O dată, pe înserate, armăsarul cel roşcat sări peste gardul de nuiele şi ieşi din ograda moşiei. Târa după el un căpăstru scurt, se pare că-l rupsese şi scăpase. Două slugi care se tupilau pe lângă zidul grajdului, ca să nu le vadă

Hagi Petăr, se uitau la armăsar, dar nu se duceau să-l aducă înapoi. Cu capul ridicat şi coada fuior în vânt, nechezând, roşcatul pornise în galop frumos şi măsurat peste câmpul verde, drept spre herghelie. Era acum aproape, nu-l despărţeau decât două-trei sute de paşi.

Şi iată că din partea opusă, dinspre herghelie, porni în galop armăsarul cel negru. Aleargă repede, cu coama în vânt şi coada în sus. Cei doi duşmani n-au timp de pierdut, ca altă dată, să se adulmece, să bată pământul cu copitele dinainte şi să necheze furioşi. Se năpustesc de-a dreptul, unul în altul. Se urăsc de moarte, stau cu urechile date pe spate, salbele lor de dinţi, deşi şi ascuţiţi ca dalta, clănţăne. Ba se ridică pe picioarele dinapoi, unul împotriva celuilalt, ca doi oameni care se luptă, ba se lasă în genunchi, încercând să se muşte de locul cel mai vulnerabil, lipsit de apărare. Fornăie, suflă din greu, gem, dinţii lor clămpăne ca nişte cleşti. Lupta se duce în tăcere, luptă înverşunată, care durează multă vreme. Amândoi sunt acum înecaţi în sudoare, pe trupurile lor se prelinge sânge gros şi negru.

Câteva iepe care pasc înalţă capul şi se uită la cei doi masculi care se sfâşie, dar îi dau numaidecât uitării. Iepele mai bătrâne şi mai curioase se apropie câţiva paşi, cu ochii aţintiţi la ei, apoi se întorc şi ele numaidecât la locul lor. Iată că armăsarul cel roşcat, mai gras şi mai greoi, se clatină, gata să cadă, dar reuşeşte să se desprindă şi o ia la

sănătoasa. Armăsarul cel negru îl fugăreşte şi ajungându-l din urmă îl muşcă de coapsă. Apoi se opreşte brusc, ciuleşte urechile şi se uită atent după cel roşcat, vrând parcă să se încredinţeze că fuge în adevăr. Pe urmă, tot alergând, se întoarce la herghelie.

Galopând cu capul în jos, până aproape de copitele dinainte – aşa ameninţă el iepele care muşcă, cu capul ciolănos, cu urechile spre spate, pare un cap de şarpe – întoarce herghelia din drum, strânge caii la un loc ca un păstor şi-i sileşte să meargă înaintea lui. În acest timp slugile duc la moşie armăsarul cel roşcat, muşcat şi plin de sânge, parcă fusese atacat de lupi. Hagi Petăr se uita din cerdac şi face un semn cu mâna: să-l ducă în grajd, să nu-l vadă în halul ăsta. Dar nu putea să uite ruşinea pe care i-a făcut-o cel roşcat: după ce rănile se lecuiră, îl trimise la târg şi îl vându.

Armăsarul cel negru hoinărea pe câmp cu herghelia şi devenea din zi în zi mai neîmblânzit şi mai sălbatic. A venit arşiţa şi părul lui nu mai era curat; deseori era prăfuit şi firele lipite de sudoarea uscată, cu o puzderie de mărăcini încâlciţi în coamă. Era uscat şi subţire, deasupra găvanelor făcuse riduri adânci, dar văpăile îi stăruiau în ochi.

— Ăsta nu-i cal, e fiară! spunea Medaru.

Erau în herghelie vreo zece armăsari tineri, de trei ani, trebuiau vânduţi pentru că armăsarul cel negru i-ar fi

sfâşiat. Alunga din herghelie chiar şi iepele de-acelaşi sânge cu el (caii ţin mult la rudenie). Dar parcă asta nu era destul şi începu să alunge din herghelie chiar calul lui Medaru, un animal blând şi paşnic. Acum însă se ciocniră cei doi, Medaru şi armăsarul cel negru. Pentru prima oară Medaru se uită la armăsar fără să zâmbească, cu o privire rea.

Deseori oamenii îl întrebau pe Medaru: dar caii dorm şi ei? Când dorm? în ce fel dorm? Este ştiut că şi caii, la fel ca oamenii, au nevoie de somn. Dorm mai cu seamă dimineaţa, după răsăritul soarelui, când vremea începe să se încălzească, de cele mai multe ori în picioare. Medaru îşi amintea toate astea, deoarece aşa a început între el şi armăsar vrajba care abia dacă nu-l duse la pieire.

Toată noaptea iepele au călcat iarba, au fornăit şi au păscut. În zori, cerul era roşu la răsărit, peste câmpie plutea un nor de ceaţă străvezie, iarba era udă şi grea de rouă. Caii nu mai păşteau, se foiau de ici-colo, aşteptau să răsară soarele, să se mai încălzească şi pe urmă începură să picotească. Unele iepe se culcaseră. Mânjii sugeau la mamele lor. Clopoţeii amuţiseră. Medaru descăleca, lăsă calul să pască în voie, cu şaua pe el şi se culcă şi el să doarmă puţin.

Odihna cailor nu dură multă vreme. De o oră şi mai bine în jurul lui Medaru se făcuse linişte. Tocmai liniştea asta îl

trezi. Tresări şi sări în sus, fornăind şi nechezând iepele intraseră în buruieni. La locul unde fusese herghelia acum stătea numai calul Medarului. Ceva ciudat: calul nu mişcă, stă în loc, ca pironit. Medaru se apropie de el. Calul îl priveşte, dar nu mişcă, unul din picioarele din faţă îi atârnă în aer, pielea de la genunchi e jupuită de o lovitură. Medaru a înţeles numaidecât: armăsarul lovise calul cu copita şi i rupsese piciorul.

— Bine, spuse Medaru. Acu o să mă porţi tu în spinare.

Scoase şaua de pe cal, îl lăsă să pască şi să se lecuiască, cum va putea, şi prinse armăsarul (Medaru mânuia cu mare iscusinţă laţul) şi-l încălecă numai decât. Un herghelegiu bun trebuie să se aplece de pe şa, în goana nebună a calului şi să ridice de pe pământ măciuca. Biciul e bici – herghelegiii purtau în adevăr bice lungi de trei-patru metri – dar cu el nu se poate face mare lucru. Cu aceste bice, care se terminau în vârf cu un smoc dpăr de cal, se poate plesni – şi caii se sperie sau nu. Atunci herghelegiul desprinde din şa măciuca. Măciuca e un retevei scurt şi tare, îngroşat la un capăt, un adevărat buzdugan, care se agaţă de şa cu o curea mică. Măciuca este arma şi puterea herghelegiului. Când o învârte şi o aruncă, ea zboară cu partea îngroşată înainte, ca o săgeată, şi vai de iapa pe spinarea căreia cade. Spre locul unde a căzut măciuca se îndreaptă călare herghelegiul, se apleacă, apoi se ridică iarăşi şi acum

măciuca e în mâna lui. Şi el zboară înainte, spre rândurile dese de cai.

Medaru făcea toate astea cu calul lui, cu multă dibăcie. Încercă să facă la fel cu armăsarul cel ne gru: când îl întorcea cu spatele spre herghelie, orice ar fi făcut, armăsarul nu mişca niciun pas înainte. Medaru se necăjea, îl lovea cu biciul. Armăsarul sărea, se zbuciuma, se făcea numai apă, dar nu mişca un pas înainte. Atunci Medaru galopa în urma hergheliei, arunca măciuca şi apoi o ridica de pe pământ. Pe urmă încerca iarăşi să despartă armăsarul de herghelie, dar nu reuşea.

În fiecare zi se întâmpla acelaşi lucru. Medaru nu da înapoi, dar nici armăsarul nu se supunea. Medaru simţea cât se teme armăsarul de el, dar şi cât de puternic îl urăşte: se uita la el cu o căutătură rea şi apăsătoare, cu ochii înceţoşaţi de coama care-i cădea peste frunte, tresărea şi întorcea capul ori de câte ori îl încăleca.

— Ce poţi să faci? vorbea Medaru scrâşnind din dinţi de ciudă. Nu poţi să mă azvârli, nici să mă muşti; dinţii o să ţi-i scot eu ţie. Ce poţi să faci?...

Oricum, Medaru, care păscuse caii ani de zile, înţelegea că ceea ce-i cerea armăsarul era să meargă cu herghelia. Ca înainte trăise între oameni, la iesle, în grajd, părea că uitase cu totul. Se obişnuise să calce iarba înrourată, înaltă până la grumaz, să-l scalde ploaia, să-l sufle vântul, fără şa,

fără zăbale şi liber ca toţi caii din herghelie. Asta dorea din toată fiinţa lui. Numai deprinderea îl îndemna la supunere, îl lega de om cu un fir. Dar firul ăsta era subţire şi se putea rupe.

Medaru îşi dădea seama de toate astea, dar nu ceda.

„Îl fac eu să mă-asculte şi atunci o să cer stăpânului să-mi dea alt cal” – îşi spunea el.

Când descăleca să se mai odihnească, lăsa armăsarul să pască, dar îl ţinea legat. Avea un pripon de fier, îl înfigea în pământ şi lega calul de el. Într-o seară descălecase cât să fumeze o ţigară. Ţinea funia cu mâna şi, ca să-şi poată răsuci ţigara, o legase de mână. Făcuse o prostie care îl costă scump.

După ce-şi fumă ţigara, Medaru vru să aţipească oleacă. Era zăduf mare, fulgerele sclipeau. Ploaia se apropia, dar era încă destul de departe. Medaru adormi pe nesimţite. Ceva îl trase brusc, îl izbi de pământ, îl ridică iarăşi şi iarăşi îl izbi. Medaru avea senzaţia că se află în mijlocul unor flăcări – fulgere lungi sclipeau, apoi se făcea iar întuneric, ca să sclipească iarăşi scurt. Înaintea lui auzea tropot de copite – herghelia se speriase (caii se sperie tare de fulgerele fără ploaie), iar în urma ei armăsarul alerga târând de mână pe Medaru.

Funia era lungă de vreo zece metri şi de la distanţa asta Medaru putea să vadă armăsarul. Aşa cum era întors puţin

spre spate şi tras de funie putea să-i vadă ochii în care clocotea mânia. Medaru putea să citească năprasnica ură care se mistuia în ei.

Se poate ca animalul să fi fost şi el speriat, dar tot atât de adevărat era că simţea acum că puterea e de partea lui şi nu avea de gând să se oprească...

Totul nu dură decât câteva clipe. Medaru îşi dădu seama că e pierdut. Îşi strânse toate forţele – era voinic – reuşi să se întoarcă şi să prindă funia cu cealaltă mână. Animalul continua să-l târască, dar acum trăgea şi el de funie cât îi sta în putere. Cu o mână scoase cuţitul şi tăie funia. În aceeaşi clipă se izbi de rădăcina unei tufe de mărăcini. Simţi că ceva i-a sfâşiat gâtul, parcă i-l tăiase cu cuţitul...

Unchiul Mituş se întoarse de la grajd şi, văzându-l pe Medaru cum privea îngândurat spre câmpie, îi spuse:

— La ce te uiţi? Ce-ai căzut aşa pe gânduri?

Medaru zâmbi şi dădu din cap.

— Mă gândeam la armăsarul cel negru al lui Hagi Petăr. Ce cai erau odinioară, Mituş, ce cai! Armăsarul ăla numai că nu m-a omorât, numai că nu mi-a tăiat capul – vezi rana de la ceafă. Dar şi el a păţit-o rău: într-o vară, când băgam herghelia ***în*** ţarc – veniseră potcovarii să-i potcovească – el rămăsese afară, încercase să sară peste gardul de nuiele, dar a intrat cu burta într-un par şi a murit...

Cu toate că-i povestise această întâmplare de multe ori,

Medaru începu s-o depene iarăşi de la-nceput.

LA RUDE

După ce au cinat, unchiul Mituş, Ago şi Marin s-au culcat, la adăpost, între două căpiţe. Toată ziua munciseră la treierătoare, în zgomot şi praf, pe mare arşiţă. Chiar dacă voiau, nu puteau să schimbe o vorbă. Faţa şi părul lor, ba chiar şi pleoapele erau acoperite cu o pulbere neagră. Parcă erau nişte arabi, ochii lor priveau groaznic sub pleoapele umflate. Nu îndrăzneau nici să deschidă gura. Acum era atâta linişte în jurul lor, totul era curat şi răcoarea plăcută nu le da ghes la somn, cu toate că erau osteniţi. Le plăcea să se destindă, să stea la taclale, să se asculte unul pe altul.

— Băieţi, înveliţi-vă bine, că noaptea asta o să cadă brumă, o să fie frig, le spunea unchiul Mituş. Se vede după stele: uite ce multe sunt, uite-le cum licăresc...

— A căzut o stea, spuse Marin. A murit un om.

Puţin mai sus paiele foşniră şi se auzi râsul gros şi strident al lui Ago.

— A murit... multe ştii tu... nouă şi cu-a brânzii zece... ha, ha... nouă şi cu-a brânzii zece – repeta Ago, făcând mare haz.

— Nu râde, Ago, îl certă unchiul Mituş. Ce om. Eşti şi tu. Taci. Nu ştiu, băieţi, dacă a murit un om –

continuă unchiul Mituş – dar stelele cad, cad mereu, în timpul războiului cu sârbii cădeau ca ploaia – şi cât popor a pierit atunci! Drept să vă spun, când mă uit la stele, îmi trec prin cap fel de fel de gânduri; ziua munceşti, te uiţi la alte lucruri, dar seara... Uite acu': ce multe stele! Cine le-a pus acolo? Ce-i acolo? Ce sunt ele?

— Învăţaţii zic că şi în stele sunt oameni, spuse Marin.

Ago se răsuci iar şi paiele foşniră.

— Învăţaţii ştiu pe dracu' spuse el răstit.

— Cum vă spuneam, seara îţi vin fel de fel de gânduri, începu iarăşi unchiul Mituş. Mă întreb: unde o să mergem şi noi? Ce-o să fie cu noi? De ce piatra stă mii de ani iar omul se duce aşa de repede? De ce? întrebi, te uiţi sus... Cineva parcă te vede de-acolo, dar nu-ţi zice nimic. Tace, Şi tu te minunezi, te miri...

Tustrei tăcură. După câteva clipe unchiul Mituş începu din nou:

— De asta vreau să merg în sat. Rude în viaţă nu mai am, dar am morţii mei. Să faci pomeni şi să le aprinzi o lumânare – şi asta-i ceva. Mă duc, nu pot altfel. Plec luni în săptămâna mare.

— A? Ce zici? spuse Marin somnoros şi adormi din nou. Şi Ago sforăia. Unchiul Mituş se acoperi bine şi se uită iarăşi la stele.

De câtăva vreme plecarea unchiului Mituş în salul lui

natal era obiectul glumelor făcute la moşie. Mereu pleca şi mereu amâna plecarea. Vasil nici nu credea că unchiul Mituş va pleca: aici şi-l amintea, la moşie de când lumea, şi fără îndoială că aici va rămâne până la sfârşitul vieţii.

Unchiul Mituş venise la moşie, se poate spune, de foarte tânăr. Se ştia atunci că-şi pierduse cei doi copii curând unul după altul şi că apoi murise şi nevasta lui. Unchiul Mituş ieşea adeseori din odaia de lângă grajd cu ochii tulburi şi înroşiţi, parcă băuse sau plânsese. Unii oameni spuneau că unchiul Mituş purta un mare păcat faţă de ai săi şi de aceea bea în taină. Dar stăpânilor nu le pasă ce au pe suflet slugile lor, ci se uită numai cum lucrează. Curând unchiul Mituş se liniştise, devenise blajin, era un om calm, ca acum, muncea bine, şi asta era destul.

Veni şi lunea de care pomenise, dar unchiul Mituş tot nu plecă.

— Vezi ce puţini snopi au mai rămas, îi spuse Vasil. Sfârşim treaba repede, se poate şi fără tine. Poţi să pleci.

Dar unchiul Mituş găsi acum o scuză nouă: dacă merge, trebuie să meargă în straie noi. Chemă la el pe Petăr Djumaliu din Sârneno, meşter croitor de straie ţărăneşti. Petăr se instală în odaia de lângă grajd şi începu să coasă haine pentru unchiul Mituş.

Poate nu atât din cauza hainelor, cât mai cu seamă fiindcă găsise un pretext să amâne plecarea, unchiul Mituş

devenise foarte vesel. Ziua lucra ca un flăcău la treierătoare şi dintre toţi era cel mai prăfuit. Seara se culca, cu Marin şi Ago, între cele două căpiţe, priveau stelele şi stau de vorbă.

O dată se auziră în apropiere copite: un bou venise lângă ei şi smulgea spice de grâu din căpiţe. Ago se sculă şi-l alungă strigând tare. Se auziră câteva lovituri.

— De ce baţi vita? spuse unchiul Mituş lui Ago, după ce acesta se întoarse. Să loveşti o vită, e tot una să loveşti un copil. Ea nu ştie, nu înţelege, învaţ-o. De ce s-o baţi? Şi ea are suflet. Dacă vitele ştiau să vorbească, erau ca noi. Ba chiar mai cumsecade. Ce crezi tu, ele înţeleg tot, doar limbă n-au. Aici e răul: o loveşti – ea tace, o doare ceva – ea tace, o duc la tăiat – ea tace: Suferinţele lor n-au margini...

— De ce mănâncă din căpiţe, să se ducă să pască, strigă răstit Ago.

— E, mă, Ago... Mare treabă... învaţă şi tu să respecţi vitele...

Unchiul Mituş tăcu. Pe cerul adânc şi albastru, stelele dintre cele două căpiţe clipeau iute-iute.

— În ţinutul unde m-am născut, spunea unchiul Mituş, boilor le zic îngeri. Mireasa nu taie calea boului: îl aşteaptă să treacă mai întâi el şi p-ormă trece ea. Iar dacă se întâmplă ca un bou să cadă bolnav şi trebuie sacrificat, carnea lui n-o mănâncă.

— Să-mi cadă mie în mână, zise Ago, să fac din el nişte cârnaţi să vezi atunci...

— Ei, mă Ago, Ago... înţelege, îţi sunt ca fraţi. Muncesc şi ei ca noi, ca noi or să moară. Aşa e...

Petăr Djutnaliu terminase hainele noi ale unchiului Mituş, dar el nu plecă nici acum: zicea că-i vreme rea; când se va îndrepta vremea, atunci da. Într-adevăr, începuse să plouă şi nu mai puteau lucra la treier. Unchiul Mituş se înviorase iarăşi, da porunci în dreapta şi-n stânga, ce să facă fiecare şi cum să îngrijească vitele când el va fi plecat.

Odată când ploaia nu mai înceta, unchiul Mituş şi Ago se aşezaseră afară, pe prispa din faţa grajdului. Dinspre conac venea Vasil, morocănos şi acru – aşa era el întotdeauna pe vreme rea, când nu se putea lucra.

În faţa grajdului, pe pajişte, era un bolovan mare, greu şi lunguleţ, rămas de pe vremea când au reparat scara de piatră. De multe luni zăcea acolo.

— De ce nu luaţi piatra asta? întrebă Vasil. De câte ori v-am spus. Mereu o să mă-mpiedic de ea?

Trebuiau cel puţin patru oameni ca să ridice piatra, dar unchiul Mituş nu putu să înghită supărarea lui Vasil, şi numai cu Ago, încordându-se şi gâfâind, au împins bolovanul lângă zid. Chiar puseră sub el, de o parte şi de alta, câte o piatră mai mică, făcând ceva care putea să fie o bancă. Pe banca asta, pe piatră, se aşează unchiul Mituş

după ce terminară treaba, ca să se odihnească.

Dar a doua zi unchiul Mituş nu se simţi bine. În ziua următoare se simţi mai rău şi căzu bolnav la pat. Unii spuneau că unchiul Mituş a răcit atunci când se aşezase, transpirat, să se odihnească pe piatra rece. Poate că de aceea Galunca, speriată şi neliniştită, îl îngrijea cu multă luare aminte pe unchiul Mituş. Dar ea avea inimă bună, l-ar fi îngrijit oricum. Îl aşeză în pat, îl acoperi bine şi-i făcu focul. Avu multă grijă de el, îi aducea câte ceva de-ale gurii.

— Nu te mai osteni atâta, îi spunea unchiul Mituş. Nu-i nevoie, o să-mi treacă. Cine-a zis că am răcit pe piatră? Vara piatra e caldă. Nu-i de la piatră, aşa a fost să fie. Nu-i nimic, o să-mi treacă.

Ca înainte, unchiul Mituş hotărî chiar ziua când va pleca spre satul lui, după ce se va vindeca.

Ploaia cădea fără încetare. Peste tot era numai apă şi atâta umezeală, încât băgară boii în grajd. Tocmai când îi legau, şi Ago, înfierbântat de muncă, zbiera cât îl ţinea gura, apăru cu totul pe neaşteptate unchiul Mituş, care venea din odaia de lângă grajd. Nu se putea ţine pe picioare, încărunţise tare, faţa lui era vânătă şi cadaverică, ochii înfundaţi în orbite, privirea rătăcită. Gâfâia uşor, abia simţit.

Fără a-i spune o vorbă lui Ago, se duse ca prin vis lângă boul cel mai apropiat, pipăi cu mâna tremurând funia, ca să

verifice dacă e bine legată, pe urmă îl mângâie pe frunte şi pe ochi.

— Bălane, Bălane, spunea el. Tu eşti, Bălane? Mănâncă... mănâncă...

Apoi îl mângâie pe Komur.

— Komur, frumosule... Tu eşti, ce frumos eşti... Ago îşi freca necontenit nasul cu palma, plin de uimire. Marin se uita cu ochii înlăcrimaţi şi tăcea.

După ce mai trecu pe lângă câţiva boi, unchiul Mituş se opri, ostenise, începuse să tremure, puterile îl părăseau. Întinse mâna peste ceilalţi boi şi-i privi. Buzele lui albe ca varul şopteau ceva. Se întoarse brusc spre Ago şi Marin şi cu aceiaşi ochi holbaţi, care gândeau la ceva de seamă, spuse:

— Vă las, băieţi, vă părăsesc!

Galunca intrase în grajd şi se uita uimită şi speriată la unchiul Mituş.

— Dumnezeule! spuse ea. Ce faci, unchiule Mituş? De ce te-ai sculat din pat? Nu trebuie să ieşi, eşti bolnav...

Îl luă de subsuori şi-l duse în odaia lui.

— Vă las! Vă părăsesc! se auzea glasul lui slab. După trei zile unchiul Mituş îşi dădu sufletul. Se întâmplase – şi la moşie toţi vorbeau numai de asta – ca el să moară în chiar ziua când hotărâse că va pleca în satul lui natal. L-au îmbrăcat în hainele cele noi, pe care i le cususe Petăr

Djurnal în şi i-au făcut totul după datină. Galunca plânse mult. Cum la moşie nu era cimitir, au trebuit să-l ducă la Sârneno.

Coşciugul l-au încărcat într-o căruţă cu canaturi. Au înjugat pe Bălan şi Civga, boii cei mai frumoşi, amândoi albi, cu coarnele mari, şi le-au legat năframă albă. Cu ochii lor negri şi înţelepţi, privind calm, cu pielea de sub guşă încreţită, călcau încet, cu multă demnitate. De o parte mergea Ago, iar de cealaltă – Marin. Nu trebuiau să-i mâne: păreau că ştiu ei singuri ce fac şi încotro să meargă.

Cu altă căruţă, la care înhămaseră doi cai mari şi suri, veneau Vasil şi Galunca, Vasilena şi Velico. Printre norii zdrenţuiţi apărea soarele, în faţă se deschidea câmpia nemărginită. Căruţele înaintau încet. Ochii Galuncăi erau plini de lacrimi.

SĂLBATICA

Un gâscan al!) – alb pe dedesubt, de la plisc până la coadă – cu uşoare pete cenuşii pe spinare şi pe aripi, stă sub salcâm, lângă albia de piatră în care se toarnă apă pentru găini şi din care se scurge acum un fir subţire. Gâscanul stă la locul lui şi moţăie pe un picior, cu gâtul lung adus pe spate, ca o frânghie, şi cu pliscul roşu ascuns în pene. Uneori se aşază pe burtă şi, sucindu-şi gâtul înainte, ca lebăda, îşi îngroapă pliscul în penajul umflat de pe piept con tinuând să picotească. Pleoapele vineţii se lasă ca o umbră peste ochii lui şi-i închid.

La ceasul ăsta soarele e sus şi frige. E prima zi de arşiţă de primăvară – pretutindeni totul e verde, în floare. Văzduhul e fierbinte şi greu, soarele arde. Doar sub salcâmul din faţa conacului, acolo unde stă gâscanul, se vede un petec de umbră neagră şi e răcoare. Dincolo de acest petec de umbră, tot locul e fierbinte. Câteva găini se bălăcesc în praful din bătătură, altele – printre ele un cocoş pestriţ cu creasta albă – se ghemuie la umbra zidului. Multe găini umblă prin ogradă sau în grădină, iar altele au ieşit afară, pe câmp. Şi cum aleargă după lăcuste, în iarba înaltă nu se zăresc decât cozile lor negre.

O umbră luneca peste pământ. „Cât! Cât!” cârâi cocoşul

pierdut pe gânduri şi se uită plictisit cu un ochi la cer. El e calm, dar găinile care se bălăcesc în praf, sar deodată, cele din câmp fug înnebunite, cârâie speriate şi dau din aripi. Dar alarma încetează brusc: pasărea cea mare care zboară peste moşie nu este un crete, ci o barză. Iat-o, îşi lasă aripile în jos şi, cu picioarele întinse ca o ancoră, coboară lin la cuibul de pe şură, clămpănind din plisc ca un clopot spart. Gâscanul care s-a uitat în sus ca să vadă ce se petrece se aşază iarăşi pe un picior şi continuă să picotească.

La o vreme Galunca iese din casă cu o sită în mână. Nici n-apucă bine să strige: „cut! cut! cut! cut!” şi din toate părţile găinile năvălesc în goană nebună, cârâind, cu aripile lăsate, ca să poată alerga mai repede, aşa cum făcuseră cu câteva clipe înainte, când s-au speriat că a venit eretele. În jurul Galuncăi se adună pâlcuri compacte, şi pestriţe de păsări. În mijlocul lor, ea le aruncă, pe rând, câte un pumn de mei, care luceşte în soare ca firele de aur. O găină sare speriată şi ţipă, ciocănită de alta. Altele se iau la harţă, cu penele din jurul gâtului zburlite. Galunca, cu un băţ lung şi subţire, face ordine în poporul ăsta flămând şi plin de neastâmpăr – îi atinge pe cei răi, care se ciocănesc, îi atinge şi pe cei prea lacomi, ca să treacă mai în spate şi să lase pe cei mai slabi, mai mici, să ciugulească şi ei câte ceva.

Dar Galunca pare că uită deodată de găini. De altfel a isprăvit meiul, dar stă cu o mână în sită şi, zâmbind bucuroasă, se uită alături la o raţă cenuşie, cenuşie ca o potârniche, cu pieptul stropit cu puncte

@roşu închis şi cu un inel subţire şi alb la gât. În jurul ei gândăcei vioi şi neastâmpăraţi, foiesc prin iarbă bobocii ei negri, cu cerculeţe galbene în jurul ochilor, cu pliscurile ca două lopăţele.

Raţa cenuşie e slăbiciunea Galuncăi. Dar cum se ştie raţele clocesc rareori. Ouăle lor sunt puse sub cloşti-găini, dar raţa cenuşie clocise chiar ea – încă un motiv pentru care o iubeşte Galunca. Nimeni n-a văzut-o când a intrat şi a clocit în cuibul ei, în colţul cel mai ascuns din grădină, lângă gard, într-un urzicar nepătruns, înalt cât omul. Un om desculţ nu putea pătrunde, pentru că acolo se aruncau tinichele ruginite şi ascuţite şi cioburi de sticlă de tot felul. De altfel toţi se temeau că acolo sunt şi şerpi. Iată, că din aceste bălării, într-o bună zi, raţa cenuşie şi-a scos odraslele...

Galunca lăsă găinile în paza Domnului şi aruncă băţul. Scoase din sită un ciob de farfurie în care amestecase tărâţe, luă din ele şi le aruncă raţei cenuşii. Ca un roi de bondari, iuţi şi lacomi, bobocii năvăliră peste tărâţe; se apropiau fără teamă de mâinile Galuncăi, iar măicuţa lor, raţa, sta la o parte. Ar fi vrut ea să fugă, dar nu putea să-şi părăsească bobocii. Din când în când măcăia leneş şi răguşit.

— Vino-ncoace, fricoaso, ce fugi aşa, îi vorbea Galunca. Ce sălbatică eşti!... Ce nebună...

Cu capul sus, cu penele lustruite şi dichisite, raţa părea gata să-şi ia zborul, aidoma unei raţe sălbatice. Nu se

domesticise încă, nu se-ncredea în oameni, era frumoasă şi totuşi avea o inimă de mamă.

„Sunt fete pe care oamenii le socotesc nepricepute în treburile casei pentru că sunt prea vesele şi zvăpăiate – îşi spunea Galunca gândindu-se la ea —

dar când sE mărită devin gospodine şi mame foarte bune.”

Aşa era şi raţa cenuşie şi de aceea Galunca ţinea la ea. După ce se sătură privind-o, după ce scutură pe iarbă toată tărâţa, Galunca se pregăti să intre în casă, cu zâmbetul pe buze. Acum băgă de seamă că locul unde hrănise găinile era pustiu – nici mei, dar nici găini. Toate se împrăştiaseră iarăşi prin bătătură, prin grădină, pe câmp. Numai gâscanul şedea sub salcâm, lângă albie, cu ochii aţintiţi la hrubă. Privirea lui atentă, pupilele roşii care aşteptau parcă ceva i-au amintit Galuncăi că mai avea o treabă de făcut. Lăsă sita pe scară şi intră în hrubă. Gâscanul se ridică şi întinse gâtul.

Din uşa întunecată a hrubei se auzi, ca din depărtări, un strigăt de gâscă. Gâscanul răspunse şi el cu alt strigăt, pătrunzător, ridică un picior, îl ţinu aşa o clipă, apoi îl lăsă jos, la pământ. Din hrubă ieşi o gâscă tot aşa de albă, cu pete cenuşii. Clocise acolo. Urmă încă un strigăt de fiecare parte, după care gâscanul şi gâsca s-au întâlnit şi, bucuroşi, au început să-şi gâgâie ceva. Pe urmă, după ce s-au clătinat de câteva ori unul lângă altul, au pornit prin ogradă. Galunca le aduse boabe de porumb şi mâncară împreună. La drept vorbind mânca numai gâsca, iar el o privea cu multă mulţumire. Pe urmă porniră iar prin bătătură, gâgâind câte ceva.

Se plimbară aşa până când pentru gâscă veni vremea de odihnă. Galunca o închise atunci în hrubă. Dinăuntru se auzea nedesluşit, ca de la mare depărtare, strigătul ei, la care răspundea apoi gâscanul. Pe urmă, cu o mirare stupidă, se uita ca pironit la uşa hrubei, acum închisă. Încerca să se plimbe prin ogradă, se clătina ca ameţit de băutură, smulgea alene, pe ici, pe colo, câte un fir de iarbă.

La un loc se opri din plimbarea lui lipsită de bucurie, întoarse capul şi ascultă: parcă îl striga cineva. Apoi se întoarse, se culcă pe iarba de sub salcâm cu ochii mereu la uşa hrubei.

Rămas aici până pe înserate, tot acolo apăru şi a doua zi. Încercă toate felurile de moţăieli: când pe un picior sau cu burta pe pământ, când cu gâtul sucit înapoi sau cu capul în piept. Aşteptă aşa ceasul când Galunca va hrăni iarăşi găinile, se va bucura văzând-o pe sălbatica şi pe urmă va da drumul gâştei. Şi se vor plimba din nou amândoi şi-şi vor spune cuvinte dulci.

Dar, iată, se întâmplă că două zile la rând Galunca nu scoase gâsca. Dar cobora repede scările în hrubă şi, veselă şi zâmbitoare, se uita la gânsac. Iar el, tot aşa de mirat şi ţeapăn se uita la uşa hrubei. Auzea zgomote necunoscute, oarecum ciudate. Nu se mai culca, ci asculta şi se uita tot timpul cu gâtul întins înainte.

A treia zi, Galunca, cu zâmbetu-i statornic, deschise uşa. Din funduri se auzea ţipătul înecat şi îndepărtat al gâştii – îi răspunse, ca întotdeauna, gâscanul. Dar acum strigătul lui era puternic, un strigăt de triumf. Înaintea Galuncăi, o dată cu gâsca, trecură pragul vreo zece boboci galbeni ca aurul... Gâscanul nu se apropie deloc, şi rămase la locul lui. Se uita la ei când cu un ochi, când cu celălalt. Pe urmă, se întâmplă ceva neaşteptat: gâscanul ridică un picior cu pielea lui zbârcită, îl ţinu o clipă în sus, parcă speriat de ceva, apoi îl lăsă jos. Pe urmă ridică celălalt picior şi începu să ţopăie, să bată când dintr-un picior, când din celălalt, când mai repede, când mai încet, parcă juca o horă. Îşi lungea mereu gâtul, călca ţanţoş, plin de haz şi de îngâmfare.

După ce-şi termină dansul, gâscanul dădu fuga spre boboci, îşi lungi gâtul spre ei, la fel făcea şi gâsca, şi toţi împreună, mari şi mici, începură să strige, cuprinşi de o mare bucurie. Pesemne trecuse multă vreme de când aşteptau această întâlnire şi aveau, şi unii, şi alţii, să-şi spună multe.

Dar deodată gâscanul lăsă bobocii şi se repezi la Ago, care venea de la grajd şi începu să-l tragă de pantaloni cu pliscul.

— Uite la el... muşcă... ca un câine... Hai! Marş de aici! striga Ago şi da din mâini ca să alunge gâscanul.

Bobocii, cu gâsca în mijlocul lor, porniseră spre poartă. Gâscanul se repezi şi sâsâi la un câine. Pe urmă îi apăru în cale cocoşul cu creasta albă, iar gâscanul îl alungă şi pe el. Familia toată ieşi pe poartă, afară, în poiană. Iarba era curată, caldă, încinsă de soare. Bobocii învăţau acum să pască: câte unul prindea un fir de iarbă de care trăgea cu toate puterile, iarba se rupea şi bobocul se răsturna pe iarbă. Pe urmă o lua de la început. Ceilalţi făceau la fel. Cu gâtul drept, ca un ostaş, gâscanul, cu privirea dârză şi o flacără rea în pupilele roşii, scruta locul gata să întâmpine orice primejdie.

Galunca nu trebuia să mai aibă grijă de gâşte. Era acum la raţa cenuşie şi, ca totdeauna, se uita la ea cu zâmbetul pe buze şi se bucura.

— Vino, sălbatico... Vino, frumoaso, îi vorbea ea.

în timp ce bobocii ei, cei mai mulţi negri, cu mici pete galbene, cu pliscurile late ca nişte lopăţele, se grămădeau uşori ca nişte gândăcei, la tărâţe, raţa cenuşie se ţinea mai la o parte.

— Eşti sălbatică, da, sălbatică... îi vorbea Galunca.

Era, în adevăr, sălbatică. Dar era frumoasă, cu penele lucioase, cu pieptul roşu ca o potârniche. Era şi mamă bună – singură, fără de ajutor, îşi scosese vlăstarele din urzicarul des şi groaznic, unde oamenii aruncau cioburi de sticlă verde şi unde şerpii se înmulţeau.

DIMINEAŢA LA RĂSĂRIT DE SOARE

Soarele tocmai răsare – e încă roşu, fără strălucire. În câteva clipe numai, săgeţi de foc străpung boarea dimineţii şi peste clăile de fân şi şure, peste acoperişurile hambarelor şi grajdului, se revarsă o lumină roşie, imaculată, plină de bucurie. Aceeaşi lumină roşiatică se revarsă şi peste salcâmul din faţa conacului. Pe craca cea mai de sus, uscată şi neagră, a poposit o mierlă. Îşi suceşte capul şi îşi netezeşte penele, fără să se uite nici înainte, nici în jurul ei. Dar iată soarele începe să strălucească puternic. Mierla ţopăie de câteva ori, se urcă mai sus pe cracă, se întoarce cu ochii spre soare şi începe să cânte. Penele îi sclipesc în soare ca lustrul vânăt al metalului, şi-a lăsat aripile în jos, iar ochii ei ard plini de văpăi. Freamătă toată şi cântă furată de propria-i melancolie...

„Mare poznaşă e pasărea asta!” îşi spuse Erofim, care ridicase capul şi se uita la mierlă.

într-adevăr, dacă ciuleşti urechea şi asculţi sunetele guturale şi înecate pe care le scoate mierla, vei auzi că ea ciripeşte ca vrabia, croncăne ca cioara, ba chiar grohăie ca un purcel. Uneori fluieră, aşa cum fluieră Davidco când mână oile. Orice aude, imită cu multă măiestrie. Cântă, face pozne, apoi amuţeşte deodată, dar nu înainte de a face glume pe seama vietăţilor din curte.

Erofim repară sacaua cu care se aduce apă. După moartea unchiului Mituş este singura dintre slugi care se pricepe la dulgherie. Blând din fire şi mărunţel la trup cum e, găinile şi celelalte orătănii din curte nu se tem de el, par că nici nu-l bagă în seamă. Dar Erofim are un ochi de vânător: nimic nu-i scapă, vede toate, prinde totul.

Găinile nu se hotărăsc încă să plece din curte, s-au grămădit în bătătură, pe lângă scară, se agită, se plimbă, trec una după alta, cârâie. O aşteaptă pe Galunca să iasă şi să le dea de mâncare. Erofim bagă de seamă cât sunt de nerăbdătoare şi din când în când le aruncă o privire. Şi ele

sunt ca oamenii, fiecare cu năravurile ei, şi sunt aşa de felurite! Iată-le pe-astea, găinuşe tinere, cu penele colorate viu, lucioase, ţanţoşe, frumoase ca nişte fecioare. Dar sunt foarte prostuţe: se uită la Erofim şi se minunează; nu pot să înţeleagă dacă-i om sau altă jivină. Co-, coşii – de-o vârstă cu ele – ce înzorzonaţi sunt, dichisiţi, împodobiţi ca cei de zahăr din vitrine. Unii sunt paşnici, se poartă cum se cuvine şi calcă cu băgare de seamă, ca să nu care cumva să cadă pe ei un fir de praf. Alţii sunt puşi mereu pe sfadă, gata oricând de bătaie. Unii încearcă să cânte: îşi lungesc mult gâturile şi vocea lor iese ca dintr-un fluier răguşit.

Nici cele bătrâne nu sunt toate la fel. Unele găini nu ouă şi nici nu clocesc. Când trece un pui pe lângă ele nu uită să-l ciocăne. Şi cârâie mânioase, mormăind:

— Ce necioplită e tânăra generaţie!

O cloşcă cu puii cât o minge micuţă apare în ogradă. Cine a necăjit-o? Cotcodăceşte, se suceşte pe loc, sâsâie cu penele zburlite. Câinele se opreşte precaut în faţa ei: când era mic o cloşcă înfuriată îl zgâriase pe nas şi acum, fără a sta mult pe gânduri, o zbugheşte şi se strecoară prin împletitura de sârmă. Pe ghimpii sârmei rămân câteva fire de păr. Toţi câinii care trec sub sârma asta ghimpată lasă câteva fire din părul lor.

Nerăbdătoare, găinile fac o scurtă rebeliune: o cucuvea surprinsă de soare pare un felinar care arde nestins şi după ivirea zorilor; zboară de pe casă pe acoperişul grajdului. „Cârr!” cârâie un cocoş. „Cârr!” repetă altul, şi apoi altul, ca sentinelele care-şi transmit parola: „Atenţie!”

în cele din urmă Galunca apare cu sita în mână. Cât ai clipi din ochi toate găinile sunt în jurul ei. Se înghesuie una în alta, gălăgioase. Dar, îndată ce Galunca le aruncă uruiala, amuţesc şi încep să ciugulească. După ce le aruncă toată uruiala, Galunca mai rămâne în mijlocul lor, parcă le-ar număra sau parcă s-ar gândi la ceva. După ce au ciugulit uruiala, găinile mai zăbovesc o vreme în curte: aşteaptă încă. Între ele, fudul ca un sultan, calcă cocoşul cu creasta bătută. Mai sunt aici şi alţi cocoşi tineri, dar când el se

apropie, găinile bat de câteva ori din aripi, mofluze şi timide şi se dau la o parte în tăcere. Ceea ce ar vrea să spună: îţi suntem prea supuse şi-ţi arătăm tot respectul.

Găinile sunt din două coteţe. Celălalt are un alt rege: un cocoş alb, la fel de mare şi de fudul. Numai că el nu bate din aripi cum face cocoşul cu creastă albă. În ochii amândurora clocoteşte ura. Sunt gata în orice clipă să se încaiere, dar din diferite motive amână mereu ciocnirea.

Puţin câte puţin, găinile se împrăştie. În ogradă, sub copac stăruie tăcerea. Erofim se uită în sus: sub streaşină, acolo unde sub fiecare două grinzi sunt prinse scânduri pe care să-şi facă porumbeii cuiburi, într-o gaură stă îngândurat un porumbel roşcat, care uguie chemându-şi perechea. Uguirea devenea cu fiecare clipă mai puternică şi mai intensă; era în ea chemare, duioşie şi iubire. Erofim dă din cap şi zâmbeşte.

Pe albia de piatră stau înşirate în jurul apei câteva găinuşe tinere. Au băut apă, dar cum aici e umbră şi răcoare, stau pe piatră şi picotesc. Numai o găină albă chipurile bea, dar mai mult îşi roteşte unul din ochi şi se uită la imaginea din apă. Şi parcă spune: „Cât sunt de frumoasă*!*” Dar soarele e foarte sus, razele lui dogoresc şi gâştele se întorc acasă de pe câmp. Vin înşirate una după alta, cu gâscanul în frunte, iar în urma lui, bobocii. Acum au crescut destul de mari, dar sunt urâţi pentru că n-au nici coadă şi nici aripi. La urmă de tot mama. Dintr-o dată încep să gâgâie, parcă ar striga „ura”, încep să alerge, pun găinile pe fugă şi iau cu asalt albia. Se strâng din nou în grup şi flecăresc, parcă s-ar lăuda unul pe altul, pe urmă beau ş-apoi se bălăcesc în apă.

Pe neaşteptate, cei doi cocoşi, cel alb şi cel cu creasta bătută, se întâlnesc în curte, la loc deschis, şi stau faţă-n faţă. Erofim se opreşte din lucru şi se uită la ei. Cocoşii se apropie unul de altul şi ciugulesc mărunţel, chipurile au găsit câte ceva pe jos, dar asta numai ca să-şi ascundă tulburarea, ca să arate că nu se tem. Brusc, sar în aer şi se ciocnesc cu ghearele – se aude un fâşâit, parcă se rupe o

basma. Câteva pene zboară în aer.

Cocoşii încep acum să ciugulească cu zor mai mare, se întorc când cu o parte, când cu cealaltă, parcă şi-ar da cu cotul, şi se pândesc. Ochii lor sunt tulburi ca după o beţie. Şi iarăşi se ciocnesc cu înverşunare. Cocoşul cu creasta bătută iese mai tare. După fiecare ciocnire plutesc în aer numai pene albe, din creasta celui alb se prelinge sânge. Dar nu se dă bătut şi începe să atace el primul.

Câinele, care fugise de cloşcă strecurându-se pe sub împletitura de sârmă ghimpată, se întoarce şi, fără să dea nicio atenţie cocoşilor, se duce drept spre ei. La câţiva paşi de ei, întoarce capul şi clănţâne din dinţi ca să alunge o muscă, dar e-n zadar, pentru că ea îl înţeapă şi mai tare. Atunci o ia la goană ca să se ascundă undeva la umbră şi trece printre cei doi cocoşi. Cel alb se dă la o parte vrând să se creadă că e din cauza câinelui, dar de fapt e un pretext ca să poată fugi. Cocoşul cu creasta bătută rămâne pe loc, se umflă în pene şi începe să trâmbiţeze: „cucurigu!” Strigă cucurigu şi cel alb. Lupta e amânată din nou.

Oricum, ciocnirile dintre ei provoacă multă agitaţie în ogradă. În jurul fiecăruia din cei doi cocoşi se adună în pâlcuri găinile, speriate şi mirate. În curte apare un curcan urmat de mai multe curci. El simte că aici s-a petrecut ceva, însă nu-şi dă seama ce anume. Dar nu poate admite ca atenţia să fie îndreptată spre altcineva, se socoteşte jignit în orgoliul său şi începe să se umfle. Se umflă-n pene, îşi lasă aripile să-i atârne, pocneşte. De aceea, la orice zgomot, oricât de mic şi de oriunde vine, răspunde: „gul-gul-gul!” şi se umflă iar.

Erofim se uită la curcan, dar nici altceva nu-i scapă: cu paşi moi, catifelaţi, pe scări cobora pisica. E cenuşie, cu dungi negre, ca o tigroaică. Se opreşte, se loveşte cu coada de câteva ori, tot trupul i se înfioară. Câteva vrăbii se ciorovăiesc ciripind prin buruiene. Pisica se aşază la pândă, îşi potriveşte labele într-o poziţie cât mai bună, ca să fie gata să se năpustească. Dar vrăbiile o simt numaidecât: „cip-cip-cirip!” strigă ele. Feriţi-vă, pisica!”

în cerdac apare Galunca. În aceeaşi clipă cucuveaua striga de pe acoperişul grajdului. Întâi scoate un ţipăt pătrunzător şi neplăcut, parcă ar strânge-o cineva de gât, apoi continuă: „Cucu-veică! Cucu-veică!”

— Blestemata, strigă Galunca, alt loc nu-şi poate găsi.

Cucuveaua, cenuşie ca iarba uscată, cu capul şi ochii ca de pisică, nu-i prea departe. Şi Erofim se uită într-acolo.

— Cucuveaua, bufniţa şi corbul sunt dihăniile diavolului, spune el. Toate lighioanele sunt făpturile lui Dumnezeu, dar dihăniile astea le-a făcut diavolul. Dar nu prea ştia să le facă, mesteca, mesteca ţărâna, o strica şi pe urmă o lua de la-nceput. De asta au ieşit aşa urâte. Lupul, tot diavolul l-a făcut. Dobitoacele cele bune: boul, calul, câinele, le-a făcut Dumnezeu, iar pe cele rele le-a făcut, pe toate, diavolul. A făcut lupul, dar cu un ţel: când va suna ceasul învierii morţilor, să-l sfâşie pe Dumnezeu. Bine, da’ Dumnezeu i-a simţit planul şi a spus lupului: „Pe el!” Şi lupul puse pe diavol pe fugă, cât p-aci să-l sfâşie-n bucăţi, dacă nu se urca într-un copac. Dar a apucat să-l muşte de călcâi. D-aia şchioapătă...

Erofim vorbeşte, cum îi e vorba, tare, piţigăiat ca o femeie. Galunca zâmbeşte, de povestea lui, dar şi de cuvintele lui şi intră în casă.

NELEAPCA[29]

Erofim îşi vede mai departe de treabă. Dar curând altceva îi atrage iarăşi atenţia: pisica, pitulată printre buruieni, stă la pândă. E cenuşie, cu dungi negre, dar printre buruienile verzi pare şi ea verzuie, cu ochii galbeni. Stă nemişcată, în orice clipă s-ar putea năpusti. Vrăbiile o simt şi-acum. Iar pisica se preface că doarme şi mijeşte uşor din ochi.

Marin scoase din grămada de lemne o scurtătură mai netedă şi mai subţire şi o vârî sub braţ, ca să nu fie cu mâna goală. Împreună cu Erofim ieşiră din moşie. Fiecare din ei ţinea în mână codrul de pâine, pe care îl primise de la Galunca, şi, în mers, rupeau din el şi mâncau.

Amândoi erau supăraţi. Vasil îi trimitea să caute o viţea, care trebuia să fete curând; aseară, când vitele s-au întors acasă, ea dispăruse. Văcarul, zăpăcit şi slab de minte cum era, a zbierat, a zbierat, dar nimeni n-a înţeles nici unde e viţica, nici ce s-a întâmplat cu ea. Marin şi Erofim erau necăjiţi nu numai pentru că erau puşi să facă o treabă care nu era a lor (văcarul pierduse viţica, el trebuia s-o caute), dar îi durea că Vasil, care venise dis-de-dimineaţă în grajd, i-a luat repede, i-a ocărât şi i-a jignit.

— Ce staţi aşa, ce vă tot fandosiţi? le-a strigat el. Mergeţi şi căutaţi viţica. Şi să nu veniţi înapoi până n-o găsiţi. Hai, căraţi-vă!

Nu e uşor să suporţi ocară pentru vina altcuiva. Dar lui Erofim îi trecu repede. Mâncând, începu deodată să râdă cu gura plină:

— E, nu face nimic, măi Marine. Mare lucru.

Facem o plimbare, ne mai dezmorţim oleacă... Nu face nimic, măi... Vezi tu, Galunca cere, nu Vasil. Şi dacă-i vorba de Galunca, de ce să nu mergem... Mergem...

Şi cum erau foarte grăbiţi, Erofim tăcu câteva clipe, ca să se mai odihnească, şi după câţiva paşi continuă:

---

[29] *Neleapcă* – vacă până la doi ani, cu viţel.

— Ai auzit ce-a spus Galunca când ne da pâinea? N-am închis ochii, zice, toată noaptea. Dacă, zice, viţica a fătat şi a dat peste ea lupul, s-a dus viţeluşul, îl mănâncă fiara. Aşa a zis. Eu, zice, numai la asta m-am gândit toată noaptea...

Marin tăcea mereu, cu toate că nici el nu mai era chiar foarte supărat. Se luminase bine de ziuă, dar soarele încă nu răsărise. Când Erofim şi Marin au întors capul, cerul la răsărit era roşu ca un incendiu uriaş. Îi treceau fiori reci. Iarba era acoperită de un strat gros de rouă ca mărgăritarul şi paşii lor lăsau urme ca în zăpadă. După ce au mai mers câtva timp, pământul tot s-a învăluit într-o culoare purpurie – răsărea soarele. Deasupra lor, undeva, sus, în văzduh, cântau ciocârliile.

Lui Erofim îi plăcea mult să caşte gura la te miri ce. Zâmbind, cu ochii luminoşi, se uita la popândăii care alergau iute-iute, apoi se opreau în dreptul găurilor lor, făceau sluj ca nişte căţeluşi şi dispăreau deodată în pământ. Undeva se ivi din buruieni un iepure şi Erofim îşi rupse gâtul zbierând după el. Iar după ce coborî în vale, începu să pândească şi să privească cu atenţie în jur; cunoştea locurile şi ştia el ceva.

Se opri deodată, făcu un semn lui Marin să meargă mai încet, îl chemă lângă el şi, arătând ceva cu degetul, îi şopti:

— Încet, încet... Uite, vulpea. O vezi unde stă culcată, colo. Şi puii, uită-te...

Pe povârnişul din faţa văii sta culcată la soare, lângă o vizuină ale cărei contururi negre se vedeau până aici, o vulpe roşiatică, cu urechile şi botul ascuţite. În faţa ei se jucau trei pui care se luptau unii cu alţii ca pisoii cu un ghem de lână. Deodată săriră şi, repede, unul după altul, se ascunseră în vizuină. Parcă le şoptise ceva vulpea: „Fugiţi, copii. Oameni!”

O clipă-două, vulpea, fără să mişte din loc, se uită la ei. Apoi sări şi începu să fugă mărunţel-mărunţel, drept pe povârniş, în sus, târându-şi după ea coada lungă cât trupul. La un loc se lăsă cu burta pe pământ, îşi flutură coada în sus şi se pierdu pe undeva. Erofim şi Marin ajunseră la

vizuina în care se ascunseseră puii vulpii, iar acolo unde dispăruse vulpea se vedeau două-trei vizuini. Erofim se aşezase pe vine şi se uita în ele.

— O să-ţi zgârie vulpea nasul, spuse Marin. Hai, ridică-te! N-am venit să prindem vulpi, ci să facem o treabă.

Dar oricât căutau viţica, n-o puteau găsi. Au căutat prin toate văile, prin toate locurile joase sau înfundate – nu era nicăieri. Oare n-o mâncase lupul, aşa cum spunea Galunca? Pe deasupra Marin avea necazuri şi cu Erofim: în loc să caute viţica, căsca gura la tot ce vedea. Trecând peste ogoare, care acum erau destul de răsărite, îndesate şi tocmai încolţiseră, Erofim îl prinse iar pe Marin de umăr.

— Priveşte, priveşte! îi şopti el, arătând cu mâna. La capătul întunecat de pe hotarul unui ogor se aşezaseră două dropii. Masculul se umfla ca un curcan. Vezi? — spuse Erofim. Ăsta-i cocoşul... e masculul... Aşa joacă dimineaţa. Cuibul lor trebuie să fie aproape. Să mergem, a?

Ar fi vrut să meargă să le caute cuibul, dar Marin îl ocărî. Acum nu-l mai slăbea deloc, îl ţinea lângă el, îl trimitea, când ici, când colo, să caute viţica. Erofim era sprinten, nu-şi precupeţea munca şi alerga ca un băieţandru. Ducându-se să caute într-o vale, se opri pe povârniş, începu să dea din mâini şi să strige:

— Marine, uite-o! Marine... uite-o! Aici! Aici!

Marin a înţeles că Erofim găsise viţica şi plecă fără zăbavă. Ajungând lângă el, văzu viţica jos în valea cu fundul neted ca o albie, acoperită cu iarbă verde, proaspătă şi scăldată în soare. Lângă ea, încolăcit ca un ghem, sta culcat viţelul. Cuprinşi de bucurie coborâră în grabă amândoi în vale.

într-o singură noapte viţica se sălbăticise, parcă nu trăise niciodată printre oameni. Văzând pe cei doi bărbaţi care se apropiau, nu se gândi să fugă, ci începu să se foiască repede în jurul viţeluşului, se întoarse apoi iar către Marin şi Erofim, îi privi neliniştită şi mugi. Era cenuşie, trupeşă, cu coarne mici şi scurte, iar ochii ei negri şi luminoşi erau plini de un simţământ cu totul nou de bucurie, îndrăzneală şi

înţelepciune. Tropăi cu picioarele din faţă, îşi potrivi coarnele, parcă ar fi vrut să se năpustească asupra celor doi bărbaţi şi să-i împungă. Cu toate astea nu făcu nimic şi când Erofim şi Marin (care nici nu se gândeau să se apere), zâmbind, se aşezară pe vine lângă viţel şi îl priviră, ea îşi băgă capul între ei şi-l linse.

Viţelul era curăţel şi roz. Viţica îl linse şi el prinsese puteri. Botişorul şi ochişorii lui negri erau ca de căprioară, se uita fără teamă şi fără a înţelege ceva, ca un copil. Se ridică, se clătină pe picioruşele subţiri, cu copite mici, negre şi curate, ridicase capul şi se pregătea încă de departe să sugă. Vaca mugi uşor şi-l linse iar.

— Băiat, e băiat, spunea Erofim. Ce mai bou o să iasă din el, nu-i aşa, Marine, ce zici? E frumos şi măricel, chiar dacă-i de la o neleapcă. Bine că nu l-a ronţăit lupul.

Erofim se uită la viţică şi spuse:

— Ce poate să-i facă lupul? Mă-sa, cât e de voinică, îl striveşte sub copite, îl împunge...

Marin dădu din cap şi zâmbi.

— A văzut lupul ceva mai grozav decât o viţică, spuse el.

Aruncând scurtătura pe care o purta, Marin întinse braţele, prinse viţelul de cele patru picioare şi-l ridică în sus. Vaca se învârti iar pe lângă ei cu ochii iluminaţi, vrând parcă să se năpustească asupra lor. Dar când Marin porni, ea mugi numai, parcă ar fi mormăit ceva şi porni după el. Puţin în urmă venea Erofim, alergând sprinten.

Erau destul de departe de moşie şi oricât era de uşor viţelul, era totuşi fiinţă vie, greu de purtat. Marin se aşeză să se odihnească. Viţelul se clătină iar pe picioarele-i subţiri, târâş-grăpiş ajunsese lângă mama lui şi începu să sugă învârtindu-şi coada cu voluptate. Încă nedeprinsă, viţica ridica piciorul, parcă voia să-l lovească dar nu îndrăznea, apoi întorcea capul înapoi, privea viţelul sau îl lingea.

— N-am auzit ca lupul să mănânce viţelul unei vaci fătat de curând, zise Erofim, asta n-am auzit, dar am auzit că şarpele de casă le suge laptele. Se încolăceşte pe picioarele

lor, le strânge ca o funie şi suge.

— Prostii. Trăncăneşti prostii, zise Marin.

— Spui că trăncănesc! Ştii că pe la noi, în satul Ciurene, apăruse un şarpe, da' ce şarpe! Era acolo un moşneag, Obreten, se dusese să-şi stropească via, când îi ieşi în faţă şarpele. De frică, ştii, omul a căzut jos, şarpele a trecut peste el, da' nu i-a făcut nimic rău. Au dus omu' acasă, mai mult mort decât viu şi după ce şi-a venit în fire, le-a povestit ce-a pătimit. Trei zile mai târziu a murit. A trăit şase zile după ce-a văzut şarpele.

— E, şi pe urmă?

— Pe urmă, şarpele a apărut încă o dată. L-a văzut văcarul cum trecea printre vite şi cum s-a ascuns în mărăciniş. S-a adunat tot satul, dar cine cuteza să-l omoare – nimeni! Şi nici păcat nu vor să-şi facă. Un bătrân spunea: „Dacă omorâţi şarpele, se duce tot rodul bogat". Nu-l omoară... La un timp şarpele se târăşte afară din mărăciniş şi porneşte. Cu el porneşte şi mulţimea – nu se leagă de el, ci numai merge. Au mers ce au mers, a ieşit şarpele de pe pământurile lor şi s-a ascuns într-o pădure. L-au lăsat în pace şi s-au întors... Nu l-au omorât...

Marin se ridică zâmbind, luă viţelul în braţe şi porniră. Un timp îl purtă şi Erofim. Se apropiau acum de moşie şi, lucru curios, în cerdac nu era nimeni. Dar iată că apăru o broboadă albă – era Galunca. Câteva clipe păru că nu-i vede, dar când îi văzu o luă la fugă în jos pe scări. Alergând ieşi înaintea lui Marin şi Erofim şi, aruncându-şi peste umăr una din cosiţe, tulburată, cu faţa luminoasă, luă viţelul. Se pricepea să-l poarte mai bine decât Marin.

— Drăguţul de el... Copilaşul meu... Ce dulce e... vorbea ea şi strângea viţelul în braţe ca pe propriul său copil. Se îndreptă cu paşi repezi spre grajd. În urmă alerga viţica şi-şi ţinea capul, încrezătoare, lângă umărul ei.

Zâmbind, Erofim şi Marin se opriseră şi priveau.

Apoi porniră şi ei într-acolo.

ULTIMA ÎNTÂLNIRE

S-a întâmplat ce era mai rău: Zaharia vându moşia. Unii credeau, alţii nu, dar ceea ce toţi şopteau s-a întâmplat până la urmă. Un orăşean, „manufacturier”, ca Zaharia, nu putea să păstreze averea lăsată de Hagi Petăr. Moşia o cumpără Cerniu din Sârneno, un ţăran bogat, căruia nu-i ajungea niciodată pământul pe care-l stăpânea, pentru că avea mulţi fii şi fice. De câteva zile, Cerniu se foia fără încetare între Sârneno şi moşie. Şi acum, în clipa asta, era la Zaharia la conac. Căruţa îl aştepta jos, în drum.

Slugile, neliniştite, căzute pe gânduri, stau în faţa grajdului şi se uitau posomorâte la căruţele străine. Şi caii şi căruţaşul le păreau aspri şi înfumuraţi. Nici Cerniu, care apăruse în cerdac însoţit de Zaharia, nu le, plăcu: moşneagul era curat, îmbrăcat îngrijit, cu poturii umflaţi şi brâul vioriu; zâmbea cu blândeţe şi bunătate, dar faţa lui trăda o minte ascuţită, pe omul care ştie ce vrea. Privindu I, slugile au înţeles uşor de ce lui Zaharia îi scăpase moşia din mână şi trecuse în stăpânirea lui.

Se pare că Zaharia se sfiia să se arate; conduse pe Cerniu şi intră iarăşi în casă. Galunca veni în fugă lângă slugi.

— Ştiţi ce s-a-ntâmplat? spuse ea bucuroasă. Stăpânul s-a certat cu Cerniu, l-a dat afară. Am tras cu urechea când le făceam cafea. Nu dau moşia, zice, n-am moşie de dat. Îţi dau înapoi, zice, arvuna, şi-mi dai înapoi semnătura, m-ai înşelat.” Aşa i-a zis. Mai că o să se strice treaba.

Slugile se priviră zâmbind. Numai Petăr ciobanul nu-i dădu crezare.

— Mai bea Zaharia, rachiu? întrebă el.

— Păi... bea. Când n-a băut.

— E, atunci, numai aşa zice... Vânzarea-i vânzare, nu se dă nimic înapoi.

Slugile pierdeau vremea degeaba, n-aveau poftă de nimic, treaba nu le sporea. Zaharia chemă la el pe Vasil,

care s-a întors apoi de câteva ori în căsuţa cea mică în care trăia, lua registre şi diferite hârtii şi mergea iarăşi la Zaharia. Slugile simţeau că se întâmplă ceva. Băgaseră de seamă că după ce stătuse puţin de vorbă cu Vasil, Galunca căzuse pe gânduri, îşi ştersese mâinile de şorţ şi intrase în casă. După câteva clipe Erofim trecu pe sub ferestrele căsuţei celei mici, veni la ei şi le spuse:

— Galunca plânge.

Nu le-a trebuit prea mult ca să afle ce se întâmplase. Vasil, roşu la faţă, necăjit, chemă pe Marin şi-i spuse:

— Marine, să pregăteşti două căruţe. La una să pui loitre. Duc câte ceva la oraş. Plec, plec pentru totdeauna.

Suflet deschis cum era, Zaharia le spuse de-a dreptul adevărul: totul se făcea după voia nevestei lui, Sevastiţa. Ea vrea să vândă moşia. A scris că o să vină peste două-trei zile, dar că nu vrea să mai dea ochii cu Vasil şi Galunca. Ei trebuiau să plece de la moşie înainte ca ea să vină.

Cu toate că plânsese, Galunca îşi recăpătase veselia.

— Ne ducem la oraş, ei şi... zicea ea. Şi la oraş e frumos. Avem casa noastră, o să trăim acolo. O dată tot trebuia să ne mutăm, avem copii de şcoală. Să-i fie ruşine Sevastiţei. Să spună că Vasil a furat-o. Să spună: ce i-a luat Vasil? Vasil i-a salvat averea. Fără el, nu-i rămânea nici atâta, cât are acu'. N-are decât să rămână singură...

A doua zi, cu toate ale casei încărcate în două căruţe, Vasil şi Galunca plecară. După două zile, cu aceleaşi căruţe, veni Sevastiţa.

Zaharia începuse să iasă acum mai des din conac. Palid, fără pic de sânge în obrajii buhăiţi, cu ochii roşii ca după o noapte de nesomn, ori de câte ori dădeau o raită prin moşie, mergea în urma Sevastiţei. Ea, uscăţivă, negricioasă, cu ochii holbaţi, cu privirea rea, dă ordine în dreapta şi-n stânga; ce va merge la oraş, ce se va vinde. Parcă s-ar fi răzbunat pe cineva. Din porunca ei fură chemaţi treipatru turci care se ocupau cu negoţul de găini. Se apucară numaidecât să prindă găinile închise din vreme în coteţe. Se ridicase mare larmă, găinile cârâiau speriate.

Negustorii umplură lăzile şi le încărcară pe caii lor mărunţi. Sevastiţa îşi ridicase ochii şi spre acoperişul pe care şedeau porumbeii, se gândea poate să-i vândă şi pe ei, dar nu spuse nimic. De pe scări, înainte de a intra în casă, îi spuse lui Marin:

— Mâine nu scoateţi afară nicio vită. Toţi boii şi vacile, toţi caii şi toate oile vor fi duse la oraş, la târg. Şi spune slugilor să vină la mine una câte una, să ne vedem socotelile, să-şi ia banii.

Până seara Sevastiţa îşi plăti toate slugile. Nimeni nu se putea plânge – fiecare a luat tot ce avea de primit, chiar ceva mai mult. Slugile primiseră toţi banii, dar nu erau vesele, parcă le şedea o piatră pe inimă. După ce se înapoie seara de la conac, Marin zise:

— Stăpânului îi e tare greu, tare. Marin rămase o clipă îngândurat, apoi spuse în şoaptă: îl auzeam cum se roagă: „Te rog, zicea, Sevastiţa, nu mai beau, am să muncesc, dar nu vinde moşia. De ce s-o vinzi? E o avere straşnică. O să mă pun pe treabă, să vezi ce bine am să muncesc. Te rog, zicea, ascultă-mă, n-o vinde...”

— Şi ea?

— „Cum, zice, vrei să stai aici şi să bei? Şi să te uiţi după muieri străine? Nu se poate, zice. Vând totul.”

— Bre, ce femeie îndărătnică! spuse Petăr ciobanul. Cum să nu-i fie greu lui Zaharia? Banii îi faci, da’ moşie greu faci. Ai pământ, ţine-l zdravăn...

A doua zi dimineaţă sub salcâmul mare din faţa conacului, aştepta căruţa la care erau înhămaţi cei doi cai mari şi cenuşii. Sevastiţa şi Zaharia se urcară. Se putea ca ceea ce spusese Marin să fi fost adevărat, dar Zaharia părea destul de vesel şi zâmbea. Slugile se adunaseră în jurul lor pentru ultima oară. Sevastiţa le spuse:

— Noi plecăm. Erofim rămâne aici, iar voi, aşa cum am spus, aduceţi vitele în oraş. Ce zi e azi? Joi? Chiar dacă mergeţi încet, la noapte tot veţi fi în oraş. Mâine vitele se vor odihni, iar sâmbătă le scoatem la târg. Ne vedem acolo. Rămâneţi cu bine!

Plecară. Slugile se pregătiră şi ele de drum şi plecară. Erau bărbaţi, nu se cădea să plângă, dar nu erau în apele lor, se sfiiau unii de alţii, se priveau cu ochii umezi, tuşeau şi strigau la Erofim:

— Rămâi cu bine, Erofime! E, hai, cu bine, Erofime!

Şi acest „rămâi cu bine”, şi „hai, cu bine”, pe care îl repetau mereu, era pentru moşie, iar nu pentru Erofim.

Au pornit. Oile mergeau de-a dreptul prin câmpie, cu Petăr ciobanul şi Davidco înainte, într-o coloană nesfârşită, cu capetele plecate din cauza arşiţei. Pe drumul pietruit se scurgea cireada mare de vite. Aici erau toţi boii: Bălan şi Civga, Techeş şi Karaghioz, şi toţi ceilalţi. Veneau apoi vacile şi caii. Aici era şi iapa cea bătrână şi neagră, sora Aiei, aici era şi neleapca cu viţeluşul ei. Nori de praf se ridicau în urma lor. Din când în când necheza un cal sau mugea o vacă. Slugilor li se părea că vitele – boi, vaci, cai se uită mereu înapoi şi că încearcă să se întoarcă din drum. Strigau la ele şi le mânau înainte.

Satul Sârneno era aproape şi ajunseră acolo curând. Toate privirile erau îndreptate spre ruinele morii de vânt de pe deal, lângă care erau casa şi atelierul lui Velico, fierarul. Nu puteau să treacă pe aici şi să nu schimbe o vorbă cu el, cu Vasilena şi cu Ago. Afară de drumul care ducea la oraş, mai era un drum care cobora din satele din deal, aşa că Velico, pe lângă lucrările de fierărie, era şi potcovar, şi avea destul de lucru. Văzând slugile şi vitele de la moşie, el şi Vasilena le ieşiră înainte:

— Bine-aţi venit! Bine-aţi venit! strigau amândoi.

Vasilena strânse mâna tuturor, pe rând. Era la fel de frumoasă, se mai subţiase puţin, avea faţa limpede, iar ochii ei negri scânteiau plini de blândeţe şi bunătate. Ilicul roşu, puţin mai scurt peste mijloc, care-i strângea sânii tari, era niţel descheiat, aşa cum poartă mamele tinere care alăptează. În urma Vasilenei venea Ago, care se hlizea cu glasul lui strident şi puternic, ca de tunet.

— Ne ducem, ne-au stricat cuibul, spuse Petăr ciobanul. Ducem vitele la târg, da’ noi nu ne mai întoarcem.

Marin glumea:

— Bine-a făcut Ago. A simţit ce vine şi a şters-o la vreme. Mare şmecher e Ago ăsta...

— N-o să rămâneţi nici voi pe drumuri, spuse Vasilena. Veniţi, şedeţi, să vă odihniţi. Afară, pe prispă, Vasilena aduse pentru fiecare câte o pernă. Toţi se aşezară.

— Aşa e, zise Petăr ciobanul, care freca amnarul ca să-şi aprindă o ţigară. Aşa e, de foame n-o să murim noi, numai că pasărea zboară, zboară peste mări şi ţări şi iarăşi se întoarce acolo unde-i e cuibul. E greu, când te-ai învăţat la un loc. Şi nouă ne e greu, şi dobitoacelor.

Casele satelor erau ceva mai la o parte; în jurul casei lui Velico era o poiană pe care se opriseră vitele să pască. Oile erau ceva mai departe, cu Davidco. Cu toate că Velico şi Vasilena ştiau tot ce se petrecuse la moşie (au trecut pe-acolo Galunca şi Vasil), întrebau ba de una, ba de alta, iar slugile simţeau nevoia să-şi spună durerea. Stau de vorbă, unii se văitau, alţii glumeau. Pomeniră şi de unchiul Mituş, al cărui suflet odihnea undeva printre crucile albe din cimitirul de la Sârneno.

Păscând, boii se apropiaseră de casă. În frunte erau Bălan şi Civga, albi ca zăpada, cu coarnele mari, ca de ren.

— N-o să mai rărnână nimic din vite, spuse Marin. Cine-o să le fie stăpân, cine-o să le poarte de grijă...

— Omul o duce oricum, zise Petăr ciobanul. Se mai plânge, îşi găseşte un suflet apropiat... Da' vita, vita... Ce-o doare, nimeni nu ştie... Dacă n-are limbă să vorbească...

Bălan se apropiase de gardul de nuiele şi, uitându-se calm, cu ochii umezi, se linse pe coapsa din spate, pe urmă începu să se scarpine de un păr. Zâmbind, cu paşii sprinteni, Vasilena se duse la el şi-l mângâie. Poate că Bălan îi recunoscuse glasul. Se oprise şi, nemişcat, închidea uşor ochii.

— Bălane, Bălane... Unde te duci, tu, Bălane? Unde te duci? îi vorbea Vasilena şi-l mângâia. Cine-o să te cumpere, Bălane? Pentru cine o să munceşti? Cine o să-ţi poarte de grijă? O să te îngrijească bine, Bălane? Spune, Bălane...

spune...

Deodată se opri, duse mâna la frunte, se gândea la ceva. Pe urmă se întoarse şi, cu faţa aspră şi încordată, fără a se uita la nimeni, se duse lângă casă, îşi lipi obrazul de zid şi trupul zvelt i se cutremura de plânset. Toţi tăceau.

Velico, în cămaşă, cu mânecile suflecate, voinic, cu părul creţ, zâmbind, se uită lung la Vasilena, apoi spuse:

— E, acu' de ce plângi? Nu fi copil...

— Îmi pare rău, ce vrei, spuse Vasilena. Întoarse capul şi cu ochii în lacrimi se uită iar la Bălan, la Civga, la toţi boii.

în casă începuse să plângă un copil. Vasilena îşi şterse repede lacrimile şi intră înăuntru.

— Lume, lume... soro lume, spuse Petăr ciobanul oftând.

După câteva clipe Vasilena ieşi iarăşi afară. Purta în braţe un copil, încă foarte mic, îl apropia de obraz, îi vorbea, se bucura privindu-l. Pe faţa ei nu mai era nici urmă din plânsetul de adineaori. Zâmbea, era fericită.

— E, acu' să mergem, zise Petăr ciobanul.

Velico şi Vasilena îi opriră într-un glas.

— Cum aşa, cum să mergeţi? spuse Vasilena. Întâi să mâncăm, şi pe urmă.

Lăsă copilul în braţele lui Velico şi se duse să pună de masă. Au rămas mai bine de un ceas. Au mâncat, au stat la taclale. Au glumit pe seama lui Ago. Pe urmă s-au ridicat să plece. Cu Davidco, care, înalt ca o prăjină, sta în mijlocul oilor, cu caţa pe umăr, de care îşi atârnase sumanul, şi-au luat rămas bun de departe, făcându-şi semne cu mâna. Ceilalţi au pornit, îndemnând vitele înaintea lor. Ochii Vasilenei se umeziră iarăşi, dar acum zâmbea printre lacrimi.

— Dumnezeu să fie cu voi! Dumnezeu să fie cu voi! striga ea fiecăruia în parte, apoi se apleca şi-şi săruta copilul cu înfocare.

Velico se apucase de treabă, lovea cu ciocanul. Vasilena rămase în curte, se foia în sus şi în jos, vorbea răzgâiat copilului sau îi cânta să-l adoarmă. Dar ochii ei priveau mereu spre drum. Privirea ei se opri întâmplător asupra lui

Ago. Sta lângă grajd, sprijinindu-se de cazmaua cu care săpa şi privea şi el drumul, peste gardul de nuiele. Îşi şterse un ochi cu palma, pe urmă celălalt, şi se uită iarăşi în urma lor. Vitele se înghesuiau una în alta, învăluite în praful înţepat de miile de săgeţi ale soarelui şi piereau în depărtare. Peste coama dealului cobora turma de oi. Acum nu se mai vedea decât Davidco, care dispăru apoi şi el.

CUPRINS

Prefaţă
Tabel cronologic

CÂNTECUL ROŢILOR (1933)
Cântecul roţilor
Judecata
Visătorul
Ultima bucurie
Moş David

PE VALEA MESTEI
Eschi Arap
Pe valea Mestei
Oaspeţi întâmplători

EI AU ÎNVINS
Trandafirii albi
Prietenul

INIMĂ DE FEMEIE (1935)
Tată şi fiu
Albena
Serafim
Gelozie
Vagabondul
Pompadour
Ploaie de vară
Inimă de femeie
Roidiu
Comoara
Coşmarul
Asie
Răsplata

DACĂ PUTEAU SĂ VORBEASCĂ (1936)

Fiecare cu numele lui
Nunta Vasilenei
Hoinarul
Mezina
Porumbelul din fereastră
Stăpânii cei tineri
Lupoaica
Boul ciut
Vasilena şi stăpânul
Calul bălan de la fântână
Un oaspete nocturn
Odinioară
La rude
Sălbatica
Dimineaţa la răsărit de soare
Neleapca
Ultima întâlnire